

HENGL MELINDA

JOGI KOMMUNIKÁCIÓ

Jogi területen hasznosítható kommunikációs ismeretek

Hengl Melinda

JOGI KOMMUNIKÁCIÓ

Jogi területen hasznosítható kommunikációs ismeretek

Tankönyv

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

Állam- és Jogtudományi Kar

Pécs, 2023

Szerző:

Dr. Hengl Melinda PhD

Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

hengl.melinda@ajk.pte.hu

Felelős kiadó:

Prof. Dr. habil. Fábrián Adrián

a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar dékánja

Kiadó:

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Lektor:

Dr. Orosdy Béla

ISBN (PDF): 978-963-626-121-4

© Hengl Melinda, 2023

Minden jog védve.

Tartalomjegyzék

Táblázatok jegyzéke	8
Ábrajegyzék	8
Előszó.....	9
I. Kommunikáció és (jog)tudomány	11
1. Kommunikáció és jog	11
<i>1.1. A kommunikációhoz való jog az emberi jogok rendszerében .....</i>	<i>13</i>
<i>1.2. Kommunikáció, büntetőeljárás és polgári eljárás .....</i>	<i>15</i>
2. A tudomány, a jog és a kommunikáció fogalmának megközelítései.....	16
2.1. <i>A tudomány fogalma .....</i>	<i>16</i>
2.2. <i>A jog fogalma .....</i>	<i>17</i>
2.3. <i>A kommunikáció fogalma .....</i>	<i>18</i>
2.3.1. <i>Az információ .....</i>	<i>19</i>
2.3.1.1. <i>A par excellence kommunikációs jelenség.....</i>	<i>22</i>
3. A kommunikációs folyamat tényezői.....	23
4. A kommunikáció formái, típusai és tulajdonságai	25
5. A kommunikáció modelljei.....	28
6. A kommunikációs fejlődés korszakai	30
7. A kommunikációkutatás kezdetei és irányai	33
8. A kommunikáció tudományának területei és irányzatai	35
9. A jog és a kommunikáció funkciói.....	40
10. A kommunikáció síkjai: kommunikáció és metakommunikáció	41
10.1. <i>A hitelesség kérdése: kongruens és inkongruens kommunikáció .....</i>	<i>42</i>
10.1.1. <i>A hitelesség kérdése a jog világában.....</i>	<i>43</i>
11. A kommunikáció jelei	47
II. Nem verbális kommunikáció és jog	49
1. A nem verbális kommunikáció funkciói.....	49
2. A nem verbális kommunikáció szerepe a teljes kommunikációs folyamatban.....	50
3. A nem verbális kommunikáció kategóriái	52
3.1. <i>Jelnyelvi tolmács és jog.....</i>	<i>52</i>
4. A nem verbális kommunikáció dimenziói	54
4.1. <i>Testmozgás vagy kinezikus viselkedés .....</i>	<i>54</i>
4.2. <i>Testi jellemzők .....</i>	<i>56</i>
4.2.1. <i>A testi jellemzők általi kommunikáció szerepe a büntetőeljárásban .....</i>	<i>56</i>
4.3. <i>Érintkezéses viselkedés .....</i>	<i>57</i>

4.3.1. Testi kényszer alkalmazása a büntetőeljárásban és a büntetés-végrehajtásban	58
4.4. <i>Paranyelv</i>	58
4.4.1. Paranyelv általi kommunikáció szerepe a büntetőeljárásban	59
4.5. <i>Proxemika</i>	60
4.5.1. Térközszabályozási távolságok	60
4.5.1.1. Térközszabályozás a tárgyalóteremben	61
4.5.2. A kommunikációs helyszínek területei.....	61
4.5.2.1. A kommunikációs helyszínek területei a büntetőeljárásban és a büntetés-végrehajtásban	62
4.6. <i>Készítmények</i>	62
4.6.1. A készítmények általi kommunikáció szerepe a büntetőeljárásban	63
4.7. <i>Környezeti tényezők</i>	63
4.7.1. A környezeti tényezők általi kommunikáció szerepe a büntetőeljárásban	63
5. A sikeres tárgyalástechnika alapjai	64
5.1. <i>A nem verbális kommunikáció jeleinek helyes értelmezése</i>	64
5.2. <i>A sikeres tárgyalás alapelvei</i>	65
5.3. <i>Az asztalnál elfoglalt hely</i>	66
5.3.1. Az asztalnál elfoglalt hely jelentősége a szembesítés során.....	68
6. Nem verbális jelek az írásban és a digitális kommunikációban	68
III. Verbális kommunikáció és jog.....	70
1. Az emberi nyelv	71
2. A nyelvi kommunikáció típusai.....	72
3. Az emberi nyelv elsajátításának folyamata.....	73
4. A jogi szaknyelv	74
4.1. <i>A magyar jogi szaknyelv története és rétegei</i>	74
4.2. <i>Szintaktika, szemantika és pragmatika</i>	76
4.2.1. Jogi szintaktika	76
4.2.2. Jogi szemantika	77
4.2.2.1. Jogértelmezés	79
4.2.2.2. Az írásba foglalt ítélet a polgári és a büntető eljárásjogban	81
4.2.2.3. Jog és írásbeliség	82
4.2.2.3.1. A magyar jog és a határozatok írásba foglalásának kezdetei	83
4.2.3. Jogi pragmatika	84
5. A nyelv, mint a manipuláció és a meggyőzés eszköze.....	85
5.1. <i>Manipuláció</i>	86
5.1.1. Metanyelv	86

5.1.2. Társas befolyásolás.....	87
5.2. <i>Meggyőzés</i>	90
5.2.1. A hatékony érvelés alapszabályai.....	91
5.2.2. Az eredményes vitatkozás alapvető technikái.....	93
6. Retorika a tárgyalóteremben és azon kívül.....	94
6.1. <i>Retorika a kezdetektől napjainkig</i>	95
6.2. <i>Retorika és jog</i>	97
6.2.1. Perbeszéddek.....	98
6.2.2. Kihallgatás.....	103
6.3. <i>Grice-i maximák és jog</i>	106
7. Stílus (a verbális megnyilatkozás stílusa).....	107
7.1. <i>A főbb stílushibák oka, jelentése és elkerülése</i>	108
7.1.1. Az idegen szavak használatának buktatói	108
7.1.2. A közhelyes fogalmazás csapdája	109
7.1.3. Túlzásba vitt szleng.....	109
7.1.4. Képtelenség az eufemizmusok alkalmazására.....	110
7.1.5. Nyelvficamok és képzavarok halmozása.....	110
7.1.6. Passzív szerkezetek használata.....	111
8. A stílus fejlesztése és a stílusreemtő tényezők.....	111
8.1. <i>A jó stílus</i>	111
8.2. <i>Stílusreemtő tényezők</i>	113
9. Stílusrétegek.....	113
10. Hatékony hivatalos írásbeli kommunikáció.....	116
10.1. <i>Hivatalos levelezés</i>	116
IV. Kommunikáció, kultúra és jog.....	121
1. Kultúra	121
2. Interkulturális kommunikáció	123
3. A nem verbális kommunikáció kulturális különbségeinek néhány példája.....	124
4. A verbális kommunikáció kulturális relativizmusa	126
5. Társadalom	127
5.1. <i>Társadalmi normák</i>	128
5.1.1. Jogi normák	129
5.1.1.1. Jogi kultúra.....	129
5.1.2. Illem normák, etikett és protokoll.....	130
5.1.2.1. Illemszabályok.....	131
5.1.2.2. Ülésrend.....	132

5.1.2.3. A kézfogás illemtana	133
5.1.2.4. A hallgatás művészetének illemszabályai és a kronémika (időviszonyok) jelentősége .	135
5.2. <i>Kulturális szignálok (emblémák)</i>	136
5.2.1. Kulturális szignálok és jog	137
5.3. <i>Archeológia</i>	139
5.3.1. Archeológia és kommunikáció	139
5.3.2. Archeológia és jog.....	139
6. Kommunikációs zavarok és elkerülésük	141
6.1. <i>Kommunikációs zavarok</i>	141
6.2. <i>Kommunikációs lehetőségek és azok korlátozása a büntetés-végrehajtási intézetekben</i>	143
6.3. <i>A kommunikációs zavarok csökkentése, leküzdése és elkerülése</i>	144
V. Kommunikáció, pszichológia és jog	146
1. Történeti előzmények	146
2. Pszichológia, önismeret és kommunikáció	147
2.1. <i>SWOT-analízis</i>	149
2.2. <i>Johari-ablak</i>	150
2.3. <i>Önismereti kerék</i>	151
3. Pszichopatológia, jog és kommunikáció	152
4. Az első benyomás jelentősége	154
5. A légzés- és beszédtechnika fejlesztése	156
5.1. <i>A helyes légzéstechnika</i>	156
5.2. <i>Beszédtechnikai alapok</i>	157
6. Kommunikációs stílusok	159
6.1. <i>Az asszertivitás fejlesztésének lehetőségei</i>	160
6.2. <i>Az asszertivitást próbára tevő helyzetek kezelése</i>	160
6.2.1. <i>Kérés</i>	160
6.2.2. <i>Kritika</i>	161
6.2.3. <i>Konfliktusok</i>	162
7. Udvariassági stratégiák (Goffman homlokzat-koncepciója)	164
Zárszó	166
Összefoglaló	167
Summary	169
Felhasznált irodalom jegyzéke	171
Jogszabályjegyzék	174
Név-és tárgymutató	175

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A visszajelzések.....	24
2. táblázat: A kommunikációtudomány területei	35
3. táblázat: A tranzakciós, az interakciós, a szemiotikai és a rituális iskola legfőbb jellemzői	37
4. táblázat: Rosengren kommunikáció funkciói	40
5. táblázat: McQuail kommunikációs funkcióinak vázlatos alaptipológiája.....	41
6. táblázat: A nem verbális és a verbális kommunikáció összehasonlítása.....	48
7. táblázat: A kommunikáció három (szóbeli, írásbeli, digitális) típusának főbb jellemzői	72
8. táblázat: A vitában alkalmazható főbb módszerek.....	94
9. táblázat: A tudományos, a szónoki és az előadói stílus főbb jellemzői	114
10. táblázat: A hivatalos, a publicisztikai és a társalgási stílus főbb jellemzői.....	115
11. táblázat: SWOT-analízis	149
12. táblázat: A kommunikációs stílusok összehasonlítása	159
13. táblázat: A konfliktusok típusainak forrásai.....	163
14. táblázat: A negatív és pozitív homlokzati igény főbb jellemzői	165

Ábrajegyzék

1. ábra: A kommunikáció, mint hatás modell	29
2. ábra: A kommunikáció, mint kölcsönhatás modell (kétirányú)	30
3. ábra: A kommunikáció, mint kölcsönhatás modell (főleg egyirányú)	30
4. ábra: A kommunikáció, mint tranzakció modell.....	30
5. ábra: Sarokhelyzet az asztalnál	67
6. ábra: Kooperatív helyzet az asztalnál.....	67
7. ábra: Versengő-védekező helyzet az asztalnál	67
8. ábra: Független helyzet az asztalnál.....	67
9. ábra: Tekintély kifejezése az ülésrendben.....	132
10. ábra: Egyenrangú tárgyalófelek ülésrendje az asztalnál	132
11. ábra: Hatalom kifejezése az ülésrendben	133
12. ábra: Johari-ablak	150
13. ábra: Önismereti kerék	151

Előszó

A jogi segédtudományok jelentős szerepet töltenek be a jog világában, mert a jog támaszkodik rájuk céljai elérése érdekében.¹ Egyes esetekben ez a szoros kapcsolat és összefüggés csak a jog meghatározott részeivel áll fenn (például a kriminalisztika, mint jogi segédtudomány² esetén a büntető eljárásjoggal),³ de a jogi kommunikáció, mint jogi segédtudomány⁴ esetén ez a szoros kapcsolat és összefüggés a jog egészét átszövi.

Ennek részeit mutatja be a tankönyv, többek között: a jogszabályokban, a jogértelmezésben és a jogi szaknyelvben (a jogi szintaktikában, a jogi szemantikában és a jogi pragmatikában); a jog és az írásbeliség kapcsolatában, a hatékony hivatalos írásbeli kommunikációban (pl.: a hivatalos elektronikus kommunikációban a büntető és a polgári eljárásban), az írásba foglalt ítéletekben és a jogi kultúrában; a kommunikációhoz való jogban, az anyanyelv használatának jogában, a tolmácshoz való jogban, a polgári perrendtartás nyelvhasználatra vonatkozó előírásaiban és a büntetőeljárás alapelvei között szereplő tisztességes eljáráshoz való jog jelentéskörében a nyelvhasználat jogában; a környezeti tényezők általi kommunikáció szerepében a büntetőeljárásban (pl.: a bútorok jelentősége a kutatás során); a térszabályozásban a tárgyalóteremben (ülérend), a kulturális szignálokban (talár viselése); a sikeres tárgyalástechnika alapjaiban, pl.: a nem verbális kommunikáció jeleinek helyes értelmezése, az asztalnál elfoglalt hely (akár szembesítéskor) és a hatékony érvelési technika; a tárgyalótermi és azon kívüli retorikában, a perbeszédekben, a kihallgatásokban (mint kommunikációs helyzetekben), a vallomások esetén a feltehető kérdések körének meghatározottságában és a szavahihetőség megítélésében a poligráfus vizsgálat során alkalmazott kérdezői módokban; a paranyelv általi kommunikáció szerepében a büntetőeljárásban (pl.: beszélő azonosítás és hangstressz elemzésére szolgáló műszeres vallomásellenőrzés); a kommunikációs helyszínek területeiben a büntetőeljárásban (tárgyalóterem) és a büntetés-végrehajtásban (zárka); a testi kényszer alkalmazásában a büntetőeljárásban és a büntetés-végrehajtásban; valamint a kommunikációs lehetőségekben és azok korlátozásában a büntetés-végrehajtási intézetekben.

Ennek érdekében a „Jogi kommunikáció” című tankönyv öt fejezetből áll, az egyes fejezetek más-más oldalról közelítenek a jogi kommunikációhoz.

Az első fejezet – „*Kommunikáció és (jog)tudomány*” – alapozó jellegű, vázolja a kommunikáció és a jog kapcsolatát, kitér a kommunikációhoz való jogra, ismerteti a tudomány, a jog és a kommunikáció fogalmának megközelítéseit, a kommunikációs folyamat tényezőit, a kommunikáció formáit, típusait, tulajdonságait, modelljeit és funkcióit, részletezi a kommunikációs fejlődés korszakait, a kommunikációkutatás kezdeteit és a kommunikáció tudományának területeit, kitér a metakommunikációra és a hitelességre (külön a hitelesség kérdésére a jog világában).

---

¹ Szabó Miklós (szerk.): Bevezetés a jog- és államtudományokba. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2012. 32. o.

² Szabó, 2012, 32. o.

³ Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2012. 40. o.

⁴ Szabó, 2012, 32. o.

A második fejezet – „*Nem verbális kommunikáció és jog*” – kifejti a nem verbális kommunikáció funkcióit, a jelnyelvi tolmács és a jog kapcsolatát, figyelmet fordít a nem verbális kommunikáció dimenzióira (testmozgás vagy kinezikus viselkedés, testi jellemzők, érintkezéses viselkedés, paranyelv, proxemika, készítmények és környezeti tényezők) és ezek jelentőségére a jogi területen, a sikeres tárgyalástechnika alapjaira (a nem verbális jelek helyes értelmezésének fontosságára, az asztalnál elfoglalt hely jelentőségére és a grafológiában rejlő lehetőségekre), valamint foglalkozik a nem verbális jelekkel az írásban és a digitális kommunikációban.

A harmadik fejezet – „*Verbális kommunikáció és jog*” – tartalmazza az emberi nyelv elsajátítását és a nyelvi kommunikáció típusait, a jogi szaknyelvet (érintve a jogi szintaktikát, a jogi szemantikát és a jogi pragmatikát), kitér a jog és az írásbeliség kapcsolatára, részletesen vizsgálja a nyelvet, mint a manipuláció (metanyelv, társas befolyásolás) és a meggyőzés (hatékony érvelés, eredményes vitatkozás) eszközt, ismerteti a retorika alapjait (perbeszédék és kihallgatások esetén is), leírja a jó stílus ismérveit és a főbb stílushibák elkerülésének lehetőségeit, gyakorlati tudást ad a hatékony hivatalos írásbeli kommunikációhoz.

A negyedik fejezet – „*Kommunikáció, kultúra és jog*” – összegzi a kultúra és az interkulturális kommunikáció fogalmát, kitér a nem verbális kommunikáció kulturális különbségeire és a verbális kommunikáció kulturális relativizmusára, részletesen tárgyalja a társadalmi normákat (a jogi normákat és az illem normákat, pl.: illemszabályokat, ülésrendet, kézfogást), érinti a kulturális szignálokat és ezek jelentőségét a jogban, bemutatja a kommunikáció, a jog és az archeológia kapcsolatát, és a kommunikációs zavarok tárgyalásával zárul.

Az ötödik fejezet – „*Kommunikáció, pszichológia és jog*” – magába foglalja a pszichológia, az önismeret és a kommunikáció kapcsolatát (SWOT-analízis, Johari-ablak, önismereti kerék), a pszichopatológia, a jog és a kommunikáció összefüggéseit, az első benyomás jelentőségét, a helyes légzés- és beszédtechnika fontosságát, a kommunikációs stílusokat (benne az asszertivitás fejlesztésének lehetőségeit) és az udvariassági stratégiákat.

A tankönyvben elhelyezett ábrák, táblázatok és a tanórákon alkalmazott változatos gyakorlatok segítik az anyag elsajátítását.

A „Jogi kommunikáció” című tankönyv alapmű a jogász képzésben, az igazságügyi igazgatási alapszakon és a jogi felsőoktatási szakképzésben tanuló hallgatók számára, valamint hozzájárul a már jogi területen dolgozók munkájának még hatékonyabbá tételéhez.

Pécs, 2023. március 10.

A Szerző

I. Kommunikáció és (jog)tudomány

1. Kommunikáció és jog

A „homo sapiens”-t (az okos, bölcs, értelmes embert) az is megkülönböztetheti a többi élőlénytől, hogy tudattal és ez által tudással rendelkezik. A tudás megszerzése, megőrzése, felhalmozása és átadása evolúciós előny. A tudás átszövi a mindennapi élet összes dimenzióját.⁵

A tudás két részre osztható: (1.) elméleti és (2.) gyakorlati tudásra. (1.) Az elméleti tudás az ismeretek összességét foglalja magába, pl.: „Tudom, hogy a Föld a Nap körül kering.”. (2.) A gyakorlati tudás a cselekvés képességét jelenti, pl.: „Tudok gépjárművet vezetni.”. A gyakorlati tudásnak két fajtája különíthető el: a mesterségbeli tudás (a valóságra vonatkozó elméleti tudás alkalmazása gyakorlati cél eléréséért; pl.: házépítésnél a geometriai, fizikai ismeretek alkalmazása) és az erkölcsi tudás (annak eldöntése, hogy helyes-e egy adott cél szolgálatába állítani ismereteket és képességeket; pl.: házépítésnél, ha a ház halálgyár lesz).⁶

Már a modern jog kialakulása előtt Sir Edward Coke (Anglia főbírája Jakab királyt figyelmeztetve) kifejtette, hogy a „... jog olyan mesterség, amely hosszú tanulást és gyakorlást igényel, mielőtt valaki eljuthat a megismeréséig.”⁷

A tudásnak két fajtája különböztethető meg: (1.) a mindennapi tudás és (2.) a tudományos tudás. (1.) A mindennapi tudás relatív (igaznak csak bizonyos szempontból látszik), valószínűséget fejez ki, szubjektív (igaznak csak a beszélő gondolja) és reflektálatlan (magától értetődő). (2.) A tudományos tudás abszolút (igaznak látszik nézőponttól függetlenül mindenkor, mindenhol), bizonyosságot hordoz, objektív (igazságigényt támaszt mindenkivel szemben), és reflektált (a reflexió tárgya, megkérdőjelezhető).⁸

Descartes híres tétele és igazsága szerint (amellyel szemben nincs helye kételynek): „Cogito, ergo sum” („gondolkodom, tehát vagyok”).⁹

A gondolkodás az a többlet (kognitív műveleti mozzanat), amely által az ember a felvett információt (bemenő ingert) átalakítva értelmes szerkezeteket hoz létre, amelyek az eredeti információn már túlmutatnak.¹⁰ A gondolkodás tág fogalom, amely több értelmi tevékenység összességéként fogható fel. A gondolkodás „az agy nyelve”-ként értelmezhető. A megfigyelések arra engednek következtetni, hogy az agy nem „egynyelvű”, mert ismeri: (1.) „a lelki fülekkel hallottakat” (mondatok, kijelentések; propozicionális gondolkodás), (2.) „a lelki szemekkel látottakat” (vizuális képzetek; képzeleti gondolkodás), és (3.) „a mentális mozdulatokat” (motoros gondolkodás).¹¹

---

⁵ Szabó, 2012, 7. o.

⁶ Szabó, 2012, 7. o.

⁷ Szabó, 2012, 18-19. o.

⁸ Szabó, 2012, 9. o.

⁹ A Pallas nagy lexikona <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/c-4B61/cogito-ergo-sum-5AC8/> 2023.01.02.

¹⁰ Bernáth László – Révész György (szerk.): A pszichológia alapjai. Tertia Kiadó, Budapest, 1998. 151. o.

¹¹ Atkinson, R., L. – Atkinson, R., C. – Smith, E., E. – Bem, D., J. – Nolen-Hoeksema, S.: Pszichológia. Második, javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 255. o.

Propozicionális (kijelentésekben való) gondolkodáskor a gondolatmenet szervezett, amely mögött az emlékezeti asszociációk (összekapcsolódások) és a következtetések – általában érvelések – állnak. Az érvelés iránya a logika szabályai szerint lehet: (1.) deduktív vagy (2.) induktív.¹² (1.) Deduktív érvelés esetén a következtetés iránya az általánosan érvényes ismeretektől vezet az egyedi jelenség felé. (2.) Induktív érveléskor az egyedi dolgokból levonható következtetések vezetnek el az általános esethez.¹³

Mi a különbség a köznapi (laikus) gondolkodás és a jogászi racionalitás között? Ez a „csaló” és a „Mikor jogos valami?” példákkal egyértelművé válik.

A köznapi gondolkodás szerint, aki csal az csaló. Ha igazam van, akkor jogos, amit akarok. Ebben az esetben a gondolkodás szervezője a materiális racionalitás, amely a számszerűsége túl, etikai, politikai és egyéb szempontokat is figyelembe vesz.

A jogászi racionalitás szerint az a csaló, akit a bíróság jogerősen elítélt csalás miatt. Hogy jogos-e valami, az azt jelenti, hogy jogi úton várhatóan érvényesíthető lesz-e a követelés. A gondolkodás szervezője a formális racionalitás, amely kalkulálható, számszerű megfontolásokban kifejeződő, mindent egy mércével – a jogszerűséggel – mérő.¹⁴

Jogi szakismeret kell ahhoz, hogy ki tudjunk lépni a laikus világszemléltől, amely a hasznosság és a méltányosság dimenzióiban gondolkodik (tehát a materiális gondolkodás alárendelhető legyen a formálisnak), hogy képesek legyünk olyan döntések meghozatalára és elfogadására, amelyek – bár a jogszabályoknak megfelelnek, mégis – valamilyen más szempontból helytelenek és rossznak látszanak. Hivatásos racionalizálóknak tűnnek a jogászok, mert más embereknél gyakrabban kell összeegyeztetniük összebékíthetetlen dolgokat. Munkájuk alapja a valószínűségi logika. A jogász rendkívül értékes technikájának része: az új körülmények reális felismerése, az alkalmazkodás és a kísérletezés.¹⁵

A jog és a nyelv kapcsolata többféleképpen megközelíthető, a nyelv lehet például: (1.) eszköz vagy (2.) híd.

(1.) A jogtudomány számára a nyelv (a jogi nyelv) eszköz, mert a jogi célok elérésének eszköze a „szó fegyverének” forogása.¹⁶

(2.) Solt Kornél szerint: „A jog és a valóság között a nyelv az a híd, amelyen (az előbbtől az utóbbi felé tartva) szükségképpen át kell haladni”.¹⁷ Ezzel szemben más elképzelés szerint nem a híd két oldalán van a jog és a valóság, hanem mindkettő a nyelven belül található. A jog csak nyelvi kifejezések szervezett halmazaként létezhet, a valóság pedig csak olyan módon létezik számunkra, ahogyan az nyelvileg kifejezhető. Ahogyan korlátozza a nyelv az átjárást a jog és a valóság között, úgy korlátozza a jogot és a valóságot is. Wittgenstein megállapítása szerint: „Nyelvem határai világom határait jelentik.”¹⁸

¹² Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 261-262. o.

¹³ Bernáth – Révész, 1998, 151. o.

¹⁴ Szabó, 2012. 20. o.

¹⁵ Szabó, 2012. 22-23. o.

¹⁶ Szabó Miklós: Kommunikáció általában és a jogban. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2002. 115. o.

¹⁷ Solt Kornél: Valóság és jog. Miskolc, Bíbor Kiadó, 1997. 41. o. Idézi: Szabó, 2002, 133. o.

¹⁸ Solt Kornél: Valóság és jog. Miskolc, Bíbor Kiadó, 1997. 41. o. Idézi: Szabó, 2002, 133-134. o.

1.1. A kommunikációhoz való jog az emberi jogok rendszerében

Az emberi jogok keletkezéstörténet szerinti osztályozásában elkülöníthetők: (1.) az első generációs, (2.) a második generációs és (3.) a harmadik generációs jogok.

(1.) Az első generációs jogok legnagyobb részének hagyományos elnevezése a szabadságjogok kifejezés, mert ezek a jogok biztosítják az embereknek életük, tevékenységeik és társadalmi helyzetük zavartalanságát. Eredetüket tekintve – ezek a klasszikus szabadságjogok – a természetjogi gondolkodásmódból és szabadságeszméből származnak, amely előkészítette az angol, az amerikai és a francia forradalmakat. Negatív jogokként kezelhetők, mert elsősorban az állam be nem avatkozását követelik meg. Az első generációs szabadságjogok közé lényegében: az élethez, a szabadsághoz és a tulajdonhoz való jog tartozik.¹⁹

(2.) A második generációs jogok az állam szerepvállalásának megváltozása miatt jöttek létre (mert az állam egyre növekvő szerepet vállalt az emberek jólétének biztosításában) a 19. században. Összefoglaló néven szociális jogoknak nevezhetők, de lényegében három részre oszthatók: a gazdasági jogokra (pl.: a munkához való jog, a sztrájkjog, a szakszervezet alakításához való jog, a kényszermunka tilalma), a szociális jogokra (ezek a szűk értelemben vett szociális jogok pl.: az egészségügyi ellátáshoz való jog, a megélhetéshez való jog, a társadalombiztosításhoz való jog, a lakhatáshoz való jog) és a kulturális jogokra (pl.: a tudomány, az oktatás és a művészetek szabadsága, a művelődéshez való jog, az oktatáshoz való jog).²⁰

(3.) A harmadik generációs jogokat a 20. század második felének globális problémái (pl.: a fejlődő déli és a fejlett északi államok különbségei) hívták életre. Vasak szerint ezek a jogok a szolidaritás (testvériség) megvalósítását célozzák. A harmadik generációs jogoknak két csoportja különíthető el: a fejlődő világbeli nemzeti erők követeléseit és a hatalom globális újraelosztásának igényét kifejező jogok (pl.: a népek joga a gazdasági és szociális fejlődéshez, a népek joga a politikai, gazdasági, szociális és kulturális önrendelkezéshez, a népek joga az emberiség közös örökségéből való részesedéshez) és az államok tehetetlensége vagy eredménytelensége miatt megjelenő jogok (pl.: az egészséges környezethez való jog, a békéhez való jog, a humanitárius segélyhez való jog).²¹

Az emberi jogok rendszerében elhelyezve, a kommunikációhoz való jog is az emberi jogok harmadik generációjához tartozik.²²

A hatályos magyar jogrendszer négy részre bontható: (1.) közjog (alkotmányjog, közigazgatási jog, pénzügyi jog), (2.) tágabb értelemben vett büntetőjog (anyagi büntetőjog / szűkebb értelemben vett büntetőjog, büntető eljárásjog / alaki büntetőjog, büntetés-végrehajtási jog), (3.) civilisztika (polgári jog, családi jog, munkajog, társadalombiztosítási vagy szociális jog, agrárjog, polgári eljárásjog) és (4.) szupranacionális jog (nemzetközi magánjog, nemzetközi közjog, Európai Unió jog).²³

¹⁹ Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest, Osiris Kiadó, 2008. 81. o.

²⁰ Halmai – Tóth, 2008, 85-87. o.

²¹ Halmai – Tóth, 2008, 87. o.

²² Trócsányi Sára: *A kommunikáció jogi alapjai*. Budapest, Osiris Kiadó, 2004. 59. o.

²³ Szilágyi Péter: *Jogi alaptan*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011. 369-378. o.

Az alkotmányjog tartalmazza azokat a jogszabályokat, amelyek az államhatalom gyakorlásának jogi alaprendjére irányulnak, valamint több alapelvet is. A jogforrási hierarchiában az első az Alaptörvény.²⁴

Magyarország Alaptörvénye a IX. cikk (1) bekezdésében rögzíti, hogy: „Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához.”²⁵ Az Alaptörvényünkben megtalálható jogok képzeletbeli hierarchiájában az élethez és emberi méltósághoz való (abszolútnak tartott) jog után, közvetlenül a véleményszabadság áll. A magyar Alkotmánybíróság (30/1992. (V. 26.) határozata) szerint a véleménynyilvánítás szabadsága nem egyetlen jognak tekinthető, hanem több szabadságjog összessége, megállapításuk alapján a véleményszabadság anyajoga a kommunikációs szabadságoknak.²⁶

A nemzetközi jogirodalomban megtalálható a kommunikációs szabadság, a kifejezésszabadság és a véleményszabadság fogalma is. Az első nemzetközi dokumentumok a kommunikációs szabadság alapfogalmat használták. A későbbiekben a nemzetközi okmányokban, az Európai Unió okmányokban és az egyes nemzetek jogalkotásában már mindhárom fogalom használata megjelent (a kifejezésszabadság például először az amerikai jogirodalomban).²⁷

A hazai jogirodalomban is megjelenik mindhárom fogalom, akár szinonimaként, akár gyűjtőfogalomként használva. A jogalkotó az EU irányelveiben szereplő kifejezésszabadság fordításaként hazánkban a véleménynyilvánítás vagy véleményalkotás szabadságának fogalmát alkalmazza. Az Alkotmánybíróság – hazánkban intézményesítve a kifejezést – a kommunikációs jogok jogegyütteseként nevezte meg a véleménynyilvánítás-szabadságot létrehozó jogok összességét.²⁸

A kommunikációs jogoknak többféle jogtudósi megközelítése is ismert. Ezek közül kettőt kiemelve például: (1.) Ádám Antal (1990 és 1998 közötti alkotmánybíró) szerint olyan jogosultságok tartoznak a kommunikációs jogok közé, mint például a művészet, a tudomány, a tanulás, a tanítás, a vallás, a lelkiismeret és tüntetés joga.²⁹ (2.) Halmai Gábor alkotmányjogász véleménye szerint a kommunikációs jogok körébe tartozik a szólás és sajtószabadság, a véleménynyilvánítás, a kifejezés szabadsága, a tanítás szabadsága, a művészi, irodalmi és tudományos alkotás szabadsága, a gyülekezés szabadsága, az egyesülés szabadsága és az információ szabadsága.³⁰

---

²⁴ Szilágyi, 2011, 369-370. o.

²⁵ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) IX. cikk (1) bek.

²⁶ Halmai – Tóth, 2008, 425. o.

²⁷ Buday-Sántha Andrea: Kommunikációs jog. A kommunikációs jog és „hálómodellje”. Budapest, Fakultás Kiadó, 2018. 96. o.

²⁸ Buday-Sántha, 2018, 96. o.

²⁹ Buday-Sántha, 2018, 98. o.

³⁰ Buday-Sántha, 2018, 99. o.

1.2. Kommunikáció, büntetőeljárás és polgári eljárás

Egyes források szerint a régi Athénban tartalmazta a bírói eskü azt a senecai gondolatot, hogy: „Audiatur et altera pars!” (Hallgassuk meg a másik felet is!).³¹

A büntetőeljárásban az alapelvek olyan általános jogtételek, amelyek általában főszabályként érvényesülnek és a Be. szinte minden rendelkezése – közvetlen vagy közvetett – kapcsolatban van velük orientáló és determináló jelentőségük miatt. Több szempont szerint csoportosíthatók, például: az Alaptörvényben való rögzítettség alapján, az Emberjogi Egyezményben való rögzítettség alapján, a terhelt és az állam viszonya alapján, valamint aszerint, hogy csak a bírósági eljárásban vagy az egész büntetőeljárásban érvényesülnek-e. A szakirodalomban van olyan irányzat, amely néhány szuperelvbe (vezérelvbe, rendszeralkotó elvbe) kívánja összefoglalni az alapelvek lényegét. Ezen szuperelvek közé sorolva: a tisztességes eljáráshoz (fair eljáráshoz) való jog elvét, a jogállami büntetőeljárás elvét, a „fegyveregyenlőség” elvét (Waffengleichigkeit) és az „alkotmányos büntetőeljárás” koncepcióját.³²

A tisztességes eljáráshoz való jog többnyire leszűkül a tisztességes bírósági eljáráshoz vagy a tisztességes tárgyaláshoz (fair trial) való jogra, amelyet már az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: EJEE) 6. cikke is rögzít. A 6. cikk három pontban fejt ki a tisztességesség jelentéskörét, amely pontok alapján beletartozik például: a független és pártatlan bíróság, a nyilvánosság, az ésszerű határidő, az ártatlanság védelme, a védekezés és *a nyelvhasználat* (az érintett személy által értett nyelv használatának vagy tolmácsnak a biztosítása).³³

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) gyakorlatában a tisztességes eljárás már nemcsak bűnügyekhez, hanem más jogvitákhoz (pl.: kárpótlási vagy fegyelmi ügyekhez) is kötődik, ezáltal nemcsak egy büntetőeljárás szuperelvként, hanem „általános eljárási minimumként” vagy „egyetemes alapelvként” működik.³⁴

A hatályos magyar *büntetőeljárás törvény*³⁵ – az EJEE 6. cikkével összhangban – az első részében, az alapvető rendelkezések között rögzíti – egyebek mellett – az ártatlanság véelmét,³⁶ a védelem jogát,³⁷ valamint *a büntetőeljárás nyelvét és a nyelvhasználat jogát*.³⁸

A hatályos magyar *polgári perrendtartás*³⁹ is tartalmaz *a nyelvhasználatra vonatkozó előírást*.⁴⁰ (Ennek részletes szabályait lásd: II.3.1. Jelnyelvi tolmács és jog cím alatt.)

³¹ Dictzone latin-magyar szótár <https://dictzone.com/latin-magyar-szotar/audiatur%20et%20altera%20pars> 2023.01.27.

³² Herke – Fenyvesi – Tremmel, 2012, 47-51. o.

³³ Herke – Fenyvesi – Tremmel, 2012, 51. o.

³⁴ Herke – Fenyvesi – Tremmel, 2012, 51. o.

³⁵ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban: Be.)

³⁶ Be. 1. §

³⁷ Be. 3. §

³⁸ Be. 8. §

³⁹ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (továbbiakban: Pp.)

⁴⁰ Pp. 113. §

2. A tudomány, a jog és a kommunikáció fogalmának megközelítései

2.1. A tudomány fogalma

A tudomány fogalma több oldalról közelíthető. A Magyar értelmező kéziszótár megfogalmazása szerint a „tud” szó jelentése az, hogy van ismerete, értesülése vagy tapasztalata valamiről. A „tud”-hoz képzőt illesztve jön létre a „tudomány” szó, amely igazolható ismeretek rendszerét fejezi ki (a természet, a társadalom és a gondolkodás objektív összefüggéseiről).⁴¹ Egy másik megközelítés szerint: „A tudomány a természet, a társadalom és a megismerés (emberi gondolkodás) objektív összefüggéseiről, fejlődéstörvényeiről felhalmozott ismeretek és következtetések rendszerezett összessége, a valóságot adekváтан tükröző ismeretek rendszere.”⁴²

A tudomány, mint rendszer felépítése a tudományok tárgya (a tudományos tevékenység iránya) szerint három részre tagolható: (1.) természettudományok, (2.) társadalomtudományok, (3.) filozófia és formális tudományágak (pl.: logika, matematika).⁴³

(1.) A természettudományok (pl.: kémia, biológia) azok, amelyeket a természet objektív összefüggéseinek és a természeti jelenségek törvényszerűségeinek ismeretei alkotnak.⁴⁴ Ezekre az ösökon való túllépés jellemző és igaz, hogy „mindig az utolsó parancs az érvényes.” Például egy mai matek szakos egyetemista meg tud oldani olyan feladatot, ami Newton erőit meghaladta. Tárnya: a természet. A „Miért?” kérdés értelmezésére a kívülről megfigyelés érvényes. Okot keres minden esetben, pl.: „Miért gurul egy kő?” – „Mert az egyensúlyból kimozdítás után a gravitáció vonzása alá került.”⁴⁵

(2.) A társadalomtudományok (pl.: állam- és jogtudományok, esztétika, pedagógia, közgazdaságtudomány) azok, amelyeknél a társadalmi együttélés objektív törvényszerűségei állnak a középpontban.⁴⁶ Ezekre a közvetlen és állandó kapcsolat jellemző az ösökon (pl.: a jogtudomány esetén a római joggal.). Tárnya: a társadalom. A „Miért?” kérdés értelmezéséhez belülről megértéssel közelít. Okot (pl.: mert büntetésre ítélték) és célt (pl.: hogy pénzt keressen) is kutat.⁴⁷

A természet- és a társadalomtudományok közötti különbség Price szerint abban ragadható meg, hogy: „A kumulatív természettudomány szöve a kötéshez hasonlóan tele van rövid távolságokat áthidaló kapcsolatokkal, míg a humán tudomány sokkal inkább egy véletlenül összeállt hálóra hasonlít, amelynek minden egyes pontja egyforma valószínűséggel kapcsolódhat bármely másikkhoz.”⁴⁸

---

⁴¹ Juhász József – Szöke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.): Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 1408-1409. o.

⁴² Visegrády Antal: Jogi alaptan. Pécs, JPTE, 1996. 1. o.

⁴³ Visegrády, 1996, 1. o.

⁴⁴ Visegrády, 1996, 1. o.

⁴⁵ Szabó, 2012, 14-16. o.

⁴⁶ Visegrády, 1996, 1. o.

⁴⁷ Szabó, 2012, 15-16. o.

⁴⁸ Robert K. Merton: Társadalomelmélet és társadalmi struktúra. Budapest, Gondolat Kiadó, 1980, 63. o. Idézi: Szabó, 2012, 14. o.

2.2. A jog fogalma

Blackstone a 18. század közepén úgy fogalmazott, hogy a jogtudomány „misztikus tudomány”.⁴⁹ Nemcsak felhalmozza a tapasztalatokat, hanem azokat fel is dolgozza, ezért a jog a megtestesítője a ratio scripta-nak (az írásba foglalt értelemnek).⁵⁰

A jog az a tudomány, amelynek a jog a tárgya.⁵¹ A „jogtudomány” a római jog uralmára vonatkozik. A „jogtudományok” megfogalmazást a kifejlődött nemzeti jogrendszerek komplexitása hívta életre. Napjainkban tehát annyi jogtudomány van, ahány jogág, például: büntetőjog-tudomány, polgári jog-tudomány, alkotmányjog-tudomány stb.⁵²

A jogtudományok rendszertani besorolásuk szerint:

- (1.) inkább társadalomtudományok, mint természettudományok (mert a jog értelme csak a közreműködő emberek tudattartalmainak feltárásával érthető meg),
- (2.) inkább leíró tudományok, mint normatív tudományok (a leíró azt vizsgálja: ami van ↔ normatív azt: aminek lennie kell; a jog az érték szempontot lerekeszti például a jogpolitikára) és
- (3.) inkább gyakorlati tudományok, mint elméleti tudományok (gyakorlat = csináljuk ↔ elmélet = beszélünk róla; a jog a cselekvésre – a jogos és helyes viselkedés kijelölésére – vonatkozik).⁵³

Az állam- és jogtudományok foglalkoznak az állam és a jog objektív törvényszerűségeivel, formáival és tartalmával, az állami és a jogi jelenségeknek más társadalmi jelenségekkel való kölcsönhatásával. A rendszer két csoportra osztható: (1.) az általános és (2.) az ágazati (szak) állam- és jogtudományokra.

(1.) Az általános állam- és jogtudományok középpontjában az állam és a jog áll, az egyes állam- és jogrendszereket, mint egészet vizsgálják. Ez a csoport újabb két részre osztható: (1.1.) az elméleti (pl.: állam- és jogbölcselet) és (1.2.) a történeti (pl.: nemzeti állam- és jogtörténet, egyetemes állam- és jogtörténet) állam- és jogtudományokra.

(2.) Az ágazati állam- és jogtudományok (pl.: a polgári jog tudománya, a büntetőjog tudománya) foglalkoznak a jogrendszer egyes ágazatainak belső törvényszerűségeivel és összefüggéseivel.⁵⁴ Ebben a csoportban is két újabb jogágazat különíthető el: (2.1.) az anyagi jog (amelyet a követendő magatartás tartalmát kötelező erővel megállapító jogszabályok alkotnak; pl.: büntetőjog) és (2.2.) az alaki jog (amely az anyagi jogszabályok kikényszerítési módját megállapító jogszabályok összessége; pl.: polgári eljárásjog).⁵⁵

---

⁴⁹ Szabó, 2012, 19. o.

⁵⁰ Szabó, 2012, 19. o.

⁵¹ Szabó, 2012, 18. o.

⁵² Szabó, 2012, 29-30. o.

⁵³ Szabó, 2012, 24-27. o.

⁵⁴ Visegrády, 1996, 2. o.

⁵⁵ Visegrády, 1996, 20. o.

Az állam- és jogtudományok más tudományokkal is kapcsolatban állhatnak:

(1.) A jogi társtudományoknak azok a tudományok tekinthetők, amelyek – elsődlegesen vagy önmagukban – nem jogtudományok, de azok művelését segítik, vagy más módszerrel és nézőpontból közelítenek a joghoz.⁵⁶

(2.) A jog határtudományai közé azok tartoznak, amelyek nemcsak a jogtudományokhoz, hanem más tudománycsoportokhoz is kötődnek, például: a jogtörténet, a jogszociológia, a jogpolitika, a kriminológia, a viktimológia (az áldozattá válás okainak kutatása) és a kriminálpszichológia (a bűnözővé válás lelki folyamatainak és a bűnözők személyiségének kutatása).⁵⁷

(3.) A jogi segédtudományok olyan az önállóságukat megőrző tudományok, amelyekre a jog támaszkodhat céljai elérése érdekében, például: a jogi etika, a gazdaságtan, a statisztika, a demográfia (a születések és halálozások alakulásának vizsgálata), a kriminalisztika (a bűncselekmény felkutatása és bizonyítása, kiegészülve az igazságügyi szakértők tudásával), a jogi nyelv és a jogi kommunikáció.⁵⁸ Az állam- és jogtudományi ágak relatíve önállósult részei a segédtudományok, és alárendeltségi viszonyban vannak az állam- és jogtudományok ágazataival.⁵⁹

2.3. A kommunikáció fogalma

A kommunikál szó eredete a latin „communicare” igéhez vezet, amelynek fő jelentései: közöl és megoszt. Ebből kiindulva a kommunikáció valaminek a közlését és közzétételét fejezi ki. A kommunikáció nagyon összetett és szerteágazó jelenség, így lehetetlen egyetlen definícióval leírni, mindegyik meghatározása igaz, de egyik sem fedti le teljesen. Schramm 1963-ban úgy fogalmazott, hogy a kommunikáció tudományágak útkereszteződése. Napjainkra a kommunikáció önálló és összetett tudományá vált, amely több tudományággal összekapcsolódik, ezért interdiszciplináris tudományá tekinthetjük.⁶⁰

Ennek megfelelően a kommunikáció kutatásának irányai is szerteágazók, pl.: információelmélet (a legáltalánosabb szabályszerűségek vizsgálata), biológiai kommunikáció (az élő szervezetek között kialakuló kapcsolatok leírása), állati kommunikáció (etológia; az állati egyedek közötti kapcsolatok tanulmányozása), technikai vagy gépi kommunikáció (a távközlési rendszerek és a technikai eszközök segítségével megvalósuló információtovábbítás területe), a tömegkommunikáció (a médiumok hatásának és a befolyásolás jelenségének bemutatása) és az emberi vagy humán kommunikáció (az emberek által használt kódrendszerek vizsgálata, az emberek közti viszonyok és kapcsolatok kutatása).⁶¹

---

⁵⁶ Szabó, 2012, 31. o.

⁵⁷ Szabó, 2012, 32. o.

⁵⁸ Szabó, 2012, 32. o.

⁵⁹ Visegrády, 1996, 2. o.

⁶⁰ Fercsik Erzsébet – Raátz Judit: Kommunikáció és nyelvhasználat. Piliscsév – Budapest, Műszaki Könyvkiadó Kft., 2018. 8. o.

⁶¹ Fercsik – Raátz, 2018, 8-9. o.

Ebben a könyvben kiemelten ez utóbbi terület, tehát az emberi kommunikáció áll a középpontban, külön hangsúlyozva a jogi területen hasznosítható kommunikációs ismereteket.

Egy másik megfogalmazásban a kommunikáció multidiszciplináris tudományként értelmezhető, mivel különböző tudományok (pl.: etológia, kulturális antropológia, pszichológia (fejlődéslélektan, szociálpszichológia), filozófia, retorika, szemiotika, szociológia, szociolingvisztika, politológia, kibernetika) kutatói járultak hozzá kialakulásához és dolgoznak további fejlődéséért.⁶²

A különböző tudományterületek felőli közelítés a kommunikáció fogalmához, különböző értelmezéseket eredményezett. Az a közös bennük, hogy a kommunikációt az információk (üzenetek) közzétételének, átadásának, cseréjének és értelmezésének tekintik.

(1.) *Az információelmélet úgy határozza meg, hogy váltakozó jelek kibocsátásával az információforrás a másik rendszernek információt ad.*

(2.) *Biológiai megközelítésben az élő szervezetek (rész)rendszereiben megvalósuló információátadás.*

(3.) *A szociológia azzal foglalkozik, hogyan valósul meg az információ átadása a társadalom különböző rendszereiben az emberek között.*

(4.) *A pszichológia szerint az a lényeg, hogy a forrás befolyásol egy másik rendszert a váltakozó jelzések manipulációjával.*

(5.) *A nyelvtudomány szerint felfogható az emberek közötti gondolatcserének, amely egy jelrendszer (alapvetően a nyelv) által valósul meg.⁶³*

A kommunikáció fogalma a legelterjedtebb értelmezés alapján úgy adható meg, hogy információk átadása jelekkel és információk közzététele eszköz segítségével.⁶⁴

2.3.1. Az információ

A létezéshez információra van szükség. Az élőlényeknek – az egysejtű lényektől kezdve az emberig – információval (valamilyen tudással vagy ismerettel) kell rendelkezniük a világról, a környezetükről és egymásról ahhoz, hogy létezni tudjanak. Az információhoz a környezetből lehet hozzájutni az információfelvevő- és feldolgozó apparátusok segítségével.⁶⁵

Az ember a környezet ingereit érzékszerveivel érzékeli, azáltal, hogy az ingerek ingerületi állapotot váltanak ki egyes idegsejtekben. Az ingerület idegpályákon terjed tovább az idegrendszer magasabb szintjének meghatározott részeibe, ahol a feldolgozás után, az észlelés eredményeként kialakul az agyban (az idegsejtek hálózataiban megjelenő ingerületi mintázatba rejtve) a környezet belső reprezentációja (a környezetről való tudás, ismeret).⁶⁶

---

⁶² Balázs László – H. Tomesz Tímea – H. Varga Gyula: A kommunikáció elmélet és gyakorlata. Eger, Gramma Kiadó, 2013. 6. o.

⁶³ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 7. o.

⁶⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 6. o.

⁶⁵ Terestyéni Tamás: Kommunikációelmélet. A testbeszédtől az internetig. Budapest, Typotex, 2006. 1-2. o.

⁶⁶ Terestyéni, 2006, 2-3. o.

Az ember észlelési rendszerei képesek a környezet energiáit (annak egy-egy speciális fajtáit) érzékelni és felfogni, ami alapján megkülönböztethető: (1.) a látó, (2.) a halló, (3.) az ízlelő, (4.) a szagló és (5.) a tapintási (bőrérzéklet⁶⁷) észlelési rendszer.⁶⁸ A legkisebb (minimális) észlelhető ingernagyságra (abszolút küszöbre) vonatkozó becslések és megfigyelések (Galanter, 1962) megközelítő értékei szerint, nagy az emberi érzékenység: (1.) Látás esetén egy gyertyaláng, sötét és tiszta éjszaka ötven kilométerről látható. (2.) A hallásnál egy karóra ketyegése, csendes körülmények között hat méterről hallható. (3.) Az ízlelés esetén egy teáskanálnyi cukor, kilenc liter vízben érezhető. (4.) A szaglásnál egy cseppnyi parfüm, hat szobányi térfogatú levegőben érezhető. (5.) A tapintás esetén egy légy szárnya, az arcra egy centiméter magasságból ejtve érezhető.⁶⁹

(1.) Általában a látással szerzi az ember az információk 75-80%-át, tehát az ember „vizuálisan vezetett” lény. Az információ forrása a látás esetén: a (tárgyáról) visszaverődő fény.⁷⁰ A fény elektromágneses sugárzás. Az elektromágneses sugárzás hullámtermészetű, az emberi szem kb. a 400-700 nanométer közötti hullámhosszokat képes érzékelni (ezt a tartományt nevezik fénynek).⁷¹ A főként változásokra érzékeny látórendszer esetén, a szem retinájának fényérzékeny receptoraiban (a csapokban és a pálcikákban) indul a vizuális információ feldolgozása, ami a talamuszon át, a látókéregben folytatódik. A szem retináján fordított állású, kicsinyített és kétdimenziós kép jön létre, amelyből az ember megalkotja a világ háromdimenziós mását.⁷²

(2.) A hallás esetén az információ forrása: a levegő rezgése. A levegő rezgését hangnak érzékeli a hallószerv.⁷³ A fülnek három része van: a külső fül (a fülcimpa és a hallójárat), a középfül (a dobhártya és a hallócsontocskák: a kalapács, az üllő és a kengyel) és a belső fül (csiga).⁷⁴ A hanghullám a dobhártyán és a hallócsontokon át a belső fülben lévő Corti-féle szervbe jut, amelynek speciális érzékelői a szőrsejtek. A belső fülben lévő csiga alsó részén a magasabb hangok, csúcán pedig az alacsonyabb hangok érzékelhetők.⁷⁵ Az információ idegpályákon át jut el az agyba.⁷⁶ A rezgés lényeges sajátossága: a nagysága (amplitúdója), a sebessége és az ideje. A hang frekvenciája az egy másodperc alatt kialakuló rezgések számát jelenti. Az emberi fül a 16-20 ezer Hz közötti frekvenciát képes érzékelni. A hallórendszer képes megkülönböztetni a hangingerek téri helyzetét és időkülönbségeit is.⁷⁷

A belsőfül félkörös ívjárataiban található érzőhám – érzékelve a fej mozgását – az egyensúly érzékelésében (a vesztibuláris percepcióban) játszik fontos szerepet és segíti a térbeli tájékozódást.⁷⁸

(3.) Az ízlelés esetén az információ forrása: a nyálban oldott anyag. Az ízlelőrendszer a nyelven, a garaton és a szájpadláson lévő receptorok segítségével érzékeli az ízeket. A nyelv

⁶⁷ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 112. o.

⁶⁸ Bernáth – Révész, 1998, 95. o.

⁶⁹ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 107. o.

⁷⁰ Bernáth – Révész, 1998, 95. o.

⁷¹ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 112. o.

⁷² Bernáth – Révész, 1998, 95-97. o.

⁷³ Bernáth – Révész, 1998, 108. o.

⁷⁴ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 123-124. o.

⁷⁵ Bernáth – Révész, 1998, 108. o.

⁷⁶ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 123. o.

⁷⁷ Bernáth – Révész, 1998, 108-109. o.

⁷⁸ Bernáth – Révész, 1998, 111-112. o.

ízlelőbimbóival a nyelv egyes területein, egyes ízek jobban érzékelhetők, mint máshol (pl.: a nyelv hegyén az édes, oldalán elől a sós, oldalán közepén a savanyú, hátul a keserű). Az ízérzet az idegpályákon át jut el az agyba. Az ízlelést befolyásolja a genetikai örökség és a szerzett tapasztalatok is.⁷⁹ Az ízek olyan szavak és kifejezések minősítésében is megjelenhetnek, mint például az „édesanya”, a „savanyú pofa” és a „sótlan alak”.⁸⁰

(4.) *A szaglás* esetén az információ forrása: a levegőben oldott kémiai anyag. Az ember szaglása – a közhiedelemmel ellentétben – elég éles. Kutatások szerint rontja a szagérzékenységet a dohányzás, csökken az érzékenység a kor előre haladtával, valamint nemi különbségek is megfigyelhetők. Az eredmények szerint a nők általában érzékenyebbek a szagokra (mint a férfiak) és az érzékenység változik a menstruációs ciklussal: nagyobb az ovulációkor, kisebb a menstruáció idején.⁸¹ A szaglórészlet esetén az orrüregben a szaglógumó receptorai (a szaglóróstk) érzékelik az illatanyag molekulákat és továbbítják az információt a szaglógumóba (az agy homloklebeny alatti területére), majd onnan eljut az információ a szaglókéregbe.⁸² Megfigyelések szerint a szagok és illatok emlékeket képesek felidézni, valamint rejtett kommunikációs értékük is lehet (pl.: „a félelem szagának”).⁸³

(5.) *A tapintás* vagy bőrzéketlet három részből áll: a nyomás, a hőmérséklet és a fájdalom érzékeléséből. A nyomás érzékelésének ingere a (bőrre gyakorolt) fizikai nyomás, a hőérzékelés ingere a bőr hőmérséklete és a fájdalom ingere minden – nyomás, hőmérséklet, elektromos áram, vegyi anyag – olyan intenzitású inger, amely szöveti károsodást idézhet elő. Aktív tapintással felismerhetők egyes tárgyak, például a zsebben lévő kulcs és aprópénz. A legérzékenyebb a nyomás érzékelésére az ajak, az orr és az arc, a legérzékletlenebb pedig a nagylábujj. Kutatások szerint a bőr hőmérsékletének változásait nagy érzékenységgel (0,15 Celsius-fok hűlést és 0,4 Celsius-fok melegedést) képes érzékelni az ember. A fájdalom érzékelésében nagy egyéni (pl.: mentális állapot által befolyásolt) különbségek is megfigyelhetők.⁸⁴

Az emberi test belső állapotáról a homeosztatikuss és a komfort észlelési rendszerek segítségével szerezhető információ.⁸⁵

Az érzékelés alacsonyabb szintű, szenzoros folyamat, míg az észlelés az észlelő további aktivitása (figyelmi szűrése, elvárásai stb.) után kialakuló jelentés (reprezentáció) a világról.⁸⁶

Az információs esemény két nézőpontból (mentális és biológiai) értelmezhető.

(1.) *Mentális folyamatként* megközelítve az ember belső világának, elméjének és intellektuális képességeinek kapcsolatát mutatja a külvilággal. Így azokra a kérdésekre kereshető a válasz, hogy milyen információkat lehetséges felvenni a külvilágból, hogyan történik a reprezentáció,

---

⁷⁹ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 130-131. o.

⁸⁰ Bernáth – Révész, 1998, 110. o.

⁸¹ Bernáth – Révész, 1998, 109. o.

⁸² Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 129. o.

⁸³ Bernáth – Révész, 1998, 110. o.

⁸⁴ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 131-133. o.

⁸⁵ Bernáth – Révész, 1998, 95. o.

⁸⁶ Bernáth – Révész, 1998, 95. o.

milyen nyelvi, szimbolikus és egyéb struktúrákban tárolódnak az ismeretek és tapasztalatok, hogy történik az emlékezés, a tanulás és következtetés stb.

(2.) *(Neuro)biológiai szempontból* az érzékszervek és az idegrendszer működése vizsgálható. Megismerve az inger, az ingerület és a neuronhálózat világát, az ingeraktivitás és gátlás formájában megjelenő biokémiai és bioelektromos hatásokat, amelyek ok-okozati láncot hoznak létre a külvilág (információ) és az idegrendszer között.

A két nézőpont nem független egymástól, mert a mentális működést és teljesítményt a biológiai struktúra valósítja meg.⁸⁷

Az információból az a leglényegesebb, ami megtudható általa: a jelentés. Az információ funkciója, hogy tudást ad a világról, ezáltal csökkenti az adott helyzet bizonytalanságát és növeli a kiszámíthatóságot. Mindaz információnak számít, ami tudást adhat és bármi (dolog, tárgy, tényállás, esemény, élőlény stb.) hordozhat információt. Más információt hordozhat ugyanaz a dolog a különböző információfelvevő képességgel rendelkező és különböző háttértudású befogadóknak. Ugyanaz a dolog forrása lehet sokféle információnak. Lehetséges, hogy nem lehet felvenni minden információt, amit az adott forrás ad, mert azok a befogadó érzékszervei számára nem elérhetők. Bizonyos információk felvételéhez magasabb szintű tudás is szükséges és a korábbi tapasztalatok által olyan információk is elérhetők, amelyek meghaladják a közvetlen érzékszervi tapasztalatokat.⁸⁸

2.3.1.1. *A par excellence kommunikációs jelenség*

A világról való információ felvétele nem minden esetben jelent kommunikációt. Elgondolkodtató, hogyha az gondolható valamiről, hogy az kommunikációként vizsgálható és lehet kommunikatív leírása, akkor valószínűleg az is gondolható, hogy benne valami par excellence (különösképpen) kommunikáció van.⁸⁹

Az információ két alapvető típusa: (1.) a közvetlenül megtapasztalt és (2.) a közvetítés által eljutott információ.

(1.) *A közvetlenül megtapasztalt* (vagy megfigyelt) információkkal az érzékszervek és az idegrendszer által, természetes adottságként történik a találkozás.

(2.) Amit nem lehetséges érzékszervekkel közvetlenül elérni (térben, időben távoli tárgyak és események; mások belső világa), az mások által eljuttatva, *közvetítve* ismerhető meg.⁹⁰

Az információ megszerzésének így két típusa különböztethető meg: *a nem kommunikációs* (nincs aktív közvetítője, nincs kommunikációs forrása, hanem közvetlenül megtapasztalható / kikövetkeztethető) és *a kommunikációs* információszerzés. A két típus elhatárolásában lényeges szerephez jut Grice elképzelése. Szerinte *a jelentőséggel bíró jelenségek* (tehát amelyekből információ ismerhető fel) *két csoportra bonthatók:* (1.) a természetes és (2.) a nem természetes jelentésű jelenségek körére.

---

⁸⁷ Terestyéni, 2006, 2-3. o.

⁸⁸ Terestyéni, 2006, 3-6. o.

⁸⁹ Terestyéni, 2006, 13. o.

⁹⁰ Terestyéni, 2006, 5-6. o.

(1.) *Természetes jelentés* esetén úgy történik a jelentés tulajdonítás, hogy közben nem jelenik meg az a feltételezés, hogy az, az információ közvetítésének szándékával (más általi üzenetként, kommunikációs szándékkal) jött létre.

(2.) *Nem természetes jelentés* esetén az az értelmezési stratégia működik, hogy a jelentés felismertetésére van szándék (üzenet átadásának célzatával), tehát van kommunikációs törekvés. A két jelentés megkülönböztetésének jelentősége abban áll, hogy ezáltal határolhatók el egymástól a nem kommunikációs és a kommunikációs jelenségek.⁹¹

Az információk osztályozhatók aszerint, hogy rendelkeznek-e jelentéssel a személy számára, és ha igen, akkor az nem kommunikációs (természetes) vagy kommunikációs (nem természetes). A két főcsoport: (1.) a nem jelesemények és (2.) a jelesemények köre.

(1.) *A nem jeleseményeknek* (események és dolgok jelentés nélkül) nem történik értékelése, státuszuk nyilvánvaló és esetükben nincs szükség értelmezési stratégiára.

(2.) *A jelesemények* esetén (események és dolgok jelentéssel felruházva) elkülöníthetők a nem kommunikációs események és a kommunikációs események.

(2.1.) *A nem kommunikációs eseményeknél* a létezés áll az értelmezés középpontjában, státuszuk természetes, és értelmezési stratégiaként attribúció, hozzárendelés és következtetés alkalmazható.

(2.2.) *A kommunikációs eseményeknél* a szándék áll az értelmezés középpontjában, státuszuk nem természetes (hanem szimbolikus kommunikációs), és az értelmezési stratégia a kommunikációs szándék feltételezése és felismerése.⁹²

3. A kommunikációs folyamat tényezői

Az emberi kommunikáció folyamata nyolc tényezőből tevődik össze: (1.) személy, (2.) üzenet, (3.) kód, (4.) csatorna, (5.) hatás, (6.) visszajelzés, (7.) kontextus és (8.) zaj.⁹³

(1.) *A személy*, aki részt vesz a kommunikációban kétféle szerepet tölthet be. A feladó (küldő, adó) az a személy, aki üzenetet küld, közöl, kér vagy megszólít. A címzett (befogadó, vevő) az a személy, aki az üzenetet veszi, megéri, értelmezi és válaszol rá. Gyakori, hogy a résztvevők szerepet cserélnek (a feladóból címzett, a címzettből feladó lesz). Befolyásolja a kommunikációt az abban résztvevő személy tudása, ismeretei, személyisége és esetleges előítéletei.⁹⁴

(2.) *Az üzenet* bármilyen jel lehet, amit a feladó mond vagy tesz és a címzett üzenetként értelmez. Jellegük szerint elkülöníthetők a szándékos (céllal megfogalmazott, előre eltervezett) és a nem szándékos üzenetek (véletlenszerű, pl.: olyan személyhez jut el, akire az nem tartozik). Közös mindkét csoportban, hogy az üzenetek lehetnek nyelvileg megfogalmazottak és nem

---

⁹¹ Terestyéni, 2006, 13-14. o.

⁹² Terestyéni, 2006, 14-16. o.

⁹³ Fercsik – Raátz, 2018, 12. o.

⁹⁴ Fercsik – Raátz, 2018, 13. o.

nyelvi jelekkel (pl.: vállrándítással) közvetítettek. Más szempont szerint csoportosítva léteznek magánjellegű (pl.: családtagnak küldött SMS) és nyilvános üzenetek (pl.: az egyetem honlapján olvasható tájékoztató a félévről).⁹⁵

(3.) *A kód* az üzenetet kifejező jelekben nyilvánul meg. A kommunikációs folyamat kódjának típusa lehet: verbális (nyelvi; hagyományosan beszélt vagy írott formájú, és az újonnan megjelent digitális kommunikáció sajátos kódjai, pl.: emotikonok) és nem verbális (nem nyelvi; pl.: tekintet, testtartás).⁹⁶

(4.) *A csatornán* keresztül jut el az üzenet a feladótól a címzettig. Típusa szerint a csatorna lehet: látható, hallható, érezhető (tapintható, szagolható, ízlelhető), vagy egyszerre többféle. Általában egyszerre több csatornán történik a kommunikáció, például egy olyan beszélgetésnél, ahol egyszerre hallani a partner hangját, látni a gesztusait, tekintetét, testmozgását és meg is érintik egymást a résztvevők.⁹⁷

(5.) *Hatással* van a kommunikáció a résztvevőkre, befolyásolja őket. A kommunikáció folyamata lényegében megragadható a kölcsönös hatások cseréjeként is. A hatás lehet: érzelmi (pl.: örömet érez az üzenet hallatán), fizikai (pl.: feláll (cselekvésbe kezd) az üzenet hatására), kognitív (pl.: a tudást és ismereteket bővíti az üzenet) és ezek bármilyen kombinációja.⁹⁸

(6.) *Visszajelzést* adnak folytonosan a résztvevők az elhangzott üzenetről a kommunikációs folyamatban. A kommunikációs zavar elkerülése érdekében szükséges ezekre a jelzésekre is figyelni.⁹⁹ A visszajelzések csoportosítását az 1. táblázat¹⁰⁰ szemlélteti.

1. táblázat: A visszajelzések

A visszajelzések		
Forrása	<i>külső</i> (másik személytől származó)	<i>belső</i> (magában a személyben megtörténő, pl.: amikor értékeli saját üzenetét).
Formája	<i>verbálisan kifejezett</i> (szavakkal megfogalmazott)	<i>nem nyelvi jelekkel kifejezett</i> (pl.: mosoly)
Iránya	<i>pozitív</i> (megerősíti a beszélőt abban, hogy pl.: érdekes, amit mond)	<i>negatív</i> (pl.: nem ért egyet a beszélővel a másik résztvevő)

⁹⁵ Fercsik – Raátz, 2018, 13. o.

⁹⁶ Fercsik – Raátz, 2018, 14. o.

⁹⁷ Fercsik – Raátz, 2018, 14. o.

⁹⁸ Fercsik – Raátz, 2018, 14. o.

⁹⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 14-15. o.

¹⁰⁰ Forrás: A táblázatot a Fercsik – Raátz, 2018, 14-15. oldalán lévő információk alapul vételével a szerző készítette.

(7.) *A kontextus* (beszédhelyzet) meghatározza a viselkedést, befolyásolja az üzenet megfogalmazását és értelmezését. Szűkebb értelemben véve a kontextus a nyelvi tényezőket jelenti azt, hogyan értelmezi és értékeli a személy az elhangzó szöveget. Ezt befolyásolja a szókincs és a nyelvi műveltsége. Tágabb értelemben véve ide tartozik pl.: a kijelentést kísérő nem nyelvi jelek sora, a kulturális közeg, a társadalom és az idő (a korszak, pl.: az évszázad).¹⁰¹

(8.) *Zaj*nak tekinthető minden, ami gátolja vagy torzítja az üzenetküldő és üzenetvevő képességet, ami megzavarja az üzenet (pontos) célba jutását. Típusa szerint a zaj megjelenhet: fizikai jelenség, pszichikai, nyelvi és intellektuális tényező formájában. Kommunikációs szempontból zaj lehet pl.: a hangos a zene, az előítélet, az azonos nyelv és szókincs hiánya, az előismeretek különbözősége, a szemkontaktus elmaradása vagy egy feltűnő öltözet.¹⁰²

4. A kommunikáció formái, típusai és tulajdonságai

Denis McQuail kommunikációs piramisának talapzatán a személyen belüli kommunikáció (pl.: információk feldolgozása) áll, ezt követi a személyközi kommunikáció (pl.: párok közötti), majd a csoporton belüli kommunikáció (pl.: családban), a következő szint a csoportközi vagy egyesületi kommunikáció (pl.: helyi közösség), majd az intézményes vagy szervezeti kommunikáció (pl.: gazdasági társaság), és a csúcán a társadalmi méretű kommunikáció található (pl.: tömegkommunikáció).¹⁰³ De ezek mellett, nem szabad elfeledkezni az interkulturális kommunikációról sem (lásd: IV.2. Interkulturális kommunikáció).

A személyek (résztevők) száma szerint *a kommunikáció négy formája különíthető el:*

(1.) az intraperszonális, (2.) az interperszonális, (3.) a nyilvános és (4.) a tömegkommunikáció.¹⁰⁴

(1.) *Az intraperszonális* (egy személyen belüli / belső¹⁰⁵) *kommunikáció* a leggyakoribb forma, mert az ember sokszor használja ezt a belső beszédet (pl.: amikor végiggondolja egy napját és a teendőit, amikor tanul, amikor egy problémán rágódik magában, amikor elemzi¹⁰⁶ magában a másokkal folytatott interakcióit).¹⁰⁷ Ez a legintimebb kommunikáció. Jelentősége tetten érhető pl.: a belső problémák és konfliktusok megoldásában valamint a jövő tervezésében.¹⁰⁸ Minden egyéb kommunikáció alapjának tekinthető, a személy önmagával folytatott (szinte állandó) beszélgetése.¹⁰⁹

(2.) *Az interperszonális* (személyek közötti / személyközi) *kommunikáció* két típusa:

(2.1.) *a kétszemélyes* (diádikus *kommunikáció*, amely lehet: személyes jellegű pl.: rokonnal beszélgetés / hivatalos pl.: szóbeli vizsga) és

---

¹⁰¹ Fercsik – Raátz, 2018, 15. o.

¹⁰² Fercsik – Raátz, 2018, 15. o.

¹⁰³ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 19. o.

¹⁰⁴ Fercsik – Raátz, 2018, 24. o.

¹⁰⁵ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 27. o.

¹⁰⁶ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 27. o.

¹⁰⁷ Fercsik – Raátz, 2018, 24. o.

¹⁰⁸ Fercsik – Raátz, 2018, 24. o.

¹⁰⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 27. o.

(2.2.) a csoportos kommunikáció (a *csoportkommunikációnál* a résztvevők száma általában 2-10 közötti; jellege lehet személyes pl.: baráti összejövetel / hivatalos pl.: tanóra, munkahelyi értekezlet).

Az interperszonális kommunikációban a szerepek (feladó vagy címzett) folyamatosan cserélődnek a résztvevők között és megjelennek az érzelmek is.¹¹⁰

A cél lehet pl.: információ szerzése és átadása, probléma megoldása és konfliktus feloldása, valamint szociális és pszichológiai szükségletek kielégítése. Egyidejűleg többféle csoportnak is tagja a személy (pl.: munkahelyi team, baráti társaság, szociológiai közösség), így egyszerre többféle szerep előírásainak is meg kell felelnie. A csoportok hatnak (pl.: mintát adnak) tagokra és a tagok is hatnak a csoportokra.¹¹¹

(3.) A nyilvános (közéleti)¹¹² kommunikáció formája hivatalos, a résztvevők száma 10 fölötti, és a szerepek nem cserélődnek. A feladó mindig konkrét céllal (feladattal) vesz részt a folyamatban, előre megtervezett (akár írásban rögzített, szemléltetéseket alkalmazó) üzenettel.¹¹³ A közélet a társadalmi érintkezések színtere, az itt folytatott diskurzusok összessége a közbeszéd, amelyben az adott téma esetén formálódik a közvélemény (a közvéleménye). A közéleti kommunikációban szervezetek, intézmények vagy társadalmi csoportok vesznek részt (és az ezeket képviselő személyek), speciális területei: a krízis-, a kampány és a politikai kommunikáció.¹¹⁴

A szervezeti kommunikáció során az intézmények (pl.: hivatalok, egyesületek, vállalatok) a hatékonyabb működésük eszközeként használják a kommunikációt, amelynek két fő területe: a belső kommunikáció (az intézményen belüli – részlegek, osztályok stb. közötti – információcsere) és a külső kommunikáció (ügyfelekkel és partnerintézményekkel történő kommunikáció). A stratégiák alakításának eszköze a marketingkommunikáció (reklám és PR). E tevékenység pszichológiai, retorikai, szociológiai stb. ismeretekre is támaszkodik és igénybe vesz tömegkommunikációs eszközöket is.¹¹⁵

(4.) A tömegkommunikáció résztvevőinek szerepe rögzített, száma korlátlan is lehet (pl.: internet használók). Célja, hogy minél szélesebb tömeget, minél gyorsabban, minél többféle csatornán, minél változatosabb eszközökkel tájékoztasson és befolyásoljon. Fő formái: internet, sajtó, rádió és televízió.¹¹⁶ Ez a típus mediális kommunikációnak is nevezhető. Intézményesül benne a kommunikáció (nem használja, hanem önmaga a kommunikáció). A tömegkommunikáció feltétele a megfelelő infrastruktúra kialakítása: iskolák (az írás és olvasás elsajátításához), szerkesztőségek és stúdiók (az üzenetek megalkotásához), nyomdák és technikai berendezések (a tömeges sokszorosításhoz) valamint a terjesztés és műsorszórás (a célba juttatáshoz) megvalósítása. Magyarországon (és Európában) a duális médiarendszer terjedt el, vannak közszolgálati és kereskedelmi csatornák. A közszolgálati televíziók és rádiók államilag fenntartottak, működésüket törvények szabályozzák és műsorpolitikájukban általában a BBC által kidolgozottakat követik (pl.: pártatlan tájékoztatás, kultúra ápolása, vallási műsorok, nemzetiségi adások, rétegműsorok). A kereskedelmi csatornák nyereségorientáltak

---

¹¹⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 24-25. o.

¹¹¹ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 28-30. o.

¹¹² Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 31. o.

¹¹³ Fercsik – Raátz, 2018, 25. o.

¹¹⁴ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 31. o.

¹¹⁵ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 34. o.

¹¹⁶ Fercsik – Raátz, 2018, 26. o.

(fő bevételi forrásuk a reklám), olyan műsorokat adnak, amelyek várhatóan nagy nézettséget hoznak a reklámoknak (pl.: filmek, vetélkedők, szappanoperák). A tömegkommunikáció funkciói közé tartozik: a tájékoztatás, az oktatás, tudomány és kultúra közvetítése, a szocializáció segítése, a vitára és eszmecserére sarkallás, a szórakoztatás, valamint a befolyásolás és meggyőzés. Nem mindig éles a határ az egyes funkciók között, így jött létre pl.: az infotainment (information-tájékoztatás + entertainment-szórakoztatás) és az edutainment (education-oktatás + entertainment-szórakoztatás).¹¹⁷

*A kommunikáció sok szempont szerint csoportosítható, a két legfőbb típus: (1.) az irányultság szerinti és (2.) a partnerek térbeli és időbeli helyzete alapján történő megkülönböztetés.*¹¹⁸

(1.) *Irányultság* szerint a kommunikációs folyamat lehet: egyirányú és kétirányú.

(1.1.) *Egyirányú* a kommunikáció, ha a címzettnek (hallgatónak) nincs lehetősége visszajelzésre, ha nem veheti át a feladó (beszélő) szerepét. Ilyen pl.: egy előadás meghallgatása, a televízió nézése.

(1.2.) *Kétirányú* a kommunikáció, ha a címzettnek lehetősége van a visszajelzésre, ha a szerepek (feladó és címzett) folyamatosan cserélődnek. Ilyen pl.: a beszélgetés, a vita. A kétirányúság nem jelenti automatikusan a felek egyenrangúságát is, gyakori az egyenlőtlen (alá-fölé rendeltségi) viszony.

A pszichológiában a tranzakció-analízis az emberi kommunikációt és viselkedést a kétirányú kommunikációban rejlő egyenlőtlen (alá-fölé rendeltségi) és egyenrangú viszonyból kutatja. A személyen belül három énállapotot (szülő, felnőtt, gyerek) elkülönítve elemzi a megnyilatkozásokat. A folyamat akkor egyenrangú, ha azonos énállapotban (szülő – szülő, felnőtt – felnőtt, gyerek – gyerek) kommunikálnak egymással a felek.¹¹⁹

(2.) *A partnerek térbeli és időbeli helyzete alapján* a kommunikáció lehet: közvetlen és közvetett.

(2.1.) *Közvetlen*, ha a felek (feladó és címzett) egyszerre (tehát egy helyen és egy időbeni jelenléttel) vesznek részt a kommunikációban, pl.: baráti beszélgetés, szemináriumi beszélgetés.

(2.2.) *Közvetett*, ha a felek nem egy térben (pl.: internet, telefon), vagy nem egy időben (pl.: a levélre, SMS-re a megérkezése után válaszolva) vesznek részt a kommunikációban. Ide tartozik pl.: az intraperszonális kommunikáció és a harmadik résztvevő (pl.: tolmács, szóvivő, színházi előadás) által eljuttatott üzenet esete.¹²⁰

---

¹¹⁷ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 34-35. o.

¹¹⁸ Fercsik – Raátz, 2018, 17-18. o.

¹¹⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 17. o.

¹²⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 18. o.

Nagyrészt a Palo Alto-i iskola kutatóinak érdeme az *emberi kommunikáció sarkalatos folyamat-tulajdonságainak* kimunkálása, amelyek a következők:

- a kommunikáció szükségszerű (az interakciós térben lehetetlen nem kommunikálni),
- többszintű, többszintű (mindig kapcsolatban áll egymással: a közléstartalom és a közlők közötti reláció szintje),
- digitális és analógias kódolású (a digitális kód a nyelvi kommunikáció, az analógias kód a nem verbális kommunikáció),
- tagolt (belső tagoltságának funkciója pl.: a nyomatékosítás és a kiemelés),
- lehet egyenrangú (szimmetrikus) vagy egyenlőtlen (a résztvevők egymáshoz való viszonya szerint megközelítve),
- alapszabálya a reciprocitás (az egyenlő csere elve),
- pszichológiai szükséglet a kommunikáció „vétele” (szenzoros izolációs kísérletek szerint az ingerek megvonása a személyiség károsodásához vezet),
- valamint információközlő és cselekvésre felszólító (promotív; befolyásolásra irányuló) tendencia is érvényesül benne.¹²¹

5. A kommunikáció modelljei

Már az ókori görögök kísérleteztek az emberi kommunikációs folyamat modellezésével. *Arisztotelész* elkülönítette (Retorika című művében) a beszéd három tényezőjét: a beszélőt (napjaikban: feladó), a beszéd tárgyát (napjainkban: üzenet) és a hallgatót (napjainkban: címzett).¹²²

Az első kommunikációs modell (1938) *Shannon és Weaver* munkája, megjelent benne: az adó, a vevő, a csatorna, a jel, az üzenet és a zaj fogalma. Ez az alapmodell jelentette a későbbi modellek alapját.¹²³

Roman Jakobson nevéhez fűződik az egyik legismertebb modell (1958). A rendszer hat tényezőtől áll, amelyek: a feladó, a címzett, az üzenet, a kód, a kontextus (mindkét fél számára ismert összefüggés és valóság) és a kontaktus (a feladó és a címzett közötti kapcsolatnak, a megfelelő fizikai csatornának (látás, hallás) megléte). A rendszerben az egyes kommunikációs tényezőkhöz nyelvi funkciók kapcsolódnak:

- az emotív (kifejező) szerep a feladóhoz, amely óhajtó és felkiáltó mondatokban jelenik meg,
- a referenciális (közlő, tájékoztató) szerep a kontextushoz, amely kijelentő mondatokban mutatkozik meg,
- a konatív (felhívó) szerep a címzethez, amely felszólító mondatok használatával érzékelhető,
- a fatikus szerep a kontaktushoz, amely a kapcsolat teremtésére, tartására és zárására utal,

---

¹²¹ Buda Béla: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Budapest, Animula Kiadó, 1986. 112-114. o.

¹²² Fercsik – Raátz, 2018, 18-19. o.

¹²³ Fercsik – Raátz, 2018, 19. o.

- a poétikai (esztétikai) szerep az üzenethez, amely pl.: szépirodalmi alkotásokban és ünnepi beszédekben érzékelhető, és
- a metanyelvi szerep a kódhoz, amely a nyelv által a nyelvről hordoz információt, pl.: nyelvi elemek jelentésének meghatározását idegen nyelv tanulásakor.¹²⁴

Gerald R. Miller modelljében (1966) a hangsúly a szóbeli kommunikációban jelen lévő személyeket ért hatásra és az üzeneteket befolyásoló tényezőkre helyeződik. A felfogás szerint a feladó kényszer (külső, pl.: esemény / belső, pl.: érzelem) hatására fogalmazza meg az üzenetet, amit továbbít a címzettnek. Az üzenet összetevői: nyelvi inger (pl.: kimondott szavak), fizikai inger (nem nyelvi jelek pl.: arcmimika, gesztus) és hanginger (pl.: a beszélő hangereje, hangszíne, hanglejtése). Ebben a rendszerben a címzett miután fogadta és megértette az üzenetet, válaszol rá, így megvalósul a visszacsatolás. A modell ismeri a kontextus és az élettapasztalatok befolyásoló hatását.¹²⁵

Teri Kwai Gamble és Michael Gamble modelljének (1976) lényeges eleme, hogy egy személyen belül jeleníti meg mind a két szerepet (a feladót és a címzettet), és ezáltal a kommunikáció körfolyamat jellegét hangsúlyozza.¹²⁶

Frank Dance (1967) spirális modellel ábrázolta a kommunikáció folyamatát. Ebben a rendszerben a két spirál ábrázolja a két résztvevőt (a feladót és a címzettet) és a kommunikáció sikerességének mértékét (annál sikeresebb a kommunikáció, minél jobban fedik egymást a spirálok). Ebben a felfogásban az egy személyen belüli (belső) kommunikáció is érzékeltethető.¹²⁷

Deme László és Wacha Imre (1995) modellje nagyon kifejező. Alaptényezői: a beszélő (adó), a hallgató (vevő), a csatorna, a közlemény (üzenet) és a kontextus (beszédhelyzet). Ezt a rendszer egészíti ki: a közös valóság, a közös nyelvűség, a közös előismeret, a közös előzmény és adott beszédhelyzet.¹²⁸

A kommunikáció általános modelljét keresve megfigyelhető, hogy a sok kommunikációs modellt általában három egyszerűsítettre szokták visszavezetni: a kommunikáció (1.) mint hatás, (2.) mint kölcsönhatás és (3.) mint tranzakció (ügylet) modellre.¹²⁹

(1.) *A kommunikáció, mint hatás modellben* (1. ábra)¹³⁰, a kommunikáció egyirányú (címzettnek nincs lehetősége visszajelzésre) és közvetett, ez jellemzi a tömegkommunikációt.¹³¹

1. ábra: A kommunikáció, mint hatás modell

¹²⁴ Fercsik – Raátz, 2018, 19-20. o.

¹²⁵ Fercsik – Raátz, 2018, 20. o.

¹²⁶ Fercsik – Raátz, 2018, 21. o.

¹²⁷ Fercsik – Raátz, 2018, 21-22. o.

¹²⁸ Fercsik – Raátz, 2018, 22. o.

¹²⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 23. o.

¹³⁰ Forrás: Az ábrát a Fercsik – Raátz, 2018, 23. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

¹³¹ Fercsik – Raátz, 2018, 23. o.

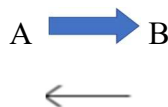
(2.) *A kommunikáció, mint kölcsönhatás modell* esetén (2. ábra)¹³² a kommunikáció kétirányú, és megvalósulhat közvetetten vagy közvetlenül. Ebben a rendszerben közösen alakítják a felek a kommunikáció folyamatát, de általában szabályozott a téma és a forma (pl.: vizsga, tárgyalás, állásinterjú). Ilyen a személyek közötti hivatalos kommunikáció.¹³³

2. ábra: A kommunikáció, mint kölcsönhatás modell (kétirányú)

Speciális változata ennek a típusnak (3. ábra)¹³⁴, amikor a kommunikáció főleg egyirányú (tehát van lehetősége visszajelzésre a címzettnek, de általában nem nyelvi úton) és közvetlen formában valósul meg. Ilyen például az előadás.¹³⁵

3. ábra: A kommunikáció, mint kölcsönhatás modell (főleg egyirányú)

(3.) *A kommunikáció, mint tranzakció (ügylet) modellnél* (4. ábra)¹³⁶ a kommunikáció kétirányú és közvetlen. Együtt alakítják a felek a kommunikáció menetét és állandó a szerepcseré. Ilyen például a beszélgetés.¹³⁷

4. ábra: A kommunikáció, mint tranzakció modell

6. A kommunikációs fejlődés korszakai

Az ember kezdetektől fogva képes volt közölni a benne és a környezetében végbemenő történéseket, amihez önkényesen kialakított jelrendszereket (pl.: gesztusok, nyelv) használt és használ, ezáltal szabályozva, hatva és befolyásolva a viselkedést. A kommunikáció (és az azt létrehozó és segítő eszközök rendszere) napjainkig több jelentős változáson ment át. A kommunikációs eszközök változása és bővülése újabb és újabb *kommunikációs fejlődési szakaszokat* hozott létre, amelyek: (1.) a beszélt emberi nyelv megjelenése, (2.) az írás kialakulása, (3.) a (könyv)nyomtatás feltalálása, (4.) az elektronikus (tömeg)kommunikáció és (5.) a számítógépek által közvetített kommunikáció.¹³⁸

¹³² Forrás: Az ábrát a Fercsik – Raátz, 2018, 23. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

¹³³ Fercsik – Raátz, 2018, 23. o.

¹³⁴ Forrás: Az ábrát a Fercsik – Raátz, 2018, 23. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

¹³⁵ Fercsik – Raátz, 2018, 23. o.

¹³⁶ Forrás: Az ábrát a Fercsik – Raátz, 2018, 23. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

¹³⁷ Fercsik – Raátz, 2018, 23. o.

¹³⁸ Fercsik – Raátz, 2018, 9-12. o.

(1.) *A beszélt emberi nyelv* a legősibb és napjainkban élő kommunikációs forma, amely kb. 30-50 ezer évvel ezelőtt alakult ki. A beszélt emberi nyelv megjelenése óta léteznek orális (beszélt) kultúrák és orális kommunikáció. Ebben a korszakban a kommunikáció eszközeként még csak a beszéd szolgált (verbális és nem verbális jelekkel). A beszéd térben kötött volt, mert kimondás után elillant. Egyszerre csak néhány ember vett részt a beszélgetésben (főként dialógus típusú megnyilvánulásokkal). Az emberek amennyit megjegyeztek, csak annyit tudhattak, így a tudás megőrzését és átadását különböző módszerekkel segítették, pl.: a fontos dolgok esetén ismétléssel, a törvényeknél énekléssel (ez utóbbi bizonyítéka, hogy a görög „nómosz” szó: éneket és törvényt is jelent). A mitológia és a népi kultúra könnyen felidézhető nyelvi szerkezeteket használva, metrikus formában, szájhagyomány által őrződött meg, például: népmesékben, népdalokban.¹³⁹

(2.) Már *az írás kialakulása* előtt is használták a vizuális ábrázolás különböző technikáit, például: a vésést, a fafaragást, a szoborkészítést, a rajzolást és a festést (és az első írások is képszerű jelekből jöttek létre).¹⁴⁰ A beszéd (információ) rögzítését (az emlékezést) segítő eljárások az írás előzményeinek, az írást megelőző jelrendszereknek tekinthetők, például: a csomójelek, a rováspálcák, a hírnökbot, a rózsafűzér, a kagylófűzér és a tulajdonjegy (billog).¹⁴¹ Az írás kialakulásának (elfogadottabb) poligenezis elmélete szerint több, egymástól független keletkezési helyen jelent meg az írás (sumer Kr. e. 4. évezred vége; egyiptomi Kr. e. 4. évezred vége; elámi Kr. e. 3000 körül; Indus-völgyi Kr. e. 2200 körül; égei-tengeri (hettita és krétai) Kr. e. 2. évezred eleje; kínai Kr. e. 2. évezred; és maya Kr. e. 1. század).¹⁴² Az írás fejlődésének állomásai a következők: a képírás (piktográfia), a fogalomírás (ideográfia), a szóírás, a szótagírás és a betűírás.¹⁴³ Az alfabetikus (betűalapú) írás mintaként (előképként) szolgált a zenei szövegek lejegyzéséhez (kottairás) és a mozgásos-táncok „szövegek” lejegyzéséhez (táncírás, koreográfia).¹⁴⁴

Véleményem szerint az *írás definíciója* úgy határozható meg, hogy „*olyan emberi kommunikációs rendszer, amely íráshordozón megjelenített, egyezményesen elfogadott jelekkel teszi érzékelhetővé a különböző nyelveket.*”¹⁴⁵ a *kézírás definíciója* pedig úgy adható meg, hogy az „*az agyi aktivitás egy fajtájának látható megjelenítése, amely a kéz közvetítése által, egyezményes grafikus jelekben nyilvánul meg, az író személyt jellemzi, azonosíthatóvá teszi.*”¹⁴⁶

Ez a szakasza a kommunikációs eszközök fejlődésének, az írásbeliség első szakaszának tekinthető.¹⁴⁷ Az írásbeli kommunikációnak alapfeltétele az írni-olvasni tudás, így minél nagyobb szerepe lett az írásnak a közkommunikációban (pl.: törvények, szerződések rögzítése) és a kultúrában (pl.: irodalom), annál inkább vált kulturális minimummá az írás és az olvasás képessége.¹⁴⁸ Az elhangzottak rögzítését és hosszú távú megőrzését az írás tette lehetővé (pl.: a kb. 3 ezer éves Gilgames-eposzét, a holt-tengeri tekercsekét). A pontos rögzítés és a tárgyyszerű megőrzés előmozdította a tény és a legenda, valamint a tudás és a mítosz elválását.

---

¹³⁹ Fercsik – Raázt, 2018, 10. o.

¹⁴⁰ Terestyéni, 2006, 127. o.

¹⁴¹ Hengl Melinda: A kézírás interdiszciplinaritása. Pécs, PTE Kiadó, 2021. 24-25. o.

¹⁴² Hengl, 2021, 28. o.

¹⁴³ Hengl, 2021, 29-38. o.

¹⁴⁴ Terestyéni, 2006, 127. o.

¹⁴⁵ Hengl, 2021, 22. o.

¹⁴⁶ Hengl, 2021, 174. o.

¹⁴⁷ Fercsik – Raázt, 2018, 10. o.

¹⁴⁸ Terestyéni, 2006, 127. o.

A szövegek szerkezete idővel egyre összetettebb lett (grammatikailag, logikailag és retorikailag).¹⁴⁹

Ez a korszak lényeges változásokat hozott: megszűnt az időhöz és helyhez kötöttség (mert az írott (rögzített) szó szállítható, másolható és megőrizhető, ezáltal az utókornak is elérhető) és megnőtt a résztvevők száma a kommunikációban (többen jutottak információhoz). Változatlan maradt azonban a dialogikus jelleg, mert a feladó és a címzett az írásos üzenet által került kapcsolatba.¹⁵⁰

(3.) *A (könyv)nyomtatás feltalálása* 1450-re tehető, és innentől számítható a Gutenberg-galaxis névvel fémjelzett időszak.¹⁵¹ Ekkortól kezdve vált általánossá a csendes olvasás és írás, valamint ezáltal egyre introspektívebbé (önmegfigyelőbbé) és reflexívebbé az írásbeliség.¹⁵²

A könyvek megjelenésével tágulni kezdett a világ, az elérhető ismeretek és lehetőségek (pl.: önálló tanulás) köre. Változott a tömegkommunikáció: a nyomtatott sajtóval (újságokkal) tömegessé vált az ugyanazon kommunikációban részt vevők száma, és a tértől függetlenül szinte egyidejűvé vált a részvétel. A könyvtárakban megtalálható írott (nyomtatott) információk elérhetősége csak az adott könyvtár szabályzata által korlátozott (pl.: titkos dokumentumok, amelyek csak meghatározott személyeknek elérhetők). A könyvtárban fellelhető nyomtatott információ elérési módját tekintve elkezdődött a kommunikáció elszemélytelenedése, a tudás (hagyományos) szóbeli átadása csökkent (jellemzően a családban, a kisközösségekben és a helyi kultúrákban maradt meg).¹⁵³

A nyomtatott szó történelem- és kultúraformáló erővé vált. Minden, ami mértékadó és fontos nyomtatásban jelent meg, könyvekben, újságokban stb. terjesztődött és könyvtárakban, levéltárakban tárolódott. A műveltség (a művelt ember eszménye) összeforrott az olvasottsággal (és a sokat olvasó ember képével). Az írott nyelvnek, a betűnek a hatalmát fejezi ki például: a „verba volant, scripta manent” („a szó elszáll, az írás megmarad”) mondás is.¹⁵⁴

(4.) *Az elektronikus (tömeg)kommunikáció* korszaka a 20. század elején indult.¹⁵⁵ Bár az elektromosság már az 1840-es években megjelent a kommunikáció világában a Morse-féle távíróval.¹⁵⁶

A rádió és a televízió megjelenése véglegesen átalakította a kommunikációt. A negyedik korszakra jellemző: az információ (egyre inkább) korlátlan elérése és az üzenetek eljutási idejének csökkenése (egy adott időpontban a világ különböző pontjain megjelenő ugyanazon információ által). A média része lett az életnek: behozta a világot (egyre nagyobb részét) a lakásokba, behatolt a személyes lelki terekbe, beköltözött a mindennapi tudatba és befolyásolta a mindennapi kommunikációt.¹⁵⁷ A média tájékoztató és nyilvánosságot kreáló közéleti szerepének kiemelten fontos eleme: a közfigyelem irányítása (tematizáció, napirend-kijelölés)¹⁵⁸. Ez a világ Marshall McLuhan szerint – az új, médiavezérelt életközösségre utalva

---

¹⁴⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 10. o.

¹⁵⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 10. o.

¹⁵¹ Fercsik – Raátz, 2018, 10. o.

¹⁵² Terestyéni, 2006, 127. o.

¹⁵³ Fercsik – Raátz, 2018, 10-11. o.

¹⁵⁴ Terestyéni, 2006, 128. o.

¹⁵⁵ Fercsik – Raátz, 2018, 11. o.

¹⁵⁶ Terestyéni, 2006, 128. o.

¹⁵⁷ Fercsik – Raátz, 2018, 11. o.

¹⁵⁸ Terestyéni, 2006, 135. o.

– „globális falu”-ként értelmezhető. Az elektromos kommunikáció kitágítja a világot és segíti a személytől távoli valóság megismerését, új vizuális ismeretek elérését.¹⁵⁹

(5.) A jelen *a számítógépek által közvetített* (CMC = Computer Mediated Communication) *kommunikáció*,¹⁶⁰ vagy másként fogalmazva a számítógépes hálózati infokommunikáció,¹⁶¹ vagy más szóval a kibermédia¹⁶² korszaka. Az USA katonai fejlesztésének eredményeként az 1970-es évek elején létrejött számítógép, a polgári életben az 1980-as évek második felében jelent meg.¹⁶³ A számítógépes hálózatot használva megszűnik a kommunikáció időhöz és helyhez kötöttsége,¹⁶⁴ nő az elérhető információk mennyisége,¹⁶⁵ az elérés gyorsasága és hozzáférhetősége.¹⁶⁶ Nő a rögzített adatok szabadságfoka (az íráséhoz képest) a számítógépes szövegekben, mert könnyen használható az utalásokkal (mutatókkal = linkekkel)¹⁶⁷ való (komplex, labirintusszerű)¹⁶⁸ struktúráteremtés lehetősége (pl.: hipertext) és már nem csak a papír két dimenziója mentén létrehozható lineáris struktúrák érhetők el.¹⁶⁹ A digitális tárolás és hozzáférés által a kultúra felfogható egy multimédia szövegeként.¹⁷⁰ Az új kommunikációs eszközök (pl.: személyi hívó, mobiltelefon, webkamera) elősegítik az emberi kommunikáció gyorsaságát.¹⁷¹

A 21. század embere mindegyik ismertett kommunikációs formának a birtokában lehet, de természetesen jelentős különbségek figyelhetők meg társadalmanként, társadalmi rétegenként és egyénenként. A kommunikációs formák alkalmazásának különbségeit kulturális sajátosságok (hagyományok, szokások, nyelvi sajátosságok) is befolyásolhatják.¹⁷² (Lásd: IV.2. Interkulturális kommunikáció)

7. A kommunikációkutatás kezdetei és irányai

Az 1940-es évekre tehető a kommunikációkutatás kezdete. A kommunikáció jelentősége ekkorra több diszciplínán belül világossá vált és *új irányok* jelentek meg:

- (1.) *a modern telekommunikációs eszközökkel végzett kommunikáció* lehetőségei és kihívásai (pl.: a rádió és titkosítás kérdésköre),
- (2.) *a tömegkommunikációs eszközök* szerepének kutatása (pl.: a televíziós műsorok és a tartalomelemzés módszere),

---

¹⁵⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 11. o.

¹⁶⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 11. o.

¹⁶¹ Terestyéni, 2006, 138. o.

¹⁶² Terestyéni, 2006, 106. o.

¹⁶³ Fercsik – Raátz, 2018, 11. o.

¹⁶⁴ Fercsik – Raátz, 2018, 11. o.

¹⁶⁵ Terestyéni, 2006, 138. o.

¹⁶⁶ Fercsik – Raátz, 2018, 11. o.

¹⁶⁷ Terestyéni, 2006, 106. o.

¹⁶⁸ Terestyéni, 2006, 106. o.

¹⁶⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 11. o.

¹⁷⁰ Terestyéni, 2006, 106. o.

¹⁷¹ Fercsik – Raátz, 2018, 11. o.

¹⁷² Fercsik – Raátz, 2018, 11. o.

(3.) *a szociálpszichológia* (amelynek tárgya: az emberek közötti kölcsönhatások, az interakciók vizsgálata, a csoportinterakciók kutatása) és a szimbolikus interakcionizmus (Mead) előtérbe kerülése,

(4.) *a kulturális antropológia* fejlődése (pl.: a különböző kultúrák összehasonlító vizsgálata és a szocializáció jelentősége, valamint a paralingvisztika kutatása, amely idővel beleolvadt a nem verbális kommunikáció területébe),

(5.) *a dinamikus személyiséglélektan és a szociálpszichológia kognitív elméletei* (pl.: az attitűd fogalma és jelentősége).¹⁷³

Önálló kutatási területként az 1940-es évek végén, az 1950-es évek elején jelent meg a kommunikáció, és ezzel az elnevezéssel a Yale Egyetem lélektani tanszékén (Hovland, Janis és munkatársai által) folytatott vizsgálatokat illették. A kutatások arra irányultak, hogyan járulnak hozzá a kommunikáció tényezői az attitűdök megváltozásához.¹⁷⁴

Az attitűdök negatív vagy pozitív viszonyulásokként értelmezhetők. Sokszor véleményként kerülnek megfogalmazásra (pl.: szeretem a kávé). Érzéseket fejeznek ki és ismeretekhez kapcsolódnak (pl.: a kávé élénkít). Akár cselekedetekhez is vezethetnek (pl.: fáradt vagyok, iszom egy kávé). A szociálpszichológusok szerint az attitűdök kognitív, affektív és viselkedéses összetevők együttese. Például a kisebbségekkel szembeni negatív attitűdök összetevői: a sztereotípiák (kognitív szinten: negatív vélekedések), az előítéletek (affektív szinten: negatív érzések) és a diszkrimináció (viselkedéses szinten: negatív cselekedet). Az attitűdökre jellemző, hogy van egyfajta belső logikájuk (pszichológiájuk), – amely általában nem a formális szabályok szerinti logika –, ez a kognitív konzisztencia. Az ember attitűdjeiben is következetességre törekszik, tehát a három összetevő közül egyet vagy többet addig módosít, amíg koherens egység jön létre belőlük. Annál jobban bejósolják a viselkedést, minél inkább: erősebbek és konzisztensebbek, közvetlen tapasztalatain alapulnak a személynek és specifikusan kapcsolódnak az előre jelzett viselkedéshez. Az attitűdök funkciói a következők:

- az instrumentális funkció (a hasznossági vagy praktikus indokból fenntartott attitűdöknél, amelyek azáltal változtathatók meg, hogy a személyt meggyőzik arról, hogy egy másik alternatíva több haszonnal jár),
- az ismereti funkció (értelmet ad a világnak, segít befogadni a sok információt, lényegében sémaként működve),
- az érték kifejező funkció (alapvető értékeket kifejező attitűdök, amelyek a személy mögöttes értékeiből és énképéből származnak, nehezen változtathatók meg, mert arról kell meggyőzni a személyt, hogy egy más alternatíva jobban megfelel mögöttes alapvető értékeinek),
- az énvédő funkció (önértékelést fenyegető veszélyektől és a szorongástól védő attitűdöknél, pl.: az elhárító mechanizmusok közül a projekció, amikor az egyén az elfojtott impulzusai hatására ellenséges attitűdöt fejez ki azzal szemben, akitől ilyen impulzusokat észlelt) és

---

¹⁷³ Buda, 1986, 35-41. o.

¹⁷⁴ Buda, 1986, 42. o.

- a szociális igazodási funkció (segít, hogy a személy a társadalmi közösség részének érezze magát, például: azért vall egyes nézeteket, mert a családja, a barátai is ezt teszik, az ilyen attitűd együtt változik a szociális normák változásával).¹⁷⁵

(6.) *A szemantika* kutatói sok kommunikáció-lélektani megfigyeléssel járultak hozzá a mai tudáshoz, például a köznapi kommunikációs taktikákkal kapcsolatban, amelyek esetén a személyek célja a ködösítés, vagy a jelentéstartalommal kapcsolatos bizonytalanság leplezése. Korzybski nevéhez köthető a „semantic blanc” fogalma, amely tartalmatlan, de kommunikációs funkcióval rendelkező közlést fejez ki. Ezt a fajta közlést „blab-blab”-bal jelölte, amely kifejezi, hogy ez valójában a közléshangok semmitmondó halmazaként fordítható (és ha ezt tudatosítja a címzett, akkor már nem érvényesül a közlés félrevezető hatása). Magyarországon valószínűleg valamilyen a „semantic blanc”-ot népszerűsítő leírás meghonosításaként lett közzismert a „blabla”, ugyanezzel az értelmezéssel (a „blabla” szó először az 1950-es években egy szilveszteri kabaréban hangzott el).¹⁷⁶

(7.) *Az állati kommunikáció* vizsgálata kiterjed a magasabb rendű állatok szignálcseréinek és fejlődési folyamatainak vizsgálatára is (pl.: Harlow izolációs kísérletei majmokon).¹⁷⁷

(8.) *A kibernetika és a rendszerelmélet* hatása megjelenik például: a feedback (visszacsatolás) és a „fekete doboz” fogalmakban (az emberi szférában kutatott „fekete dobozok” nagyrésze esetén a bemenet és a kimenet is a kommunikáció).¹⁷⁸

(9.) *A hang- és képrögzítő eljárások* fejlődése nagyot lendített a kommunikáció kutatásán. Az új technikai eszközök (pl.: magnetofon, képmagnó, videószalag) a gyorsan megörökíthető és visszajátszható felvételek által segítették a kutatásokat.¹⁷⁹

8. A kommunikáció tudományának területei és irányzatai

A kommunikáció tudományának területeit a 2. táblázat¹⁸⁰ szemlélteti.

2. táblázat: A kommunikációtudomány területei

Kommunikációtudomány	
<i>Elméleti kommunikációtudomány</i>	<i>Alkalmazott kommunikációtudomány</i>
<ul style="list-style-type: none"> · Tudománytörténet · Kommunikációelmélet · Biológiai kommunikáció · Humán kommunikáció · Hálózati kommunikáció 	<ul style="list-style-type: none"> · Kommunikációoktatás · Anyanyelvi kommunikáció · Kommunikációs készségfejlesztés · Kommunikációs tréning <p>+ Interdiszciplináris területek</p>

¹⁷⁵ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 506-510. o.

¹⁷⁶ Buda, 1986, 43-44. o.

¹⁷⁷ Buda, 1986, 46. o.

¹⁷⁸ Buda, 1986, 46-47. o.

¹⁷⁹ Buda, 1986, 48. o.

¹⁸⁰ Forrás: a táblázatot a szerző készítette.

A *tudománytörténet* a kommunikáció tudományának történetét kutatja, amely főbb vonalaiban a következők szerint alakult. Előzményként a chicagói iskola tudósainak (Cooley, Mead, Dewey) munkássága hangsúlyozható. Az alapítóknak az 1920-as, 1930-as és 1940-es években Amerikában dolgozó (nagyreszt európai) kutatók tekinthetők: Lazarsfeld (bécsi matematikus és szociológus), Lewin (német származású pszichológus), Hovland (kísérleti pszichológus) és Lasswell (politológus). A második világháború után két irányzat alakult ki: az empirikus (adatokon alapuló, amelynek művelői főként a frankfurti iskola képviselői voltak: Horkheimer, Adorno, Marcuse, Habermas) és az elméletibb (társadalomkritikai). A 20. század második felére tovább differenciálódott a kommunikáció tudománya és sokféle irányzat jött létre.¹⁸¹ A legfontosabbak: (1.) a tranzakciós iskola, (2.) az interakciós iskola, (3.) a szemiotikai iskola és (4.) a rituális iskola.¹⁸²

(1.) *A tranzakciós iskola* a legrégebbi és legelterjedtebb felfogás. Alapfogalma a tranzakció, amely átvitelt jelent. Lényege az információátvitel és átadás. A folyamatban az adó (egyik partner) információt (üzenetet) küld a vevőnek (másik félnek, címzettnek). Az információt – mivel az üzenet nem anyagi természetű – jelekké kell alakítani (kódolni), majd továbbítani a jeleket egy közegen (csatornán) keresztül, végül visszaalakítani (dekódolni) a feldolgozás előtt. A rendszer aszimmetrikus, az aktív és domináns fél működteti, de szerepcserével megfordul a dominancia. Abban az esetben sikeres a kommunikáció, ha a kódolt és a dekódolt üzenet megegyezik (tehát torzítás nélkül, a legteljesebben jut el a vevőhöz). Ha eltér egymástól a kódolt és dekódolt üzenet, akkor az kommunikációs zavarnak tekinthető, és dolgozni kell a megoldásán. Ezt a felfogást nagyon eredményesen használja a reklám, mert a kommunikációt kezdeményező fél számára a legkontrollálhatóbb modelljét nyújtja a befolyásolásnak, a meggyőzésnek és a manipulációnak.¹⁸³

(2.) *Az interakciós iskola* a kommunikáció lényegét a cselekvésben látja. Alapfogalma az interakció, amely az üzenetek szabályozott cseréjét jelenti. Ebben a felfogásban a kommunikáció nem csak információátadás, hanem két ágens együttes és közös cselekvésének az eredménye, egy közös cél elérése. A rendszerben a felek viszonya szimmetrikus, a szerepek nem rögzítettek, nincs alá- és fölérendeltség. Az üzenetet a partnerek közösen építik fel, a közös tevékenység (cselekvés) eredménye információban jelenik meg. A felek élhetnek a visszacsatolás és kontroll lehetőségével, közösen alakítják és betartják a kommunikatív helyzet normáit. Így a rendszerben normát és konszenzust vagy (a zavar helyett) normaszegést és konfliktust lehet megfigyelni.¹⁸⁴

(3.) *A szemiotikai (jeltudományi) iskola* a jelentéstulajdonításra összpontosít. Alapfogalma a szignifikáció, amely jelentésként és jelműködésként értelmezhető. Ebben a felfogásban az üzenet egy jelképződmény, amely a küldő és a befogadó közötti interakcióban jelentést hoz létre. A kommunikációt a jelentések kialakulásának és cseréjének viszonylatában értelmezi. Azt kutatja, hogyan rendelnek a partnerek értelmet és értelmezést a jelekhez, hogy a jelek mitől válnak üzenetté és az üzenetek hogyan hatnak szemantikailag. E megközelítés szerint az egyén a társadalmi interakció által válik az adott társadalom vagy kultúra tagjává. Így nem számít feltétlenül kommunikációs zavarnak az eltérő értelmezés, mert az eltérést okozhatja a partnerek

---

¹⁸¹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 13. o.

¹⁸² Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 7-9. o.

¹⁸³ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 7-8. o.

¹⁸⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 8. o.

közötti kulturális különbség is. Ez az irányzat a kultúrák közötti érintkezéseket és interakciókat állítja a középpontba (csak az üzenetek közvetítése helyett).¹⁸⁵

(4.) *A rituális iskola* értelmezésében a kommunikáció hozza létre, tartja fenn, igazítja ki és alakítja át a világot. Mozgatórugója a társadalom időbeni összetartása (nem az üzenetek térbeni továbbítása). Célja a közös meggyőződés reprezentációja, a tartalmasabb kulturális világ megalkotása és fenntartása (nem az információ közlése és átadása). Akkor hatékony a kommunikáció, ha (minél jobban) megvalósítja a társadalmi integrációt (a közös meggyőződés kialakítása és reprezentálása által). És annál hatékonyabb, minél tartalmasabb kulturális világot tud megalkotni és fenntartani.¹⁸⁶

A tranzakciós, az interakciós, a szemiotikai és a rituális iskola legfőbb jellemzőit a 3. táblázat¹⁸⁷ foglalja össze.

3. táblázat: A tranzakciós, az interakciós, a szemiotikai és a rituális iskola legfőbb jellemzői

	(1.) <i>Tranzakciós iskola</i>	(2.) <i>Interakciós iskola</i>	(3.) <i>Szemiotikai (jeltudományi) iskola</i>	(4.) <i>Rituális iskola</i>
Jellemzője	A legrégebbi és legelterjedtebb felfogás.	Középpontban a cselekvés.	Az üzenet = jelképződmény, amely a küldő és a befogadó közötti interakcióban jelentést hoz létre.	A kommunikáció hozza létre, tartja fenn, igazítja ki és alakítja át a világot.
Alapfogalma	Tranzakció (= átvitel)	Interakció (= üzenetek szabályozott cseréje)	Szignifikáció (= jelentés és jelműködés)	
A kommunikáció lényege	Az információ átvitele és átadása.	A kommunikáció nem csak információ-átadás, hanem két ágens együttes és közös cselekvésének az eredménye, egy közös cél elérése.	A jelentések kialakulásának és cseréjének viszonylata.	A közös meggyőződés reprezentációja, a tartalmasabb kulturális világ megalkotása és fenntartása.

A kommunikációelmélet az elméleti terület legkutatottabb része. Magába foglalja a kommunikáció alapfogalmainak tisztázását, a kommunikációs folyamat értelmezését, a kommunikáció szerkezeti (statikus) és időbeli (dinamikus) sajátosságainak feltárását. Az általános elméletek (rendszerelméletek, befogadáselméletek, diskurzuselméletek) a maga komplexitásában, a speciális elméletek adott kontextusban (pl.: szervezeti kommunikáció) vizsgálják a kommunikációt.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 9. o.

¹⁸⁶ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 9. o.

¹⁸⁷ Forrás: A táblázatot a Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 7-9. oldalán lévő információk alapul vételével a szerző készítette.

¹⁸⁸ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 11. o.

A *biológiai kommunikáció* két fő területe: (1.) a biokommunikáció és (2.) az állati kommunikáció.¹⁸⁹

(1.) A *biokommunikáció* jelenti a sejtek és az élő szervezetek (rész)rendszereiben megvalósuló információátadást (pl.: nukleinsavak, enzimek, fehérjék, gének). Az információ kémiai kódban terjed tovább a kémiai folyamatok csatorna rendszerén.¹⁹⁰

(2.) Az *állati kommunikáció* vizsgálja a populációk egyedei és csoportjai közötti információcserét. Az üzenet jelei lehetnek kémiaiak (szaganyagok), vizuálisak, taktilisak (érintésen alapuló), akusztikusak és vegyesek (keverték).¹⁹¹ Az egyszerű élőlényekre a kémiai vagy a taktilis jelváltás jellemző. A magasabb rendű állatok szignálrendszereket használnak.¹⁹²

Az állati és az emberi kommunikációnak vannak közös vonásai (pl.: jeladás, jelek vételének képessége), de alapvető különbségei is, amelyek öt pontban foglalhatók össze:

- A jelek esetén az állatoknál csak globális (szerkesztetlen) jelek tapasztalhatók, amelyek nem hozhatók létre szerkesztéssel és nem kapcsolhatók össze, mert közlésértékük mindig önálló. Az embernél is megfigyelhetők globális jelek (pl.: bólintás), de emellett a nyelv kitüntetett szereppel bír. A nyelvi jelek (szavak, toldalékok) szerkeszthetők: kisebb egységekből (hangokból és betűkből) állíthatók össze és összekapcsolhatók egymással (mondatokká).
- A jelrendszer terjedelme is eltérő. Az állatok jelkészlete zárt, viszonylag szűk és kis számú (max. néhány tucat jel). Az ember esetén a nyelv viszont nyitott rendszerű, állandóan változó és bővülő, valamint nagy jelszámú. A nyelvtani szabályok újra felhasználható (rekurzív) jellege miatt végtelen a nyelvi elemek kombinálhatóságának lehetősége (pl.: becslések szerint a magyar nyelv esetén 1.000.000-nál több szó létezik). Továbbá a nem nyelvi természetű emberi jelállomány is nagyon gazdag.
- A kommunikációs szándék kérdésénél (tehát, hogy miért történik a kommunikáció) mindkét esetben igaz, hogy oka van a kommunikációnak, de az emberi kommunikáció esetén (az okon túlmenően) még célja is van.
- Az elvonatkoztatás lehetőségének vizsgálatakor látható, hogy az állati kommunikáció térben és időben aktuális (pl.: veszélyt jelez, de azt nem, hogy mihez képest hol vagy mikor esedékes), míg az emberi kommunikáció által kifejezhető a múlt, a jelen, a közel és a távol, tehát az ember képes elvonatkoztatni (absztrahálni).
- A kommunikációs rendszer működtetésének alakulásában az állatoknál az öröklésnek van jelentős szerepe (és a tanulása a kisebb), míg az embernél a tanulása a nagyobb szerep (és kisebb az öröklésé).¹⁹³

A *humán kommunikációt* meghatározza, hogy az ember egyszerre biológiai egyed és társadalmi lény, így birtokában van a biológiai és a társadalmi kommunikációnak is. Főbb területei az emberi-társadalmi kommunikációnak:

- a személyközi kommunikáció (típusai: diádikus (két ember közötti), csoportkommunikáció és közéleti kommunikáció),
- a szervezeti kommunikáció (az intézmények belső és külső kommunikációja),

¹⁸⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 11. o.

¹⁹⁰ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 11. o.

¹⁹¹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 11-12. o.

¹⁹² Buda, 1986, 17. o.

¹⁹³ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 16-17. o.

- a tömegkommunikáció (a média működése és hatása) és
- a társadalmi kommunikáció (alapvetően a társadalmi beágyazottság vizsgálata; speciálisan az interkulturális (kultúraközi) kommunikáció: a kultúrák és szubkultúrák közötti kommunikáció tanulmányozása).¹⁹⁴

A *hálózati kommunikáció* a kibernetikából fejlődött ki. Eleinte az internetes közösségek virtuális világát vizsgálta, majd a hálózati gondolkodás előtérbe kerülésével a természet és a társadalom más területein is felfedezhető hálózatjelleg került a középpontba. Feltérképezi a hálózatok tulajdonságait és csoportosítási lehetőségeit (megkülönböztethetők virtuális és valós emberi hálózatok, valamint pl.: egészségügyi, gazdasági és politikai hálózatok). Kutatja a hálózati kommunikáció sajátos jegyeit, kultúráját, korlátait és távlatait. Idővel létrejött az alkalmazott hálózat kutatás is.¹⁹⁵

A *kommunikációoktatás* (a kommunikációtudomány alapismereteinek oktatása) a közoktatásban közismereti tárgyként jelenik meg, a felsőoktatásban alap- és mesterképzésben lehet kommunikációs ismereteket elsajátítani.¹⁹⁶

Az *anyanyelvi kommunikáció* kulcskompetenciaként jelenik meg a Nemzeti Alaptantervben, oktatásszervezési oldalról nézve a Magyar nyelv és irodalom című tantárgyon belül elhelyezve. Magában foglalja például: a gondolatok kifejezését szóban és írásban, a szövegértést és a helyes nyelvhasználatot.¹⁹⁷

A *kommunikációs készségfejlesztés* is végezhető tanórai keretben (iskolai oktatásban). Középpontjában a kommunikációs kompetencia és kultúra fejlesztése áll. Gyakorlatok és saját élményű feladatok által valósul meg az általános kommunikációs készségek fejlesztése (pl.: a kapcsolatfelvétel gyakorlása, a kommunikációs stílusok megismerése, a konfliktusmegoldó technikák alkalmazása, az empátia és a tolerancia növelése).¹⁹⁸

A *kommunikációs tréning* komplex, továbbképzési eljárás, amelyben bizonyos, célorientált kompetenciák megszerzésére van lehetőség. Tartalmaz elméleti ismereteket és gyakorlatokat (amelyek által a személyiségjegyek fejlesztése is megvalósulhat).¹⁹⁹

Interdiszciplináris megközelítésre van szükség az alkalmazott kommunikációtudomány területeinek nagy részében. Ezekben az *interdiszciplináris területekben* két tudomány érintett, pl.: marketingkommunikáció, közéleti kommunikáció, politikai kommunikáció, hálózati kommunikáció, kríziskommunikáció, szakrális kommunikáció, művészeti kommunikáció, orvosi kommunikáció, pedagógiai kommunikáció és tudományos kommunikáció.²⁰⁰

¹⁹⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 12. o.

¹⁹⁵ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 12-13. o.

¹⁹⁶ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 13. o.

¹⁹⁷ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 14. o.

¹⁹⁸ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 14. o.

¹⁹⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 14-15. o.

²⁰⁰ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 15. o.

9. A jog és a kommunikáció funkciói

A jognak három fő funkciója van: (1.) az integratív funkció, (2.) a közrehatás a konfliktusok megoldásában és (3.) a társadalom tudatos alakítása.

(1.) Az integratív funkció célja az, hogy kialakítsa és fenntartsa a társadalom (normális) életéhez szükséges biztonságot és rendet (jogrendet), valamint csökkentse a konfliktusokhoz vezető tényezőket.

(2.) A konfliktusok megoldására vonatkozó közrehatás megjelenik például az állampolgárok és a szervezetek egymás közötti konfliktusainak kezelésében, amelyre a bíróság a jog legfontosabb szervezete.

(3.) A társadalom tudatos alakítása funkció, az egyes társadalmi folyamatok szervezésében való közreműködésként valósul meg.²⁰¹

A kommunikáció sokféle funkciót betölthet: eszköze lehet a konfliktusok (fizikai erőszak nélküli) kezelésének, támogathatja az együttműködést, hozzájárulhat a közösségek kialakulásához és fenntartásához, tudást adhat a világban történekről, segítheti az alkalmazkodást (a változó környezethez), hozzáférhetővé és megismerhetővé teheti a közvetlen tapasztalat által nem elérhető (időben és térben távoli tényeket és mások belső világát), lehetővé teheti a szándékok, hiedelmek és attitűdök kinyilvánítását stb.²⁰²

Lasswell (1948) három alapfunkciót különített el: a környezet megfigyelését (a kontrollhoz, a biztonság erősítéséhez és az alkalmazkodáshoz szükséges információkért), a részek közötti viszony megteremtését (az integráltsághoz és a koordinációhoz szükséges információkért) és a kulturális örökség továbbadását. Wright (1974) kiegészítette az alapfunkciókat a szórakoztatással (unaloműzéssel, kikapcsolódással).²⁰³

Rosengren (2004) négy általános kommunikációs funkció fajtát különböztetett meg, amelyekhez értékorientációkat és társadalmi intézményeket is kapcsolt,²⁰⁴ elképzelését a 4. táblázat²⁰⁵ szemlélteti.

4. táblázat: Rosengren kommunikáció funkciói

Funkció	Értékorientáció	Társadalmi intézmény
(1.) <i>Informatív funkció</i>	Kognitív	Tudomány
(2.) <i>Kontroll funkció</i>	Normatív	Jog és vallás
(3.) <i>Társas funkció</i>	Instrumentális	Politika és gazdaság
(4.) <i>Expresszív funkció</i>	Expresszív	Művészetek

Habermas szerint különböző dimenziókban kell megadni a választ arra a kérdésre, hogy mi a kommunikáció funkciója: a kölcsönös megértés szempontjából a kulturális tudás és a hagyomány megújítása, a cselekvések összehangolása felől közelítve a szolidaritás és a

²⁰¹ Visegrády, 1996, 10-11. o

²⁰² Terestyéni, 2006, 153. o.

²⁰³ Terestyéni, 2006, 154. o.

²⁰⁴ Terestyéni, 2006, 154. o.

²⁰⁵ Forrás: A táblázatot a Terestyéni, 2006, 154. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

társadalmi integráció kimunkálása, valamint a szocializáció szempontjából a személyes identitások kialakítása.²⁰⁶

McQuail összetett, többtényezős felfogásában a kommunikáció egy válasz a felmerült problémára, a megoldás felé tett lépés. Elképzelésének leegyszerűsített vázlatát az 5. táblázat szemlélteti.²⁰⁷

5. táblázat: McQuail kommunikációs funkcióinak vázlatos alaptipológiája

	Belülről induló (belső) probléma	Környezetből induló (külső) probléma
A megoldás iránya: belső	identitás	adaptáció
A megoldás iránya: külső	kontroll	affiliáció

Elképzelése szerint a kommunikációs célok (identitás, adaptáció, affiliáció, kontroll) mentén a kommunikációs funkciók a kommunikáció szintjei szerint differenciáltak. Például az identitás körében az intraperszonális és interperszonális kommunikáció esetén ide sorolható az ellentmondásoktól mentes és pozitív önkép fenntartása, az önmegfigyelés, az éntudat kialakítása és az értékek megerősítése; a csoporton belüli kommunikációnál a csoportidentitás és a csoporttudat kialakítása, a közös normák és értékek kialakítása és a határok kijelölése; stb.²⁰⁸

10. A kommunikáció síkjai: kommunikáció és metakommunikáció

A viselkedésnek (pl.: testtartásnak, mozdulatoknak, öltözködésnek) jelzésértéke (informatív tartalma) van mások számára, ezáltal a kommunikáció része. Az ember valahogyan mindig viselkedik, így állandóan kommunikál (nem lehet nem kommunikálni).²⁰⁹

A kommunikációs tartalomnak és a kommunikáció „hogyan”-jának is van jelentősége. *Az emberi kommunikáció mindig két síkon halad* egyszerre: (1.) a kommunikatív (tartalmi) és (2.) a metakommunikatív (viszony) síkon.²¹⁰

(1.) *Kommunikatív síkon* minden a témához kötődik és a kommunikáció egypólusú (egyszerre csak egy feladó lehet).²¹¹

(2.) *A metakommunikatív sík* tekinthető a „kommunikációról való kommunikálás”-nak.²¹² Magáról a kommunikációról való közlés magasabb elvontsági szintet fejez ki, ezért kapta ez a

²⁰⁶ Terestyéni, 2006, 154. o.

²⁰⁷ Forrás: A táblázatot a Terestyéni, 2006, 155. oldalán lévő táblázat alapul vételével a szerző készítette.

²⁰⁸ Terestyéni, 2006, 155-157. o.

²⁰⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 17. o.

²¹⁰ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 18. o.

²¹¹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 18. o.

²¹² Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 18. o.

sík a „meta” előtagot, amellyel a tudományelméletben szokás megkülönböztetni a magasabb elvontsági szintet.²¹³

A metakommunikáció tájékoztat egyrészt a résztvevők tulajdonságairól (a személyiségjegyekről például: a testtartás és az öltözködés által; valamint a pillanatnyi lelkiállapotokról például: az arckifejezések, a hanghordozás és a mozdulatok hevessege által) másrészt a viszonyairól (a mondanivalóhoz például: a szubjektív fontosság jelzésével; a beszédpartnerhez például: az alá-vagy fölrendeltségi viszony és az együttérzés kifejezésével; és a szituációhoz például: a távolságtartás és a helyfoglalás által).²¹⁴

A metakommunikáció folyamatos és kétpólusú (a résztvevők állandóan és egyidejűleg tájékoztatják egymást, működik a visszacsatolás). Közlése és vétele (megértése) is általában spontán (tudattalan).²¹⁵

A metakommunikáció során (főleg) nem verbális és (kisebb részben) verbális eszközök is használhatók.²¹⁶ A nem verbális üzenetek kiemelten fontos szerepet töltenek be a társas életben (pl.: az értékek és reakciók kommunikálásában). A nem verbális jelek küldése és fogadása általában gyorsabb, kevésbé tudatos (kevesbé kontrollált és kevésbé figyelt, mint a verbális kommunikációnál) és jelentésük hitelesebbnek tűnik. A kommunikációnak csak kis részét képezik a szóbeli üzenetek, beszélgetés közben hangsúlyozódik vagy módosul a szavak jelentése a hanghordozással, kiejtéssel, arckifejezésekkel, gesztusokkal stb.²¹⁷

A metakommunikatív sík lényeges többletinformációt hordozva egészíti ki a kommunikáció verbális és nem verbális csatornáját, valamint szabályozó funkciót tölt be a kommunikációs viszonyban (jellege, stílusa) és a kommunikáció témájában, tárgyában.²¹⁸

A kommunikációnak két szintje különíthető el: a tartalmi szint (tényleges, tudatos információközlés) és a rejtett szint (a kommunikáció metakommunikatív szintje). Metakommunikatív szinten az érzelmi viszonyulásról közvetítődik jelzés: a közlés tartalmához (igaz / hamis; fontos / nem fontos), szituációjához (mások jelenléte, szerepviszonyok) és jellegéhez (humor megjelenése például utalások által; játék).²¹⁹

10.1. A hitelesség kérdése: kongruens és inkongruens kommunikáció

A kommunikáció hitelessége a kongruenciától (egyeztetéstől, megfeleltetéstől) függ. Akkor kongruens a kommunikáció, ha összhangban áll benne a (verbális és nem verbális) kommunikáció és a metakommunikáció. Akkor inkongruens a kommunikáció, ha ellentmondás

---

²¹³ Buda, 1986, 115. o.

²¹⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 18. o.

²¹⁵ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 18. o.

²¹⁶ Buda, 1986, 115. o.

²¹⁷ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 49. o.

²¹⁸ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 50. o.

²¹⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 49. o.

van a két sík között, tehát a metakommunikatív üzenet nincs összhangban a kommunikatív közléssel.²²⁰

10.1.1. A hitelesség kérdése a jog világában

A hitelesség kérdése jogi területen többféleképpen megjelenhet, például:

(1.) Kérdéses lehet a *kézírás és az aláírás hitelessége* (eredetisége, valódisága), amely szakkérdés megállapítására az írásszakértő²²¹ jogosult.²²²

(2.) A büntetőeljárásban a hitelesség kérdésével kapcsolatban érdekes téma: a *fedőokirat, a fedőintézmény és a fedőadat* fogalma, valamint felhasználásának lehetősége. A büntetőeljárásban a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv – a bűncselekmény felderítése vagy bizonyítása érdekében, ügyészségi engedéllyel – valótlan adatot, tényt vagy nyilatkozatot tartalmazó közokiratot vagy okiratot készíthet, illetve használhat fel (az ilyen közokirat vagy okirat a fedőokirat), szervezetet hozhat létre és tarthat fenn (ez a fedőintézmény) és közhiteles nyilvántartásokba valótlan adatot jegyeztethet be (ez a fedőadat). Természetesen a fedőadatot törölni kell, a fedőokiratot pedig meg kell semmisíteni, ha arra már nincs szükség a büntetőeljárásban.²²³

(3.) A témához kötődő kérdéseket vethet fel a büntetőeljárásban a – különleges bánásmód biztosítása körében szabályozott – *Védelmi Programban való részvétel*²²⁴ is, a programban részt vevő személy *új személyazonosságával* összefüggésben. Ha az érintett személy biztonsága nem biztosítható tartózkodási helyének megváltoztatásával, személyi védelemmel, a nyilvántartásokban elrendelt adatszárklattal, a nyilvántartott adatokkal összefüggő adatkérés vagy megkeresés jelzésének előírásával, illetve névváltoztatással, akkor a Tanúvédelmi Szolgálat²²⁵ (a legfőbb ügyész által erre kijelölt ügyész előzetes jóváhagyását követően, az országos rendőrfőkapitány engedélyével) kezdeményezi az érintett személy személyazonosságának megváltoztatását. A személyazonosság megváltoztatását célzó intézkedés kiterjedhet a védelemben részesülő személy minden személyes adatára. Az intézkedés eredményeként a személy eredeti személyazonosító adatait tartalmazó közokiratának helyébe új okirat lép, amely (teljesen vagy részben, véglegesen vagy ideiglenesen) megváltoztatott adatot vagy adatokat tartalmaz és alkalmas az új személyazonosság igazolására.²²⁶

(4.) Kérdéses lehet a büntetőeljárásban a *tanú vagy a gyanúsított vallomásának hitelessége* (hazugság- vagy igazságtartalma), amelyet *műszeres vallomásellenőrzéssel* a szaktanácsadó vizsgálhat.²²⁷ A műszeres vallomásellenőrzéshez szükséges az érintett (tanú – kivéve, ha 18 év

²²⁰ Balázs – H. Tomes – H. Varga, 2013, 18-19. o.

²²¹ Az írásszakértő munkájáról és az írásszakértésről további részletekért lásd: Hengl Melinda: A kézírás interdiszciplinaritása. Pécs, PTE Kiadó, 2021.

²²² 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről 25. § (1) bek.

²²³ Be. 227. §

²²⁴ Be. 95. §

²²⁵ 2001. évi LXXXV. törvény a büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról 5. § (3) bek.

²²⁶ 2001. évi LXXXV. törvény a büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról 16. § (1) bek. és 24. §

²²⁷ Be. 212. §

alatti a tanú, mert ebben az esetben kizárt a vizsgálat elvégzése²²⁸ – vagy gyanúsított) hozzájárulása és a vizsgálatot végző szaktanácsadó eljárásáról tanúként lesz kihallgatható.²²⁹

A szavahihetőség mérése a szakirodalomban hazugságvizsgálat néven terjedt el, de a szakértők egy része nem ért egyet ezzel az elnevezéssel, mert az eljárás lényege a szavahihetőség (tehát az őszinteség, nem pedig a hazugság) vizsgálata. Hautzinger Zoltán az őszinteségvizsgálat kifejezés mellett érvelve kifejti, hogy a hazugságvizsgálat elnevezés ellentmondani látszik a büntetőeljárás azon követelményeinek, hogy a tisztességet vélelmezni kell (*praesumptio boni viri*) és a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére (*in dubio pro reo*).²³⁰

Az embernek az a képessége, hogy kommunikációs partnerének félrevezető információkat tud átadni, vélhetően együtt fejlődött ki magával az emberi kommunikációval. A megtévesztés, a félrevezetés és a hazugság folyamatosan jelen (volt) van (lesz) az emberi interakciókban és hozzájárul az emberi kommunikáció komplexitásához.²³¹ Sőt egyes esetekben maga a hazugság (vagy az elhallgatás) az a viselkedés, amit a társadalom helyesel és elvár. A hazugság észlelhető (nem verbális)²³² jeleinek kiváltásához előzetesen három feltételnek kell egyszerre teljesülnie, amelyek: (1.) a lelepleződés veszélye, (2.) az ezzel járó kellemetlen következményeknek fennállása és (3.) az, hogy a megtévesztő el akarja kerülni a kellemetlen következményeket. Ezért megállapítható, hogy a hazugságkor megfigyelhető reakciók nem „hazugságreakciók”, hanem inkább félelem reakciók.²³³

A hazugság felfedéséhez két út vezethet:

(1.) a megtévesztés szándékát leleplező viselkedési jegyek felismerése (azonban ez a lehetőség kevésbé megbízható, mert az egyes emberek különböző hazugság jeleket mutathatnak, és a felismerés sikeressége is több tényező függvénye például, hogy: milyen az észlelő érzékenysége vagy a megtévesztő mennyire képes ellenőrizni saját metakommunikációs jeleit) és

(2.) a megtévesztési szándék objektívizált (mérésen vagy valamilyen eljáráson alapuló) valószínűsítése (amely alapulhat élettani vagy pszichológiai ismereteken).²³⁴

A bűnüldözés területén a szavahihetőség megállapításának kezdetei az ókorig visszavezethetők. Kínában (i. e. 2000 körül) a hazugság megállapítására „rizspróbát” alkalmaztak. A kihallgatottnak rizspúderrel a szájában kellett részt vennie a kihallgatáson, amelynek végén a kihallgatók megvizsgálták a rizspúder állagát, és ha azt elég nedvesnek találták, akkor abból az őszinteségre, ha nem, akkor a hazugságra következtettek. Az élettani ismereteket felhasználó eljárás alapja az a megfigyelés volt, hogy veszély vagy félelem esetén kiszárad a száj nyálkahártyája.²³⁵ Hasonló elven működött az Afrikában használt „bírói bab” eljárás is. A száj nyálkahártyájának kiszáradásával nehezebbé válik a nyelés is, és ezt aényt használta fel az Angliában alkalmazott „bírói szelet” eljárás. A kihallgatott személynek a

---

²²⁸ Be. 87. § (2) bek.

²²⁹ Be. 212. §

²³⁰ Hautzinger Zoltán: Az igazságügyi őszinteségvizsgálat. In: Korinek László – Kóhalmi László – Herke Csongor (szerk.): Emlékkönyv IRK Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára. Pécs, PTE ÁJK, 2004. 43. o.

²³¹ Bócz Endre (szerk.): Kriminológia 2. Budapest, BM Kiadó, 2004. 903. o.

²³² Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminológia (Forensic Science). Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2009. 355. o.

²³³ Bócz, 2004, 907. o.

²³⁴ Bócz, 2004, 904. o.

²³⁵ Bócz, 2004, 904. o.

vizsgálat során száraz kenyeret és sajtot kellett ennie, ha eközben nehezen nyelt, akkor azt a hazugság jelenként értelmezték.²³⁶

Az arabok a szavahihetőség ellenőrzésére a „bölcshazugság” eljárást használták. A kihallgatást követően a kihallgatottnak egyedül kellett találkoznia a sötét helyiségben lévő számmal, akinek a farkát meg kellett fognia, mert az általános hiedelem szerint a számár ilyen esetben csak akkor böngött fel, ha hazug ember tette ezt (ha a személy ártatlan volt, akkor a számár csendben maradt). Az érintett személy előtt titokban tartott előkészület az volt, hogy a számár farkát bekormozták, ami a sötét helyiség miatt az eljárás során nem látszott. A döntést az alapján hozták meg, hogy a helyiségből kilépő kihallgatással érintett személy keze kormos volt vagy sem. Az eljárás alapja az a feltételezés volt, hogy a hazug személy a számár farkát nem meri megfogni, mert fél a felbörgés általi lelepleződéstől, ezért tiszta kézzel hagyja el a helyiséget. Míg aki igazat mondott, az a számár bölcsességében bízva megfogja a számár farkát, és ezáltal kilépéskor kormos lesz a keze.²³⁷

A 11-13. század (kora középkor) vizsgálati módszere ilyen esetekben a próba volt. Az érintett személynek (forró- vagy hideg) vízpróbát vagy tüzes vaspróbát kellett kiállnia azért, hogy ártatlanságát (őszinteségét) bizonyítsa. A döntést az alapján hozták meg, hogy például begyógyult-e a tüzes vas által okozott seb.²³⁸

Ezt követően az eskü került előtérbe, ekkor az érintett személyt a hatóság tagjai igazmondásra eskették. A hitelesség azon a hiedelmen alapult, hogy Isten azonnal megbünteti a hamis esküt tevőt.²³⁹

A 19. század végére tehető a tudományos módszerekre irányuló első kísérletek. Lombroso 1895-ben fejlesztett tovább erre a célra egy orvosi műszert, a hydroszfigmográfot. A szerkezet egy vízzel teli edényből és egy hozzákapcsolt mérőegységből állt, ez utóbbi a víz szintjének ingadozását mérte. A kihallgatandó személynek a vízbe kellett tennie a kezét, és a vizsgálat során azt rögzítették, hogy adott kérdéseknél és az arra adott válasznál változott-e a víz szintje. Az élettani ismereteket felhasználó eljárás alapja az felismerés volt, hogy veszély esetén az emberi szervezetben létrejövő válaszként megváltozik a szervek közötti véreloszlás aránya (ez a Canon-féle vészreakció), és ennek következtében azok a szervek kapnak több vért, amelyeknek a veszélyre való reagálásban nagyobb a szerepe (pl.: az agynak), és azok kevesebbet, amelyeknek kisebb a szerepe (pl.: a kezeknek). A vizsgálat eredményét azon elvárás szerint értékelték, hogy a veszélyt jelentő (személyes érintettségű) kérdéseknél a víz szintje csökkeni fog, mert a kéz térfogata kisebb lesz a kézben lévő erek átmérőjének csökkenése és a bennük átáramló vér mennyiségének csökkenése miatt.²⁴⁰

Jung (pszichológus) ezzel egy időben – de Lombroso kutatásaitól függetlenül – jutott arra a megállapításra a zürichi pszichiátriai klinikán dolgozva, hogy a kihallgatások során hasznosítható lehet az egyes pszichológiai folyamatok fiziológiai hatásainak vizsgálata.²⁴¹

A 20. század első felében sokat fejlődtek a módszerek. 1914-ben Benussi a megtévesztésre irányuló próbálkozások során tapasztalható légzési ciklusváltozásokat kutatva, a gyakorlatban

---

²³⁶ Tremmel – Fenyvesi – Herke, 2009, 352. o.

²³⁷ Bócz, 2004, 905. o.

²³⁸ Hautzinger, 2004, 43. o.

²³⁹ Hautzinger, 2004, 43. o.

²⁴⁰ Bócz, 2004, 905. o.

²⁴¹ Hautzinger, 2004, 44. o.

is igazolta, hogy a légzés ritmusára hatással van az érzelmi állapot.²⁴² Benussi pneumográffal (mellkasra tett gumitömlő segítségével) mérte a légzésgörbékét a kérdések feltétele során. A rögzített eredmények elemzése után megállapította, hogy a belégzés és a kilégzés hosszának arányszáma (a belégzés hossza osztva a kilégzés hosszával) eltérést mutat igazmondásnál (nagyobb előtte, mint utána) és hazugságnál (nagyobb utána, mint előtte).²⁴³

Az első világháború idején Marston vérnyomásmérő segítségével a vérnyomás változásából próbált következtetéseket levonni az őszinteségre és a hazugságra. Kutatásai során emellett rögzítette a légzés változását és a galvanométer használatával is kísérletezett.²⁴⁴

1921-ben Larson megalkotta az első olyan műszert, amely képes volt a vérnyomás, a pulzus és a légzés folyamatos és egyidejű mérésére. Ezt Keeler fejlesztette tovább, ezáltal az új műszer a galvános bőrreakció (GBR; a bőr ellenállása az elektromos árammal szemben²⁴⁵) rögzítésére is képessé vált (a vérnyomás, a pulzus és a légzés mellett). Ez a műszer tekinthető a mai poligráfok őstípusának – a polygraph szó jelentése: „több írás”²⁴⁶ –, amelyek lényegében szintén ezeket fiziológiai paramétereket mérik.²⁴⁷

A mai poligráfok ettől az őstípustól technikai háttérben lényegileg alig térnek el (nagyrészt csak abban, hogy a modernizáció a számítástechnika bevonásával valósult meg), a műszerek folyamatosan és egyidejűen képesek rögzíteni a mellkasi és hasi légzés, a galvános bőrreakció, valamint a vérnyomás-pulzus változásait.²⁴⁸ A poligráfos vizsgálat során mérhető még: a periférián átáramló vér mennyisége (az ujjakon elhelyezett fotoelektromos érzékelő által) és az ellenőrzött személy mozgásának aktivitása (a vizsgálati szék párnájára vagy karfájára vagy lábai alá elhelyezett érzékelők segítségével).²⁴⁹

A nagy fejlődés a poligráfos vizsgálat során alkalmazott kérdezési módokban következett be. A vizsgálat során strukturált kérdéscsoportokban (tesztekben) teszik fel a kérdéseket (6-14 kérdést, 20-25 másodperces időközökkel)²⁵⁰ az ellenőrzött személynek. Egy adott kérdés helyét a kérdéscsoportban a választott kérdezési technika és tesztípus szabályai határozzák meg. A kérdések megfogalmazásából adódóan a válaszadás mindig kötött, a válasz mindig csak: „igen” vagy „nem” lehet. A két fő kérdezési mód: (1.) az általános kérdések tesztje és (2.) a feszültségcsúcs-teszt (más néven: felismerőteszt²⁵¹).

(1.) Az általános kérdések tesztje esetén a kérdések közvetlenül érintik az ellenőrzött személy adott bűnügyben betöltött szerepét. Kezdetben az ilyen vizsgálat során a releváns (pl.: „Ön lőtte le Kis Pétert?”) – irreleváns (pl.: „Ma csütörtök van?”) kérdések tesztjét alkalmazták, amely tapasztalt vizsgálóval hatékony lehetett, de sok hibalehetőséget is rejtett. Ezek megoldására alkották meg a kontrollkérdés-technikát (kontrollkérdés-teszt; CQT), amelyet az 1940-es évek végén Reid vezetett be és napjainkban is általánosan alkalmazott. A CQT-ben egy újabb

---

²⁴² Hautzinger, 2004, 44. o.

²⁴³ Bócz, 2004, 905. o.

²⁴⁴ Bócz, 2004, 906. o.

²⁴⁵ Tremmel – Fenyvesi – Herke, 2009, 354. o.

²⁴⁶ Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián (szerk.): Kriminálisztika. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022. 449. o.

²⁴⁷ Bócz, 2004, 906. o.

²⁴⁸ Bócz, 2004, 906. o.

²⁴⁹ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 450. o.

²⁵⁰ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 450. o.

²⁵¹ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 450. o.

kérdéstípust is bevezettek – az ellenőrző (kontroll vagy a legújabb elnevezéssel: összehasonlító²⁵²) kérdéseket (pl.: a vizsgáló által már biztosan tudott – más forrásból már ellenőrzött – információkra rákérdező kérdés) – a korábbi releváns és irreleváns kérdések mellé. A technika validitása (megfelelése a valóságnak) 85-95% közötti.

(2.) *A feszültségcsúcs-teszt* (Pick of tension) esetén a kérdések arra irányulnak, hogy a vizsgált személy – korábbi tagadása (tagadó nyilatkozata) ellenére – tud-e olyan információt, amelyet az elkövetőnek nagy valószínűséggel tudnia kell (pl.: hogy mi volt a bűncselekmény elkövetéséhez használt eszköz). Ennél a technikánál a kérdéseket olyan információsorba rendezik, ahol nagyjából azonos az egyes információk valószínűsége az adott ismeret birtokában nem lévő személy számára, például: „Tudja-e Ön, hogy kalapáccsal törték be az ablakot?“, „Tudja-e Ön, hogy gereblyével törték be az ablakot?“, „Tudja-e Ön, hogy baseballütővel törték be az ablakot?“ stb. A technika validitása 95% fölötti.²⁵³

A poligráfos vizsgálat sikere a vizsgáló személyén is múlik, aki nem pszichológiai vagy orvosi vizsgálatot végez, hanem *a kihallgatás²⁵⁴ egy speciális formáját* valósítja meg. A vizsgáló a szakterület ismeretanyagát tanfolyamon sajátítja el, ahol megtanulja a poligráf által rögzített adatok (görbék) helyes értelmezését. Nincsenek egyértelműen meghatározható és mindenkinél azonos módon megjelenő jelek, amelyeknek megléte a hazugság vagy megtévesztés szándékát mutatná, mert fiziológiai és metakommunikatív szinten is igaz, hogy minden ember máshogyan hazudik.²⁵⁵

11. A kommunikáció jelei

Két részre osztható az *emberi kommunikáció*:

- *nem verbális* (nem nyelvi / testbeszéd / testnyelv / gesztusnyelv)²⁵⁶ és
- *verbális* (nyelvi) jelekből áll.

A nem verbális és a verbális kommunikáció hatása eltérő lehet egyes helyzetekben, de egymással kölcsönös viszonyban állva, együttműködésük által jön létre az emberi kommunikáció folyamata.²⁵⁷

Neurofiziológiai és neuropszichológiai kutatások szerint a nem verbális kommunikációt (elsősorban) a jobb agyfélteke irányítja (érzelmi és vizuális tartalmak kódolását és dekódolását végezve), míg a verbális kommunikációért a bal agyfélteke felel (racionális és szimbolikus jelekkel foglalkozva). A jobb agyfélteke sérülésekor elveszhet a mimika megértésének, az arcok felismerésének, a hangfekvés érzékelésének, a tér és az idő érzékelésének képessége. A bal agyfélteke sérülésekor elveszhet a nyelvi megértés képessége (a beszéd, az olvasás és az írás).²⁵⁸

---

²⁵² Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 451. o.

²⁵³ Bócz, 2004, 907-912. o.

²⁵⁴ A kihallgatásról bővebben lásd: III.6.2.2. Kihallgatás

²⁵⁵ Bócz, 2004, 912-913. o.

²⁵⁶ Fercsik – Raátz, 2018, 58. o.

²⁵⁷ Fercsik – Raátz, 2018, 63. o.

²⁵⁸ Fercsik – Raátz, 2018, 61-62. o.

A nem verbális és a verbális kommunikáció főbb szempontok szerinti összehasonlítását a 6. táblázat²⁵⁹ szemlélteti.

6. táblázat: A nem verbális és a verbális kommunikáció összehasonlítása

Nem verbális kommunikáció	Verbális kommunikáció
Régebbi rendszer (a törzsfajlás szempontjából)	Újabb rendszer (a törzsfajlás szempontjából)
Biológiai eredetű (alapvetően)	Társadalmi eredetű
A jobb agyfélteke irányítja	A bal agyfélteke irányítja
Részben egyetemes, kultúraközi	Adott kultúrához kötődő
Analógiás kód jellemzi (nem önkényes jel, közvetlen kapcsolatban van az ábrázolt dologgal, pl.: a szemkontaktus nyitottságot jelez)	Digitális kód jellemzi (önkényes jelek, nincs természetes kapcsolat a jel és a jelentés között, pl.: „macska” szó németül „Katze”, angolul „cat”, spanyolul „gato” stb.)
Nem nyelvi rendszeren alapuló	Nyelvi rendszeren alapuló
Ikonszerű kód	Nem ikonszerű kód
Többszorosítás (alapvetően)	Egyszerűsítés (alapvetően)
Ösztönös és automatikus üzenet	Szimbolikus és konvencionális üzenet
A viszonyra irányul	A tartalomra irányul
Érzelmi és indulati funkció	Megismerő és logikai funkció
Nehezebben manipulálható	Könnyebben manipulálható

²⁵⁹ Forrás: A táblázatot a Fercsik – Raátz, 2018, 59-60. oldalak szövegének és a 63. oldalon lévő táblázatnak az alapul vételével a szerző készítette.

II. Nem verbális kommunikáció és jog

A nem verbális kommunikáció szerepével már az ókorban elkezdtek foglalkozni. Például Cornificius a testmozgást és a hanghordozást tekintette az előadásmód két leglényegesebb elemének. Quintilianus pedig hangsúlyt helyezett többek között az arc és a szem szerepére, a kéz gesztusaira és a megfelelő ruhaviseletre is. A nem verbális kommunikáció nemcsak a retorikában vált lényegessé, hanem megjelent a színházban és a művészetekben is.²⁶⁰

Idővel a mindennapi helyes viselkedés részévé vált a nem verbális jelek megfelelő használata és illemtankönyvek foglalkoztak az ilyen ismeretekkel (lásd: IV.5.1.2.1. Illemszabályok).²⁶¹

A nem verbális kommunikáció tekinthető olyan analóg kódok összességének, amelyek a verbális kommunikációt kísérik. A nem verbális közlés nem mindig szándékos, és érzékelése sem mindig tudatos. Sok olyan hivatás (pl.: politikus, színész, tanár) és kommunikációs helyzet van, ahol tudatosan kell alkalmazni a nem verbális jeleket.²⁶²

Léteznek univerzális jelzések, de nincs egyezményes jelrendszere. Nehéz dekódolni, könnyű félreérteni és jelentősen kultúraspecifikus. A szocializáció által sajátítják el a gyerekek az adott kultúrának megfelelő szabályokat. A megnyilvánulások eleinte spontánok, de tanulással kontrollálhatóvá válik az érzések kifejezése. Információt hordoz az emberi viselkedés minden mozzanata.²⁶³

A nem verbális kommunikáció jelentős szerepet játszik a kommunikációs folyamatban, bár a pontos arányáról eltérőek a vélemények (pl.: Birdwhistell²⁶⁴ szerint 65-70% a nem verbális és 30-35% a verbális összetevők szerepe; míg Mehrabin kutatása szerint 93% a nem verbális kommunikáció és csak 7% a verbális kommunikáció aránya).²⁶⁵

1. A nem verbális kommunikáció funkciói

*A nem verbális kommunikáció ötféle funkciót tölthet be: (1.) a társas helyzetek kezelését, (2.) az érzelmi állapotok tükrözését, (3.) az attitűdök kommunikációját, (4.) a verbális kommunikációs csatorna vezérlését és (5.) az én-bemutatást.*²⁶⁶

(1.) *A társas helyzetek kezelése és szabályozása során olyan információk válhatnak a partnernek hozzáférhetővé a nem verbális jelzésekkel, amelyek kifejezik a jelenlétet, az érdeklődés mértékének változását és a helyzet megváltoztatására irányuló szándékot.*²⁶⁷

---

²⁶⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 98. o.

²⁶¹ Fercsik – Raátz, 2018, 99. o.

²⁶² Fercsik – Raátz, 2018, 100. o.

²⁶³ Bernáth – Révész, 1998, 245, 254-255. o.

²⁶⁴ Fercsik – Raátz, 2018, 59. o.

²⁶⁵ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 51. o.

²⁶⁶ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 51-52. o.

²⁶⁷ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 51. o.

(2.) *Az érzelmi állapotok tükrözésére* a nyugati kultúrkörben a nem verbális jelzések árnyaltabb és pontosabb lehetőséget kínálnak, mint a verbális kommunikáció. Az arc árulkodhat érzelmekről (de pókerarc is felvehető), sőt a gesztusok és a testtartás is kifejezhet érzelmeket.²⁶⁸ Az érzelmek és a testbeszéd közötti kapcsolat nagyon erős. Egyes kutatókat az a kérdés foglalkoztatja, hogy mi volt előbb, az érzelem vagy a viselkedés. Vizsgálatok bizonyítják, hogy a nem verbális viselkedések tudatos alkalmazása által kiváltható (átélhető) a hozzájuk kötődő érzelem (pl.: mosoly – öröm).²⁶⁹

(3.) *Az attitűdök kommunikációja* nagyrészt nem verbálisan (pl.: gesztusok, testtartás, mimika által) valósul meg.²⁷⁰

(4.) *A verbális kommunikációs csatorna vezérlésében* (ellenőrzésében, irányításában, a szó átadásának és átvételének folyamatában) domináns szerepet játszanak a nem verbális jelzések.²⁷¹ A kommunikáció teljes tartamát átfogják: a kapcsolat felvételétől (szemkontaktus), a kapcsolat fennállásának visszajelzésén át (pl.: bólintás, pillantás) – ezt telefonbeszélgetésnél „ühüm, igen” pótolja –, folytatva a beszélőváltásnál a szó átadásával (pl.: a beszéd végével a testtartás ellazítása), egészen az interakció lezárásáig (pl.: órára pillantás, pohár kiürítése, integetés).²⁷²

(5.) *Az én-bemutató* az olyan (személyiségre, identitásra, anyagi helyzetre, társadalmi státuszra vonatkozó) információknál, amelyeket a személy nem tud vagy nem akar verbálisan kifejezni, nem verbális szinten valósul meg.²⁷³ Ez megnyilvánulhat személyes tulajdonságoknál egy barátságos mosoly által, vagy státus esetén státusszimbólumok használatával, például: az anyagi helyzetre utaló kellékekkel, a hatalmi hierarchiában – a ranglétrán – elfoglalt helyet tükröző jelzésekkel (pl.: katonai rangjelzéssel) és a társadalmi csoporthoz tartozást kifejező kulturális szignálokkal²⁷⁴ (hajviselet, öltözködés, jelvények stb.; lásd IV.5.2. Kulturális szignálok (emblémák)).²⁷⁵

2. A nem verbális kommunikáció szerepe a teljes kommunikációs folyamatban

A nem verbális kommunikáció hatféle szerepet (ismétlés, ellentmondás, helyettesítés, kiegészítés, hangsúlyozás és szabályozás) tölthet be a teljes kommunikációs folyamatban.

(1.) *Ismétlés* esetén a nem verbális kommunikáció megismétli azt, ami verbálisan elhangzik (pl.: azt mondjuk a vendégünknek, hogy fáradjon beljebb és közben a mozdulatainkkal is beinvitáljuk, mutatjuk az utat).

(2.) *Ellentmondás* akkor tapasztalható, ha a verbális közlés és a nem verbális viselkedés között eltérés van. Kutatások szerint ebben az esetben valószínűbb, hogy a nem verbális szinten közvetített üzenet minősül igaznak.

²⁶⁸ Bernáth – Révész, 1998, 249. o.

²⁶⁹ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 52. o.

²⁷⁰ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 52. o.

²⁷¹ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 52. o.

²⁷² Bernáth – Révész, 1998, 246-248. o.

²⁷³ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 51-52. o.

²⁷⁴ Buda, 1986, 103-104. o.

²⁷⁵ Bernáth – Révész, 1998, 248-249. o.

(3.) *Helyettesítés* esetén a verbális üzenetet helyettesíti a nem verbális viselkedés (pl.: az út két oldaláról mutogatnak egymásnak az így üzenetet váltó barátok).

(4.) A *kiegészítés* azt jelenti, hogy a verbális üzenetet elmélyítheti vagy módosíthatja a nem verbális viselkedés, azzal a céllal, hogy tükrözze a személy attitűdjeit és szándékait.

(5.) *Hangsúlyozás* esetén a verbális üzenet egyes részeit hangsúlyozza a nem verbális viselkedés.

(6.) A *szabályozás* azt fejezi ki, hogy a nem verbális viselkedés az interakció résztvevői közötti kommunikációs folyamatot szabályozza (pl.: a testhelyzet változtatása is kifejezheti, hogy a partner hagyja abba a beszédet, mert a testhelyzetet változtató át szeretné venni a szót).²⁷⁶

A nem verbális jelzések lehetnek általánosak vagy egyediek, és szolgálhatnak kommunikációs célokat vagy lehetnek kifejező jellegűek.²⁷⁷

Az Ekman és Friesen által kidolgozott rendszer – amely osztályozza a *nem verbális viselkedések aktusait* – öt kategóriát különít el: (1.) az emblémákat, (2.) a szemléltetőket, (3.) az érzelemmutatókat, (4.) a szabályozókat és (5.) az alkalmazkodókat.

(1.) Az *emblémák* közé olyan nem verbális jelzések tartoznak, amelyek megadhatók közvetlen verbális fordításban vagy szótári definícióban (és a kultúra tagjainál magas fokú a megegyezés a jelentésükben). A gesztusok között²⁷⁸ található a legtöbb embléma (egyezményes jel).

(2.) A *szemléltetők* azok a nem verbális jelzések, amelyek a verbális közlés szemléltetése céljából a beszédhez közvetlenül kötődnek vagy azt közvetlenül kísérik.

(3.) Az *érzelemmutatók* az érzelmi állapotokat eláruló egyszerű arckifejezések, amelyek bevezetik, ismétlik, tagadják vagy semleges viszonyban vannak az érzelmekre vonatkozó nyelvi közlésekkel.

(4.) A *szabályozók* olyan verbális jelek, amelyek fenntartják a partnerek között a beszélés és hallgatás váltakozását. Kifejezik, hogy a beszélő ismétlje, folytassa vagy fejtse ki részletesebben a mondanivalót.

(5.) Az *alkalmazkodók* nem kódoltak, kialakulásuk a gyerekkori alkalmazkodásra tett erőfeszítésekhez köthető (pl.: az indulatokon uralkodás, társas kapcsolatok kiépítése). Ilyenek például: a bizalmas vagy az agresszív viselkedés töredékes megnyilvánulásai.²⁷⁹

---

²⁷⁶ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 58-59. o.

²⁷⁷ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 54. o.

²⁷⁸ Buda, 1986, 94. o.

²⁷⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 54. o.

3. A nem verbális kommunikáció kategóriái

A nem verbális jelek eredetük szerint három csoportba sorolhatók: (1.) ontogenetikus, (2.) filogenetikus és (3.) konvencionális jelek.

(1.) *Az ontogenetikus* (örökölt) *jelek* veleszületettek és a világon mindenhol azonos jelentéssel bírnak, ilyenek például: az alapérzelmeket kifejező arcjelek.

(2.) *A filogenetikus* (ösztönösen megtanult) *jelek* elsajátítása ösztönös a környezetből és függenek az adott kultúrától, ilyenek például: a gesztikuláció és a fejbólintás.

(3.) *A konvencionális* (egyezményes) *jelek* tanulása tudatos és meghatározott célú az alkalmazásuk, ilyenek például: a bűvárok által a vízben használt jelek.²⁸⁰

A nem verbális jelzések csoportosításakor a funkciójukat (céljukat) középpontba állító tágabb értelmezés szerint *három kategória különíthető el*: (1.) a tárgynyelv. (2.) a tevékenységnyelv és (3.) a jelnyelv.

(1.) *A tárgynyelv* csoportba az anyagi dolgok nem szándékos vagy szándékos felmutatása tartozik.

(2.) *A tevékenységnyelv* csoportja olyan mozdulatokat foglal magába, amelyek nem kizárólagos jelzésként jelenhetnek meg. Ilyen például: az ivás vagy a sétálás, amelyek egyrészt szolgálnak személyes szükségleteket, másrészt kifejeznek megállapításokat az ezeket észlelőknek.

(3.) *A jelnyelv* csoport olyan kódolási formákat tartalmaz, amelyekben a gesztusok kiszorították a szavakat, a számokat és a központosítást. Ilyen például *a siketek jelnyelve*.²⁸¹

3.1. Jelnyelvi tolmács és jog

A hatályos Be. rögzíti, hogy Magyarországon a büntetőeljárás magyar nyelvű, de a magyar nyelv nem ismerete miatt hátrány senkit sem érhet. Ezért minden érintett jogosult anyanyelvének használatára, külön kiemeli, hogy a hallássérült vagy siketvak személy jelnyelvet használhat.²⁸²

A kommunikációt segíti a büntetőeljárás során a nyelvhasználat biztosításával foglalkozó *Be.* paragrafus, amely szerint, ha az érintett nem a magyar nyelvet, hanem attól eltérő anyanyelvét – ha ez aránytalan nehézséggel járna, akkor általa ismertként megjelölt más nyelvet – kívánja használni, akkor tolmácsot kell alkalmazni, lehetőség szerint olyat, aki megfelelő mértékben ismeri a jogi szaknyelvet.

Ha a kihallgatandó személy hallássérült, siketvak, beszéd fogyatékos, más okból nem képes, vagy csak súlyos fokban korlátozottan képes kommunikálni, akkor kérésére jelnyelvi tolmácsot kell igénybe venni. Vagy helyette írásban tehet vallomást a hallássérült vagy beszéd fogyatékos

²⁸⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 100. o.

²⁸¹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 53. o.

²⁸² *Be.* 8. §

személy, illetve a kommunikációs képtelenség fokozatai esetén más megfelelő módon szükséges biztosítani a kommunikáció lehetőségét.

A kézbesítendő ügyiratok lefordításáról is gondoskodni kell, kivéve, ha erről az érintett lemond.²⁸³

Telekommunikációs eszköz használatával megvalósuló eljárási cselekményen, annak helyszíne és az attól eltérő helyszín között közvetlen és kölcsönös összeköttetést kell biztosítani kép- és hangfelvétel, vagy folyamatos hangfelvétel továbbításával a tolmács számára.²⁸⁴

A jelnyelvi tolmácsra – mint minden tolmácsra – a szakértőkre vonatkozó előírások irányadók. Csak a tolmácsnak kézbesítik azt határozatot, amely: (1.) a kirendeléséről szól (és egyidejűleg figyelmeztetik a hamis tolmácsolás következményeire) vagy (2.) a felmentését tartalmazza (az érintettek a nem megfelelő minőségű tolmácsolás miatt új tolmács kirendelését kérhetik). Tolmácsként általában olyan személy vehető igénybe, aki megfelel a jogszabályban meghatározott feltételeknek, de ha erre nincs lehetőség, akkor eseti tolmácsként a szükséges nyelvismerettel bíró más személy is alkalmazható.²⁸⁵ A jegyzőkönyvben rögzítendő a jelenlévő tolmács neve.²⁸⁶ A tolmács díjazásának szabályait rendeletben állapítja meg az igazságügyért felelős miniszter az államháztartásért felelős miniszterrel egyetértésben.²⁸⁷ Rendbíróság szabható ki a tolmácsra – amelynek összege 20 ezer - 1 millió forint között lehet – az eljárási kötelezettségek megszegése miatt vagy az eljárás rendjének fenntartásáért.²⁸⁸

A hatályos Pp. is rögzíti, hogy a magyar a bírósági eljárás nyelve. Magyarul kell a beadványokat előterjeszteni és a bíróság határozata is magyar nyelvű. De mindenkinek joga van a bírósági eljárás során szóban anyanyelvét használni. Kiemeli a törvény, hogy a hallássérült vagy siketvak személy jelnyelvet vagy más, általa ismert (és törvényben meghatározott) speciális kommunikációs rendszert használhat. A szóbeliség helyett a hallássérült vagy beszéd fogyatékos személy kérésére írásban teheti meg nyilatkozatát.²⁸⁹

A bíróság rendeli ki a jelnyelvi tolmácsot (a tolmácsot és a fordítót is), ha az a fenti jogok érvényesülése vagy a Pp. egyéb nyelvhasználati rendelkezése miatt szükséges. A kirendelt (jelnyelvi) tolmácsra általában a kirendelt szakértőre vonatkozó Pp. előírások alkalmazandók.²⁹⁰ A kirendelt tolmács – bizonyítással össze nem függő alkalmazásának – költségét általában az a fél előlegezi, aki miatt alkalmazása szükséges lett.²⁹¹ Az eljárás során készült jegyzőkönyvben rögzíteni kell a tolmács nevét.²⁹²

---

²⁸³ Be. 78. §

²⁸⁴ Be. 120. §

²⁸⁵ Be. 201. §

²⁸⁶ Be. 445. § (1) bek. e)

²⁸⁷ Be. 866. § (2) bek. 12. pont

²⁸⁸ Be. 127. § (1)-(2) bek.

²⁸⁹ Pp. 113. §

²⁹⁰ Pp. 61. §

²⁹¹ Pp. 79. § (2) bek.

²⁹² Pp. 160. § (1) bek. d)

4. A nem verbális kommunikáció dimenziói

A nem verbális jelzésnek számító emberi viselkedések típusai (tehát a nem verbális kommunikáció csatornáit): a tekintet, az arcmimika, a gesztusok, a testi érintés, a hang és a térközsabályozás.²⁹³

A nem verbális kommunikáció jelzései csoportosíthatók a létrehozásuk helye és módja szerint is. Ennek a megközelítésnek az a kiinduló gondolata, hogy azok az események tartoznak a nem verbális kommunikáció kategóriájába, amelyek során nem kerülnek kimondásra vagy leírásra a szavak. Ez a csoportosítási rendszer aprólékos és szerteágazó, lényegében tekinthető a nem verbális kommunikáció tudományterület egyfajta meghatározásának. Az eddigi kutatások mentén *hét dimenziót* (testmozgás / kinezikus viselkedés, testi jellemzők, érintkezéses viselkedés, paranyelv, proxemika, készítmények, környezeti tényezők) alakítottak ki.²⁹⁴

4.1. Testmozgás vagy kinezikus viselkedés

Ebbe a dimenzióba tartoznak a teljes emberi test kommunikatív jelzései, például: (1.) a tekintet, (2.) az arckifejezés (mimika), (3.) a gesztusok és (4.) a testtartás.²⁹⁵

(1.) *A tekintet* szerepe nagy jelentőséggel bír a kapcsolat felvételében (pl.: ránézünk arra, akivel kapcsolatba szeretnénk kerülni; és kerüljük annak a tekintetét, akivel nem akarunk kommunikálni), a kapcsolattartásban, a szó átvételében, a személyes viszony alakításában, a figyelem kifejezésében (pl.: a partner tekintetéből látható, hogy érdekli, amit mondunk; vagy elkalandozott a tekintete és elvesztettük a figyelmét) és az érzelmek közvetítésében (pl.: a tágabb pupilla érdeklődést, egymásra figyelést és érzelmi egymásra hangolódást jelez).²⁹⁶

(2.) *Az arcmimika* szerepe jelentős az érzelmek kifejezésében, a kapcsolattartásban és a személyes viszony kommunikálásában. Tartós lelki tulajdonságok is tükröződnek benne (pl.: nyíltság vagy zárkózottság). Egyes arcérintéseknek kiemeltebb szerepe van az érzelmek esetén, például: a szemnek a szomorúságnál és félelemnél, vagy az alsó arcnak az undornál.²⁹⁷

Az arcon hét érzelemfajta (öröm, szomorúság, harag, meglepetés, félelem, undor, érdeklődés) tükröződik Ekman²⁹⁸ szerint, amelyek közül interkulturális kutatásai alapján hat (csak az érdeklődés nem) minden kultúrában egyértelműen felismerhető (veleszületett és univerzális²⁹⁹).

²⁹³ Bernáth – Révész, 1998, 251-254. o.

²⁹⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 53-57. o.

²⁹⁵ Fericsik – Raátz, 2018, 104. o.

²⁹⁶ Fericsik – Raátz, 2018, 105-106. o.

²⁹⁷ Bernáth – Révész, 1998, 251. o.

²⁹⁸ Buda, 1986, 82-84. o.

²⁹⁹ Fericsik – Raátz, 2018, 107. o.

Az arc két területe: a homlok a szemöldökkel és a száj is kiemelt jelentőségű – a szemem (tekinteten) kívüli – a nem verbális jelek közvetítésében. A szemöldök mozgása és helyzete az érzelmekről árulkodik (pl.: ha mérgesek vagyunk, akkor összeráncoljuk a szemöldökünk; ha meglepődünk, akkor felhúzzuk). A száj szerepe a mimika által kifejezett üzenetben jelentős.³⁰⁰ A mosoly kiemelt jelentőségű a kommunikációban (pl.: a kapcsolat felvételekor), mert nyitásként is értelmezhető, könnyebb mosolygós emberhez közeledni.³⁰¹

Ha az arcjáték tudatosan visszafogott, ha nem szerencsés a partner felé az érzések közvetítése, akkor az arc rezzentelen marad: ez a pókerarc.³⁰²

(3.) *A gesztusok* egyik csoportjának van szavakra lefordítható jelentése (pl.: a győzelem jele, a bólintás), míg másik csoportjának nem cserélhető szavakra a jelentése (pl.: az ölelésre tárt kar).³⁰³

A gesztusok közé tartoznak: (3.1.) a fej, (3.2.) a kéz és a kar, valamint (3.3.) a láb mozgásai.

(3.1.) *A fej gesztusai* általában jól értelmezhető jelek. Például az oldalra és kissé hátrahajtott fej érdeklődésre (figyelemre) utal, a fej oldalirányú mozgása bizonytalanságot fejez ki, a lehorgasztott fej büntudatra, szomorúságra enged következtetni.

(3.2.) *A kéz és a kar mozdulatai* árnyalt jelentéssel bírnak (és kultúrákként eltérők lehetnek).

Az ujjak és a kéz mozgásával például elárulható a hangulat és az érzelm, valamint jelezhető a szólni akarás, vagy a beszéd megszakításának szándéka. Gyakori a kézzel beemelése egy tárgynak a kommunikációba (lásd: II.4.6. Készítmények). A kéz egyes mozgásai (pl.: a kézfogás; lásd: IV.5.1.2.3. A kézfogás illemtana) jelentős szerepet töltenek be az üdvözlésben (köszönésben).

A taglejtések hevedése és gyorsasága kapcsolatban áll a beszéd tempójával is: a gyorsabban beszélő ember gyorsabban és gyakrabban gesztikulál, mint a lassan beszélő.

(3.3.) *A láb mozgásai* is jelentéssel bírnak, amelyeket meghatároznak a viselkedési szokások és az illemszabályok is.³⁰⁴

(4.) *A testtartás* (poszturális kommunikáció) kifejezhet: egyrészt álláspontot, szubjektív értékelést, viszonyt (pl.: Schefflen poszturális tükörjelenségnek nevezte azt, hogy az egymással szoros kapcsolatban álló személyek – szerelmesek, barátok – öntudatlanul átveszik egymás testtartását az interakciós helyzetekben), másrészt figyelmet (pl.: az odaforduláshoz változtatni kell a testtartáson; csoportos beszélgetés esetén, aki meg szeretne szólalni, előtte kissé előrehajol),³⁰⁵ és harmadrészt érzelmet (pl.: ha büszkék és boldogok vagyunk, akkor kihúzzuk magunkat; ha szomorúak vagyunk, akkor magunkba roskadunk és meggörnyedünk).³⁰⁶

---

³⁰⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 105. o.

³⁰¹ Fercsik – Raátz, 2018, 107. o.

³⁰² Fercsik – Raátz, 2018, 108. o.

³⁰³ Bernáth – Révész, 1998, 252. o.

³⁰⁴ Fercsik – Raátz, 2018, 109-111. o.

³⁰⁵ Buda, 1986, 96-97. o.

³⁰⁶ Fercsik – Raátz, 2018, 111. o.

Egyes hivatásokhoz (pl.: katona) meghatározott testtartás (pl.: egyenes hát és emelt fő) tartozik.³⁰⁷

A kommunikáció során zavaró lehet, ha valaki állandóan izeg-mozog (vagy a székén ülve hintázik), de az is, ha úgy áll, mint a cövek.³⁰⁸

Akciós (mozgásos) kommunikációs csatornáknak is szokták nevezni például a gesztusokat és a testtartást. Az elnevezés onnan ered, hogy ezeknél a (helyváltoztatást és cselekvést szolgáló izmok működése által keletkező) jelzéseknél, a mozgás az egész testre vagy testre kiterjed, és úgy tűnik, mintha a személy csinálna valamit, készülné tenni valamit (tehát valamilyen akcióban lenne).³⁰⁹

4.2. Testi jellemzők

Ez a dimenzió olyan nem mozgásos nem verbális jelzéseket foglal magába, mint például a testalkat, a magasság, a súly, a hajszín és a testszag.³¹⁰

4.2.1. A testi jellemzők általi kommunikáció szerepe a büntetőeljáráásban

A testi jellemzők közül a szaglás által érzékelhető *testszag* jelentősége kiemelten fontos, mert minden ember testszaga egyedi, mint az ujjlenyomata.³¹¹ Az emberi szag biológiai anyagmaradvány, amely egyedisége miatt alkalmas az azonosításra. Az ember testszaga három összetevőre bontható: (1.) a mirigyek váladékára, (2.) a levált hámsejtekre és (3.) a bőr baktériumflórájára. Az adott személy sajátos szaga ezen összetevők keveredésével jön létre. A komplex egyedi szagban három komponens (összetevő) különböztethető meg: (1.) a primer komponens (ez állandó és genetikailag meghatározott), (2.) a szekunder komponens (amely változhat, mert a belső környezeti hatások – pl.: betegségek – és a diéta függvénye) valamint (3.) a tercier komponens (amely változhat a külső környezeti körülmények – pl.: parfüm, szappan – hatására). A kipárologtatott emberi szag változó minőségű (külső és lelki hatásokra módosuló) és mennyiségű (magas testhőmérsékletnél intenzívebb mértékű). Izzalmi állapot vagy veszély esetén – valószínűleg a felszabaduló adrenalin hatására – emelkedik a személy testhőmérséklete, ezáltal intenzívebbé válik a szagkibocsátás és nő az egyedi szag koncentrációja. Emiatt alkalmazható a „tettesszag” kifejezés, ami arra utal, hogy nő az elkövető szagkipárolgása a bűncselekmény elkövetése közben. Az emberi szagfelhő a test körüli 1-1,5 cm-es légréteg sávjában a legerősebb, de távolabbról is érzékelhető, valamint követhető is, mert a felhő egyes alkotóelemei – a lehámló hámsejtek és a hozzájuk tapadó baktériumok egy része – a földre esnek, amit például a kutyák képesek lehetnek érzékelni. A kutya („biodetektív”-ként) jól alkalmazható a szagok követésére (pl.: Merre ment az elkövető?), azonosítására (pl.:

³⁰⁷ Fercsik – Raátz, 2018, 112. o.

³⁰⁸ Fercsik – Raátz, 2018, 111. o.

³⁰⁹ Buda, 1986, 93-94. o.

³¹⁰ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 54. o.

³¹¹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 57. o.

Kinek a szaga érezhető a bűncselekmény helyszínén?) és felkutatására (pl.: robbanószer, kábítószer és holttest esetén). A szagmaradványok és minták speciális textillel rögzíthetők, majd szagkonzervekben (üvegekben) megőrizhetők. A kutatók egy része műorrok (pl.: elektronikus szagérzékelők) kifejlesztésével foglalkozik, de ezek napjaikban még nem képesek helyettesíteni a bűnügyi szolgálati kutyát.³¹²

A hajszínt a pigment szemcsék határozzák meg. A haj három rétegből áll: (1.) a velőállományból (ami a legbelső réteg), (2.) a kéregállományból (ami tartalmazza a pigment szemcséket³¹³ – a halványsárgától, a barnán át, a feketéig – és ezáltal meghatározza a haj színét) valamint (3.) a kutikulából (ami a jellegzetes rajzolatú, legfelső réteg). A talált emberi haj (mint anyagmaradvány) szerepe a büntetőeljárásban főként az, hogy általa azonosítható tulajdonosa, mert akár DNS-vizsgálatra is alkalmas lehet.³¹⁴

A testalkatnak a büntetőeljárásban például egyes bizonyítási cselekményeknél van lényeges szerepe. Felismerésre bemutatásnál a fő ismertetőjegyekben – pl.: testalkatban – megegyező tulajdonságú, legalább három személy közül kell kiválasztania a felismerőnek az adott személyt.³¹⁵ Bizonyítási kísérletnél – ha az érintett személy nem vesz aktívan részt a bizonyítási cselekményen, akkor helyette – dublőr alkalmazandó, hogy eljuttassa a tanú, a sértett vagy a gyanúsított szerepét. A dublőrnek az általa helyettesített személyhez hasonló testalkatúnak kell lennie.³¹⁶

4.3. Érintkezéssel viselkedés

A tényleges testi érintkezések tartoznak ebbe a dimenzióba, amelyek különböző alkategóriákba sorolhatók, például üdvözlés, búcsúzás, simogatás és ütés.³¹⁷

Az érintés többféle üzenetet hordozhat, kifejezhet: szeretetet (pl.: simogatás), a partnerrel szembeni negatív érzéseket (pl.: durva ütés, lökés),³¹⁸ dominancia viszonyokat és státuszkülönbségeket (pl.: a magasabb rangú fél vállon veregetheti az alárendeltet),³¹⁹ valamint üdvözlést és gratulációt is (pl.: a kézfogás)³²⁰ (lásd: IV.5.1.2.3. A kézfogás illemtana).

A tadoma egy speciális, érintésen alapuló, a siket-vak személyek számára az 1890-es években Norvégiában kidolgozott beszédkommunikációs módszer. A kommunikáció ezen formájánál a beszélő arcára teszi a kezét a (siket-vak) befogadó fél. A hüvelykujjal érzékeli az ajkak mozgását, a többi ujj pedig legyezőszerűen terül szét az arcon és a nyakon. A kézzel a beszéd közbeni artikulációs mozgásokat érzékeli a siket-vak személy.³²¹

³¹² Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 277-283. o.

³¹³ Az ősz hajszálak nem tartalmaznak pigment szemcséket, fehér színüket a hajszálakban lévő levegő adja. Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 138. o.

³¹⁴ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 137-138. o.

³¹⁵ Be. 210. §

³¹⁶ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 535. o.

³¹⁷ Balázs – H. Tomes – H. Varga, 2013, 55. o.

³¹⁸ Fercsik – Raátz, 2018, 115. o.

³¹⁹ Buda, 1986, 180-181. o.

³²⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 115. o.

³²¹ Fercsik – Raátz, 2018, 115. o.

4.3.1. Testi kényszer alkalmazása a büntetőeljárásban és a büntetés-végrehajtásban

A testi érintkezés *a büntetőeljárásban* például az eljárás rendjét biztosító egyik intézkedésnél – a testi kényszer alkalmazásánál – jut jelentős szerephez. Testi kényszert a büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség, a rendőrség vagy (kivételes esetben) a büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagja, illetve a Nemzeti Adó- és Vámhivatal pénzügyőre alkalmazhat szükség esetén, a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személlyel, a terhelttel, a sértettel, a tanúval vagy az eljárási cselekményt akadályozó személlyel szemben, az adott eljárási cselekmény biztosítása vagy elvégzése érdekében.³²² A rendészeti feladatokat ellátó személy testi kényszerként általában: megfogást, leszorítást, elvezetést és (támadás elhárítására) önvédelmi fogásokat alkalmazhat.³²³

A büntetés-végrehajtás során a kényszergyógykezelés végrehajtása közben a beteggel szemben csak korlátozott testi kényszer – megfogás és lefogás – alkalmazható és csak akkor, ha ez az egyetlen mód a számára előírt tartózkodási helyről (pl.: IMEI-ből³²⁴) való engedély nélküli távozásának megakadályozására.³²⁵

A javítóintézeti nevelés végrehajtása során a fiatalkorúval szemben testi kényszerként: a megfogás, a lefogás, az ellökés, az elvezetés és az önvédelmi fogás alkalmazható (de 14 év alatti személlyel szemben csak a lefogás és a megfogás). A testi kényszert – a megfelelő szakirányú képesítéssel rendelkező vagy a szükséges kiegészítő képzést elvégzett – javítóintézeti rendész alkalmazhatja, abban az esetben, ha az: a javítóintézet rendje és biztonsága, a szökés vagy a bűncselekmény megakadályozása, illetve bárki életének, testi épségének és személyes szabadságának védelme érdekében szükséges.³²⁶

4.4. Paranyelv

A verbális kommunikációhoz ez a dimenzió kötődik a legszorosabban, de nem azzal foglalkozik amit mond, hanem azzal, ahogyan mondja a személy.³²⁷

Trager két fő *összetevőjét* különítette el a paranyelvnek: (1.) a hangtulajdonságokat és (2.) a hangkiadás tulajdonságait.

(1.) *A hangtulajdonságok* közé tartozik például a beszéd tempója, a hangképzés kontrollja, a beszéd közbeni ajakkontroll, a hangmagasság terjedelme.

³²² Be. XXI. Fejezet: Az eljárás rendjének biztosítását szolgáló intézkedések 129. §

³²³ 86/2012. (XII. 28.) BM rendelet a rendészeti feladatokat ellátó személyek és a segédfelügyelők által alkalmazható kényszerítő eszközök igénylésének, átvételének és visszavételének szabályairól, a térítés módjáról, a kényszerítő eszközök típusaira, fajtáira és az alkalmazásukra, valamint a jelentéstétel és a kivizsgálás rendjére vonatkozó részletes szabályokról 7. §

³²⁴ Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet (IMEI) 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (továbbiakban: Bv. tv.) 19. § (3) bek. e) pont

³²⁵ Bv. tv. 336. §

³²⁶ Bv. tv. 368. §

³²⁷ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 55. o.

(2.) *A hangkiadás tulajdonságai* három csoportra bonthatók: a hangbéli jellemzőkre (sírás, nevetés stb.), a hangbéli módosítókra (hangmagasság, intenzitás stb.) és a hangbéli különállóakra („öö...”, „hmm”, „aha” stb.).³²⁸

A vokális kommunikáció³²⁹ során *a hang információt adhat:*

(1.) *az érzelmi állapotokról* (harag, szomorúság, öröm stb.) a hangmagasság, a tempó, a hangerő és a hangszín által.³³⁰ Például a magas hang idegességre, izgalomra és feszültségre utal, míg a mély hang önbizalmat, erőt és érettséget közvetít; „csengő” hang párosul a boldogsághoz és bánat esetén „szürkévé” válik a hang.³³¹

(2.) *A hang kifejezheti a beszélő kulturáltságát* (a hang kidolgozottsága és színessége által) és

(3.) *megmutathatja tartós pszichikus jellemzőit* (határozott, szorongó stb.; a beszéd hangereje és tempója által).³³²

(4.) *Önmagában is lehet jelentése* (üzenete) a hangadásnak, például az ásításnak, a füttynek, a nevetésnek és a szándékos köhögésnek.³³³

A hang a társadalmi szerepekkel és foglalkozással is összefügghet, például a katonás (pattogó) beszéd esetén.³³⁴

A paranyelvi nem verbális jelek szükség esetén tudatosan is alkalmazhatók. Az *extranyelvi jelek* azok a nem verbális jelek, amelyek a legnagyobb igyekezettel sem befolyásolhatók tudatosan, ilyenek például a láb remegése, a tenyér izzadása, az arc elpirulása vagy elfehéredése, a hang elcsuklása, a kor és a természet.³³⁵

4.4.1. Paranyelv általi kommunikáció szerepe a büntetőeljárásban

Beszéd alapján lehetséges például *a beszélő azonosítása*, mert nem létezik két olyan ember, akiknek pszichológiai és biológiai jellemzői mindenben megegyeznek, akik azonos társadalmi és szociális környezetben nőttek fel, akiknek teljesen azonos az iskolázottsága, a nyelvhasználata, a beszédképessége, valamint a kommunikációs képessége és szokása. A (beszéd)hang keletkezése áramlási vagy mechanikai rezgéseket indít el a levegőben, amelyben ezáltal sűrűségváltozás jön létre és a levegő részecskéinek tehetetlensége miatt nyomásváltozás keletkezik, mivel a ritkulások-sűrűsödések tovább terjednek, kialakul a hanghullám. A hang azonosításának módszertana három részből áll: (1.) a percepció elemzésből (amely az egyéni beszéd jellegzetességeket – pl.: hangszín, hangerő, tempó – észlelését jelenti), (2.) az akusztikai-

³²⁸ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 55. o.

³²⁹ Buda, 1986, 90. o.

³³⁰ Bernáth – Révész, 1998, 253. o.

³³¹ Fercsik – Raátz, 2018, 103. o.

³³² Bernáth – Révész, 1998, 253. o.

³³³ Fercsik – Raátz, 2018, 104. o.

³³⁴ Bernáth – Révész, 1998, 253. o.

³³⁵ Fercsik – Raátz, 2018, 102. o.

fonetikai vizsgálatokból (amelyek során például mérik az artikulációs tempót) és (3.) a biometrikus azonosításból (amely a személy azonosításához a beszédhangot – mint egyedi biológiai és viselkedési jellemzőt – használja fel).³³⁶

*Műszeres vallomásellenőrzéshez is használható lehet az emberi hang. A hangstressz elemzésére szolgáló műszer például: a VSA (voice stress analyzer), ennek számítógépes formája a CVSA (computerized voice stress analysis) és a PSE (psychological stress evaluator). Egy másik eszköz az LVA (layered voice analysis; magyarul a réteges hangelemző), amelynek használata Magyarországon eleinte jellemzően a magánszférában jelent meg: kockázatelemzésre vagy a humánbiztonság területén átvilágításokkor alkalmazták. Az eszköz képes lehet érzékelni a hangban az agyi aktivitás nyomát és annak változásait, ezáltal következtetéseket lehet levonni például a stresszállapotról vagy a megtévesztési szándékról. Újabban már a Nemzeti Védelmi Szolgálat is igénybe veszi az eszközt, például tanúk szűrésére és szűkítésére (pl.: kik tudják a legpontosabb adatokat a bűncselekményről).*³³⁷

4.5. Proxemika

Az Edward T. Hall nevéhez kötődő „proxemikus viselkedés” azt mutatja, hogyan használhatók a személyes és a társadalmi terek. A proxemikus viselkedés kutatása kiterjed az egyén térközszabályozására és az építészeti jellemzők közösségekre gyakorolt hatására.³³⁸

Az egyén térközszabályozása evolúciós gyökerekkel rendelkezik, hasonlóságot mutat az állatoknál megfigyelhető egyes távolságokkal (pl.: csoportos hatótávolság, menekülési távolság). A territorialitás kifejezéssel az a hajlam írható le, hogy a vadon élő állatokhoz hasonlóan, az ember is meghúzza a mások által érinthetetlen személyes terület határait.³³⁹

4.5.1. Térközszabályozási távolságok

Az ember térközszabályozásában négy fő távolság (és azokon belül két-két szakasz) különíthető el: (1.) a bizalmi távolság, (2.) a személyes távolság, (3.) a társalgási távolság és a (4.) a nyilvános távolság.

(1.) *A bizalmi távolság (0 – 45 cm) 15 cm-en belüli részében lehetetlen nem érzékelni a partner jelenlétét (pl.: testének kisugárzását, testszagát, látványát), ide tartozik például a vigasztalás és a birkózás. 15 – 45 cm között már nem érintkeznek a testek, a fej méretei nagyobbak, az arcvonások torzulnak látszanak.*

(2.) *A személyes távolság (45 – 120 cm) vagy más néven személyes szféra közeli részében (45 – 75 cm) tartózkodás intimitást fejez ki, megérinthető a partner és arcvonásai már nem torzulnak. A távolabbi részében (75 – 120 cm) kartávolságra van a partner, általában ez a megszokott távolság a személyes érdeklődés témaköreiről való beszélgetéskor.*

---

³³⁶ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 298-299. o.

³³⁷ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 454-455. o.

³³⁸ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 55. o.

³³⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 55. o.

(3.) *A társalgási távolság* (120 – 360 cm) közeli szakasza (120 – 210 cm) általában a személytelen ügyek megbeszélésére szolgál (többnyire olyan emberekkel, akikkel együtt dolgozik a személy), míg távoli szakasza (210 – 360 cm) a hivatalos jellegű üzleti vagy társasági beszélgetésekre. Ebben a távoli szakaszban magasabb a hangerő, a partner arcának finomabb részletei vagy pigmentációja már nem kivehető, de jól látható még például a haja és a ruházatának állapota.

(4.) *A nyilvános távolság* (360 – 750 cm – és tovább) közeli szakaszában (360 – 750 cm) kifejezetten nagy (de nem maximális) a hangerő, a partner teste kezd elveszíteni térbeliségét és a feje sokkal kisebbnek látszik, mint amekkora a valóságban. A távoli szakasz (750 cm-től) a nyilvános szereplés távolsága. A beszédtempó lassul és ebben a távolságban már elvesznek a normál hangerő által közvetített finomabb jelentésárnyalatok és a mozgás részletei. Nagyrészt már csak a gesztusok és testhelyzet bír informatív szereppel a nem verbális kommunikációból.³⁴⁰

4.5.1.1. Térközszabályozás a tárgyalóteremben

A tárgyalótermi ülésrendet a szokásjog (nem törvény) szabályozza. Középen a pulpituson ül a bíróság, ezzel szemben – megfelelő távolságban – van a „vádlottak padja”, ahol (büntetőügynél) a vádlottak ülnek. Nagyobb terem esetén, a „vádlottak padja” mögött lévő további padsorokban a hallgatóság foglalhat helyet. A pulpitustól jobbra ül (büntetőügynél) az ügyész (vagy a magánvádoló), balra (büntetőügynél) a védő.³⁴¹

4.5.2. A kommunikációs helyszínek területei

A kommunikációs helyszínek szerint négy területet különített el Burgoon és Saine (1978): (1.) a nyilvános teret, (2.) a társas interakció tereit, (3.) a magánéleti szféra tereit és (4.) a személyes teret.

(1.) *A nyilvános tér* hozzáférhető (szinte) korlátozás nélkül mindenkinek, ilyen az utca, a pályaudvar, a park, az üzlet stb.

(2.) *A társas interakció tereire* a bejutás már részben korlátozott (céllal, engedéllyel, belépővel lehetséges), ilyen az iskola, a munkahely, a hivatal, a szálloda, a bank stb.

(3.) *A magánéleti szféra* (az otthon) tereibe való belépés erősen korlátozott, csak a tér birtokosának engedélyével lehetséges, ilyen a kert, a lakás, a nyaraló stb.

(4.) *A személyes térhez* az ember közvetlen tere és saját maga tartozik.³⁴²

---

³⁴⁰ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 55-56. o.

³⁴¹ Van ülésrend a tárgyalóteremben? <http://www.ugyeszek.hu/hu/az+ugyeszekrol+-+erdekesssegek+-+a+targyaloteremben.html> 2023.01.29.

³⁴² Fercsik – Raátz, 2018, 113. o.

A kommunikáció során a partnerek távolságát befolyásolhatja: a beszédhelyzet, a felek közötti viszony, a kommunikáció célja és a kulturális szokások (lásd: IV.2. Interkulturális kommunikáció) is.³⁴³

4.5.2.1. A kommunikációs helyszínek területei a büntetőeljárásban és a büntetés-végrehajtásban

A büntetőeljárásban például a bírósági tárgyalás nyilvános, de arról az egyesbíró vagy a tanács elnöke kizárhatja a nyilvánosságot vagy meghatározott személyt (személyeket). A kizárás oka lehet: a tárgyalás szabályos lefolytatásának érdeke, a tárgyalás méltóságának és biztonságának megőrzése, a tárgyalás rendjének fenntartása (a rendzavaró kiutasításával vagy kivezetésével)³⁴⁴, a helyszűke, az érintett személy életkora (14 vagy 18 év alatti személy), az erkölcsi ok, a különleges bánásmódot igénylő személy védelme, vagy a minősített adat és egyéb védett adat védelme.³⁴⁵ Akinek a bírósági tárgyaláson kötelező jelen lennie, azt idézik, aki jelen lehet, azt értesítik.³⁴⁶

A büntetés-végrehajtás alatt például:

(1.) az elítélteket a büntetés-végrehajtási intézet zárkáiban vagy lakóhelységeiben helyezik el. Egy elítéltnak legalább 6 köbméter légteret és (egyéni elhelyezésnél) legalább 6, (közös elhelyezésnél) legalább 4 négyzetméter életteret kell biztosítani.³⁴⁷

(2.) A szabadságvesztés ideje alatt az elítélt (példamutató magatartásáért, közösségért végzett tevékenységéért stb.) jutalomként például jutalom eltávozásban részesülhet.³⁴⁸

4.6. Készítmények

Ebbe a dimenzióba tartozik az interakcióban résztvevő személyeken lévő tárgyak elhelyezése és kezelése, amelyek a kommunikációs folyamatban nem verbális ingerként hatnak. Ilyen például a kozmetikumok széles köre, a rúzs, a parfüm és a szemüveg.³⁴⁹

Gyakori egy tárgy kézzel beemelése a kommunikációba, ami legtöbb esetben zavaró lehet a másik fél számára (pl.: beszélgetés közben a tollunkkal vagy a láncunkkal játszunk), de például egy szemüveg tudatosan is használható (pl.: felvételével jelezhetjük, hogy át szeretnénk venni a szót).³⁵⁰

---

³⁴³ Fercsik – Raátz, 2018, 112. o.

³⁴⁴ Be. 440. § (2) bek.

³⁴⁵ Be. 436. §

³⁴⁶ Be. 510. § (1) (2) bek.

³⁴⁷ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól 120-121. §

³⁴⁸ Bv. tv. 165. §

³⁴⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 57. o.

³⁵⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 110. o.

4.6.1. A készítmények általi kommunikáció szerepe a büntetőeljárásban

Például a rúzsok – mint az emberi ajaknyomok képződését megkönnyítő egyik készítménynek – lehet szerepe a büntetőeljárásban. Az ajkak piros részének barázdái, hullámai és egyenetlenségei egyedi mintázatot alkotnak minden embernél, ezáltal alkalmazhatók a személy azonosítására. Az ajaknyomok (vagy töredékek) a bűncselekmény helyszínén legtöbbször pohárról vagy cigaretta csikkról rögzíthetők, de jelentőségük a DNS-vizsgálatok alkalmazása óta csökkent.³⁵¹

4.7. Környezeti tényezők

Azok az elemek tartoznak ebbe a dimenzióba, amelyek az emberi viszonyokhoz kapcsolódnak, de azoknak nem közvetlen részei, és mégis jelentősen befolyásolják a kommunikációs aktusokat. Ilyenek az építészeti stílusok, a bútorok, a színek, a háttérzenék stb.³⁵²

A kommunikáció során jelentéssel bír a személy által alkotott tér és környezet (pl.: hogyan rendezünk be egy szobát).³⁵³

4.7.1. A környezeti tényezők általi kommunikáció szerepe a büntetőeljárásban

Például a *bútorok* jelentősége a büntetőeljárásban az egyik kényszerintézkedésnél – a kutatásnál – is fontos szerepet kap. Kutatás esetén átkutatásra kerülhet az érintett helyiség is (a bekerített hely, a jármű és az információs rendszer vagy adathordozó mellett).³⁵⁴ A kutatás érdemi (második) szakaszában alaposan átvizsgálják például a bútorokat is – akár helyükről kimosztva, kárpitjukat átszűrve –, bennük rejtekhelyeket keresve.³⁵⁵ Népszerű rejtekhely például: a kettős fenekű fiók, a bútorlábba vájt üreg, az idős ember ágya, a fürdőszoba szekrényben lévő kenőcsös tégely vagy fogkrémes tubus.³⁵⁶

A bűncselekmény helyszínén lévő bútorokról nyomok is előhívhatók és rögzíthetők, például:

(1.) kárpitozott bútorok esetén az elektrosztatikus eljárással, ami az egyes anyagok különböző elektrosztatikus tulajdonságán (sztatikus elektromossággal való feltöltődésük eltérő mértékén) alapul,³⁵⁷

---

³⁵¹ Tremmel – Fenyvesi – Herke, 2009, 71-72. o.

³⁵² Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 57. o.

³⁵³ Fercsik – Raátz, 2018, 113. o.

³⁵⁴ Be. Nyolcadik rész: A kényszerintézkedések, 302. § (1.) bek.

³⁵⁵ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 546. o.

³⁵⁶ Bócz Endre (szerk.): Kriminálisztika 1. Budapest, BM Kiadó, 2004. 282-284. o.

³⁵⁷ Balláné Füstzer Erzsébet: Krimináltechnika. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 96. o.

(2.) sima felületről porozási technikával ujjnyomok rögzíthetők azáltal, hogy a finom szemcséjű (grafit, indigó, mágneses vas stb.) por beletapad az izzadmányba, ami leképezte az ujjnyomot,³⁵⁸

(3.) lemosott bútorokon látens (szabad szemmel nem látható)³⁵⁹ vérfoltok mutathatók ki a luminolpróba eljárással,³⁶⁰ amelynek során a reagens oldat hatására sötétben a vér kékesfehéren világít.³⁶¹

5. A sikeres tárgyalástechnika alapjai

5.1. A nem verbális kommunikáció jeleinek helyes értelmezése

Lényeges információkkal szolgálhatnak a *nem verbális kommunikáció jelei*, ezért érdemes figyelmet fordítani a másik fél: (1.) megtévesztő gesztusainak (megtévesztésének, kételkedésének vagy hazugságának), (2.) unalmat, (3.) értékelést és állásfoglalást vagy (4.) hatalmi pozíciót jelző gesztusainak értelmezésére stb.³⁶²

(1.) A *megtévesztés* általános jelképe a 3 majom, akik semmi rosszat nem hallanak (az egyik majom eltakarja a fülét), nem mondanak (az egyik majom eltakarja a száját) és nem látnak (az egyik majom eltakarja a szemét). Lényegében az ebben a jelképben megjelenő archoz nyúló kézmozdulatok (fül, száj és szem eltakarása) jelentik az emberi megtévesztő gesztusok alapjait. Az eltakarás háttérében az állhat, hogy az agy (tudat alatt) utasítja a kezet a hazugság elfojtására. Desmond Morris megfigyelései szerint a hazugság az érzékeny arc- és nyakszövetekben bizsergető érzést kelt, ami dörzsöléssel vagy vakarással szüntethető meg. A megtévesztő gesztusok:

- a szájörzés (a hüvelykujj az archoz nyomódik és a kéz eltakarja a száját; leplezésére köhögés színlelése is előfordul),
- az orrérítés (finom dörgölő mozdulat / apró érintés az orr alsó részén),
- a szemdörzsölés,
- a füldörzsölés (változatai: a fülcimpa huzigálása, a fülkagyló hátsó peremének dörzsölése, a fülpiszkálás és a fül előre hajlítása, hogy eltakarja a fülnyílást; ez az utóbbi gesztus azt jelzi, hogy a személy már eleget hallott és inkább szeretne ő beszélni),
- a nyakvakarás (a jobb kéz mutatóujjával – általában ötször – a fülcimpa alatt vagy a nyak oldalán; bizonytalanságot vagy kétséget jelző gesztus),
- a gallérhúzogató (szélsőséges változatában a tarkót is dörzsöli a tenyér) és
- a szájba tett kéz (szorongásra utaló gesztus; az ujjak mellett pl.: a tollát is szájába teheti a személy).

Nem értelmezhetők önmagukban az archoz illesztett kézgesztusok. Többféle negatív gondolatra (pl.: kétség, bizonytalanság, félelem, megtévesztés és hazugság) utalhatnak, ezért

---

³⁵⁸ Balláné, 2019, 160. o.

³⁵⁹ Balláné, 2019, 90. o.

³⁶⁰ Balláné, 2019, 28. o.

³⁶¹ Tremmel – fenyvesi – Herke, 2009, 98. o.

³⁶² Pease, 1995, 58-72. és 36-38. o.

nem minden esetben jelentik azt, hogy a személy hazudik. Figyelmeztető jelek, amelyek a partner további egyéb gesztusainak megfigyelésével megerősíthetik a megtévesztési szándékot sejtő gyanakvást.³⁶³

(2.) A tárgyaló partner *unalmát* legszemléletesebben az fejezi ki, hogy fejtámaszként használja a kezét. Annál jobban unatkozik, minél nagyobb mértékben támasztja alá a fejét (küzd, nehogy elaludjon).³⁶⁴

(3.) Az *értékelő és állásfoglaló gesztusok*:

- az archoz helyezett összezárt kéz felfelé álló mutatóujjal (érdeklődő értékelést fejez ki),
- az állsimogatás (jelzi, hogy éppen eldönt valamit a személy)
- stb.³⁶⁵

(4.) A tárgyaló partner kéréseit, javaslatait és kijelentéseit *tenyerének irányítást kifejező mozdulataival* is kísérheti. A tenyér háromféle irányító mozdulata:

- A felfelé fordított tenyér (mint a koldusok kéregető mozdulata): alázatosságot fejez ki, nem jelent fenyegetést és még őszinteségre is utal,
- a lefelé fordított tenyér: hatalmat biztosít használójának, az ezzel a gesztussal kísért kérések inkább parancsnak hatnak és
- az ökölbe záruló tenyér kinyújtott mutatóujjal: agresszív gesztus, használója mintha képletes veréssel akarná engedelmességre kényszeríteni a másik felet.³⁶⁶

5.2. A sikeres tárgyalás alapelvei

A sikeres tárgyalás négy alapelve (Fisher, Ury és Patton szerint):³⁶⁷

(1.) Célszerű *leválasztani a problémáról a személyt*, például:

- A személy (a kapcsolat) leválasztása a lényegről, a személyes kapcsolatnak (az emberi problémáknak) és a lényegi problémának a külön kezelését jelenti.
- Nem kell bűnbakot keresni, mert az a problémák és az emberi tényezők összekeveréséhez vezet.
- Fontos a személyeskedés mellőzése.
- Legyen érdekelt a másik fél a megállapodás létrehozásában, hogy aktívan vegyen részt a tárgyalásban.
- A tárgyaló partner figyelmes meghallgatása (az aktív figyelem) hozzájárul egymás megértéséhez.
- Célszerű nyíltan beszélni az érzésekről.
- A probléma leküzdése a lényeg, nem a másik ember legyőzése.³⁶⁸

---

³⁶³ Pease, 1995, 58-64. o.

³⁶⁴ Pease, 1995, 66. o.

³⁶⁵ Pease, 1995, 67-69. o.

³⁶⁶ Pease, 1995, 36-38. o.

³⁶⁷ Fisher, R. – Ury, W. – Patton, B.: A sikeres tárgyalás alapjai. Bagolyvár Könyvkiadó, Budapest, 1998. 24. o.

³⁶⁸ Fisher – Ury – Patton, 1998. 26-44. o.

(2.) *Érdemes inkább az érdekekre, mint a pozíciókra összpontosítani, például:*

- Az érdekek (igények és szükségletek) összebékítése a lényeg, nem a pozícióké, mert ez a kettő sokszor nem fedi egymást
- Célszerű megkeresni az ütköző érdekek mögötti, közös és összeegyeztethető érdekeket.
- Hasznos a konkrét fogalmazás és a példák bemutatása, ez segíti az érdekek megértését.
- Elengedhetetlen a rugalmasság.³⁶⁹

(3.) *Kölcsönösen előnyös megoldásokra törekvés, például:*

- Kölcsönös előnyök és nyereség keresése.
- Előre vizs a több lehetséges megoldás felvázolása.
- Érdemes több nézőpontból közelíteni a problémához.
- Sokat segít a (számunkra kedvező) döntés meghozatalában, az olyan megoldás keresése, amely a partner számára a legkevesebb problémát okozza.³⁷⁰

(4.) *Az objektív kritériumok fontossága, például:*

- Legyen elvkövető a tárgyalási stratégia: a korrekt és bölcs megoldás megtalálásához szükséges a tisztesség és a hatékonyság normáinak figyelembevétele.
- Nyitottság a másik fél érveire.
- Nem fogadható el a nyomásgyakorlás (pl.: fenyegetés és manipuláció).³⁷¹

5.3. *Az asztalnál elfoglalt hely*

Stratégiai szempontból – mások együttműködésének eléréséért – jelentős szereppel bír *az asztalnál elfoglalt hely is.*³⁷²

Négyzet alakú asztal használata előnyös a tényekre szorítókozó és rövid megbeszéléseknél vagy alá- és fölérendelt kapcsolatok teremtésekor. Ennél a formánál általában a jobb oldalon ülő személy a legeggyüttműködőbb, őt követi a bal oldalon helyet foglaló, és a legnagyobb ellenállás a szemben ülőtől várható.³⁷³

A téglalap alakú asztalnál a főbb ülés módok: (1.) a sarokhelyzet, (2.) a kooperatív helyzet, (3.) a versengő-védekező helyzet és (4.) a független helyzet.³⁷⁴

---

³⁶⁹ Fisher – Ury – Patton, 1998, 45-58. o.

³⁷⁰ Fisher – Ury – Patton, 1998, 58-78. o.

³⁷¹ Fisher – Ury – Patton, 1998, 79-90. o.

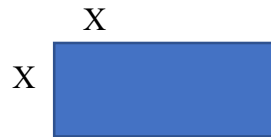
³⁷² Pease, 1995, 156. o.

³⁷³ Pease, 1995, 162. o.

³⁷⁴ Pease, 1995, 156. o.

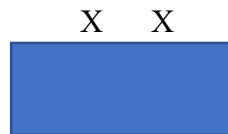
(1.) Az 5. ábra³⁷⁵ szerinti *sarokhelyzet* nagyon előnyös a közös együttműködéshez.³⁷⁶

5. ábra: Sarokhelyzet az asztalnál

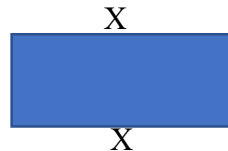
(2.) A 6. ábra³⁷⁷ szerinti *kooperatív helyzetű* ülés mód is segíti az együttműködés elérését. Abban az esetben a legpraktikusabb választás, ha azonos beosztású, ugyanazon a feladaton dolgozó és hasonlóan gondolkodó személyek tárgyalnak.³⁷⁸

6. ábra: Kooperatív helyzet az asztalnál

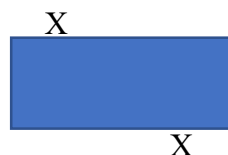
(3.) A 7. ábra³⁷⁹ szerinti *versengő-védekező helyzetű* ülés mód elősegíti az alá- és fölérendelt szerep kialakulását, rivalizáló és védekező légkört teremthet és hozzájárulhat ahhoz, hogy a felek szilárdan kitartsanak az álláspontjuk mellett (az asztal korlátként állhat közöttük). Ez az ülés mód rövidebb és tárgyyszerűbb tárgyaláshoz és megbeszéléshez vezet (mint más elhelyezkedések).³⁸⁰

7. ábra: Versengő-védekező helyzet az asztalnál

(4.) A 8. ábra³⁸¹ szerinti *független elhelyezkedés* közönyösségre utal, azt jelzi, hogy a személyek nem akarnak kapcsolatba lépni egymással (pl.: könyvtárban, étteremben). Megbeszélések és tárgyalások esetén kerülendő ez az ülés mód.³⁸²

8. ábra: Független helyzet az asztalnál

³⁷⁵ Forrás: Az ábrát a Pease, 1995, 157. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

³⁷⁶ Pease, 1995, 159. o.

³⁷⁷ Forrás: Az ábrát a Pease, 1995, 157. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

³⁷⁸ Pease, 1995, 157. és 159. o.

³⁷⁹ Forrás: Az ábrát a Pease, 1995, 158. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

³⁸⁰ Pease, 1995, 158-159. o.

³⁸¹ Forrás: Az ábrát a Pease, 1995, 162. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

³⁸² Pease, 1995, 162. o.

A tárgyalóasztalra (mindenki számára könnyen elérhető helyre) *érdemes névjegykártyát elhelyezni*. A kihelyezett névjegykártya ne legyen sérült és mindig az aktuális információkat tartalmazza. Előnye, hogy segíthet a tárgyalópartner nevének megjegyzésében és használatában.³⁸³

5.3.1. Az asztalnál elfoglalt hely jelentősége a szembesítés során

A szembesítés a büntetőeljárásban végezhető olyan bizonyítási cselekmény,³⁸⁴ amelynek során egyszerre két személyt (terheltet, tanút) hallgatnak ki azért, hogy a vallomásaik közötti ellentmondás feloldhatóvá váljon.³⁸⁵ A szembesítést célszerű a nyomozó hatóság hivatalos helyiségében, irodai környezetben, külön erre a célra berendezett „szembesítő szobá”-ban végrehajtani. Ideális esetben a szoba:

- (1.) mérete nem túl nagy (mert a hatalmas tér csökkenti a feszültséget) és nem túl kicsi (mert „az egérlyuk” frusztrálóan hat),
- (2.) nem túl ingergazdag (pl.: kevés a bútor és a dekoráció, nem szűrődik be zaj), hogy semmi ne terelje el a figyelmet, valamint
- (3.) elegendő fényvel és megfelelő megvilágítással rendelkezik (a tisztánlátás érdekében).³⁸⁶

A szembesítendőket úgy kell leültetni, hogy egymással szemben legyenek. A biztonság érdekében figyelni kell a közöttük lévő megfelelő távolság meglétére és arra, hogy ne legyen a közelben olyan tárgy, amellyel egymásnak vagy egymásban kárt okozhatnak. A szembesítendőek egymásnak – egymás szemébe nézve³⁸⁷ – (nem a szembesítést végző hatósági személynek) válaszolnak a szembesítés során.³⁸⁸ Szembesítési hibának számít, ha a szembesítés fogyanatosítása alatt a szembesítendőek végig állnak.³⁸⁹

6. Nem verbális jelek az írásban és a digitális kommunikációban

A nem verbális jelek nemcsak önállóan, vagy a szóbeli kommunikáció mellett jelenhetnek meg, hanem az írásbeli kommunikációban is megtalálhatók, bár itteni működésükről és hatásukról jelenleg még sokkal kevesebb információ ismert. Az írásbeli kommunikációban megjelenő nem verbális jeleket szokták még *mechanikus elrendezésnek*, vagy *grafikai jellemzőknek*, vagy *grafikus nyelvnek és megjelenítésnek* is nevezni.³⁹⁰

---

³⁸³ Bába, 2018, 14. o.

³⁸⁴ Be. 206. §

³⁸⁵ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 491. o.

³⁸⁶ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 493. o.

³⁸⁷ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 491. o.

³⁸⁸ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 500. o.

³⁸⁹ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 496. o.

³⁹⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 124. o.

A kézírás egyedi, feltárható belőle a személyiség. Ezzel a grafológia foglalkozik: a grafológus a kézírás sajátosságaiból következtetéseket von le az írást készítő személy tulajdonságaira és személyiségére. A grafológus által felállított személyiségkép jól használható például pályaválasztáskor és munkaerő kiválasztásakor.³⁹¹

A tárgyalásban résztvevő felek egymás személyiségének megismeréséhez segítségül hívhatják a *grafológia* ismeretanyagát.

Az *aláírás* sok információt elárul tulajdonosáról:

- A szöges (tehát ívelt vonalakat nem tartalmazó) aláírás arra utal, hogy: írója nem hajlik a megegyezésre, a kritikát nem fogadja el, kevésbé együttműködő (inkább kötekedő), általában tekintélyként lép fel és mindenképpen keresztül akarja vinni az akaratát.
- Az ívelt (tehát kemény átmeneteket nem tartalmazó) aláírás tulajdonosa: hosszan megfontolja döntéseit, inkább választja a kompromisszumos megoldást mint, hogy belemenjen a kemény vitába, és bár fontosnak tartja érdekei érvényesítését, azért nem minden áron ragaszkodik hozzá.
- Az aláírás végén elhelyezett pont: szótartásra, határozottságra és kötelességtudatra enged következtetni.
- Az aláírás aláhúzása erőteljes önérvényesítő szándékot fejez ki.
- Stb.³⁹²

A számítógépes szövegszerkesztés és a digitális kommunikáció esetén bár már nem kézzel formálódnak a betűk, az így létrejövő írásmű mégis árulkodó. Információhordozó a betűkészlet (pl.: Times), a betűméret (pl.: 12 pont), a szóköz (pl.: nem törhető szóköz), a sortávolság (pl.: 1,5-ös), az írásjelek (pl.: „macskakörmös idézőjel”, ’apostrof’), a kiemelés (pl.: *dőlt betű*, **félkövér betű**) használata; és a tér kezelése például a bekezdéseknél (beljebb kezdés, számozás stb.), a sorzárásnál (balra igazítás, sorkizárás stb.), a margóknál (azonos méretűek vagy valamelyik kicsit nagyobb stb.) és a tagolásnál (fejezetekre tördelés, címrendszer, hasábszedés, táblázatba rendezés stb.).³⁹³

---

³⁹¹ Fercsik – Raátz, 2018, 126. o.

³⁹² Lang, A. – Lüke A.: Az aláírás grafológiája. Grafológia – Emberismeret. Budapest, Animus Kiadó, 2002. 46-48.

³⁹³ Fercsik – Raátz, 2018, 129-133. o.

III. Verbális kommunikáció és jog

A kommunikáció evolúciójában három szint különíthető el: (1.) a genetikus megismerés, (2.) az idegrendszer kialakulása és (3.) a neurális megismerés megjelenése.

(1.) *Genetikus megismerő rendszerek* az első élő szervezetek, amelyeknél genetikusan meghatározott az ismeretek megszerzésének és alkalmazásának módja (napjainkban pl.: a méhek tánca).

(2.) *Az idegrendszer* kialakulásával a megszerezhető ismereteknek nem a biológiai programozottság, hanem az idegrendszer fejlettsége szab határt (a tanulással módosíthatók a megismerésben résztvevő sémák).

(3.) *A neurális megismerési szint* tovább fejlődését az ember megjelenése jelenti (az emberi kommunikációs és reprezentációs képességek kiteljesedése). Az ember megismerő tevékenysége során képes ismereteket szerezni közvetlen tapasztalás nélkül is. Az ember nyelvi képessége által valósul meg ez a tapasztalás nélküli megismerés, amely szimbolikus megismerésnek nevezhető.³⁹⁴

A kutatások többsége szerint az emberi beszéd Kr. e. 50.000 és 30.000 között alakult ki. Egyes nézetek szerint a hangbeszédet megelőzte valamilyen korábbi rendszer, például a kéz beszéde (gesztusrendszer), mások szerint kölcsönösen összefügg egymással a nyelv elsajátítása és az eszközhasználat.³⁹⁵

A nyelv kialakulása és fejlődése szorosan összefügg az emberi elme kialakulásával és működésével.³⁹⁶ A nyelvi kommunikáció biológiai alapjának az agy tekinthető, amelyben kb. 200 milliárd idegsejt található, amelyeket egymással kb. 1.000 billió szinapszis köt össze. Az idegrendszer rendkívüli plaszticitású, tehát tanulékony és rugalmas.³⁹⁷ Még napjainkban is vitatott, hogy a nyelv a természetes szelekció hatására a biológiai evolúció részeként alakult ki, vagy olyan szintet ért el az ember idegrendszeri, intellektuális és kulturális összetettsége, amely magával hozta a nyelvi kommunikációs eszközrendszer kialakulását.³⁹⁸

---

³⁹⁴ Terestyéni, 2006, 116. o.

³⁹⁵ Fercsik – Raátz, 2018, 79-80. o.

³⁹⁶ Fercsik – Raátz, 2018, 69. o.

³⁹⁷ Terestyéni, 2006, 117-118. o.

³⁹⁸ Terestyéni, 2006, 121. o.

1. Az emberi nyelv

Az ember kezdeti jelzései valószínűleg tagolatlanok voltak, érzelmeket és indulatokat fejeztek ki (a ma is létező indulatszókhoz hasonlíthatnak pl.: Hej!, Hm!). Idővel a jelzések tagolttá váltak (pl.: a lány nevet), és ez minőségileg új korszakot nyitott a beszéd fejlődésében, mert a tagolt mondat elképzelteni is képes nemcsak ábrázolni, valamint a tagolt szerkezetek kombinálásával megsokszorozódik a létrehozható jelzések száma.³⁹⁹

Chomsky generatív nyelvészet elmélete szerint az emberi nyelv sajátossága a kombinativitás (a mondat szintjén lévő nyelvi kombinativitás). A nyelvnek olyan szabályrendszere van, amelynek segítségével az ember: véges számú eszköz (szótár, szabály) alkalmazásával, (elvileg) végtelen mennyiségű helyes mondatot tud alkotni.⁴⁰⁰

A nyelv egyszerre reprezentáció (a gondolatalkotás eszközeként jelekből, jelöletekből és jelentésekből álló stabil rendszer) és kommunikáció (az emberek közötti – nem fizikai – interakciók eszköze).⁴⁰¹

A társadalmi érintkezésnek és a gondolatok kifejezésének fontos eszköze a nyelv. A világ nyelveinek száma körülbelül 6 ezer, amelyeket a nyelvtörténet kutatói (rokonság alapján) mintegy 17 főbb nyelvcsaládba sorolnak. A nyelvrokonság nem embertani rokonságot jelent, hanem azt, hogy az egy nyelvcsaládba tartozó nyelvek alapszóincse, nyelvtani felépítése stb. közös jellegzetességeket mutat.⁴⁰²

A magyar nyelv az uráli nyelvcsalád finnugor ágának része (és indoeurópai nyelvek között él a honfoglalás óta). A magyar a legnagyobb nyelve az uráli-finnugor nyelvcsaládnak, és írásos emlékei a legrégebbiek a nyelvcsaládban (pl.: 1055. Tihanyi Alapítólevél, 1195. Halotti Beszéd, 1300. Ómagyar Mária-siralom). A magyar nyelv magánhangzórendszere változatos és gazdag (14 magánhangzó; az időtartamuknak jelentés megkülönböztető szerepe van, pl.: korok – kórok – kórók). Kellemes hangzásának hátterében egyrészt a magán- és mássalhangzók aránya áll (42:58; 100 magánhangzóra kb. 130-140 mássalhangzó jut), másrészt az, hogy ritka a 2-nél több mássalhangzó találkozása. A magyar nyelv agglutináló nyelv, a szóképlet általában: tő + képző + jel + rag. A toldalékok halmozhatók (pl.: megszentelteleníthetlenségeitekért), és a hangrendi illeszkedést többalakú toldalékok teszik lehetővé (pl.: -hoz, -hez, -höz). Kiejtéskor a szó első szótagján van a hangsúly. A szórend nagyrészt kötetlen, de ezzel hangsúly is kifejezhető (pl.: amit hangsúlyozni szeretnénk, az áll az ige előtt).⁴⁰³

---

³⁹⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 80. o.

⁴⁰⁰ Bernáth – Révész, 1998, 257. o.

⁴⁰¹ Terestyéni, 2006, 60. o.

⁴⁰² Fercsik – Raátz, 2018, 69-74. o.

⁴⁰³ Fercsik – Raátz, 2018, 74-75. o.

2. A nyelvi kommunikáció típusai

A nyelvi kommunikáció típusai (formái):

- (1.) *a beszéd* (a nyelv elsődleges megnyilvánulási formája),
- (2.) *az írás* (másodlagos közeg) és
- (3.) *a digitális kommunikáció* (ebben a 20. század utolsó évtizedeiben megjelent új formában az írásos és a beszélt nyelvi környezet hatásai is megfigyelhetők, ezért gyakran nevezik az internetes kommunikáció nyelvét: írott-beszélt nyelvnek).⁴⁰⁴

A kommunikáció három típusának főbb jellemzőit a 7. táblázat⁴⁰⁵ szemlélteti.

7. táblázat: A kommunikáció három (szóbeli, írásbeli, digitális) típusának főbb jellemzői

Szóbeli kommunikáció	Írásbeli kommunikáció	Digitális kommunikáció (az internetes kommunikáció nyelve: írott-beszélt nyelv)
Több tízezer éves (kb. Kr.e. 50 000-tól)	Néhány ezer éves (kb. Kr. e. 4 000-tól)	Néhány évtizedes (kb. 1980/90-től)
Segédeszközöket nem igényel (önmagában hozza létre az emberi test)	Segédeszközöket feltételez (pl.: papír, ceruza, toll)	Technikai eszközök és feltételek szükségesek
A beszélő teste szabadon használható más tevékenységre	A „beszélő” testét leköti, az alig használható más tevékenységre	
Gyors	Lassú	Gyors
Bármikor alkalmazható	Világításhoz kötött az alkalmazása	Internetes kapcsolatot létrehozó energiaforráshoz kötött
A fénytől független	Nem független a fénytől	
Auditív úton valósul meg	Vizuális úton valósul meg	
Alapformája: a hangos beszéd	Alapformája: az írott szó	
Érzékelhető oldala: a hang	Érzékelhető oldala: az írott jel	
Térbelileg kötött (kis távolságra terjedő hang)	Térbelileg kötetlen (nagy távolságra szállítható)	Térbelileg kötetlen (korlátlanul elérhető)
Időbelileg kötött (múló jelenség a hang)	Időbelileg maradandó (másolható)	Időbelileg maradandó (tárolható tetszés szerinti ideig, de alkalmi is lehet)
A hallgatónak szól (de az adott térben mindenkihez eljut)	Az olvasónak szól (de sok befogadóhoz eljuthat)	Csak a címzettnek szól / korlátlan résztevőnek (tömeges)
Közvetlen forma	Közvetett forma	Átmeneti forma

⁴⁰⁴ Fercsik – Raátz, 2018, 93-94. o.

⁴⁰⁵ Forrás: A táblázatot a Fercsik – Raátz, 2018, 95. oldalán lévő táblázat alapul vételével a szerző készítette.

3. Az emberi nyelv elsajátításának folyamata

A nyelvelsajátítás az ember veleszületett képességének és tanulásának kombinációjával valósul meg, (szinte) minden gyermek (minden kultúrában) képes elsajátítani a nyelvet.⁴⁰⁶ A nyelvelsajátítás módszere az utánczás és a megerősítés (kondicionálás) kombinációja.⁴⁰⁷ A kritikus periódus a 13. életévig tart, eddig képes a gyermek akcentus nélkül elsajátítani az új nyelvet.⁴⁰⁸ A beszédfejlődés része a gyermek szocializációs folyamatának.⁴⁰⁹

A fejlődés általános menete szerint:

- az első hetekben az újszülött hangadásának még nincsenek nyelvspecifikus tulajdonságai, csak közvetlenül a biológiai állapotát tükrözi.
- 2 hónaposan a csecsemő már gőgicsél (egy mássalhangzószerű hang után egy rövidebb magánhangzószerű hang kiadása), próbálgatja a beszédhangok képzéséhez szükséges tevékenységeket (pl.: nyelv mozgatása, ajakmozgások).
- 5 hónapos korától egyre hosszabbá és biztosabbá válnak a hangjai, amelyek sűrűn ismétlődő magán- és mássalhangzók sorozatai.
- 6 hónaposan gagyogásának ritmusa és a szótagjainak hosszúsága kezd megfelelni a beszédbelinek.
- 9 hónaposan jelennek meg a „protoszavak”, amelyeknek a hangképzése tiszta, de bizonytalan a jelentésük (ezeknek a szülők tulajdonítanak szándékot).
- 1 és 2 éves kor között a kisgyermek eleinte egyszavas mondatokat mond, majd megjelennek a kétszavas, tagolt mondatok (pl.: ott baba).
- 2-3 évesen egyre több szóból álló mondatokat alkot, és elkezd többféle grammatikai szerkezetet használni.
- 10-11 éves korig tart a bonyolultabb nyelvtani szerkezetek elsajátítása, párhuzamosan a hétköznapi társasági szituációk nyelvhasználatával és sémáival.⁴¹⁰

A nyelv az elsődleges (és egyetemes) eszköz a gondolatok közlésekor. A nyelv használata *a produkció és a megértés* tevékenységében valósul meg.

A produkciónál:

- a kiindulási alap egy kijelentésszerű gondolat,
- amelyet egy mondatra fordítás követ,
- majd a hangok képzése és kiadása által kifejeződik a mondat.

A megértésnél:

- kiindulási alapként a hangok szolgálnak,
- amelyekhez jelentés társul,
- majd összekapcsolódnak a szavak mondattá,
- így jön létre eredményként egy kijelentés.⁴¹¹

⁴⁰⁶ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 268-270. o.

⁴⁰⁷ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 270. o.

⁴⁰⁸ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 272. o.

⁴⁰⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 80-81. o.

⁴¹⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 80-81. o.

⁴¹¹ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 265. o.

A nyelvi egységek: (1.) a fonémák, (2.) a morféma és (3.) a mondatok.

(1.) *A fonémák* (beszédhangok) száma nyelvenként eltérő (a magyarban 40 db fonéma van). Ezért is nehéz az idegen szavak kiejtésének megtanulása, mert lehet olyan beszédhang az idegen nyelvben, amely nincs az anyanyelvben. A fonémák megfelelő kombinálásával állíthatók elő a szavak.

(2.) *A morféma* kis nyelvi egység, amely jelentést hordoz (szó, toldalék). Beszéd hallgatásakor, morfémaikat (szavakat) hall a befogadó, nem fonémaikat.

(3.) *Mondatokká* kombinálódnak a szavak a beszéd hallgatásakor. A mondatok kijelentéseknek (kijelentés részeknek) felelnek meg. A kijelentés felbontható: alanyra és állítmányra („A pék alszik.”), főnévi, igei és hasonló csoportokra (ez a szintaktikai - mondattani elemzés).⁴¹²

A mondatokat általában olyan helyzetek (lehetséges világok) reprezentálására szolgálják, amelyekben az általuk leírt tények fennállnak (tehát igazak). De tévedés is előfordulhat, vagy szándékos hazugság is. Tehát nemcsak a valóságos világot lehet megjeleníteni, hanem azt is, ami nem létezik, vagy ami a hamis észlelés terméke, vagy ami a képzelet alkotása. Így lehetséges, hogy a szavak nem a valóságos világot ábrázolják, hanem annak egy elképzelhető lehetséges alternatíváját.⁴¹³

4. A jogi szaknyelv

A nyelv belső rétegzettségének egyik metszete a szociolektusok (társadalmi nyelvváltozatok) köre, amelyeknek része a szaknyelv. A szakmák (foglalkozások, tudományos területek) művelői közötti kommunikáció eszközei a szaknyelvek.⁴¹⁴ A szaknyelv része a természetes nyelvnek, ezért a grammatikai szabályok szintjén nem tér el attól, a különbségek a szókincsben, a stílusban és szövegszerkesztési sajátosságokban jelennek meg.⁴¹⁵

A jogi szaknyelv (mint minden szaknyelv) az anyanyelv része, de más élethelyzetben használatos, mint a köznyelv. Elsajátítása (nagyreszt) tudatos, amely közben valósul meg, hogy a személy a szaknyelvet használó csoport tagjává válik.⁴¹⁶

4.1. A magyar jogi szaknyelv története és rétegei

A magyar jogi szaknyelv története a honfoglalást megelőző időkre nyúlik vissza, egyes jogi szavak (pl.: jog, eskü, bíró, törvény, igazság) már ekkorra visszavezethetők. Azonban a középkorban a latin vált a jog univerzális nyelvévé. A latinnak a magyarral való felváltására az első kísérletet a Werbőczy Tripartitum magyarrá fordítása jelentette, de a 17. és 18. században

---

⁴¹² Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 265-267. o.

⁴¹³ Terestyéni, 2006, 60. o.

⁴¹⁴ Szabó, 2002, 115. o.

⁴¹⁵ Szabó, 2002, 116. o.

⁴¹⁶ Szabó Miklós: Kommunikáció általában és a jogban. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2002. 115. o.

még a latin maradt az uralkodó nyelv a jogban. A 19. századi nyelvújítással lépett újra előtérbe a jogi nyelv magyarítása is, amelyhez három törvény teremtette meg az alapokat: az 1792. évi VII. tc. elrendelte a magyar nyelv kötelező tanítását, az 1805. évi IV. tc. engedélyezte a hivatalos ügyekben a magyar nyelv használatát és az 1844. évi II. tc. hivatalos nyelvvé tette a magyart. A magyar jogi szaknyelv megteremtését az említett 1805-ös törvény tette lehetővé és ekkortól kezdett kialakulni a napjainkban is használatos szaknyelv. A 19. században több jogi szakszótárt is összeállítottak, amelyek a latin terminológia magyarítására tettek javaslatokat. A folyamat eredményeként napjainkra a magyar jogi szaknyelvből teljesen kiszűrték a latin terminológiát és magyar szakszavakkal helyettesítették azt.

A magyar nyelvű jogi terminológia azonban nem egyenlő a könnyen érthetőséggel. Ennek nem a jogi szaknyelv az oka, hanem maga a jog, amely tradicionális és konzervatív:

- A jog társadalmi intézményrendszere eredetileg szakrális-rituális jellegű, amelynek szimbolikus jegyeit (a jogi eljáráson túl) a jogi szaknyelv is tartalmazza.
- A jogi kifejezések alapjai a római jogtudományban gyökereznek, a római jogra támaszkodnak, ezért a magyar jogi szaknyelvből kigyomlálhatók ugyan a latin kifejezések, de azok alapjai nem.
- A modern magyar jogrendszer a római-germán jogcsaládba tartozik, és eleinte nagyrészt német-osztrák hatás érte, aminek következménye a germanizmusok átvétele.
- A magyar jogi szaknyelv kialakulása főként a reformkorra tehető, ezért őrzi annak veretes, régies, néhol barokkos és nehézkes jellegét.⁴¹⁷

A jogi szaknyelv nem homogén, hanem több belső rétege van.

(1.) *Alapja a tételes jog nyelve, amely meghatározza a többi réteg sajátosságait is.*

(2.) *A jogalkalmazás nyelve a hatóságok (pl.: bíróságok) határozataiban használt nyelv. A fogalmazásmód annál szabatosabb (annál inkább a tételes jog nyelvéhez igazodó), minél magasabb szintű a jogalkalmazó szerv. Ehhez a réteghez sorolható még az ügyvédek és a közjegyzők által készített okiratok nyelvezete.*

(3.) *A jogtudomány nyelve egyesíti a jogi nyelv és a tudományos nyelv jellegzetességeit. Használja a tételes jog nyelvének terminológiáit, de egyéb fogalmakat is (pl.: más jogrendszerben vagy régebben használtakat). A jogi oktatás nyelve is ebbe a rétegbe tartozik.*

(4.) *A jogi szaknyelv és a köznyelv határterületén található:*

(4.1.) *a jogi ismeretterjesztés és tömegtájékoztatás nyelve (ez kevésbé szakszerű, és laikusok – pl.: újságírók – által használt) valamint*

(4.2.) *a jogi konyhanyelv (amely szintén kevésbé szakszerű, de ezt a szakemberek használják az egymás közötti nem hivatalos kommunikációban).⁴¹⁸*

A jogi szaknyelvnél – a köznyelvtől eltérően – az írott nyelv az elsődleges, a beszélt nyelv a másodlagos, mert a jogi nyelv a törvények nyelve. A jogi normák jellegzetessége az írásbeliség. A jog nyelvével szemben elvárás a rögzítettség és a kötöttség, amely az

---

⁴¹⁷ Szabó, 2002, 120-123. o.

⁴¹⁸ Szabó, 2002, 116. o.

írásbeliséggel valósul meg.⁴¹⁹ A jogalkotásról szóló – és 2010. XII. 31-től hatálytalan – 1987. évi XI. törvény 18. § (2) bekezdése még rögzítette, hogy a törvények szövegezőitől elvárás a magyar nyelv szabályainak megfelelő, világos és közérthető fogalmazásmód használata.⁴²⁰ A napjainkban is hatályos jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 2. § (1) bekezdése azt tartalmazza, hogy: „A jogszabályoknak a címzettek számára egyértelműen értelmezhető szabályozási tartalommal kell rendelkeznie.”⁴²¹ Az egyértelmű és szabatos fogalmazásmód hozzájárul a jogszabályok alkalmazhatóságához és a joggal szembeni bizalom kialakulásához, mert a nyelvi érthetlenség, a bonyolult fogalmazás és a homályos kifejezések esetén arra a következtetésre is lehet jutni, hogy szándékosan kívántak teret hagyni a szavak kiforgatásának és a kiskapuknak. A jogi nyelvben (amely általánosan és elvontan fogalmaz) az egyértelműség elérése azonban nem mindig lehetséges olyan mértékben, mint az egzakt tudományokban. Ha a jogban minden egyértelmű és világos lenne, akkor nem lenne szükség jogászokra és jogi érvelésekre. A jog esetén az a cél, hogy az általánosság és elvontság keretei között elérhető legegyszerűbb és legérthetőbb nyelvi fogalmazást tartalmazzák a jogszabályok.⁴²²

4.2. Szintaktika, szemantika és pragmatika

Morris a természetes nyelvek három aspektusát különítette el:

- (1.) a szintaxist (amely az összessége a nyelv szerkezeti viszonyainak, pl.: ragozás),
- (2.) a szemantikát (amely a jelentésviszonyokat, a világ és a nyelv közötti összefüggéseket fejezi ki) és
- (3.) a pragmatikát (amely a nyelv gyakorlati alkalmazását jelenti, pl.: a társalgási szabályokat).⁴²³

A jogi szaknyelv és a köznyelv között nem tapasztalható különbség a fonetika és a fonológia szintjén, mert azonos hangokat és hangkapcsolatokat alkalmaznak. A különbség a morfológiai szerkezetek előfordulási arányaiban és a stilisztikában jelenik meg.⁴²⁴

4.2.1. Jogi szintaktika

A jogi szintaktika a jogi szaknyelv sajátosságait foglalja magába. A jogi szaknyelvre jellemző például:

- a főnévi szerkezetek túlzott alkalmazása (pl.: az intézkedést tesz, az intézkedik helyett),
- a tagadó szerkezetek gyakori használata,
- az egyes képzők (-ás, -és, -ság, -ség) sűrű előfordulása,

⁴¹⁹ Szabó, 2002, 116-118. o.

⁴²⁰ 1987. évi XI. törvény a jogalkotásról 18. § (2) bek.

⁴²¹ 2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról 2. § (1) bek.

⁴²² Szabó, 2002, 118. o.

⁴²³ Bernáth – Révész, 1998, 259. o.

⁴²⁴ Szabó, 2002, 118-119. o.

- a birtokos személyrag gyakori használata,
- a határozott névelők elhagyása,
- a 3. személyű fogalmazásmód (pl.: a vád álláspontja szerint),
- a személytelenség,
- az elvontság,
- a szinte kizárólag csak kijelentő mondatok előfordulása,
- a többszörösen összetett, bonyolult és hosszú mondatok használata,
- a szakszavak, a terminus technicus kifejezések (az adott szakterület szókészletének) alkalmazása.

A jogi szaknyelv esetén elsődlegességet élvez az, hogy betöltse szakmai funkcióját, tehát torzulásmentes szakmai kommunikációs feladatát, azzal szemben, hogy szépen megfogalmazott legyen.⁴²⁵

4.2.2. Jogi szemantika

A jogi szemantika része az általános szemantikának, de két vonatkozásában eltér attól.

(1.) A jogi kifejezéseknek nincs jelöletük, mert helyességük ellenőrzéséhez a valóság elvileg nem áll rendelkezésre. Ebben különbözik a szemantikától, amely igazságértéken alapul és amelyben egy kijelentés igazsága a valósággal való összevetéssel megállapítható (pl.: az időjárásra vonatkozó „zuhog az eső” kijelentés igazsága megállapítható, ha tényleg éppen zuhog).

A jogi szemantikában, a jogi fogalmaknál például az „ez a szék az enyém” két elemű, egyszerű kijelentés esetén, az egyik elem a „szék”, a másik elem az „enyém” (tehát az én „tulajdonom”). A „szék” valóságos dolog (egy osztálya a valóságos dolgoknak), ezért van jelentése és jelölete. De a „tulajdon”-nak a valóságban nincs megfelelője (nem azonos a szerződés papírjával, sem a kézfogás mozdulatával – ezek csak szimbolizálják vagy bizonyítják a fennállását a tulajdonnak). Léte két másik irányból közelíthető: az előzménye mentén (ami a szerzési jogcím – akkor létezik tulajdon, ha megfelelő módon szerezték azt, pl.: adásvétellel, örökléssel, cserével) és a következménye mentén (ami a tulajdonosi jogosítványok – ha létezik (fennáll) a tulajdon, akkor a tulajdonos pl.: megsemmisítheti, elidegenítheti, használhatja a dolgot). Ezek alapján a tulajdon egy elvonatkoztatás, amely összekapcsolja a meghatározott jogcímekeket és jogosítványokat.⁴²⁶

(2.) A jogi szaknyelv normatív nyelv, tehát előírja, nem leírja a valóságot. A jogi kifejezések nem a létező valóságra vonatkoznak, hanem egy lehetséges, de még nem létező valóságra (előírják azt, ahogyan kellene vagy kell létezniük a dolgoknak). Ezért a jogi kifejezéseknek a valósággal való összevetése helyett, a folyamatot megfordítva: a valóság kerül összevetésre a jog előírásaival.⁴²⁷

A jogi szaknyelvben a normatartalom nemcsak a normaszövegben lévő szavak jelentésének függvénye, hanem a norma magára a jelentésre is kiterjedhet. A jogi szaknyelv törekszik a

⁴²⁵ Szabó, 2002, 119. o.

⁴²⁶ Szabó, 2002, 123-124. o.

⁴²⁷ Szabó, 2002, 124. o.

többjelentésű (poliszémikus) szavaknak egyjelentésű (monoszémikus) kifejezésekkel való felváltására, és a legegységesebb meghatározására ennek az egyetlen jelentésnek. Erre jó példa az értelmező rendelkezések köre, amelyek a lényeges kifejezések jelentését rögzítik és azonos módú használatát írják elő (az adott törvény alkalmazásában), tehát ebben az esetben normatív jellegű maga a jelentés is. Ezek alapján szemantikai szinten a jelentésképzésben a jogi szaknyelv érzékelhetően eltér a köznapi nyelvtől, ezáltal elmozdulás figyelhető meg a technikai-mesterséges nyelv irányába (bár ennek lehetőségei a jogi szaknyelvnél korlátozottak). A jogi fogalmak egyértelművé tételében korlátozottak a jogi szaknyelv és a jogi normák lehetőségei. Erre irányuló törekvés például:

- a korlátozása az alkalmazható kifejezések számának (pl.: a büntetőjog nyelvében a „gyilkosság” kifejezés mellőzése),
- a rögzítése a jelentésnek, tehát technikai kifejezésként kezelése és definiálása a fogalomnak (pl.: a „hozzátartozó” definiálása az érintett rokonok felsorolása által) és
- a kijelölése az értelmezés menetének, eszközeinek és az arra jogosultaknak.⁴²⁸

A jog nyelvében megjelenő fogalmak négy típusba sorolhatók:

- (1.) A természetes fogalmak eredeti köznyelvi jelentésük szerint használatosak a jog nyelvében is (pl.: „aláírás”, „helyszín”, „szülő”).
- (2.) A nem definiált jogi fogalmak a jogban használt szakkifejezések, amelyek nem minden esetben használatosak a köznyelvben és nincs meghatározva pontos jelentésük sem, mert az általában nem lehetséges (pl.: „jó okkal”, „kellő időben”, „helyben szokásos”).
- (3.) A definiált jogi fogalmak jogi terminus technicusok, amelyek jogi nyelven belüli jelentése pontosan meghatározott, még abban az esetben is, ha a köznyelvből erednek. Ez a legszámasabb típus (pl.: „emberölés”, „tulajdon”, „büntetés”, „börtön”, „szerződés”).
- (4.) A jogtudományi fogalmak a tudományon belül keletkeznek, és nem csak egy jogágban vagy jogszabályban használatosak (pl.: „jogág”, „személy”, „felelősség”).⁴²⁹

A jogi fogalmakkal szemben a meghatározatlanságuk gyakori kritika. *A meghatározatlanság okai:*

- (1.) Egyrészt a nyelvi kifejezések általános sajátosságaiban kereshetők. Bár a valóságban létező dolgok konkrétak (pl.: „adott szék”) a nyelvi kifejezések, amelyekkel azok megnevezhetők általánosak (pl.: a „szék” szavunk). A nyelvi kifejezések (a tulajdonnevek kivételével) a konkrét dolgoknál azok előre meghatározatlan és teljes egészében meg nem határozható körére vonatkoznak. Bizonytalan a dolgok kifejezések alá sorolása és a kifejezések jelentésének terjedelme is, így ezek miatt érzékelhető a kifejezések meghatározatlansága.
- (2.) Másrészt a fogalmak (specifikus nyelvi kifejezések) jegyeiben kereshetők. A fogalmak célja egyértelműen körül határolni és meghatározni a konkrét dolgok

---

⁴²⁸ Szabó, 2002, 124-125. o.

⁴²⁹ Szabó, 2002, 125-126. o.

osztályait azért, hogy minél kevesebb bizonytalanság legyen. Hiába tartják be eközben a fogalomalkotás specifikus szabályait, akkor is az előző pontban kifejtett problémával találják szembe magukat, mert a pontosításhoz és a meghatározáshoz a természetes nyelvi kifejezések szükségesek, amelyek valamennyire szintén meghatározatlanok. A tökéletes megoldás egy mesterséges nyelv bevezetése lehetne, de ez a jog világában – amely a természetes nyelvhez kötődik – elképzelhetetlen (nem úgy, mint pl.: a matematikában).⁴³⁰

A meghatározatlanságnak három változata különíthető el:

- (1.) A kétértelműség, amely esetén egy szónak két vagy több különböző jelentése van (pl.: az „ég” szónál, annak főnévi vagy igei jelentése). Ez sem a köznyelvben, sem a jogi nyelvben nem okoz problémát.
- (2.) A homályosság esetén egy adott szó a konkrét esetek egész sorozatára alkalmazható úgy, hogy nem egyértelmű hol van ezeknek az eseteknek a határa (pl.: a „piros” jelentése a színskála folyamatos színátmeneteinél).
A homályosságnak három oka lehet: (2.1.) a klasszifikációs kifejezések alkalmazása az esetek kontinuumára (pl.: az életkornál a „fiatal-öreg” osztályozás a lineáris folytonosság felosztásánál), (2.2.) a komplex kifejezések alkalmazása meghatározatlan tényezők függvényében (pl.: a „vallás” szó használata egy szakrális jelenségre, mert változó kritériumok függvénye, hogy ki mit tekint vallásnak, szektának) és (2.3.) nehezen határolható el a jelölt dolog (pl.: az „éhség” kezdete).
- (3.) A vitathatóság akkor jelenik meg, ha több dimenzióban értelmezhető egy szó jelentése. Ekkor a jelentés konkretizálása értékelést is magába foglal, ezért eltérő jelentésekhez vezethet (pl.: a jelentés széles skálája a „demokrácia” szónál).⁴³¹

A jog számára kiemelt fontosságú a jelentés határozatlanságának problémaköre, mert ez a jogbiztonságot közvetlenül érinti. A meghatározottság a joguralom iránti vágy miatt szükséges. Csak ezáltal lehetséges a bírót objektívnek, semlegesnek, pártatlannak, személytelennek, jogalkalmazónak és nem jogalkotónak tekinteni. A nyelvvel az a probléma, hogy egyrészt valamilyen mértékben mindig tartalmazza a meghatározatlanságot, másrészt a világgal szemben nem semleges, mert nem egyszerűen tükrözi a világot, hanem újratermi önmagában és ezáltal átalakítja. Számunkra a nyelvünk által a világban olyan dolgok vannak, amelyeket képesek vagyunk megnevezni, és amit tapasztalunk a világban, azt nevezzük meg (lehet az pl.: „boszorkány”, „hazaszeretet”).⁴³²

4.2.2.1. Jogértelmezés

Bár a nyelvi eszközök megpróbálják visszaadni a valóságot, a jelentés változékonysága és határozatlansága miatt szükséges a nyelvi kifejezések *értelmezése*. A jogtudományban az értelmezés főként a jogalkotói akarat feltárását jelenti. Ha ez a szubjektív (a jogalkotói akaratot kereső) értelmezés nem vezet eredményre, akkor a másik lehetőség az objektív értelmezés, amely magára a szövegre összpontosít arra, hogy az mit jelent az értelmezőnek. Az objektív

---

⁴³⁰ Szabó, 2002, 126. o.

⁴³¹ Szabó, 2002, 126-127. o.

⁴³² Szabó, 2002, 127. o.

értelmezés tanánál a jelentés alapja az értelmező közösség konszenzusa (amely természetesen tartalmaz szubjektív elemeket). De egy szöveget – még konszenzus esetén – sem lehet bárhogyan érteni, mert ezt megakadályozza a szerzőjének szándékolt értelme.⁴³³

A jogértelmezés lényegében az általános szinten (absztraktn) fogalmazott jogi normák (tényállások, magatartási minták) pontosítása az adott, konkrét esetre. A modern társadalmakban, ahol az általánosan megfogalmazott jogi normák távol állnak a konkrét élethelyzetektől – amely élethelyzetek gyakran előfordulnak és egymástól általában kissé eltérően jelennek meg –, a jog (a jogi normák) értelmezése (és annak módszere) szorosan összefügg a jog működésével.⁴³⁴

Az 1600-as évekig az európai országokban két jogértelmezési módszert alkalmaztak: *a nyelvtani (grammatikai) értelmezést* (amely a nyelvtan szabályainak megfelelően értelmezi a normaszöveg szavait és mondatait) és *a logikai értelmezést* (amely – a nyelvtani értelmezésen túl – egy logikai műveletet is használ az értelmezés során; pl.: az ellenkezőből következtetést). Az újkorban a természetjogi jogfelfogás *a rendszertani értelmezéssel* bővítette a jogértelmezés módszertárát. Ennek alapja a rendszerező deduktív gondolkodásmód, amelynek eredményeként ez az értelmezés az adott jogi norma értelmét úgy igyekezett az adott esetre pontosítani, hogy a normát az átfogó normarendszerbe illesztette és ezáltal azt – a nyelvtani értelmezésen túl – a rendszer fényében értelmezte. Az 1800-as években Savigny egészítette ki a jogértelmezési rendszert *a történeti értelmezéssel*. Ennél a módszernél a bírónak figyelembe kell vennie azt, hogy az alkalmazandó norma eredetileg milyen probléma megoldására jött létre, és úgy kell aktuálisan értelmeznie a normát, hogy az megfeleljen az eredetileg alkalmazott megoldásnak. Idővel Jhering felfogásának hatására a történeti értelmezés két részre vált szét. A történeti értelmezés már csak az állam jogalkotói akaratához való visszakövetkeztetést fejezte ki. Az újonnan kialakult másik rész: *a teleológiai értelmezés*, pedig a norma célját vette alapul (függetlenül az állami akaratától). Ezzel az 1900-as években lényegében kialakult az a jogértelmezési rendszer, amely a mai alapjává vált, a modern rendszer ezt az alapot részletezte tovább.⁴³⁵

A modern jogértelmezési rendszer – amely továbbfejlesztette az 1900-as évekbeli alapot – már 12 jogértelmezési utat ismer, amelyek négy fő csoportba sorolhatók: (1.) a nyelvtani értelmezés, (2.) a rendszertani értelmezés, (3.) a teleológiai értelmezés és (4.) a jogalkotó szándéka vagy akarata szerinti értelmezés.

(1.) A nyelvtani értelmezéshez három alfajta tartozik:

(1.1.) *a hétköznapi-szószerinti értelmezés* (a szavak értelmezése a mindennapi életben használt értelmüknek megfelelően),

(1.2.) *a speciális-technikai szószerinti értelmezés* (ha a szónak van egy adott szakma számára – pl.: közgazdaságtan részére – speciális értelme, akkor azt abban a speciális értelemben kell értelmezni) és

(1.3.) *a kontextuális értelmezés* (a normaszöveg részeként, abba illesztve – annak kontextusában – értelmezendő minden szó és mondat).

---

⁴³³ Szabó, 2002, 127-129. o.

⁴³⁴ Pokol Béla: *Jogi alaptan*. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2000. 85. o.

⁴³⁵ Pokol, 2000, 85-87. o.

(2.) A rendszertani értelmezés csoportjába öt alfajta sorolható:

(2.1.) *a joglogikai értelmezés* (a jogi maximák – pl.: az ellenkezőből következtetés, a többről a kevesebbre vagy a kevesebbről a többre következtetés, az abszurditás – segítségével történő értelmezés),

(2.2.) *a precedensek fényében értelmezés* (a legfelsőbb bíró fórum döntésével – amely a későbbiekben a többi bíróság számára figyelembe veendő – pontosítható egy jogszabály nyitott értelme),

(2.3.) *az analógiák útján való értelmezés* (joghézag esetén az adott esetre értelmezhető egy ahhoz hasonló esetre vonatkozó jogi rendelkezés),

(2.4.) *a jogi doktrinális – jogdogmatikai értelmezés* (a jog, mint alapkategória fényében való értelmezés) és

(2.5.) *a jogelvek fényében történő értelmezés* (a jogágak jogelveire támaszkodó értelmezés).

(3.) A teleológiai értelmezés három alfajta osztható:

(3.1.) *az alkotmányos alapjogok vagy alapelvek fényében való értelmezés* (kétség esetén segíti az értelmezést az adott alapjog vagy alapelv),

(3.2.) *a jog mögötti etikai értékek fényében való értelmezés* (az etikai értékek figyelembevételével történő értelmezés, ez a módszer az európai országokban nem jellemző, inkább az USA-ban jelenik meg) és

(3.3.) *a jogszabály céljai szerinti értelmezés* (a jogszabály objektív céljára, átfogó rendeltetésre összpontosító értelmezés).

(4.) *A jogalkotó szándéka vagy akarata szerinti értelmezés* önmagában jelent egy külön fő csoportot. Ezt nevezték a 19. század végétől történeti értelmezésnek. Napjaikban lényegében az összes értelmezési fajtára kiterjedhet (pl.: Hogyan érthette a jogalkotó az adott szavakat hétköznapi vagy technikai vagy kontextuális értelemben?), ezért ez tekinthető a legszélesebb értelmezési módszernek.⁴³⁶

A jogalkalmazás célja a jogszabályok érvényesítése. A jogalkalmazás három szakaszra osztható: a tényállás megállapítására, a jogszabály értelmezésére és a határozathozatalra.⁴³⁷

4.2.2.2. Az írásba foglalt ítélet a polgári és a büntető eljárásjogban

A jogi fogalmaknál elválik egymástól a jelölet és a jelentés, ami jó példa arra, hogy az emberek határozzák meg a jelentést, nem a szavak vagy a dolgok. Az emberek alkalmazzák a szavakat az esetekre (nem a szavak alkalmazzák saját magukat), betartva az alkalmazásuk szabályait is, egészen az alkalmazást lezáró döntésig. *A jogerős ítélet* eldönti az adott esetre

---

⁴³⁶ Pokol, 2000, 88-97. o.

⁴³⁷ Visegrády, 1996, 44-45. o.

vonatkozóan végérvényesen, hogy az adott esetben az adott kifejezések mit jelentettek (pl.: a leírt mondatok a tulajdon átruházását jelentették-e).⁴³⁸

A polgári eljárásjogban ítélettel határoz a bíróság a per érdemében.⁴³⁹ A polgári ítélet öt részből áll:

- (1.) a bevezető részből (amely tartalmazza pl.: a bíróság megnevezését, az ügyszámot, a fél nevét, lakhelyét, perbeli állását és a per tárgyának megnevezését),
- (2.) a rendelkező részből (a bíróság döntéséből),
- (3.) a perorvoslati részből (amely a fellebbezésre vonatkozóan tartalmaz információkat),
- (4.) az indokolásból (amely magában foglalja például a bíróság által megállapított tényeket és a jogi indokolást: az ítélet alapját képező jogszabályokat és azok értelmezését) és
- (5.) a záró részből (amely tartalmazza a keltezést és az aláírásokat).⁴⁴⁰

A büntetőeljárásban ítélettel határoz a vádról a bíróság, a vádlottat felmentő ítéletben felmentheti vagy bűnösséget megállapító ítéletben bűnösnek mondhatja ki.⁴⁴¹ Az ítélet általában öt részre osztható:

- (1.) a bevezető részre (amelyben megtalálható pl.: a bíróság megnevezése, az ügyszám, a bírósági eljárás helye és formája, a határozathozatal helye és ideje),
- (2.) a rendelkező részre (amely tartalmazza a döntést és azt, hogy a rendelkezés kire vonatkozik),
- (3.) a jogorvoslati részre (amely kézbesítés útján történő közlés esetén a jogorvoslatra vonatkozóan tartalmaz információkat),
- (4.) az indokolásra (amely tartalmazza pl.: a bíróság által megállapított jelentős tényeket és a vonatkozó jogszabályokat) és
- (5.) a záró részre (amely magában foglalja a keltezést és az aláírásokat).⁴⁴²

4.2.2.3. Jog és írásbeliség

A legősibb, ismert jogi szövegeket a Kr. e. 3. évezredből származó mezopotámiai feliratos anyagtáblák tartalmazzák. Már ekkor figyelmet fordítottak a hamisítás elleni védelemre – ezért agyagborítékokban helyezték el a táblákon lévő szövegek másolatait, így akadályozva meg a szövegek egyoldalú módosítását – és a hitelességre (amelyet a pecsétgyűrűvel készített lenyomatok biztosítottak).⁴⁴³

---

⁴³⁸ Szabó, 2002, 125. o.

⁴³⁹ Pp. 340. §

⁴⁴⁰ Pp. 346. §

⁴⁴¹ Be. 563-566. §

⁴⁴² Be. 451. §

⁴⁴³ Tiersma, P.: Writing, Text, and the Law. In: Bazerman, Ch. (ed.) Handbook of research on writing. History, society, school, individual, text. New York and London, Routledge Taylor & Francis Group, 2009. 129.

Az első jogi kódexek egyike a Kr. e. 2100 körülről fennmaradt, Úr-Nammuhoz köthető gyűjtemény. A leghíresebb, korai jogi szöveg: Hammurapi kőoszlopra vésvé fennmaradt törvénykönyve. Az ókori Egyiptomból is maradtak ránk eljárásokról szóló feljegyzések.⁴⁴⁴ Görög területen az írott jog (a hagyomány szerint) Drákon nevéhez – az első (Kr. e. 621.) írott athéni törvényekhez – köthető.⁴⁴⁵

A római jog korai írott emlékei közül érdemes megemlíteni: a legkorábbit (Kr. e. 450.), amely a Tizenkét Táblás Törvények, és a legnagyobb hatásút, amely Justinus jogi kódexe (Kr. u. 529.). A jogi szövegek hamisítás elleni védelmének egyik eszköze az volt, hogy a szövegeket viaszos fatáblákra rögzítették. A táblára több réteg viasz segítségével két példányban rögzítették a szöveget, így ellenőrizhetővé vált az egyoldalú változtatásra tett kísérlet (a módszer hasonló elven működött, mint a mezopotámiai agyagborítékos technika).⁴⁴⁶

Kínában a legkorábbi írásos jogi szöveg a „Büntetések könyve” lehetett, amelyet bronz háromlábú edényekre írtak Kr. e. 536-ban (az edények elvesztek, ezért csak egy fennmaradt levél utalásából lehet rájuk következtetni).⁴⁴⁷

Idővel az emberek felismerték, hogy az írás (az írásbeliség) – viszonylagos állandóságának és hatalmas távolságokat áthidaló kommunikációs képességének köszönhetően – kiemelten alkalmas jogi célokra. Nyilvánvalóvá váltak a törvények írásba foglalásának (az írásbeliségnek) az előnyei, például a biztonság és a kiszámíthatóság. Ezáltal idővel az írásbeliség fontos elemévé vált a jogállamiságnak.⁴⁴⁸

4.2.2.3.1. A magyar jog és a határozatok írásba foglalásának kezdetei

A magyar nép törzsi időszakában a törzs rendelkezett a bírói hatalommal, a királyság idején a bírói hatalom átszállott a királyra a népről. A kihirdetett ítéleteket eleinte nem foglalták írásba. A 13. századig a kihirdetett ítéleteket nyomban végrehajtották, ezért nem rögzítették írásban. Az ítélet csak a poroszlónak (az ítéletet végrehajtó személynek) és a bíróság tagjainak az emlékezetében őrződött meg (in recordatione), ami az idő múlásával problémákat okozott (felejtés stb.).

A viták (patvarkodások) megakadályozására a 13. században készültek az első írásbeli, pert összefoglaló kiadványok (de ezek még nem ítéletek). Elsőként az egyházak készítettek – a számukra hozott ítéletekről – (egyházi vagy királyi pecsétes) feljegyzéseket (notitae, memoriales). Az ítéletek írásba foglalásáról először III. Béla rendelkezett (az általa meghozott ítéleteket kellett írásba foglalni).

A 14. század második felében a bíróságokon már általában készültek jegyzőkönyvek (litterae judicales; per- vagy bírólevelek). De a 15. századig nem tartozott a peres eljárás rendes követelményei közé az ítélet írásba foglalása. Az ítéletről (judicium vagy adjudicatio) készült írásos dokumentum (litterae adjudicatoriae; ítéletlevél) az okirathoz hasonlított. Az ítéletlevél

---

⁴⁴⁴ Tiersma, 2009, 129.

⁴⁴⁵ Tiersma, 2009, 131.

⁴⁴⁶ Tiersma, 2009, 131-132.

⁴⁴⁷ Tiersma, 2009, 132.

⁴⁴⁸ Tiersma, 2009, 139.

részét képezte: a preambulum, a vita leírása, a bizonyítékok mérlegelése és a döntés. Amikor a bíróságok rendes hivatali kiadmányaivá váltak az ítéletlevelek, tartalmuk is bővült (részletesen leírták az egész eljárást, rögzítették a felmutatott okmányokat, indokolták az ítéleteket stb.) és a pecsét fontos alkatrészük lett. Mátyás király idején a városokban (a városi bíróságokon) az ítéleteket hitelesen bevezették a városi könyvbe (Stadtbuch). Az ítéletlevél kiadásáért fizetni kellett a Királyi Kúria jegyzőinek, így lényegében ekkor jött létre az első illetékfizetési kötelezettség.

A Ferenc József által elrendelt 1852. évi ideiglenes polgári perrendtartás az első jogszabály, amely a bírói határozatokkal kapcsolatban a mai előírásoknak megfelelően tartalmazott szabályokat.⁴⁴⁹

4.2.3. Jogi pragmatika

Pragmatikán az értendő, hogy a nyelvet használják gyakorlati célok elérésére, más személy(ek) cselekvésre késztetésére vagy változás okozására a világban. A szavak kimondása által előidéződik valami a világban, ezért a nyelv pragmatikai funkciója „szómágiának” is tekinthető.⁴⁵⁰

A jogi pragmatika esetén a kifejezetten jogi kontextusban (pl.: a tárgyalóteremben, az egyes hatóságok előtt) megvalósuló nyelvhasználat áll a középpontban. Ilyen esetben a laikus ember köznapi nyelvhasználata áll (és válik alárendelté) a jog nyelvét beszélő – a jogot képviselő – szakember nyelvhasználatával szemben. A jogi relevancia a laikus nyelvhasználat felszámolásában, a jogi nyelvre történő átfordításban jelenik meg.⁴⁵¹

A szavak és általuk a mondatok hatása többféle lehet, ezáltal elkülöníthetők: (1.) a konstatívak és (2.) a performatívak.

(1.) A konstatívak lényege a megállapítás (konstatálás), a világ jelenségeinek leírása és bemutatása (pl.: a „Már tiszta rongy ez a ruha.” mondat azt állapítja meg, hogy az adott ruha már elrongyolódott holmi).

(2.) A performatívak lényege az, hogy általuk cselekvések (aktusok) kerülnek végrehajtásra. Elnevezésük az angol „to perform” (végrehajt, véghezvisz) igéből származik. Használatukkor nem tény megállapítása (konstatálása) valósul meg, hanem egy cselekvés végrehajtása, egy aktus véghezvitele (pl.: a „Bocsánatot kérek!” mondat nem a bocsánatkérési aktus leírásának számít, hanem a bocsánatkérési aktus megtételének). A performatív igék kijelentő módú, egyes szám első személyben történő kimondása cselekvést megvalósító mondatot hoz létre (pl.: „engedélyezem”, „javaslom”, „vállalom”, „megígérem”, „esküszöm”). A jog világában például amikor a tárgyaláson a határozat kihirdetése során a bíró azt mondja, hogy „A vádlottat felmentem a vád alól.”, akkor nemcsak információt közöl, hanem végrehajtja a felmentés aktusát (a vád terhétől megszabadítja a vádlottat).⁴⁵²

---

⁴⁴⁹ Juhász László: Az elsőfokú polgári határozatok szerkesztése. Pécs, PTE, 2005. 29-32. o.

⁴⁵⁰ Szabó, 2002, 129. o.

⁴⁵¹ Szabó, 2002, 129. o.

⁴⁵² Terestyéni, 2006, 73-74. o.

A hétköznapi kommunikációban nemcsak a performatívok, hanem általában a konstatívok is azzal a céllal jelennek meg, hogy általuk informálás, felvilágosítás, figyelmeztetés stb. valósuljon meg. A fenti példa esetén a „Már tiszta rongy ez a ruha.” azt a figyelmeztetést tartalmazhatja, hogy „Ebben nem lehet kimenni az utcára!”. Így tehát minden mondatnak van cselekvési értéke, csak az a konstatívok esetén nincs explicitté téve, míg a performatívok esetén igen. Ezért Austin más megkülönböztetést javasolt.⁴⁵³

Austin *beszédaktus-elmélete* szerint a kommunikáció nemcsak tényállások és közlési szándékok felismertetését foglalja magába, hanem egyéb cselekvések és tettek végrehajtását is.⁴⁵⁴ Austin megközelítése szerint a megnyilatkozások (kommunikációs aktivitások) három csoportba sorolhatók: (1.) lokúció, (2.) illokúció és (3.) perlokúció. Az elnevezések alapja az angol „locution” („szó”, „kifejezés”, „beszéd”).

(1.) A lokúció: valami mondásának az aktusa („act of saying something”), ami egy nyelvtanilag értelmezhető hangsor kimondását jelenti.

(2.) Az illokúció: az az aktus, amit a közlő valaminek a kimondásában hajt végre („act in saying something”). Ez egy nyelvtanilag értelmezhető hangsor cselekvési (illokúciós) erővel való kimondásában nyilvánul meg, ami beszédaktus végrehajtásával egyenlő (pl.: kérés, ígérés, tiltás).

(3.) A perlokúció: egy aktus valaminek a mondásával („act by saying something”). Ez azokra az illokúción túli következményekre utal, amelyeket a közlő valaminek a kimondásával vált ki a befogadóból (pl.: az öröm érzése, a meggyőződés).⁴⁵⁵

A jog a perlokúciós aktusok kitüntetett színtere.⁴⁵⁶ A jog világában például a bírónak azok a szavai, amelyekkel a vádlottat felmenti (a felmentés illokúciós aktusa) kiválthatnak a jelenlévőkből felháborodást, egyetértést stb.⁴⁵⁷ Az olyan kijelentések, mint például az „elítélem...” vagy „bejegyzem...” a nyelvi aktussal együtt még egy másik aktust – a szavak általi cselekvést – is megvalósítanak. A jogban ez úgy nyilvánul meg, hogy meghatározott szavak kimondásának jogkövetkezménye vagy joghatása van. Éppen ezért gyakran feszes, szinte rituális formájúak ezek a megnyilatkozások. Ezekben az esetekben azok a dolgok, amiket „a szavakkal csinál” a közlőjük nem materiális dolgok, így egy „láthatatlan világ” építhető fel a jogi jelenségekből. Emiatt a sajátosság miatt létezhet a „szómágia” vagy „jogi mágia”.⁴⁵⁸

5. A nyelv, mint a manipuláció és a meggyőzés eszköze

Már a középkorban tudták, hogy aki a nyelvet birtokolja, az a lelkeket, az emberek érzéseit és gondolkodását is birtokolja.⁴⁵⁹

---

⁴⁵³ Terestyéni, 2006, 74. o.

⁴⁵⁴ Terestyéni, 2006, 73. o.

⁴⁵⁵ Terestyéni, 2006, 74-75. o.

⁴⁵⁶ Szabó, 2002, 130. o.

⁴⁵⁷ Terestyéni, 2006, 75. o.

⁴⁵⁸ Szabó, 2002, 130. o.

⁴⁵⁹ Bernáth – Révész, 1998, 293. o.

A kommunikációval megvalósított stratégiai cselekvés azt jelenti, hogy a közlő az illokúciós aktus során olyan perlokúciós hatásokat is ki akar váltani a befogadóban, mint például, hogy kerüljön valamilyen érzelmi állapotba, higgyen valamit vagy tegyen meg valamit.⁴⁶⁰

*Az ilyen stratégiai cselekvések közé tartozik a manipuláció és a meggyőzés is.*⁴⁶¹

A manipuláció: rejtett, leplezett és titkolt (kommunikáció stratégiai) cselekvés, amelynek során a befogadó nem tudja felismerni vagy kikövetkeztetni a szavak konvencionális jelentéséből azt, hogy mi a közlő szándéka (pl.: valamilyen érzelmű vagy cselekvés kiváltása).⁴⁶²

A meggyőzés: nyílt és nem leplezett (kommunikációs stratégiai) cselekvés, amelynek során a befogadó fel tudja ismerni vagy ki tudja következtetni a kommunikációból és a kontextusból azt, hogy a közlő személy (feladó) el akar vele valamit fogadtatni (tehát szándéka a meggyőzésre irányul).⁴⁶³ Klasszikus szövegtípusa például a szónoki beszéd, az álláspont kifejtése, a hozzászólás, a tanúvallomás stb.⁴⁶⁴

5.1. Manipuláció

A manipuláció központi stratégiájának alapja az, hogy a feladó álcázva: korlátozza a befogadó szabadságát vagy megfosztja a személyt az önálló gondolkodástól. Az álcázás érdekében a feladó igyekszik azt a látszatot fenntartani, hogy a befogadó a választás és a döntés szabadsága.⁴⁶⁵

A manipuláló üzenet célja az, hogy elhitessen valamit, becsapjon vagy tévútra vezessen.

Árvay szerint akkor sikeres a befolyásolás, ha a befogadó elfogadja, elhiszi és igaznak gondolja a feladó üzenetét, és közben nem jön rá, hogy manipuláció áldozata.

Síklaki szerint a feladó szempontjából akkor sikeres a befolyásolás, ha a befogadó viselkedése megfelel a feladó elvárásainak. A sikerességnek nem feltétele a feladó iránti bizalom megléte (pl.: a reklám népszerűbbé teszi a reklámozott terméket, pedig tudjuk, hogy a reklámok nem csak az igazat állítják a termékről).⁴⁶⁶

5.1.1. Metanyelv

A nyelvi manipuláció alapja a szavaknak azon tulajdonsága, hogy a valóságot (valamilyen eseményét) több szó is kifejezheti, és ezek konnotatív (érzelmi, értékelő, asszociatív) jelentése eltérő.⁴⁶⁷

---

⁴⁶⁰ Terestyéni, 2006, 86. o.

⁴⁶¹ Terestyéni, 2006, 87. o.

⁴⁶² Terestyéni, 2006, 87. o.

⁴⁶³ Terestyéni, 2006, 87. o.

⁴⁶⁴ Terestyéni, 2006, 103. o.

⁴⁶⁵ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 113-114. o.

⁴⁶⁶ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 113-115. o.

⁴⁶⁷ Bernáth – Révész, 1998, 293. o.

A *metanyelv* olyan speciális nyelvet jelent, amely a természetes nyelvtől eltérően kódolja a gondolatokat. A metanyelv módot biztosít a titkos manipulálásra (pl.: kívánatosabbnak tüntethető fel a valódi jelentés vagy enyhíthetők a másoknak adott csapások). Ismerete megtanít olvasni a sorok között. Sokféle elemből áll, például metanyelvi egyszavasokból és kétszavasokból, metanyelvi slágerekből, az üzleti életben használt fordulatokból és manipulátorokból.⁴⁶⁸

Az olyan *metanyelvi egyszavasok*, mint például:

(1.) az „*őszintén szólva*” és a „*becsszóra*”, arra utalnak, hogy a használójuk kevéssé őszinte és becsületes, mint azt mondja,

(2.) a „*csak*” szócska pedig a jelentőség csökkentésére szolgál (pl.: „csak 10 percre van szükségem az időből”).⁴⁶⁹

A *metanyelvi kétszavasok* közül például az „*igen, de*” szókapcsolat, a beleegyezést színlelve próbál ellentmondani.⁴⁷⁰

A *metanyelvi slágerek* közé tartozó „*Nem beszéltem túl sokáig, ugye?*” kérdés arra utal, hogy „tudom, hogy hosszú ideig beszéltem, de kérem válaszolja azt, hogy nem”.⁴⁷¹

Az *üzleti metanyelvre* jó példa, hogy ha az egyik tárgyalófél azt mondja „*nem akarom azt javasolni Önnek, hogy emellett döntsön, de...*” akkor ezzel azt fejezi ki, hogy „válassza ezt a megoldást”.⁴⁷²

A *metanyelvi manipulátorok* széles skálájának néhány példája:

(1.) az „*Ön nem gondolja, hogy...?*” vagy az „*Önnek nincs az az érzése, hogy...?*” nyelvi fordulat azáltal, hogy igenlést kér, lehetőséget ad használójának a másik fél manipulálására,

(2.) a „*mint azt talán Ön is tudja...*” formula használata képletesen vállon veregeti a másik felet azért, hogy van olyan okos, hogy ezt tudja,

(3.) a „*tudom, hogy ehhez nincs semmi közöm*” valójában arra utal, hogy „szeretném beleütni az orromat” és

(4.) a „*szeretném remélni, hogy...*” nyelvi fordulattal úgy lehet kibújni a véleményadás alól, hogy közben úgy hangzik, mintha azt mégis megtörténne.⁴⁷³

5.1.2. Társas befolyásolás

Az emberek hatnak egymásra és befolyásolják egymást. A *társas befolyásolás* azt jelenti, hogy az emberek megpróbálnak hatást gyakorolni mások vélekedésére, attitűdjére és viselkedésére (annak megváltoztatása érdekében). A társas befolyásolás megvalósulhat

---

⁴⁶⁸ Pease, A. – Garner, A.: Szó-beszéd. A társalgás művészete. Budapest, Park Kiadó, 1994. 6-26. o.

⁴⁶⁹ Pease – Garner, 1994, 15-16. o.

⁴⁷⁰ Pease – Garner, 1994, 18. o.

⁴⁷¹ Pease – Garner, 1994, 24. o.

⁴⁷² Pease – Garner, 1994, 25. o.

⁴⁷³ Pease – Garner, 1994, 19-21. o.

szándékosan (pl.: a reklámokkal) vagy közvetetten és nem szándékosan (mások pusztja jelenléte által – pl.: gyorsabban cselekszünk, ha mások is jelen vannak, ez a társas facilitáció jelensége – vagy a szociális normákkal).⁴⁷⁴

A befolyásolási kísérletekre való reagálás háromféle módon történhet: (1.) engedelmisséggel, (2.) ellenállással (lázadással) és (3.) internalizációval.⁴⁷⁵

(1.) Az *engedelmisség* azt jelenti, hogy a személy eleget tesz a befolyásoló akaratának, de az attitűdjei és vélekedései nem (nem feltétlenül) változnak.⁴⁷⁶

(1.1.) A társas nyomás (befolyásolás) erőteljesen érvényesül a *csoporton belül*. Döntési helyzetben a személyek erős konformitást mutatnak a csoporttal. Asch kísérletében például annak megítélése volt a feladat, hogy egyforma hosszúak-e a vonalak. Az eredmények szerint a csoport egyöntetűsége még akkor is erős nyomást gyakorol az egyénre, hogy igazodjon a csoport ítéletéhez (elvárásaihoz, véleményéhez), ha az ítélet (elvárás, vélemény) nyilvánvalóan hibás. A konformitás hátterében az állhat, hogy „Mit gondolnak rólam, inkompetensnek gondolnak, ha más a véleményem?”, és „Mit gondolnak arról, hogy én mit gondolok róluk?”. Kisebb a konformitásra irányuló nyomás, ha (a személyen kívül) legalább egy valakinek eltér a véleménye a csoport többségétől még abban az esetben is, ha az ő véleményét is hibásnak tartja a személy. Egy nagyobb csoporton belüli kisebbség is saját nézőpontja felé mozdíthatja el a többséget, ha anélkül mutatja be és tartja fenn az eltérő (és következetes) álláspontját, hogy arrogánsnak, merevnek és dogmatikusnak látszódná, vagy ha az álláspontja összhangban áll a többség kialakulóban lévő normáival. A kisebbség azáltal képes változást elérni, hogy a többség tagjait véleményük újragondolására készítheti.⁴⁷⁷

A csoportosan hozott (kollektív) döntések speciális jelensége a csoportpolarizáció. A csoportos megbeszélés az egyének eredeti véleményét (döntését) szélsőségesebb irányba mozdítja, tehát a csoport által hozott közös döntés szélsőségesebb, mint a csoporttagok eredeti döntésének átlaga. A jelenség magyarázata egyrészt az információs befolyás (a tagok új információkat és érveket hallanak a vita során; az a végső döntés a valószínűbb, amely mellett több érv merül fel), másrészt a normatív befolyás (a tagok összehasonlítják a saját kezdeti nézeteiket a csoport normáival és a többségi véleményhez igazítják álláspontjukat).⁴⁷⁸

A csoportgondolkodás jelensége azt fejezi ki, hogy a csoportkonszenzus érdekében a tagok elnyomják saját eltérő véleményeiket. A jelenség jellegzetessége, hogy közös illúzió teremtődik (a sebezhetetlenség, az erkölcsösség és az egyöntetűség illúziója). A csoportgondolkodás Janis szerint elkerülhető például: ha a csoport vezetője a nyílt vita légkörét támogatja és nem azonosul semmilyen állásponttal a vita kezdete előtt, ha valaki vállalja az „ördög ügyvédjének” szerepét, ha külső szakértőket vonnak be.⁴⁷⁹

(1.2.) A *tekintély* hatalma jelentős az engedelmisség elérésében. Ezt jól mutatják Milgram kísérletei a Yale Egyetemen. A kísérleti helyzet szerint a feladat egy memória-vizsgálatban való részvétel, ahol a kísérleti személy tölti be a tanár szerepét a szópárok kikérdezésében. Ha a tanuló hibás választ ad, akkor áramütést kap, amit a tanár (a kísérleti személy) egy gomb

⁴⁷⁴ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 525-526. o.

⁴⁷⁵ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 525. o.

⁴⁷⁶ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 550. o.

⁴⁷⁷ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 531-533. o.

⁴⁷⁸ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 546-548. o.

⁴⁷⁹ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 548-549. o.

megnyomásával ad, és minden újabb hibánál növelnie kell az áramütés szintjét. A kísérleti személy végignézte, ahogy a tanulót beszájazzák a székbe, ahol az áramütést fogja kapni. Bemutattak egy próbaáramütést is, és a feszültségmérő mutatta az aktuális például 45 voltos értéket. A tanuló egy másik szobában volt, de a kísérleti személy hallotta az áramütés hatásait: tiltakozás, kiabálás stb. (a hibásan válaszoló tanuló a valóságban nem kapott tényleges áramütést, de ezt a tanár nem tudta). Ha a kísérleti személy abba akarta hagyni a kísérletet, akkor a kísérletvezető (tekintély) a következőket mondta: „Folytassa kérem!”, „A kísérlet érdekét az szolgálja, hogy Ön folytassa!”, „Rendkívül fontos, hogy Ön folytassa!”, és „Önök nincs más választása, folytatnia kell!”. Az eredmények szerint: a kísérleti személyek 100%-a elment a 300 voltos áramütésig (ennél a szintnél kezdte rugdosni a falat a tanuló) és 65%-a végig engedelmeskedett (és megadta a legmagasabb, 450 voltos áramütést). Az engedelmességük hátterében a következők állnak: a szociális normák (pl.: ki nem mondott megegyezés, hogy a kísérletet folytatni kell a befejezésig), a tekintély hatalma (a kísérletvezető állandó felügyelete), az áttételek (amelyek a kísérleti személyt távol tartják cselekedete hatásaitól, pl.: a távolság, mert a másik szoba miatt nem látja a tanulót), az ideológiai igazolás (a tudomány legitimáló szerepe által arra készíti a kísérleti személyeket, hogy a kísérletvezető kedvéért feladják autonómiájukat).⁴⁸⁰

(2.) *Lázadás* váltható ki (az engedelmesség aláásható) az olyan csoportban, ahol a tagok megoszthatják egymással a véleményüket, ahol szociális támogatást nyújthatnak egymásnak az eltérő vélemény megőrzéséhez, és ahol szerepmodelleket adhatnak egymásnak az engedelmesség megtagadásához.⁴⁸¹

Milgram kísérletének azon változataiban, ahol (a tényleges kísérleti személy számára érzékelhető módon) egyes (beépített) kísérleti személyek nem voltak hajlandóak folytatni az áramütés adásában való részvételt, vagy a (beépített) kísérletvezetők vitatkozni kezdtek a kísérlet folytathatóságáról, a tényleges kísérleti személyek áramütés adási hajlandósága is jelentősen csökkent. Az egyénnek ilyen esetekben választania kell a tekintélynek való engedelmesség és a lázadó csoporttal való konformitás között.⁴⁸²

(3.) Az *internalizáció* (azonosulás) akkor következik be, amikor a befolyásoló akaratának úgy tesz eleget a személy, hogy közben a vélekedései és attitűdjei is megváltoznak.⁴⁸³

A referenciacsoportok azok a csoportok, amelyekkel a személy élete során azonosul. Az azonosulás eredménye a tisztelt és csodált csoportok (személyek) normáinak követése, és vélekedéseik, attitűdjeik, viselkedésük átvétele. A referenciacsoportok hatnak az egyén véleményére és cselekedeteire, egyrészt értéklik és szabályozzák az attitűdöket és a viselkedést a társas jutalmak és büntetések adagolásával, másrészt általános világnézetet nyújtva a szociális kérdések egy kész értelmezési keretét biztosító ideológiával látnak el. Az élet során több referenciacsoporttal is létrejöhet azonosulás. Ha egy csoport értékrendszere beépül az egyénbe, akkor az a referenciacsoport megvalósítja az internalizációt, és ezzel az azonosulással hidat épít az engedelmeség és az internalizáció között.⁴⁸⁴

---

⁴⁸⁰ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 534-536. o.

⁴⁸¹ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 550-551. o.

⁴⁸² Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 538-539. o.

⁴⁸³ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 550. o.

⁴⁸⁴ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 545. o.

A manipulációval szembeni ellenállásra több módszer is alkalmazható.

(1.) Jó megoldás lehet az *elakadt lemez technika*. A manipulációs kísérletnek való ellenállás lépései:

- rákérdezés a részletekre (ha nem érthető a másik ember),
- a dolgok tisztázása után az igazság elfogadása és elismerése a másik fél véleményéhez való jogának,
- a kérés elutasításának közlése,
- végül – továbbra is egyetértve a manipuláló féllel – az elakadt lemez technikájának alkalmazása: makacs és kitartó ismétlése, mindig ugyanazokkal a szavakkal (mint egy elakadt lemez) a kérés elutasításának, amíg feladja (mert egy elakadt lemezzel nem lehet vitatkozni).⁴⁸⁵

(2.) Az *önértékelés növelésével* (lásd: V.2. Pszichológia, önismeret és kommunikáció) és *sok személyes sikerélménnyel* elkerülhető a társas befolyásolás.⁴⁸⁶

5.2. Meggyőzés

A jelenség a kommunikáció, a módszer a retorika, az eredmény pedig a meggyőzés.⁴⁸⁷

*A meggyőző kommunikáció tényezői:*⁴⁸⁸

(1.) *A közlő.*

A feladó (a közlő, az üzenet kibocsátója) esetén lényeges tulajdonság a hitelesség. Aronson szerint például a szakértelemmel bíró és megbízható személyek befolyásolják a véleményt, és ha tetszik valaki, akkor viselkedésének és véleményének nagyobb a hatása, mint az az üzenet tartalmából következne.⁴⁸⁹

(2.) *Az üzenet.*

Az üzenet hathat: (2.1.) az értelemre vagy (2.2.) az érzelemre.

(2.1.) *Az értelemre ható üzenet* logikus érvekből áll, amelyek az érvelés (argumentáció) során a levezetésből is nyerhetik meggyőző erejüket. Egyoldalú az üzenet, ha csak az adott álláspont mellett hoz fel érveket. Ez akkor hatásosabb, ha a befogadó eleve egyetért az adott állásponttal. Kétoldalú az üzenet, ha az adott álláspont mellett és ellen is felvonultat érveket. Ez akkor hatásosabb, ha a befogadó nem ért egyet az állásponttal.⁴⁹⁰ Egy már az ókorban tett

---

⁴⁸⁵ Pease – Garner, 1994, 122-123. o.

⁴⁸⁶ Aczél, 2006, 23. o.

⁴⁸⁷ Aczél Petra: A meggyőzés, mint a kommunikáció működési elve: fogalmak, elméletek és hatások. In: Kontextus – Filológia – Kultúra. Tanulmányok. (Kontext – Filológia – Kultúra. Štúdie.) Nemzetközi tudományos konferencia Besztercebánya 2006. május 24. (Medzinárodná vedecká konferencia Banská Bystrica 24. mája 2006), EKF Líceum Kiadó, Eger, 2006. 13. o.

⁴⁸⁸ Aczél, 2006, 15. o.

⁴⁸⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 107. o.

⁴⁹⁰ Aczél, 2006, 19. o.

megkülönböztetés szerint ez az értelemre ható, a logikai bizonyításon és észérveken alapuló technika tekinthető a meggyőzésnek.⁴⁹¹

(2.2.) *Az érzelemre ható üzenet* a félelem- és büntudatkeltésre összpontosít. A félelemkeltés mértékének megfelelő megválasztása jelentősen kihat az eredményre (pl.: túl kicsi fenyegetés esetén nem motivált a befogadó a válaszra). A büntudatkeltés akkor éri el hatását, ha képes azt a benyomást kelteni a befogadóban, hogy másképpen döntött, mint ahogyan dönthetett volna.⁴⁹² Egy már az ókorban tett megkülönböztetés szerint ez az érzelmekre ható technika tekinthető a rábeszélésnek.⁴⁹³

(3.) *A befogadó.*

A meggyőzéssel szemben ellenállóvá teszi a befogadót a ragaszkodás a korábbi nézetekhez, és ellenállóbbá teheti a düh. Elutasítást válthat ki belőle a témával kapcsolatos szorongáskeltés.⁴⁹⁴

(4.) *A csatorna.*

A csatorna (a körülmények) típusa is hatással bír a meggyőzés mértékére. Kutatások szerint hatásosabb az élő vagy látott üzenet, mint az írott vagy hallott.⁴⁹⁵

A meggyőzés megvalósulhat: (1.) központi és (2.) perifériás úton.

(1.) *A központi út* használatakor a személy a közlés lényegi információira reagál, és ez az általánosabb az olyan témáknál, amelyekben személyesen érdekelt.

(2.) *A perifériás útnál* a személy a közlés nem tartalmi jegyeire (pl. érvek számára), vagy körülményeire (pl. közlő hitelességére) válaszol.⁴⁹⁶

5.2.1. A hatékony érvelés alapszabályai

Egy álláspont mások általi elfogadásának eléréséhez, a kijelentéseket nemcsak megmagyarázni, hanem érvekkel alátámasztani, vagy mások állításait megcáfolni is szükséges. Az érv olyan megállapítást vagy körülményt jelent, amellyel egy adott állítás igazsága bizonyítható, vagy egy álláspont cáfolható. Az érvelés része a mindennapoknak, akár a magánéletben, akár a hivatalos ügyekben van szükség az álláspont képviselésére.⁴⁹⁷

A meggyőző érvelés alapja a józan gondolkodás és a több oldalról való megközelítése ugyanannak a dolognak. Az érvelés annál sikeresebb, minél több és nyomósabb érveléssel lehet bizonyítani az állítást.⁴⁹⁸

---

⁴⁹¹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 107. o.

⁴⁹² Aczél, 2006, 20. o.

⁴⁹³ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 107. o.

⁴⁹⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 108. o.

⁴⁹⁵ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 111. o.

⁴⁹⁶ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 543. o.

⁴⁹⁷ Fercsik – Raátz, 2018, 196. o.

⁴⁹⁸ Fercsik – Raátz, 2018, 196-197. o.

A jó érv három része:

- (1.) *a tétel* (a meggyőződés: az állítás / a javaslat),
- (2.) *a bizonyíték* (a meggyőződés indokolása és magyarázata) és
- (3.) *az összekötő elem*, a meghatározás (rámutatás a meggyőződés és az indokok közötti összefüggésekre; de ez elmaradhat pl.: általános tudás esetén).⁴⁹⁹

Az érvek eredetük szerint két típusra oszthatók: (1.) készen kapott és (2.) megalkotott érvekre.

(1.) *A készen kapott érvek* eredete külső forrás, például törvény, határozat, rendelet, közmondás, közhely, bölcsesség, hiteles forrásból származó adat, statisztikai felmérés, kutatási eredmény, tudományos cikk.

(2.) *A megalkotott érveket* a személy maga teremti megfigyelései és tapasztalatai felhasználásával. Altípusai: a személyi érvek és a dologi érvek.

(2.1.) *A személyi érvek* alapja a témához kötődő személy tulajdonsága vagy valamilyen körülménye, például életkora (bölcsessége hajlott korának köszönhető stb.) és foglalkozása (hamar tudott végezni a feladattal, mert ez korábban évekig a munkája részét képezte stb.).

(2.2.) *A dologi érvek* kapcsolatban állnak a témát adó dologgal, például a helyszínnel és az idővel (a nyaraláson készített szép fotóit a ragyogó napsütésnek is köszönheti stb.).⁵⁰⁰

Az érveknek több fajtája különíthető el. Az általános érvforrások szerint csoportosítva léteznek:

- (1.) *meghatározáson alapuló érvek* (amelyek az adott definícióból indulnak ki),
- (2.) *összehasonlításon alapuló érvek* (amelyek a két dolog közös vonásait és hasonlóságait mutatják be),
- (3.) *az ok-okozati viszonyra épülő érvek* (ezek a leggyakrabban használt érvek, kiindulhatnak az okból vagy az okozatból is, például a reklámokban jelennek meg) és
- (4.) *a körülményekre épülő érvek* (pl.: „az elkerülhetetlen, hogy...” formával kezdődő érvek).⁵⁰¹

Az érvelés logikája kétféle irányt követhet, lehet:

- *induktív* (az egyedi esetektől indulva jut el az általánosig) vagy
- *deduktív* (az általános tétel megfogalmazása után, azt az egyes dolgokra is érvényesnek tekintő).⁵⁰²

---

⁴⁹⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 197. o.

⁵⁰⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 198. o.

⁵⁰¹ Fercsik – Raátz, 2018, 199-202. o.

⁵⁰² Fercsik – Raátz, 2018, 198-199. o.

A jól kiválasztott és megfogalmazott *érvek* megfelelő *elrendezése* is hozzájárul a pozitív eredményhez. Az elrendezés lehet:

- (1.) *fokozó* (leggyengébbel kezdeni és legerősebbel zárni),
- (2.) *lejtéses* (leghatásosabbal indítani),
- (3.) *piramidális* (középen a leghatékonyabb érv) és
- (4.) *keretes* (erős érvvel kezdés és zárás). A keretes elrendezés a leghatékonyabb, mert felhasználja a pszichológiából ismert széli hatást (azt, hogy valaminek az elejére és végére az ember jobban figyel, mint a közepére).⁵⁰³

5.2.2. Az eredményes vitatkozás alapvető technikái

Az értelmes és hatékony vita (akár hivatalos megbeszélésen, akár magánbeszélgetésben) gondolatokkal, ötletekkel és élményekkel gazdagíthat. A vita célja lehet, például álláspontok tisztázása, megoldási alternatívák kidolgozása, probléma megoldása és döntés meghozatala. A vita olyan fórum lehet, ahol a személyek kölcsönösen meghallgatják egymást.⁵⁰⁴

Többféle nyelvi fordulattal és megoldással lehet élni egy vita során *a negatív megnyilvánulások semlegesítésére*, például:

- (1.) *A visszakérdezés módszere* a vagdalkozó és homályosan fogalmazó partnerrel szemben nagyon hatásos. Ellenkérdéssel arra készíthető, hogy pontosabban fogalmazva strukturálja mondanivalóját, és ezáltal zavarba hozható. Ezzel a technikával racionális síkra terelhető a szubjektív síkon indult kommunikáció.
- (2.) *Megértő és elfogadó hozzáállással*, nyitottnak és toleránsnak mutatkozva védhető meg az álláspont, jelentős érvek felsorakoztatásával (pl.: „Jó meglátás, de gondoljon bele abba, hogy...”).
- (3.) *A preventív védekezés technikájával* a saját álláspont elleni ellenérvek felhozatalával, azok megcáfolhatók. Ez meggyőzőbb lehet annál, mintha a partner venné észre a gyenge pontokat.
- (4.) *Az elhajlás módszere* nem túl korrekt megoldás, akkor érdemes élni ezzel, ha a beszélő nem akar vagy nem tud válaszolni. Ebben az esetben hasznos egy másik lényeges szempont bedobása a vitába, amivel elterelhető a figyelem.
- (5.) *A kinyilatkoztatásra kényszerítés* jól használható az ellenálló és keményfejű vitapartnerrel szemben. Érdemes megkérdezni, hogy milyen feltételekkel lenne hajlandó elfogadni vagy támogatni az adott álláspontot. A partner válasza kapaszkodót adhat a vita további menetéhez. Csak végső esetben alkalmazható, mert provokatív technika.

---

⁵⁰³ Fercsik – Raátz, 2018, 203. o.

⁵⁰⁴ Szabó Katalin: Kommunikáció felsőfokon. Hogyan írjunk, hogy megértsenek? Hogyan beszéljünk, hogy meghallgassanak? Hogyan levelezzünk, hogy válaszoljanak? Budapest, Kossuth Kiadó, 2014. 176. o.

(6.) *A nyitás módszerével* már a vita elején feltérképezhetők az ellenvélemények és kifogások. Ezáltal a vitában fokozatosan kialakítható a kölcsönösen elfogadható közös álláspont.⁵⁰⁵

A módszerek főbb jellemzőit a 8. táblázat⁵⁰⁶ foglalja össze.

8. táblázat: A vitában alkalmazható főbb módszerek

Technikák	Hatásos	Eredménye
A vissza-kérdés módszere	A vagdalkozó és homályosan fogalmazó partner leszereléséhez.	Racionális síkra terelhető a szubjektív síkon indult kommunikáció.
A megértő és elfogadó hozzáállás	Az álláspont megvédéséhez.	Nyitottnak és toleránsnak mutatkozva védhető meg az álláspont, jelentős érvek felsorakoztatásával.
A preventív védekezés technikája	A saját álláspont elleni ellenérvek felhozatalával, azok megcáfolhatók.	Meggyőzőbb, mintha a gyenge pontokat a partner venné észre.
Az elhajlás módszere	Ha a beszélő nem akar / nem tud válaszolni.	Elterelhető a figyelem, egy másik lényeges szempont említésével.
A kinyilatkoztatásra kényszerítés	Az ellenálló és keményfejű vitapartnerrel szemben.	Ha ismert, hogy milyen feltételekkel lenne hajlandó elfogadni / támogatni, akkor ez kapaszkodót adhat.
A nyitás módszere	A közös, kölcsönösen elfogadható álláspont fokozatos kialakításához.	Már a vita elején feltérképezhetők az ellenvélemények és kifogások.

Vitában alkalmazott manipulatív eljárás a címkézés, tehát az ellenfél besorolása olyan negatívan értékelt kategóriába, amely kérdésessé teszi a szavahihetőségét és álláspontja érvényességét.⁵⁰⁷

6. Retorika a tárgyalóteremben és azon kívül

Mi a retorika? Lényegében a meggyőző beszéd művészeteként értelmezhető, amelyben a meggyőzés eszköze: a szó. A meggyőzés akkor jut fontos szerephez, ha nincs mód egy állítás levezetésére és bizonyítására, mert a bizonyosság nem érhető el. Ezért nem levezetés (demonstráció), hanem érvelés (argumentáció) által jut el az elfogadható következtetésig (ha már a bizonyosságig nem lehetséges) a retorikai következtetés. A retorika az érvelés (a meggyőzés) szabályainak és technikáinak általános elmélete, amelyek gyakorlati fogások készleteként jelennek meg. A meggyőzés maga kommunikációt feltételez – akár közvetett, akár közvetlen –, amelyben a feladó érvelése vezet a címzett meggyőzéséhez. Retorikai következtetésnél eredményként a „meggyőzöttség” és a „meggyőződés” érhető el, nem pedig az igazság. A címzett elfogadja a feladó érveit anélkül, hogy biztosan tudná a következtetés

⁵⁰⁵ Szabó, 2014, 175-176. o.

⁵⁰⁶ Forrás: A táblázatot a Szabó, 2014, 175-176. oldalán lévő információk alapul vételével a szerző készítette.

⁵⁰⁷ Bernáth – Révész, 1998, 293. o.

igazságát. Ez miért így működik? Miért nem követelik meg mindig az igazságot? Mert az igazság többnyire a múltban (vagy a jövőben) van elrejtve, de most a jelenben kell meghozni egy adott döntést, amelyhez csak a diskurzusra – benne az érvekre és ellenérvekre – lehet támaszkodni és a mérlegeléssel kialakult meggyőződés alapján meghozni azt. Ehhez kell a retorika, amely előtt csak két korlát áll: (1.) a magától értetődő és (2.) az önkényes állítás. (1.) A magától értetődő, vagy könnyen ellenőrizhető állításnál nem kell, a nyilvánvaló igazsággal szemben pedig nem érdemes érvelni. (2.) Az önkényes állítással szemben sem lehet érvelni.⁵⁰⁸

A retorikában (Vígh Árpád szerint) két fő terület különíthető el: (1.) a meggyőzés mestersége (ebben az esetben a retorika a logikához, a gondolkodáshoz kötődik) és (2.) a szép kifejezés művészete (ebben az esetben a retorika a stilisztikához, a kifejezéshez kötődik). Ez utóbbinál elválasztható egymástól: a nem nyelvi (nem verbális) és a nyelvi (verbális; nyelvészeti) kifejezés, amely tovább bontható nem irodalmi és irodalmi részre, és mindkettő még tovább tagolható beszélt és írott megnyilvánulási formára.⁵⁰⁹

A retorika – meggyőzést célzó beszédként felfogva – a kommunikáció fogalomrendszerében is értelmezhető. A kommunikációs helyzet modelljében elkülöníthető: a beszélő (a szónok), a hallgatóság (a közönség, a bíró), a beszéd és a beszéd tárgya (az elérendő cél).⁵¹⁰

6.1. Retorika a kezdetektől napjainkig

A retorika kezdetei az ókori Görögországból indultak. Első jelentős és tudatos képviselői az Athénban vándortanító szofisták voltak. A történelmi időszak kedvezett a retorikának, mert a poliszokban a szabad polgárok döntötték el – megvitatás és meggyőzés után – a közügyeket. Szókratész, Antiphon és Gorgiasz a szofista retorika legnagyobb tanítói közé tartoztak.⁵¹¹

A retorika másik – már a kezdetekben megjelent iránya – a filozófiai retorika, amelyet főként Platón és Arisztotelész képviselt. Arisztotelész túllépett a szofista relativizmuson (amelynek emberképe Protagórasz kijelentésén alapult, miszerint: „Minden dolgok mértéke az ember.”) és Platón idealizmusán (aki nem fogadta el, azt a szofista tanítást, hogy rossz és jó mellett egyaránt lehet érvelni, és az ideákat – az egyetemes és örök igazságokat – állította középpontba, ezáltal a retorika – a meggyőzés – csak az igazság kifejezésének eszköze lehetett). Arisztotelésznél a dolgok mértéke, magukban a dolgokban van, ebből ered racionalizmusa. A retorika helyét úgy állapította meg a valószínűségek és esetlegességek szférájában, hogy az igazság felmutatása nem elég, el kell azt fogadtatni, tehát a cél az igazságról való meggyőzés.

A meggyőzés eszköze lehet: a retorika mesterségén kívüli (pl.: a bizonyíték, ami alátámaszt egy kijelentést) és azon belüli (amikor a beszéd eszközei – a retorikai eszközök – által valósul meg a meggyőzés). A retorikai eszközök Arisztotelész szerint három csoportba sorolhatók: (1.) ethosz, (2.) pathosz és (3.) logosz. (1.) Az ethosz a szónok jellemében található meg, ezáltal a beszédében megjelenő személyes kvalitásokban keresendő, amelyekből annak kell kitűnnie,

---

⁵⁰⁸ Szabó, 2002, 135. o.

⁵⁰⁹ Szabó, 2002, 142-144. o.

⁵¹⁰ Szabó, 2002, 145. o.

⁵¹¹ Szabó, 2002, 136. o.

hogy ő „jó ember”, akinek lehet hinni. (2.) A pathosz a hatásban jelenik meg, abban, hogy megindítja a hallgatóság érzelmeit, amely kihat a következtetéseikre. (3.) A logosz az értelmi meggyőző erőt – a felhasznált meggyőző érveket – jelentik a beszédben.

A retorika három fő alkalmazási területe Arisztotelész szerint: (1.) a bírósági retorika (perbeszéd), (2.) az alkalmi beszéd (pl.: temetésen, ünnepen vagy szónokversenyen elhangzó beszéd) és (3.) a politikai szónoklat. (1.) A bírósági retorikának tétje van, mert döntéshez vezet. Idődimenziója a múlt (a múltban történeteket kell megítélni), eszköze az állítás (vád) és a cáfolás (védekezés), célja az igazság (elérése és megakadályozása az igazságtalanságnak). (2.) Az alkalmi beszéd idődimenziója a jelen (a jelenhez szól, akkor is, ha például múltbéli hőstettekkel foglalkozik), eszköze a magasztalás és kárhozzátás, célja a becsület vagy becstelenség bemutatása. (3.) A politikai szónoklatnak is van tétje (ez is döntéshez vezet), idődimenziója a jövő (a jövőbeli döntésekről, teendőkről szól), eszköze az eltántorítás és a buzdítás, célja a célszerűtlen és célravezető tettek elkülönítése.

Idővel a történelmi változások – pl.: a polisrendszer válsága, Arisztotelész halála (i. e. 322), a hellenizmus – hatása a retorikán is érezhetővé vált, és az i. e. 2. századra a retorika is válságba jutott, mert például eltűntek a színtereként szolgáló közintézmények és elveszett az ész erejébe vetett hit. A retorika kiüresedett. Az elsődleges retorika (a polgári élet nyilvános fórumain való meggyőzés) háttérbe szorulásával a retorika „elirodalmiasodott”, tehát előtérbe került a másodlagos retorika.⁵¹²

A görög örökséget – a lehanyaglott retorikai hagyományt – nyugaton Róma vitte tovább.

A legnagyobb római szónokhoz Cicero-hoz (i. e. 106 – i. e. 43.) fűződött a klasszikus retorika elmélete, amely főként az oktatást szolgálta. Elképzelése szerint az ideális szónok: ékes beszédű filozófus, intellektuális és hasznos polgár. Számára a retorika a politikához (a civilis ratio-hoz) tartozott. A retorika főbb részei (Cicero és ismeretlen kortársa lejegyzései alapján): (1.) az inventio (a szónok megtalálja azt, amit mondjon), (2.) az dispositio (meggyőző erővel bírónak elrendezi az anyagát), (3.) az elocutio (gondolatait feldíszíti a nyelv segítségével és ezáltal kialakítja a megfelelő stílust, ami lehet fennkölt, közepes vagy egyszerű), (4.) a memoria (megőrzi az emlékezetében) és (5.) a pronuntiatio (előadja méltósággal és elegánsan).⁵¹³

A köztársaság kora után Quintilianus (kb. i. sz. 40 – 95) helyezte el az oktatás egészében a retorikát. Szerinte az az oktatás része, a „nagy szónok” nevelésének céljával. *Institutio Oratoria* című nagy – a bírósági és közéleti szónoklatok ismereteit összefoglaló – művében a retorikát: a jó beszéd tudományaként (*bene dicendi scientia*) határozta meg.⁵¹⁴

A középkorban továbbfejlesztés és átértelmezés nélkül élt tovább a klasszikusoktól örökségként kapott retorikai hagyomány. A szó hatalma leginkább irodalmi retorikaként maradt fenn. A 12. századtól kezdődően kissé újra előtérbe lépett – az itáliai városok felvirágzása és az egyetem alapítások miatt – és Arisztotelész tanítása integrálódott a skolasztikába. Az igazi megújulás a humanizmushoz kötődött, a kor eszményévé vált az ékesszólás. De a 16. századra ismét visszaszorult a retorika, még az egyetemi tanrendekből is kikerült (az itáliai városok hanyatlása miatt).⁵¹⁵

---

⁵¹² Szabó, 2002, 136-139. o.

⁵¹³ Szabó, 2002, 139-140. o.

⁵¹⁴ Szabó, 2002, 140-141. o.

⁵¹⁵ Szabó, 2002, 141. o.

A 17-18. század jelentős tudósai – Descartes, Pascal, Locke – a logika hatása alá kerülve elutasították a retorikát, mert az igazság megtalálásához haszontalannak tartották. Az egzakt tudomány vált a tudomány eszményévé, amit a pozitívizmus a humán tudományokra is kiterjesztett. Ezáltal a modern kor számára érdektelenné vált az öncélú ékesszólás, csak az irodalomórán elsajátítandó fogalmazás, stílus, verstan stb. formájában maradt meg.⁵¹⁶

A 20. század második felében élénkült meg ismét az érdeklődés a retorika iránt, ami főként a marketing és a politika világának köszönhető. Az érdeklődés mozgatórugója a tömegkommunikáció (az egyirányú kommunikáció) manipulációs technikáinak előtérbe kerülése. De megmaradtak még a nyilvános beszéd szinterei is, például a bíróságok.⁵¹⁷

6.2. Retorika és jog

A jog meggyőzést célzó beszédként, ezáltal a retorika tárgyaként is elemezhető. Régen a gyakorlati jogász munkáját képezte a retorika. A jogtudomány (a jogi tudás) kezdetben a retorika egyik ágát jelentette: a perbeszéd összeállítását és előadását.⁵¹⁸

A bírósági beszéd volt a retorika kitüntetett területe az ókorban (Arisztotelész idején). Ez a retorikai alaphelyzet napjainkban is változatlan a jogban, mert a bírói döntés most sem objektív tudáson, hanem csak meggyőződésen alapul. A meggyőződés kialakításának eszköze pedig a meggyőző beszéd, ezért a jogász nem mondhat le a retorika mesterségbeli fogásairól, még akkor sem, ha a bírósági retorikában a meggyőzőerő alapja a racionális érvek ereje.⁵¹⁹

A jogi eljárásban (1.) tény- és (2.) jogkérdésben is döntést kell hozni. (1.) A ténykérdés (quastio facti) esetén a jelenben kell megállapítani a múltbeli tényeket, amelyekhez csak mások (tanú, szakértő stb.) beszámolóit (narrációit) által lehet eljutni. Ebben az esetben az a retorikai feladat, hogy meggyőzzék a címzettet (végső soron a bírót) arról, hogy a történetük nemcsak valószerű, hanem valóságos is (sőt éppen azért valószerű, mert valóságos). A retorika jól hasznosítható a ténykérdésben érveléshez. (2.) A jogkérdés (quaestio iuris) esetén a jog kimondása és megértése áll a középpontban. A jog kimondása – a jogi álláspont mellett érvelés – a retorika kitüntetett feladata (amelynek célja a valószínűség), de a jog megértése már a hermeneutika (az értelmezéstan) területe (amelynek célja az igazság).⁵²⁰

A jogász feladata rendet teremteni az egyedi konfliktusok sorozatának káoszában. A rend megteremtésének eszköze a fogalmak kialakítása, amely által kapocs hozható létre a tény- és jogkérdés között. Ez a szavakkal megvalósítható – alapvetően retorikai – feladat a jogi retorikában az érveléssel (argumentációval) érhető el. Az érveknek meggyőzőnek, védhetőnek és elfogadhatónak kell lenniük. A jogban a retorikának két korlátja van, nincs helye érvelésnek: (1.) ténnyel (contra factum) és (2.) törvénnyel (contra legem) szemben.⁵²¹

---

⁵¹⁶ Szabó, 2002, 141-142. o.

⁵¹⁷ Szabó, 2002, 142. o.

⁵¹⁸ Szabó, 2002, 152. o.

⁵¹⁹ Szabó, 2002, 152-153. o.

⁵²⁰ Szabó, 2002, 153. o.

⁵²¹ Szabó, 2002, 154. o.

A jogi küzdőterén használható fegyver: a szó, de jól (célszerű és hasznos) forgatásához ismerni és tudatosan alkalmazni kell szabályait.⁵²²

6.2.1. Perbeszéd

A jogban nem lehet abszolút bizonyosságot elérni, csak a valószínűség valamilyen fokát, amelyhez szükséges a meggyőződés. A bírói meggyőződés alakítását célozza a perbeli szereplők meggyőző beszéde. *A bíróság előtti jogi érvelés* két fajtája különíthető el: (1.) a lineáris és (2.) a dialektikus argumentáció.

(1.) A lineáris érvelés az egyszerűbb típus, bár valójában ez is inkább körkörös, mert az egyedi eset határozza meg, hogy melyik jogi normát kell alkalmazni, a norma pedig azt, hogy melyek a releváns tényállási elemek. Például: az „Aki mást megöl .... büntetendő” normánál, a tényállás „a megölte”, a konklúzió pedig az ítélet szerinti „... büntetendő”.

(2.) A dialektikus érvelés az összetettebb változat, ebben az esetben az igazság látszaton, a cél ellentmondásokon át érhető el. A jogi eljárásokban (perekben) ez a gyakoribb. Legalább két ellentétes kiindulási pont (ellentétes érdekeltségű oldal) felől kell keresni a megoldást, amely elérhető egyrészt a dialógus által (érvek ütköztetésével és egyeztetésével), másrészt külső résztvevő (bíró) bevonásával (bírói döntés zárja az érintettek álláspontjainak összehasonlítását). A bírósági beszéd esetén végső soron a bíró meggyőzése a cél (bár megjelenhet célként a sajtó stb. meggyőzése is), és a választott cél elérésének hatékonysága növelhető a megfelelő retorikai eszközök alkalmazásával.⁵²³

A retorikai eszközök kiválasztásánál figyelemmel kell lenni az elérni kívánt hatásra is, mert az adott eszköz hathat: (1.) racionális, (2.) esztétikai és (3.) emocionális szinten.

(1.) Racionális szinten hat például: a fokozás, az ellentét, a hasonlat, a közmondás, az ismétlés (elő- és utóismétlés), az elhatárolódás, a pontosítás (számok, idézetek), a meghatározás és az érvforrás (toposz).

(2.) Esztétikai hatást vált ki például: a vers részlet, a szójáték, a leírás, a körülírás, a kötőszó halmozása vagy elhagyása, a megszemélyesítés, a paradoxon, a színlelés (áldicséret vagy álfeddés) és a szókép (trópus).

(3.) Emocionális szinten hat például: a könyörgés, az ima, az eskü (fogadalom), a megszólítás (ismételt és módosított), a túlzás, a felkiáltás (csodálkozás, döbbenet, felszólítás), a kérdések alkalmazása (támadó, csodálkozó, tanácskérő kérdések) és a testbeszéd.⁵²⁴

A bírósági beszédnél jól használható retorikai eszközök három csoportja: (1.) a szintaktikai, (2.) a szemantikai és (3.) a pragmatikai figurák.

(1.) A szintaktikai figurák közé tartozik például: a szórend megváltoztatása (anastrophe; pl.: „nem érheti vád” – „vád nem érheti”), a szószerkezetek kihagyása (detractio; pl.: „követeli

⁵²² Szabó, 2002, 160. o.

⁵²³ Szabó, 2002, 154-158. o.

⁵²⁴ Tremmel Flórián: Retorika és igazságszolgáltatás. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2014. 130. o.

költsége és kára megtérítését” – „költséget, kárt követel”) vagy azok tükröztetése (chiasmus; pl.: „összetörte a széket, felborította az asztalt” – „összetörte a széket, az asztalt felborította”), és a mondat szerkezetének megtörése (katachresis; pl.: „egyértelműen látta, alig hitte el, ez az ember ült a kocsiban”).

(2.) A szemantikai figurák közé sorolható például: a metafora (helyettesítéssel tömörített hasonlat; pl.: „az eset baljós árnyakat hozott előtérbe”), a hiperbola (fokozás, túlzás; pl.: „egy másodperc alatt kiderült, hogy nem lehet számítani rá”), a parafázis (körülrírás; pl.: „az ügy harmadrendű vádlottja”), a paradoxon (látszólagos önellentmondás; pl.: „a kevesebb több”) és az ironia (nevetségessé tétel; pl.: „ártatlanságáról az egész szomszédság meggyőződhetett”).

(3.) A pragmatikai figurák célja a figyelem felkeltése és a kapcsolat erősítése a beszélő és a hallgatóság között, erre szolgál például: a szónoki kérdés (pl.: „Ki ne gondolkodna el azon, hogy...?”), az engedélykérés (pl.: „Kérem engedjék meg, hogy ismertessem a másik álláspontot!”), a közönséghez fordulás (pl.: „Önök is kerülhetnek ehhez hasonló helyzetbe!”), az érzelmek kifejezése (pl.: „Még most is könnyes lesz a szeme, ha eszébe jut, ami történt!”), a döntés felajánlása (pl.: „Ezek ismeretében döntse el, hogy ki mond igazat!”), a felszólítás (pl.: „Most nem szabad habozni!”) és a rövidség megígérése (pl.: „Gyors leszek!”).⁵²⁵

A hagyományos jogi argumentumok közé tartozik például: a hivatkozás a jogforrás tekintélyére (per auctoritatem) vagy a jogszabály céljára (ad finem) vagy a jogrend egységére (per coherentiam), a következtetés a többről kevesebbre (a maiore ad minus) vagy a kevesebbről többre (a minore ad maius) vagy a hasonlóból hasonlóra (a similibus ad similia).⁵²⁶

A szónoki beszéd a klasszikus felosztás szerint hét részre bontható: (1.) a bevezetés (principium vagy exordium vagy prooemium), (2.) az elbeszélés (narratio), (3.) a kitérés (egressus vagy digressio), (4.) a részletezés (propositio vagy partitio vagy divisio), (5.) a bizonyítás (argumentatio vagy probatio vagy confirmatio), (6.) a cáfolás (refutatio vagy confutatio vagy reprehensio) és (7.) a befejezés (peroratio vagy epilogus).

(1.) A bevezetés célja elnyerni a hallgatóság figyelmét és jóindulatát a beszéd témájának megjelölésével. Erre érzelmi jellegű eszközök alkalmasak, mint például a meghökkentés.

(2.) Az elbeszélés a beszéd tárgyának kifejtése, a meggyőzésre szolgáló ténybeli alapok feltárása. A jó elbeszélés: rövid (releváns és lényegre törő), világos (nyelvi megfogalmazásában és dramaturgiájában) és valószínű (híhető). Arisztotelész szerint: jobb, ha egy lehetetlen valószerű, mintha egy lehetséges valószerűtlen. Tehát azt mondani jobb, amit lehetségesnek tart a közönség (akkor is, ha az tudományosan képtelenség) annál, amit kollektív cenzúrája elutasít (még akkor is, ha az lehetséges dolog). A valószágot felváltja a valószáruség.

(3.) A kitérés eltávolodást jelent a tárgytól, amely átkötést ad a következő részhez, egy látszólag nem odatartozó gondolat bemutatásával. Célja egyrészt a didaktikusság álcázása (hatékonyabb a meggyőzés, ha kevésbé észrevehető a meggyőzés szándéka), másrészt az érdeklődés fenntartása.

---

⁵²⁵ Szabó, 2002, 159-160. o.

⁵²⁶ Szabó, 2002, 159. o.

(4.) A részletezés a beszéd lényegének összefoglalása, ezért központi elem. Tagolható a főtétel többszemponútú bemutatásával.

(5.) A bizonyítás tartalmazza a beszéd funkcióját: a meggyőzést, ezért ez a lényegi rész. Ebben valósul meg a bizonyítékok felsorolása, a valószerűség alátámasztása érvekkel és a következtetések igazolása, tehát mindaz, ami miatt a retorika az érvelés elméletének tekinthető. A bizonyítékok lehetnek a retorika mesterségén kívüliek (bíróági beszédnél ilyenek pl.: a törvények, a tanúk és a szerződések) és mesterségbeliek (retorikaiak, pl.: személyi – személy jellemzésére szolgáló – és a tárgyi – a körülményekre, a viszonyokra vonatkozó – érvek, vagyis toposzok).

(6.) A cáfolás kiegészíti a bizonyítást, célja az ellenfél állításainak és a lehetséges ellentétes elképzeléseknek a megsemmisítése.

(7.) A befejezés lényegében összegzés, célja a végső hatás kiváltása. Megvalósulhat intellektuális összefoglalásként vagy irányulhat mozgósító (érzelmi) hatás kiváltására. Akkor éri el a legjobb eredményt, ha csattanós és tömör.⁵²⁷

Perbeszédre vonatkozóan szabályokat tartalmaz *a büntetőeljárásról szóló hatályos törvényünk*. A perbeszéd a tárgyalás részét képezik.⁵²⁸ Az elsőfokú tárgyalás menete hét részből áll:

(1.) a tárgyalás megnyitása (a vád tárgyának megjelölésével, a rend megtartására figyelmeztetéssel, a nevek közlésével),⁵²⁹

(2.) a tárgyalás megkezdése (a vád lényegének ismertetésével, polgári jogi igényről nyilatkozással),⁵³⁰

(3.) a bizonyítási eljárás (a bizonyítási indítványok és észrevételek megtételével, amelyeket tehet: az ügyész, a vádlott, a védő, a sértett, a vagyoni érdekelt és az egyéb érdekelt,⁵³¹ a bizonyítási eljárás sorrendje: a vádlott kihallgatása,⁵³² a tanúk kihallgatása – elsőként a sértetté –,⁵³³ a szakértő meghallgatása,⁵³⁴ a bizonyítás eszközéül szolgáló irat lényegének ismertetése,⁵³⁵ az eljárási cselekményekről készített (kép-, vagy hang-, vagy kép- és hang-) felvételek bemutatása,⁵³⁶ a bírói szemle,⁵³⁷ a kiküldött bíró és a megkeresett bíróság eljárásáról készített jegyzőkönyv felolvasása,⁵³⁸ és a bizonyítási eljárás befejezése⁵³⁹),

---

⁵²⁷ Szabó, 2002, 146-150. o.

⁵²⁸ Be. 541-546. §

⁵²⁹ Be. 514. § (1) bek.

⁵³⁰ Be. 517. § (2) bek.

⁵³¹ Be. 519. § (1) bek.

⁵³² Be. 522. § (1) bek.

⁵³³ Be. 526. § (1) bek.

⁵³⁴ Be. 529. § (1) bek.

⁵³⁵ Be. 531. § (1) bek.

⁵³⁶ Be. 532. § (1) bek.

⁵³⁷ Be. 533. § (1) bek.

⁵³⁸ Be. 534. § (4) bek.

⁵³⁹ Be. 540. §

(4.) a perbeszéd, a felszólalás és az utolsó szó joga,⁵⁴⁰

(5.) a határozathozatal (amelyre a bíróság visszavonul, a meghozott határozat rendelkező részét írásba foglalja, amelyet a bíróság tagjai aláírnak)⁵⁴¹ valamint a határozat kihirdetése (amely általában azonnal megtörténik a határozat meghozatala után),⁵⁴²

(6.) a jogorvoslati nyilatkozatok (a fellebbezés bejelentésére vonatkozóan),⁵⁴³ valamint esetlegesen a személyi szabadságot érintő bíró engedélyes kényszerintézkedésekről szükséges határozat meghozatala,⁵⁴⁴ és

(7.) a tárgyalás berekesztése⁵⁴⁵ (a jogerős határozat után lehetséges még pl.: annak lefordításáról bírói döntést hozni).⁵⁴⁶

A bírósági eljárásról jegyzőkönyv készül, amelynek tartalmaznia kell a perbeszédet (a felszólalást és az utolsó szó jogán előadottakat is).⁵⁴⁷ Ha olyan kép-és hangfelvétel készül az eljárási cselekményről, amely jegyzőkönyvnek minősül, akkor arról kell készíteni írásbeli kivonatot, amelyben rögzítendő a perbeszéd kezdő időpontja.⁵⁴⁸

Perbeszédet tart: az ügyész és a védő (felszólalhat a vádlott, a sértett és a vagyoni érdekelt).⁵⁴⁹ Ha nincs jelen a védő, akkor előadhatja a perbeszédet a vádlott.⁵⁵⁰ Ha a terheltnek több védője van, akkor a vezetővédő tartja a perbeszédet (vagy az általa kijelölt védő).⁵⁵¹ Ügyvédeljelt nem tarthat perbeszédet a törvényszéken.⁵⁵² Helyettes védő csak abban az esetben tarthat perbeszédet, ha ahhoz a terhelt hozzájárult.⁵⁵³

A perbeszéd közé szűkebb értelemben véve csak a hivatásos perbeszéd tartoznak, tehát az ügyész vádbeszéde és a védő védbeszéde. Tágabb értelemben a perbeszéd közé sorolhatók a felszólalások, a viszonzások és a vádlotti utolsó szó is.⁵⁵⁴

A vádbeszéd és a védbeszéd esetén – a sok közös vonás mellett – különbségek is vannak, például: (1.) az érdekek védelmében (az ügyészi vádbeszéd a társadalom érdekeit, a védbeszéd a terhelt érdekeit védi elősorban), (2.) az alkalmazott módszerben (a vádbeszéd inkább szintetikus, a védbeszéd inkább analitikus) és (3.) a szerkezeti felépítésben (a vádbeszéd kötött, a védbeszéd kötetlenebb).⁵⁵⁵

---

⁵⁴⁰ Be. 541-546. §

⁵⁴¹ Be. 549. § (1) bek.

⁵⁴² Be. 549. § (2) bek.

⁵⁴³ Be. 551. §

⁵⁴⁴ Be. 552. § (1) bek.

⁵⁴⁵ Be. 553. §

⁵⁴⁶ Be. 554. § (1) bek. a)

⁵⁴⁷ Be. 445. § (2) bek. e)

⁵⁴⁸ Be. 445. § (9) bek. b)

⁵⁴⁹ Be. 541. § (1) bek.

⁵⁵⁰ Be. 541. § (3) bek.

⁵⁵¹ Be. 42. § (6) bek.

⁵⁵² Be. 41. § (2) bek. b)

⁵⁵³ Be. 49. § (3) bek.

⁵⁵⁴ Tremmel, 2014, 98., 100. o.

⁵⁵⁵ Tremmel, 2014, 223-226. o.

A perbeszéd benyújtható írásban – és kézbesítik az ügyésznek, a vádlottnak és a védőnek – ezért ebben az esetben a tárgyaláson szóban csak a lényege ismerttetendő.⁵⁵⁶

A perbeszédék – az elsőfokú tárgyaláson – az ügyész perbeszédével kezdődnek.⁵⁵⁷ (Másodfokú tárgyaláson a fellebbező tartja meg először perbeszédét, ha fellebbezett az ügyész is, akkor ő.⁵⁵⁸) Perbeszédében az ügyész:

(1.) megállapíthatónak tarthatja a vádlott bűnösségét (ebben az esetben – megjelölve a vonatkozó jogszabályokat – indítványozza adott bűncselekményben bűnösnek kimondását, adott büntetés vagy intézkedés alkalmazását – de meghatározott mértékét vagy tartamát nem – és egyéb rendelkezés megtételét)⁵⁵⁹ vagy

(2.) indítványozhatja felmentését (és megjelöli a vonatkozó jogszabályokat, ha arra a meggyőződésre jutott a bizonyítás eredménye alapján, hogy a bűncselekmény elkövetése vagy, hogy azt a vádlott követte el nem bizonyított, vagy büntethetőséget kizáró ok – gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer, fenyegetés, tévedés, jogos védelem, végszükség – áll fenn)⁵⁶⁰, vagy

(3.) elejtheti a vádat (ha arra a meggyőződésre jutott a bizonyítási eljárás alapján, hogy az adott cselekmény nem bűncselekmény, nem a vádlott követte el a bűncselekményt vagy az nem közvérdra üldözendő)⁵⁶¹.

Az ügyészi perbeszéd után a sértettnek és a vagyoni érdekeltnek van lehetősége felszólalni.⁵⁶² Ezt követi a védő perbeszéde. Ha több vádlott van, akkor a bíróság határozza meg a védői perbeszédék sorrendjét. Ezután viszonzválaszoknak van helye (az eddigi sorrend szerint), a viszonzválaszra újabb viszonzválasz adható, de az utolsó a védőé vagy a vádlotté. Hallássérült vádlott kérésére ezt követően van lehetősége a jegyzőkönyv elolvasására. Majd az utolsó szó joga a vádlotté.⁵⁶³

A perbeszédék előadása közben általában nem vonható meg a szó. Az eljárás elhúzását célzó perbeszédnél a bíróság először csak figyelmezteti az érintettet, majd ismételt esetben már megvonhatja a szót. A perbeszédék általában félbe sem szakíthatók, csak abban az esetben, ha rendzavarást keltenek vagy bűncselekményt megvalósító kifejezést tartalmaznak.⁵⁶⁴

A perbeszédékre vonatkozóan a *Pp.* nem tartalmaz – a *Be.*-vel ellentétben – részletes szabályokat és még maga a „perbeszéd” kifejezés sem található meg benne.⁵⁶⁵

---

⁵⁵⁶ Be. 541. § (5) bek.

⁵⁵⁷ Be. 542. § (1) bek.

⁵⁵⁸ Be. 601. § (5) bek.

⁵⁵⁹ Be. 542. § (1)-(2) bek.

⁵⁶⁰ Be. 542. § (4) bek.

⁵⁶¹ Be. 539. § (1) bek.

⁵⁶² Be. 543. § (1) bek.

⁵⁶³ Be. 544. §

⁵⁶⁴ Be. 546. §

⁵⁶⁵ Pp.; Tremmel, 2014, 97. o.

A beszédek *egyben szövegek is*, ezért felépítésük során be kell tartani bizonyos szabályokat, figyelni kell:

- (1.) az egységre (mert az azonos téma által válnak szöveggé a mondatok, és a szöveg tárgya a fókuszmondatban fogalmazódik meg),
- (2.) a haladásra (a mondatok láncolatának lineáris szerveződésű sorrendiségére),
- (3.) a folytonosságra (a megszakítatlanságra, hogy a szöveg részei hézagok, ugrások nélkül kapcsolódjanak és alkossanak összefüggő hálót),
- (4.) a tagoltságra (minimum 3 – bevezetés, tárgyalás, befejezés – részre tagolás az áttekinthetőségért és követhetőségért),
- (5.) az arányosságra (a szöveg részeinek terjedelme igazodjon a funkciójukhoz, pl.: a tárgyalás legyen a leghosszabb) és
- (6.) a teljességre (a szöveg alkosson zárt egészet).^{566 567}

6.2.2. Kihallgatás

A kihallgatás a vallomások (pl.: tanúvallomások) beszerzésének – az érintettek kikérdezésének – módszere. A kihallgatás célja: (1.) a kihallgatott tudatában megőrződött emlékképek megismerése, (2.) olyan módon, hogy az a bizonyítás során felhasználható legyen.⁵⁶⁸

A kihallgatás menete négy szakaszra osztható: (1.) a bevezető szakaszban (fogadás szakasza) az előzetes kötetlen beszélgetés által valósul meg a pszichológiai kontaktus felvétele, (2.) a vallomás összefüggő előadásának szakaszában a kihallgatott szabadon (kötetlenül) elmondja, amit szeretne, (3) a kérdezés szakaszban kérdéseket lehet feltenni a kihallgatotthoz (de a feltehető kérdések köre meghatározott: a tanú kihallgatása⁵⁶⁹ és a terhelt kihallgatása⁵⁷⁰ során tilos az olyan kérdések feltétele, amelyek magukban foglalják a választ, vagy útmutatást tartalmaznak a feleletre, vagy a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmaznak, vagy valótlan tényt állítanak), és (4) a befejező szakasz levezető beszélgetésével ér véget a kihallgatás.⁵⁷¹

Pszichológiai ismereteket is felhasználó krimiáltaktikai ajánlások segítik a szubjektivitás kiszűrését a vallomásokból.⁵⁷²

A kihallgatás időpontjának megválasztásánál arra is figyelemmel kell lenni, hogy az idő múlásával halványulnak az emlékek, tehát a kihallgatott elfelejthet egyes (akár a kihallgató számára lényeges) információkat. Ajánlott előbb azokat a személyeket kihallgatni, akiktől

---

⁵⁶⁶ Szabó, 2002, 150. o.

⁵⁶⁷ Mivel a meggyőzésre irányuló beszédek egyben szövegek is, ezért még a szövegnyelvészet is foglalkozhat velük. Szabó, 2002, 144. o.

⁵⁶⁸ Bócz, 2004, 758. o.

⁵⁶⁹ Be. 180. § (4) bek. a) pont

⁵⁷⁰ Be. 186. § (3) bek. a) pont

⁵⁷¹ Bócz, 2004, 769. o.

⁵⁷² Bócz, 2004, 759. o.

valóságú és őszinte vallomás várható, akiknek a cselekmény időrendje szerint korábbi eseményről van tudomásuk, akik lényeges információkat vagy többet tudnak, mert ezek a vallomások jobban előre vihetik a nyomozást.⁵⁷³

A bíróság az adott esetre nézve nem rendelkezik a valóság előzetes ismeretével, ezért munkája során lényegében a mások által előadott történetekre (pl.: a tanúk tényállításaira) kell hagyatkoznia, ezért a jogi narratológia szerint ezek a történetek a jog világában – különösen a bíróság előtti eljárásokban – nagyon fontos szerepet kapnak. A bíró a történetek összeillesztésében és szelektálásában (aminek alapja a történetek hihetősége, ami a koherenciájukon – a valóságosságukon – múlik) csak a narratív grammatikára és a többi történetre támaszkodhat.⁵⁷⁴

A kihallgatás modellezhető kommunikációs helyzetként, amelyben a kihallgató (kommunikátor), a kihallgatottól, a kommunikációs csatornákon, kommunikációs tartalmat (információt) próbál megtudni. Ez a helyzet speciális, mert ebben az esetben csak a szövegszerű információk válhatnak „intézményesen” bizonyító erejűvé, a szövegszerű közlések megnyilvánulási módja, az „ahogyan mondta” (tehát: a nem-verbális reakciók, a hangszín, a hangerő stb.) csak segítő információt adhat a kihallgatónak (a hatóságnak).⁵⁷⁵

A modern kommunikációelmélet kihallgatástaktikai megközelítése kitér: (1.) a kommunikáló személyiségre, (2.) a kommunikációs képességre, (3.) a tartalomra, (4.) a kódra, (5.) a felhasznált jelekre, (6.) a csatornára, (7.) a kontextusban elfoglalt helyre és (8.) a szituációra.⁵⁷⁶

(1.) *A kommunikáló személyiség* taktikai és stratégiai lépéseit befolyásolhatja, hogy mit gondol a kommunikáció címzettjéről vagy szerinte mi a célja a kommunikációnak. Taktikai célja lehet a kihallgatónak, hogy például elősegítse a kihallgatott bizalmának kiépülését. Általában cél a kontroll megszerzése a kommunikációs helyzet és a partner felett, valamint a már kialakult kép befolyásolása.

(2.) *A kommunikációs képesség* egyénileg eltérő. Hatással van rá az, hogy a személy mennyire fogékony a partner kommunikációjára, mennyire képes jól dekódolni, mennyire dinamikus vagy merev a kommunikációs partnerről kialakított képe, milyen a kommunikációs csatornák és jelek alkalmazására való képessége.

(3.) *A kommunikációs tartalom* az információt – az adatot (a tényre vonatkozó ismeretet) – jelenti. Az információ lehet:

(3.1.) a közlési cél szempontjából pontos (adekvát) vagy hiányos,

(3.2.) a tartalom belső összefüggéseinek szempontjából ellentmondásmentes vagy ellentmondásos,

(3.3.) a közlés tárgya szempontjából a közlőről szóló, a befogadóról szóló, a szituációról szóló stb.,

---

⁵⁷³ Bócz, 2004, 764. o.

⁵⁷⁴ Szabó, 2002, 131. o.

⁵⁷⁵ Bócz, 2004, 791. o.

⁵⁷⁶ Bócz, 2004, 791-795. o.

(3.4.) a befogadó szempontjából közlő jellegű (pl.: a kihallgató ismerteti vele a szakvélemény tartalmát) vagy felszólító jellegű (a kihallgató felhívja, hogy a szakvéleménnyel kapcsolatban nyilatkozzon), és

(3.5.) a kommunikációs kapcsolat jellegének szempontjából lehet a tartalom minősített (pl.: gyónás vagy hatósági kihallgatás).

(4.) *A kommunikációs kód* lehet: verbális vagy nem-verbális kód. Az azonosan értelmezett (közös) kód elengedhetetlen feltétele a kommunikációnak. A kihallgatás során figyelembe kell venni, hogy például az elsöre inadekvátnak tűnő nem-verbális jelzések nem mindig utalnak valótlan tartalmú vallomásra: a bolgároknál a fejbólintás „nem”-et jelent (míg a magyaroknál „igen”-t) stb.

(5.) *A felhasznált jeleknél* nagy hangsúlyt kapnak a kulturális szignálok: az öltözködés, a hajviselet, az ékszer stb. Ezek a kihallgatásnál úgy is szerephez juthatnak, hogy a kihallgató egy kérdésére, a kihallgatott válaszként például felmutatja az ékszerét. Ezeket a felhasznált jeleket a személyek aktív mozgással hozzák létre, amely csak addig tart, amíg arra a jeltovábbításához szükség van.

(6.) *A kommunikációs csatorna* lehet: nem-verbális és, vagy verbális. Egy adott üzenet továbbítható egy vagy több csatornán is. Egy adott csatornán továbbítható egy időben, párhuzamosan több üzenet is. A nem-verbális csatorna – az emberiség fejlődéstörténete alapján – az ősi kommunikációs csatorna, de alkalmazása a beszéd fejlődése (a verbális csatorna) miatt idővel (kulturánként eltérően) háttérbe szorult. Azonban szem előtt kell tartani azt, hogy napjaikban is lényeges információkat hordozhat például: a tekintet (Argyle szerint – leegyszerűsítve – az interakciós idő kb. 1/3-ában figyeli a kommunikátor a kommunikációs partnere arcát), a gesztus, a testtartás, a hangsúly, a beszédszünet, a térközszabályozás, a bútorok (pl.: a kihallgató és a kihallgatott székei eltérőek (a kihallgató guruló fotelje szemben a kihallgatott billegő faszékével) vagy azonosak) stb. (Lásd: II.4. A nem verbális kommunikáció dimenziói)

(7.) *A kommunikációs kontextusban elfoglalt helyet* meghatározza: közvetlenül a szituáció, és általánosan az összefüggés (aminek befolyása lehet a kommunikációra és formai vagy tartalmi jegyeire).

(8.) *A kommunikációs szituáció* a felek viszonyától függően többféle lehet.

A társadalmilag meghatározott viszony lehet: ideiglenes (pl.: az első kihallgatás a kihallgató és a kihallgatott között) vagy tartós (pl.: ilyennek tekinthető a visszaeső elkövető kihallgatása, amelyet célszerű annak a kihallgatónak vezetnie, aki már korábban is kihallgatta a személyt).

A helyzet felől közelítve a kommunikáció lehet: intim (pl.: a kihallgatás során csak olyan személy tartózkodik a kihallgató szobában, akinek az eljárási cselekmény szempontjából feltétlenül szükséges a jelenléte) vagy nyilvános (pl.: a kihallgató szobában egy időben, bár más ügyekben, de több kihallgatás is folyik, vagy a kihallgató szobában a kihallgatás alatt a hatóság más tagja más ügyet adminisztrál, telefonál stb.).⁵⁷⁷

---

⁵⁷⁷ Bócz, 2004, 791-795. o.

6.3. Grice-i maximák és jog

A kommunikáció alapja a következtetés. A sikeres kommunikáció feltétele a kontextusra vonatkozó közös tudás.⁵⁷⁸ Grice szerint az együttműködés elve előírja, hogy a beszélgetés során a személyes hozzájárulás olyan legyen, amelyet a beszélgetés adott szakaszában, a beszélgetés elfogadott iránya vagy célja elvár.⁵⁷⁹

Ennek az általános elvnek az elfogadásával négy kategória különíthető el, ezek a *Grice-i maximák* (kategóriák): (1.) a mennyiség, (2.) a minőség, (3.) a viszony és (4.) a mód.⁵⁸⁰ Véleményem szerint a Grice-i maximák érvényesülése (vagy az erre irányuló elvárás) jól nyomon követhető a büntetőeljárás viszonylatában is:

(1.) *A mennyiség* kategóriája két maximára bontható: a hozzájárulás legyen olyan informatív és ne legyen informatívabb, mint amennyire azt elvárja a beszélgetés aktuális célja.⁵⁸¹

Ennek a maximának az érvényesülését segítheti például, hogy: a védő köteles kellő időben minden törvényes védekezési eszközt és módot felhasználni a terhelt érdekében.⁵⁸²

(2.) *A minőség* kategória főmaximája szerint arra kell törekedni, hogy igaz legyen a hozzájárulás a beszélgetéshez. Az ide tartozó két maxima szerint a beszélőnek nem szabad olyat mondania: amelyről azt gondolja, hogy hamis és amelyről nincs elfogadható bizonyítéka.⁵⁸³

Ennek a maximának az érvényesülését segítheti például, hogy: (1.) a tanúzási figyelmeztetés részeként felhívják a tanú figyelmét arra, hogy köteles – lelkiismerete és legjobb tudomása szerint – igazat mondani és a hamis tanúzást a Btk. bünteti,⁵⁸⁴ valamint (2.) a terhelti figyelmeztetés részeként felhívják a terhelt figyelmét arra, hogy hamisan nem vádolhat más bűncselekmény elkövetésével és hamis tény állításával kegyeleti jogot sem sérthet.⁵⁸⁵

(3.) *A viszony* kategória maximájának lényege a relevancia. A beszélgetéshez való hozzájárulás tartozzon a tárgyhoz és legyen érdemes a közlésre.⁵⁸⁶

Ennek a maximának az érvényesülését segítheti például, hogy: ha a perbeszéd (vagy az utolsó szó) célja az eljárás elhúzása, akkor az érintettől akár a szó is megvonható.⁵⁸⁷

(4.) *A mód* kategória főmaximája a világosságra törekvés. Maximái előírják: a homályos kifejezések kerülését, az egyértelműséget, a rövideiséget és a rendezett kifejezésmódot.⁵⁸⁸

Ennek a maximának az érvényesülését segítheti például, hogy: az egyértelműség több esetben is lényeges kritérium (pl.: a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának⁵⁸⁹ és az egyezség

---

⁵⁷⁸ Bernáth – Révész, 1998, 274. o.

⁵⁷⁹ Bernáth – Révész, 1998, 271. o.

⁵⁸⁰ Bernáth – Révész, 1998, 271. o.

⁵⁸¹ Bernáth – Révész, 1998, 271. o.

⁵⁸² Be. 42. § (3) bek. b) pont

⁵⁸³ Bernáth – Révész, 1998, 272. o.

⁵⁸⁴ Be. 176. § (1) bek.

⁵⁸⁵ Be. 185. § (1) bek.

⁵⁸⁶ Bernáth – Révész, 1998, 272. o.

⁵⁸⁷ Be. 546. § (2) bek.

⁵⁸⁸ Bernáth – Révész, 1998, 272. o.

⁵⁸⁹ Be. 504. § (2) bek.

jóváhagyásának⁵⁹⁰ is egyik feltétele az, hogy a vádlott beismerő nyilatkozata egyértelmű legyen; ha a szakértő szakvéleménye nem egyértelmű, akkor az aggálytalanul nem fogadható el;⁵⁹¹ ha jelentős egy kifejezés, kijelentés vagy kérdés pontos szövege, akkor azt szó szerint kell rögzíteni az írásbeli jegyzőkönyvben⁵⁹²), valamint a tanúnak⁵⁹³ és a terheltnek⁵⁹⁴ feltehető kérdések megfogalmazása is szabályozott. Továbbá a perbeszédnek esetén, azok retorikai stílusa is lényeges (lásd: III.6.2.1. Perbeszéd).

7. Stílus (a verbális megnyilatkozás stílusa)

Nemcsak a közlés tartalma fontos, hanem az is, hogy hogyan történik az adott információ átadása. A hogyan jelenti a stílust, amely kifejezi az attitűdöt: a tárgyhoz, a befogadóhoz, az anyanyelvhez és a társadalmi szabályokhoz.⁵⁹⁵

A stílus a gondolatok formája vagy csomagolása. Ahogyan a sikerhez az üzleti életben fontos egy termék csomagolása, ugyanúgy a kommunikációban (az államigazgatási vagy tudományos karrier során stb.) is más hatás érhető el a különböző megfogalmazásokkal, például: „Szóba se jöhet ez a megoldás, ez engem nem érdekel!” vagy inkább „Nagyon vonzó ez a lehetőség, de sajnos nem fogadhatom el!”.⁵⁹⁶

Ahogy azt Buffon akadémiai székfoglaló beszédében kifejtette: „a stílus maga az ember” (amely eredetileg úgy hangzott el, hogy „magától az embertől való”). A stílus jellemző a beszélőre vagy íróra. Az egyéni stílust nem lehet mással összetéveszteni vagy eltulajdonítani, csak utánozni. Megjelenik benne az egyéniség és a kultúra, hatással van rá a családi háttér, az egyéni sors és a későbbi pályafutás.⁵⁹⁷

A szavak ereje abban is megmutatkozik, hogy egy adott közlendő kifejezésére milyen szavakat választ a személy. A szavak kiválasztásakor figyelembe veendő azok denotációja és konnotációja. A denotáció a név és a megnevezett viszonyát fejezi ki, ez a szavak elsődleges és explicit jelentése (pl.: ha azt látjuk leírva, hogy Pécs, akkor egy városra gondolunk). A konnotáció az implicit jelentést fejezi ki, a kiváltható asszociációk körét, a szavak mögöttes jelentését. A szinonimák közötti választással a szavak emóciós ereje közül is választás történik (pl.: a tartalom lényegében ugyanaz, de másként hangzik az, hogy hazug vagy valótlan). Az adott helyzet (pl.: értekezlet vagy baráti beszélgetés; szóbeli vagy írásbeli megnyilatkozás) is lényegesen befolyásolja, hogy melyek lesznek a megfelelő szavak. A jól kiválasztott szavak hatékonyabbá teszik a kommunikációs cél elérését: a meggyőzést (lásd: III.5.2. Meggyőzés), a befolyásolást (lásd: III.5.1. Manipuláció), a lelkesítést, a lecsendesítést, a konfliktuskezelést (lásd: V.6.1. Az asszertivitás fejlesztésének lehetőségei) stb.⁵⁹⁸

---

⁵⁹⁰ Be. 733. §

⁵⁹¹ Be. 197. § (1) bek.

⁵⁹² Be. 445. § (4) bek.

⁵⁹³ Be. 180. § (4) bek.

⁵⁹⁴ Be. 186. § (3) bek.

⁵⁹⁵ Szabó, 2014, 5. o.

⁵⁹⁶ Szabó, 2014, 5. o.

⁵⁹⁷ Szabó, 2014, 6. o.

⁵⁹⁸ Szabó, 2014, 9. és 12. o.

A stílus összetett jelenség, beletartozik: a személyiségvonások összessége (pl.: célratörő vagy körülményes, türelmes vagy türelmetlen, határozott vagy tétova; ezért is fontos a reális önismeret (lásd: V.2. Pszichológia, önismeret és kommunikáció)) és a szókincs (az egyéni szótár).⁵⁹⁹

A szókincs alapvető hatással van a stílusra. Kevés szó ismeretével (pl.: csak egy-kétezer szó, tehát ha szűkös a szókincs), nem mindig lehet pontosan kifejezni a mondanivalót (pl.: amikor idegen nyelvet kezdünk el tanulni). A szavak eredetisége szoros kapcsolatban áll a gondolkodás eredetiségével. A szókincsből lényeges különbség figyelhető meg a köznyelv, az irodalmi nyelv és a szaknyelv között.⁶⁰⁰

7.1. A főbb stílushibák oka, jelentése és elkerülése

Többféle stílushiba is elkövethető, például: idegen szavak, közhelyek és szleng használatával, eufemizmusokra való képtelenséggel, nyelvficamok, képzavarok és passzív szerkezetek alkalmazásával.⁶⁰¹

7.1.1. Az idegen szavak használatának buktatói

Az idegen szavak használata lényeges különbséget jelent a hétköznapi és a szaknyelv között. Azonban sokszor a szaknyelv sajátos terminológiája (a speciális szakszavak sokaságának használata) akadályozza, lassítja (akár még szakmai körben is) a kommunikációt és kizárja a laikusokat. Az idegen szavak általában megnehezítik a mondanivaló értelmezését, így a kommunikáció akadályává válnak.⁶⁰²

Nem kötelező mindig speciális, érthetetlen és nem közismert szakszavakat használni. Sokszor előnyösebb a magyar kifejezés használata, mint például: az értelmez (az interpretál helyett), az eltérés (a divergencia helyett), a terület (a szegmens helyett), a kézenfekvő (a plauzibilis helyett), az elméleti (a teoretikus helyett), az alkot (a konstruál helyett), az összehasonlító (a komparatív helyett) és a tervez (a kontemplál helyett).⁶⁰³

Azért is érdemes inkább a magyar megfelelőt alkalmazni, mert a magyar szó és megnevezés – beágyazódva a nyelvbe – köt valahová, például a számítógép előhívja a számok, a számítás és a gép asszociációkat, így utalva a szó lényegére (a komputer szó nem kelt a magyarban ilyen asszociációkat).⁶⁰⁴

A tükörfordítások azzal a veszéllyel járhatnak, hogy sokszor csak fordítások – amelyek nem magyarítottak –, így a magyar szavak ellenére is idegenszerűnek hatnak.⁶⁰⁵

---

⁵⁹⁹ Szabó, 2014, 7. o.

⁶⁰⁰ Szabó, 2014, 12-13. o.

⁶⁰¹ Szabó, 2014, 13-19. o.

⁶⁰² Szabó, 2014, 13. o.

⁶⁰³ Szabó, 2014, 14. o.

⁶⁰⁴ Szabó, 2014, 15. o.

⁶⁰⁵ Szabó, 2014, 15. o.

Abban az esetben indokolt az idegen szavak használata, ha nincs a jelentésüket egyértelműen kifejező magyar megfelelőjük (pl.: zavaró lenne az infláció helyett felfúvódást használni), vagy ha már magyarrá váltak és nem hangzanak idegen szónak (pl.: rádió, riporter).⁶⁰⁶

Az idegen szavak indokolatlan használata azt a benyomást kelti, hogy a közlő ezzel kívánja elfedni a gondolatok hiányát (vagy a semmit mondást), esetleg ezzel akarja elkápráztatni a befogadót (aki szótárral próbálja megérteni az üzenet tartalmát) és elaltatni kritikai érzékét.⁶⁰⁷

7.1.2. A közhelyes fogalmazás csapdája

A közhelyek elcsépelet szóképek és fordulatok. Alkalmazásuk egyrészt az eredetiség és a fantázia hiányára utal (pl.: amikor valaki minden témát azzal kezd, hogy „a történet arról szól” vagy a jelenlévőket mindig „tanult kollégáim”-nak szólítja), másrészt arra, hogy a közlő lusta saját jelzőt keresni és kényelmesebb számára az agyonhasználtat elővenni (pl.: a megszokott bábeli hangzavart, az éktelen hangzavar helyett).⁶⁰⁸

A közhelyek használata nem készlet gondolkodásra, mert mindig van kéznél egy közhely. Mindenki használ néha közhelyeket, stílushibának az számít, ha szinte csak közhelyes klisékből áll a mondanivaló.⁶⁰⁹

7.1.3. Túlzásba vitt szleng

Szleng használatával kifejezhető a befogadóval érzett egyfajta közösség (veled vagyok, veled érzek), kis mértékben alkalmazva megfűszerezheti az előadói stílust és felélénkítheti (megneveztetheti) a hallgatóságot. De nem szabad átlépni azt a határt, ami a humoros és szellemes stílust elválasztja a közönségestől és a vulgáristól.⁶¹⁰

Kevésbé elfogadható a szleng beszúrása írásban, mint szóban és a hivatalos kommunikációban, mint a baráti körben. Például a kipaterolta szó használata kevésbé kelt megütközést abban az esetben, ha egy rokon általi közlésben szerepel (pl.: végre kipaterolta kellemetlen albérlőjét), mintha a vállalati jelentésben olvasható (pl.: az adott megállapodásból végül kipaterolták a versenytársat).⁶¹¹

---

⁶⁰⁶ Szabó, 2014, 13. és 15. o.

⁶⁰⁷ Szabó, 2014, 14. o.

⁶⁰⁸ Szabó, 2014, 16. o.

⁶⁰⁹ Szabó, 2014, 16-17. o.

⁶¹⁰ Szabó, 2014, 17. o.

⁶¹¹ Szabó, 2014, 17. o.

7.1.4. Képtelenség az eufemizmusok alkalmazására

Az eufemizmusok finomításra és elfedésre használható nyelvi megoldások. Enyhébb esetben olyan ostyák, amelyekkel könnyebb bevenni a keserű igazságot. Súlyosabb helyzetben a hazugság takarójaként szolgálnak.⁶¹²

Mindig célszerű a teljesítményt a pozitív oldaláról megközelíteni és értékelni. Bírálat készítésekor (pl.: akár főnökként, akár opponensként), arra érdemes a hangsúlyt helyezni, hogy miként lehet jobb az eredmény és figyelni kell a befogadó érzékenységre is.

Ne semmitmondó jelzőket tartalmazzon a véleménynyilvánítás (pl.: az anyag csapnivaló), hanem konkrét, jobbító szándékú kritikai észrevételeket és közben az eufemizmusokba csomagolás elfogadhatóbbá teszi a bírálatot (pl.: nehezen követhető a szerkezet, hiányosak az adatok, bonyolult a megfogalmazás). Ezáltal a kritika bújtatottan utat mutat a továbblépésre, a jobb eredmény elérésére (pl.: a szerkezetet lehet logikusabbá tenni, az adatok kiegészíthetők, a stílus csiszolható).

Az eufemizmusokkal szem előtt tartható a másik fél érzékenysége és kímélhető az önbecsülése. (Ne azt mondjuk, hogy egy válasz zavaros, hanem azt, hogy az adott választ érdemes újra átgondolni stb.)⁶¹³

Az eufemizmusok alkalmazása az értékelő vagy kritizáló személyre nézve is előnyös, mert a használatukra való képtelenség általában a személy szakmai hiányosságait próbálja elfedni (pl.: érzi, hogy gyenge a teljesítmény, de nem tudja megmondani, hogy miért az), vagy utalhat arra, hogy a személy tudna érdemi bírálatot megfogalmazni, de azért nem teszi, mert erkölcsileg kellemetlen helyzetbe kívánja hozni a másik felet.⁶¹⁴

7.1.5. Nyelvficamok és képzavarok halmozása

Az anyanyelv és kommunikációs partner tiszteletébe beletartozik *a kifícamodott kifejezések* mellőzése (mint pl.: a megvitatásra került, be fogja folyásolni).⁶¹⁵

Képzavarok esetén a mondanivaló kifejezőbbé és érzékletesebbé tételére irányuló kísérlet kisiklik, és a képes beszéd selejtes megoldását hozza létre. Az a képzavar, amikor – az alkalmazott képeket szó szerint véve és elképzelve – az eredmény nevetséges vagy groteszk.⁶¹⁶

A képzavar többféleképpen létrejöhet:

(1.) *össze nem illő kifejezések egymás mellé helyezésével* (pl.: a kamatozó fa abban a mondatban, hogy: olyan fába vágta a fejszét, amely még kamatozhatott volna; Hogyan nézne ki egy kamatozó fa?),

---

⁶¹² Szabó, 2014, 17. o.

⁶¹³ Szabó, 2014, 17-18. o.

⁶¹⁴ Szabó, 2014, 18. o.

⁶¹⁵ Szabó, 2014, 18. o.

⁶¹⁶ Szabó, 2014, 18-19. o.

(2.) két önmagában képszerű és jó szólásmondás összekeverésével (pl.: huszárosan átvágni a gordiuszi csomót; lehet huszáros rohamot indítani valami ellen, de nem lehet így bevenni a gordiuszi csomót) és

(3.) a rossz helyesírás következtében (pl.: a bevásárló központ külön írva – a bevásárlóközpont egybeírás helyett – azt a képet idézi fel, hogy egy központ fonott kosárral elindul bevásárolni).⁶¹⁷

A képzavar elkerülésére két módszer alkalmazható: az önkritikus ellenőrzés és a mások általi ellenőriztetés.⁶¹⁸

7.1.6. Passzív szerkezetek használata

Passzív szerkezetek használata a magyarban nem előnyös, mégis gyakran előfordul. A főnevek vagy igék közötti választással más-más hatás váltható ki: a főnevek élettelené, nehézkesé és unalmassá, az igék élővé teszik a szöveget.

Hatásosabbá és élénkebbé tehető a stílus a nélkülözhető főnevek elhagyásával. Például: előad (az előadást tart helyett), felszámol (a felszámolást végez helyett), beruház (a beruházást eszközöl helyett) és javasol (a javaslatot tesz helyett).⁶¹⁹

8. A stílus fejlesztése és a stílussteremtő tényezők

A stílus nem független a gondolkodásmódtól, ezért a gondolkodás fejlesztésével együtt lehet javítani. A biztos tudásból általában világos fogalmazás születik. Ha bizonytalan és homályos sejtéseként kavarnak a gondolatok, akkor a megfogalmazásuk sem egyértelmű. Törekedni kell a jó fogalmazásra, és ehhez rendezni kell a gondolatokat, így a stílus visszahat a tartalomra. A stílus kitartással alakítható és fejleszthető. Többféle technikát is érdemes alkalmazni.⁶²⁰

8.1. A jó stílus

(1.) A jó stílus világos.

A világosság szubjektív kategória és feltétele az egyszerűség. De egyszerűnek (nem igénytelennek és fantáziátlanoknak) lenni bonyolult feladat és nagy erény. A stílus világossága összefügg az őszinteséggel vagy ennek hiányával. Nehéz mellébeszélni világos stílusban.

A stílus javításának első lépése a homály elűzése a mondanivaló tudatosításával. Fontos, hogy legyen mondanivaló!

---

⁶¹⁷ Szabó, 2014, 19. o.

⁶¹⁸ Szabó, 2014, 19. o.

⁶¹⁹ Szabó, 2014, 19. o.

⁶²⁰ Szabó, 2014, 20-24. o.

A második lépés: több minden közlésekor, az információk átadása ne egyszerre történjen, hanem sorban, egymás után. Hogy a mondanivaló érthető és világos legyen a befogadónak, szükséges a tagolás.

A világos stílus néhány jellemzője:

- Nem bonyolult mondatok.
- A közbevetések és zárójeles megjegyzések mellőzése.
- A többszörösen alárendelt mondatok elhagyása.
- Az aktuális gondolatmenet lezárása az új felvetése előtt.
- A befogadó szemszögéből közelítés és az esetleges háttérinformációk ismertetése.⁶²¹

(2.) A jó stílus *tömör*.

A tömörség azt jelenti, hogy a megfogalmazás lényegre törő (kevés szóval sokat fejez ki). Kíméli a befogadó idejét és energiáját.

A tömörség objektív kategória és mérhető. Számszerűsítve nem tömör a mondanivaló, például:

- 20 oldalon át történő kifejtéssel, ha érdemben 8 oldal is elég,
- a mondatok több mint 20 szóból állnak, bár átgondolással a mondanivaló megváltoztatása nélkül 10-12 szóra csökkenthetők,
- 1,5 órán át tartó beszéd, amelynek lényege 20 percben is elmondható.

A tömör stílus néhány jellemzője:

- Nem hosszú bevezetés.
- Cirkalmas szóvirágok mellőzése.
- Szószaporítás kerülése.
- Témához nem tartozó részek elhagyása.⁶²²

(3.) A jó stílus *magával ragad*.

A magával ragadó stílus lendületes, érzékletes és erőteljes. E stílusjellemző háttérében nagyon erőteljesen a személyiség, annak ereje és dinamizmusa áll. Ha ez teljesen hiányzik, akkor az csak stiláris tanácsokkal nem pótolható.

De fokozható a stílus lendületessége: a szókincs gazdagításával és a mondatok ritmusával. A szókincs bővítése szinergikus hatású, mert 10 új szóból legalább 30 kifejezés állítható elő. A mondatok ritmusa nemcsak a versekben, hanem a jó prózai szövegekben is megfigyelhető. A jó ritmus (pl.: a rövid és hosszú mondatok, tagmondatok váltakozása, vagy a gördülékenység) rejtett rábeszélőként segít a gondolatok elfogadtatásában.

A szókincs bővíthető:

- sok olvasással (főként szépirodalom vagy humoros történetek, aforizmák, anekdoták),
- beszélgetéssel (olyan személyekkel, akik választékosan fejezik ki magukat),

---

⁶²¹ Szabó, 2014, 20-21. o.

⁶²² Szabó, 2014, 21-22. o.

- az új és ismeretlen szavak jelentésének megkeresésével (a Magyar értelmező kéziszótárban vagy az Idegen szavak szótárában).⁶²³

8.2. Stílusértéktényezők

A stílus és a nyelv is rendelkezik szabályokkal. A stilisztikai normák (a társadalmi érintkezésben létrejött közlésformák) változékonyabbak, mint a szigorúbb és hosszabb idő alatt változó nyelvi normák.⁶²⁴

A kommunikációs stílus alakulását meghatározó (*stílusértéktényezők*) tényezők:

- a közlő (egyénisége és hangulata),
- a befogadó (szakember vagy laikus),
- a közlő és a befogadó viszonya (rokoni, baráti, hivatalos stb.),
- a közlő attitűdje a témához,
- a közlés témája (tudományos előadás, érzelmek kifejezése stb.),
- a cél (ismertetés, érzelmekre hatás stb.),
- a csatorna (a közvetítő közeg) és
- a helyzet.⁶²⁵

9. Stílusrétegek

A társadalmi érintkezés adott területeihez nyelvi kifejezésmódok, ezáltal *stílusrétegek* (stílusváltozatok) kötődnek. A stílusréteg azoknak az általában használt nyelvi kifejezőeszközöknek a rendszere és azoknak a törvényszerűségeknek az összessége, amely a társadalmi érintkezés adott területén jellemző.⁶²⁶

A stílusrétegek fő csoportjai: tudományos, szónoki, előadói, hivatalos, publicisztikai, társalgási, levél- és szépirodalmi (művészi) stílus.⁶²⁷

A szépirodalmi (művészi) stílusréteg használja minden stílusréteg eszközeit és a művészi hatásra törekvés jellemzi, így ez a leggazdagabb és legváltozatosabb. Jellegzetességei: az egyéniség dominanciája, a képszerű ábrázolás, a stilisztikai eszközök változatos alkalmazása és a választékosság.⁶²⁸

A levélstílus lényegében a társalgás írásbeli megnyilvánulása. Így nagyrészt a társalgási stílus sajátosságai jellemzik (könnyedség és természetesség), de eltéréseket mutat főként a szókincsben és a mondatfűzésben. Csak formai elemei miatt jelenhet meg önálló stílusként. Befolyásolja: a levélíró személyisége és a címzett személye is.⁶²⁹

⁶²³ Szabó, 2014, 23-24. o.

⁶²⁴ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 94. o.

⁶²⁵ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 94-95. o.

⁶²⁶ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 96. o.

⁶²⁷ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 96. o.

⁶²⁸ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 98-99. o.

⁶²⁹ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 99. o.

A tudományos, a szónoki, az előadói, a hivatalos, a publicisztikai és a társalgási stílus legfőbb jellemzőit a 9. és 10. táblázat⁶³⁰ szemlélteti.

9. táblázat: A tudományos, a szónoki és az előadói stílus főbb jellemzői

	Tudományos (szakmai) stílus	Szónoki stílus	Előadói stílus (a tudományos stílus beszélt változata)
Főbb műfajok	<ul style="list-style-type: none"> - előadás - monográfia - tanulmány - tudományos cikk - referátum - korreferátum - recenzió - esszé - kritika 		<ul style="list-style-type: none"> - oktatásban órai előadás és megnyilatkozás (tanár, diák) - konferencia előadás
Célok	<ul style="list-style-type: none"> - a valóság összefüggéseinek megismerése - logikus és adatszerű bizonyítás - új ismeretek közlése - ténymegállapítás 	<ul style="list-style-type: none"> - befolyásolás - meggyőzés - figyelem-felkeltés - állásfoglalásra készítés - cselekvésre ösztönzés - értelemre vagy érzelmekre hatás 	<ul style="list-style-type: none"> - a mondanivaló megértetése
Fogalmazás	<ul style="list-style-type: none"> - egyértelmű - pontos - világos - gyakori szóismétlés - logikus - definíciók - levezetések - képletek - rövidítések - érvelés - részletezés 	<ul style="list-style-type: none"> - ismétlés - előre- és visszautalás - fokozás - nyomatékosítás - világos - érthető fogalmazás <p style="text-align: center;">+</p> <p>jelentős a kiejtés, a hangsúly, a hanglejtés és a beszédtempó szerepe</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ismétlések a rögzítés segítéseért - a téma bevezetése eligazítás céljából - a magyarázandó fogalmak és szakkifejezések ismertetése - közbevetett kérdések alkalmazása
Szavak	<ul style="list-style-type: none"> - idegen és magyar szakkifejezések (terminus technicusok) - hiányoznak (szinte teljesen) az érzelmi és festői hatású nyelvi elemek - kötésszavak - utalószavak - többszörös szóösszetételek 	<ul style="list-style-type: none"> - választékos, ünnepélyes szókinés - expresszív, túlzó kifejezések - állandósult szókapcsolatok - idegen szavak mellőzése - rokonértelmű szavak 	<ul style="list-style-type: none"> - a tudományos és a szónoki stílus sajátosságait ötvözi
Mondatok	<ul style="list-style-type: none"> - kijelentő tartalmú - ténymegállapító - racionális - többszörösen összetett - alárendelő - párhuzamos / ellenétes mondat szerkesztés - világos és áttekinthető szórend 	<ul style="list-style-type: none"> - halmozott mondatrészek - felsorolások - felkiáltó mondatok - felszólító mondatok - kérdő mondatok - párhuzamos / ellenétes mondat szerkesztés 	<ul style="list-style-type: none"> - a tudományos és a szónoki stílus sajátosságait ötvözi
Szöveg	<ul style="list-style-type: none"> - figyelemfelkeltő kérdések - idézetek - hivatkozások - sajátos jelek - rövidítések - táblázatok - grafikonok - diagrammok 	<ul style="list-style-type: none"> - arányos szerkesztés - ismétlések - párhuzamok - ellentétek 	<ul style="list-style-type: none"> - a tudományos és a szónoki stílus sajátosságait ötvözi

⁶³⁰ Forrás: A táblázatokat a Fercsik – Raátz, 2018, 145. oldalán lévő táblázat és Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 96 -100. oldalain lévő információk alapul vételével a szerző készítette.

10. táblázat: A hivatalos, a publicisztikai és a társalgási stílus főbb jellemzői

	Hivatalos stílus	Publicisztikai (média) stílus	Társalgási (szóbeli érintkezési) stílus
Főbb műfajok	<ul style="list-style-type: none"> - tárgyalás - felszólalás - hozzászólás - törvény - rendelet - határozat - hivatalos levél 	<ul style="list-style-type: none"> - tájékoztató (információs), pl.: hír, közlemény, tudósítás - véleményközlő (publicisztikai), pl.: glossza, nyílt levél, kommentár, jegyzet, tárcsa, olvasói levél, ismertetés 	<ul style="list-style-type: none"> - beszélgetés - elbeszélés - párbeszéd - telefon-beszélgetés - viccmesélés - napló - magánlevél - e-mail - SMS
Célok	<ul style="list-style-type: none"> - hivatalok egymás közötti kommunikációja - hivatalok és ügyfelek közötti kommunikáció 	<ul style="list-style-type: none"> - tájékoztatás - közvélemény alakítása - állásfoglalásra ösztönzés - befolyásolás - érzelmekre hatás - közvetlen hatásra törekvés - figyelemfelhívás 	<ul style="list-style-type: none"> - családtagok, barátok, munkatársak mindennapi közvetlen érintkezése
Fogalmazás	<ul style="list-style-type: none"> - személytelen - szóhalmazó - szószaporító 	<ul style="list-style-type: none"> - közérthetőségre törekvő - pontos adatközlés követelménye - időszerűség - személyekre hivatkozás - hírműfajoknál: <ul style="list-style-type: none"> - tényszerűség - tárgyilagos fogalmazás - de szubjektivitás is (a híryanagból válogatás és az anyag elrendezése által) - véleményközlő műfajoknál: <ul style="list-style-type: none"> - erős érzelmi töltésű kifejezések - képszerűség - hatásos címek - szójátékok - humor 	<ul style="list-style-type: none"> - közvetlen - természetes - hétköznapi - egyszerű - könnyen érthető - erős érzelmi és hangulati hatás + nagy a nem nyelvi jelek szerepe
Szavak	<ul style="list-style-type: none"> - szaknyelv - szakterminológia - sajátos műszavak - sajátos kifejezések - igéből képzett főnevek - elavult nyelvi formák - idegen szavak 	<ul style="list-style-type: none"> - személy- és intézménynevek - hely- és időmegjelölések - közhelyek - szólások - klisék - közéleti zsargon szavak - divatszavak - igényes változataiban: a művelt irodalmi nyelv 	<ul style="list-style-type: none"> - tájnyelvi szavak - indulatszavak - töltelékszavak - tréfás kifejezések - durva és gúnyos kifejezések - becéző formák - zsargonszavak - nyelvi divatjelenségek - idegen szavak
Mondatok	<ul style="list-style-type: none"> - bonyolultak - terjedelmesek - körülményesek - nehezen érthetők - jelzős szerkezetűek 	<ul style="list-style-type: none"> - egyszerűek - rövidek - világosak 	<ul style="list-style-type: none"> - egyszerűek - rövidek - hiányosak - közbe-vetésekkel - mellé-rendelésekkel
Szöveg	<ul style="list-style-type: none"> - kötött szerkezet - részletezés - aprólékos körülírások - felsorolás - zárójeles megjegyzések 	<ul style="list-style-type: none"> - hasábszedés - rövid bekezdések - figyelemfelkeltő címek - címhierarchia 	<ul style="list-style-type: none"> - laza, kötetlen szerkezet

10. Hatékony hivatalos írásbeli kommunikáció

A hivatalos ügyintézés lényeges eleme a levelezés (lásd: III.10.1. Hivatalos levelezés), valamint szükség lehet – többek között – pályázatokkal és jegyzőkönyvekkel⁶³¹ kapcsolatos teendők elvégzésére is.⁶³²

Pályázat esetén fontos a kiírt instrukciók pontos követése. Beküldés előtt szükséges ellenőrizni, hogy minden szerkezeti elemet (pl.: kísérőlevél, fedőlap, tartalmi rész, mellékletek) tartalmaz-e az anyag. A pályázatot célszerű legalább 2-3 nappal a hivatalos postázási határidő előtt benyújtani, így elkerülhető az esetleges előre nem látható késés miatti kizárás. Minden korábban beadott pályázat teljes anyagát (dokumentációját) célszerű megőrizni, mert ez segíthet a következő pályázat elkészítésekor (pl.: amikor a korábban elnyert pályázataink pontos adatainak megadását kérik).⁶³³

A *jegyzőkönyv* hitelesen és pontosan rögzíti a szóban elhangzottakat. Hivatalos iratnak minősül és formai kellékekkel rendelkezik, amelyek esetleges hiánya alááshatja a hitelességét. Mindig tartalmaznia kell: a rögzített esemény pontos helyét és időpontját, a jelenlévőket (névsor, beosztás, rang) és a hitelesítő aláírásokat (jegyzőkönyvvezető és pl.: elnök, titkár, erre kijelölt adminisztrátor). A jegyzőkönyv legyen jól érthető és áttekinthető (ezért célszerű pontokba foglalni a leírtakat), valamint mindig archiválni kell.⁶³⁴

A *számítógép* hatékony munkaeszköz, de hibaforrássá válhat (pl.: a helyesírásnál). A helyesírási ellenőrző program használatával csökkenhet a figyelem, mert a gép jelzi az alapvető helyesírási hibákat. De a program elmehet olyan hibák mellett, amelyeket az ember egy kis figyelemmel észrevehet. A számítógépes hibák fő oka az, hogy az agy és a gép nem ugyanazt értelmezi szónak (a gépnek a szó szóköztől szóközig vagy írásjelig tart). Érdeemes aprólékosan átnézni a kész szöveget, figyelve a különírásokra és az elválasztásokra, valamint különösen az értelmes hibákra (arra, ha a szó önmagában véve benne van a szótárban, csak az adott szöveggörnyezetbe és mondatba nem illik – pl.: kel / kell, halandó / hajlandó, kezdet / kezdett –, mert a gép ezeket nem jelzi hibaként).⁶³⁵

10.1. Hivatalos levelezés

A levélnek általában nagyobb súlya van (mint a szóbeli közlésnek), mert az írásos anyag vita esetén hozzájárul az igazolhatósághoz (ezért jelentősége van minden szónak, vesszőnek, dátumnak stb.).⁶³⁶

A *hivatalos levél megírásának célja* többféle lehet: az informálás, a megmagyarázás (magyarázkodás), a meggyőzés, az elutasítás és az udvariasság. De minden esetben három

---

⁶³¹ Szabó, 2014, 249. o.

⁶³² Szabó, 2014, 219. o.

⁶³³ Szabó, 2014, 253-258. o.

⁶³⁴ Szabó, 2014, 249. o.

⁶³⁵ Szabó, 2014, 79-80. o.

⁶³⁶ Szabó, 2014, 220. o.

érdemi részre osztható: az üzenetre (amiért a levelet írjuk), az érdemi mondanivalóra (annak kifejtésére és alátámasztására) és a lezárásra (a megfelelő formulák használatával).⁶³⁷

A hivatalos leveleknek meg kell felelniük *formai és tartalmi követelményeknek*:

(1.) Praktikus és elegáns, ha a *feladó címe fejlécben* jelenik meg (a levél bal oldalán, vagy a teljes felső sorban). Az előre nyomtatott fejléc jó benyomást kelt (ha nem hivalkodó vagy túlzásfolt), igényességre, rendezettségre és összeszedettségre utal. Lényeges előnye, hogy biztosítékot jelent arra, hogy a feladó teljes és pontos neve, címe, pozíciója és foglalkozása automatikusan megjelenjen – hivalkodás nélkül – minden levelén, így ezt nem kell minden levélben külön megadni és ellenőrizni. Érdemes tartalmaznia a telefon- és faxszámot, valamint az e-mail címet. Hasznos a tárgynak és az ügyintéző nevének feltüntetése is.

(2.) A *dátumsor* mindig legyen pontos, mert vita vagy per esetén döntő jelentőségű lehet. A dátumban a hónap nevét célszerű teljesen kiírni (pl.: április, nem 04.) mert így csökkenthetők az elírásokból eredő későbbi problémák. A levél elküldése előtt érdemes ellenőrizni a dátumozást.

(3.) A *belső címzés* mindig legyen pontos. A lap bal oldalán kap helyet és tartalmazza: a címzett pontos és teljes nevét, rangját, az intézmény nevét és postai címét.

(4.) A *megszólításban* súlyos hiba a címzett nevének elírása vagy a nem megfelelő rangon megszólítás (pl.: lefokozás). Gondos ellenőrzéssel elkerülhető a megszólításban a helyesírási hiba (pl.: Kis vagy Kiss; a név végén „i” vagy „y”).

A megszólítás kezdhető a „Tisztelt...” vagy (egyenrangú partnerek esetén) a „Kedves...” szavakkal. Magánszemélynek íráskor a név után az „Úr” vagy az „Asszony” megszólítás a megfelelő (mindig nagybetűvel). Hivatali partnernek írt levélben pl.: az „Igazgató Úr”, a „Főorvos Asszony” megszólítások a megfelelőek (mindkét elemüket nagybetűvel írva). Ha bizarrnak tűnik a foglalkozást írni (pl.: „Tisztelt Egyetemi Hallgató Asszony!”), akkor elég a címzett teljes neve vagy vezetékneve (pl.: „Tisztelt Kovács Eszter!” vagy „Tisztelt Kovács Asszony!”). Általában nem szerencsések az általános (nem egy személynek szóló) megszólítások (pl.: „Tisztelt Uram!” vagy „Tisztelt Személyzeti Osztály!”), hanem illik nevének nevezni a levelezési partnert (előzetesen szánjunk időt arra, hogy kiderítsük a nevét). A személytelen megszólítások testületekkel (pl.: bíróság) folytatott levelezésben használandók, ahol ez a pártatlanság zálogaként jelenik meg, valamint körlevelekben és prospektusokban.

(5.) A levél *szövegének* íráskor figyelni kell arra, hogy a fogalmazás szabatos és egyértelmű legyen (pontosan azt fejezzük ki, ami a célunk). A jó levél rövid és célratoró, célja már az első néhány mondatból egyértelmű. Lehetőség szerint pozitív (vagy legalább semleges) tartalmú közléssel kezdődjön a negatív tartalmú levél is. Lényeges az udvarias és tárgyilagos fogalmazás. Tilos a szleng használata, és nem szerencsések a körülményes fordulatok sem. Hasznos a többszöri átfogalmazás annak érdekében, hogy jó legyen a végeredmény. A szövegben szereplő számok helyességének többszöri ellenőrzése nagyon fontos (pl.: jó helyen legyen a tizedesvessző, kellő számú legyen a 0). A személytelen levél felelősségáthárítást sejtet, az indokolatlan feltételes módú fogalmazás és a felesleges mentegetőzés határozatlanságra és bizonytalanságra utal. Hiba vagy kellemetlenség okozásakor a bocsánatkérés legyen rövid.

---

⁶³⁷ Szabó, 2014, 219-220. o.

(6.) A jó *zárás* tartalmazza az együttműködési készséget kifejező mondatot (pl.: „Bízva a további eredményes együttműködésben”) és az elköszönési formulát (pl.: „Tisztelettel:”, „Üdvözlettel:”).

(7.) A kézirásos *aláírás* alatt, géppel is legyen feltüntetve a név.

(8.) Elküldés előtt mindig érdemes átolvasni (és *ellenőrizni*) még egyszer a levelet.⁶³⁸

Az *e-mailek* (elektronikus levelek) a hivatalos kommunikáció lényeges részévé váltak:

(1.) *Jól használható az e-mail*, például: ha gyors válaszra van szükség, ha pénzügyi miatt másként nem lehetséges továbbítani a küldeményt, vagy ha a hosszabb dokumentumok könnyű és gyors eljuttatása a cél. De figyelembe kell venni azt, hogy nagyon idős emberrel problémás lehet a kapcsolattartás ezen formája (mert pl.: nincs e-mailcíme).

(2.) Be kell tartani a *netikettet* (a világháló viselkedési kódexét), a benne foglalt elektronikus levelezésre vonatkozó etikai és viselkedési normákat (pl.: nézzünk el többet másoknak, mint amit magunknak megengedünk és kérjünk engedélyt a feladótól, ha az e-mailjében lévő információt másokkal is meg szeretnénk osztani).

(3.) Hasznos automatikusan minden e-mail végére rövid *nacionálét* illeszteni a levél feladójáról (neve, beosztása, intézménye, postacíme, telefonszáma).

(4.) Mindig meg kell győződni arról, hogy az e-mail *kinek szól és kitől várnak rá választ*. Lehet, hogy csak tájékoztatás (cc jelzéssel) és nem várnak rá választ.

(5.) Ha a válaszadásban más az illetékes, akkor *továbbítani* kell a levelet és egyúttal erről tájékoztatni a levélíró.

(6.) A *tárgy megjelölésre szolgáló mező kitöltése* fontos, nem hagyható el. Lényeges, hogy egyértelmű és informatív legyen (pl.: a 2021. július 10-ei értekezlet jegyzőkönyve).

(7.) A *helyesírás és központozás* szabályait be kell tartani.

(8.) Az e-mailnek is része: *az üdvözlés és az aláírás*.

(9.) *Minimum 10 perc várakozással* elkerülhető a hirtelen felindulásból adott válasz, amely a későbbiekben problémát okozna. Kedvező tartalmú leveleknél is célszerű várni, a szuperlatívuszok elkerüléséért. Ha azonnali reagálás szükséges, akkor a telefon vagy a személyes találkozás jobb megoldás.

(10.) Célszerű (és a levelezési programokban általában automatikus), hogy a válasz alatt megtalálható legyen *a küldőtől kapott e-mail is* (amelyre válaszolunk).

(11.) Segítik a levelezést a *sablonok* (sztemerd levelek) olyan speciális levéltípusoknál, amelyek gyakran előfordulnak (pl.: kapcsolatfelvétel, támogatás kérése), mert használatukkal idő takarítható meg. De lényeges, hogy a sablonok csak keretek, amelyeket mindig aktualizálni kell az adott alkalomhoz.⁶³⁹

---

⁶³⁸ Szabó, 2014, 222-227. o.

⁶³⁹ Szabó, 2014, 228-233. o.

A hivatalos elektronikus kommunikáció a büntetőeljárásban is megjelenik. A Be. rögzíti például:

(1.) az egyszerűsített elektronikus úton való kézbesítés lehetőségét (a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság az ügyiratot kézbesítheti a címzett elektronikus levelezési címére stb.)⁶⁴⁰ és

(2.) az elektronikus kapcsolattartást is szabályozza.⁶⁴¹ Az elektronikus kapcsolattartás lehet:

(2.1.) választható elektronikus kapcsolattartás (meghatározott feltételek fennállása esetén a büntetőeljárásban résztvevő személy vállalhatja az elektronikus kapcsolattartást, ebben az esetben például az ügyiratokat elektronikus úton kézbesítik számára),⁶⁴²

(2.2.) kötelező elektronikus kapcsolattartás (az erre köteles személy minden beadványt csak elektronikus úton nyújthat be – kivéve, ha szünetel az elektronikus ügyintézéshez való joga –, és részére is csak elektronikus úton kézbesít a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság),⁶⁴³

(2.3.) elektronikus kapcsolattartás a szakértővel (az erre köteles vagy ezt vállaló szakértő elektronikus úton nyújtja be a szakvéleményét és egyéb beadványait a nyomozó hatósághoz, az ügyészséghez és a bírósághoz, valamint az ügyiratokat is elektronikus úton kézbesítik számára)⁶⁴⁴ és

(2.4.) az elektronikus ügyintézését biztosító szervek egymás közötti és más szervekkel történő elektronikus kapcsolattartása.⁶⁴⁵

Elektronikus kapcsolattartásnál a határidőbe vagy lejárat napba nem számít bele az a nap, amelynek során minimum 4 órán át tartó – jogszabályban meghatározottak szerinti – üzemszünet vagy üzemzavar volt.⁶⁴⁶ Az elektronikus úton kapcsolatot tartó személy köteles – az elektronikus okiratként rendelkezésre nem álló – papíralapú beadvány mellékletnek a digitalizálásáról gondoskodni. Ha a nyomozó hatóságnak, az ügyészségnek és a bíróságnak – az eredetileg papíralapú ügyiratot – elektronikus úton kell továbbítania vagy kézbesítenie, akkor 10 munkanapon belül kell azt digitalizálnia.⁶⁴⁷ A nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság az elektronikus úton kézbesített ügyiratot ellátja a megfelelő elektronikus aláírással vagy elektronikus bélyegzővel.⁶⁴⁸ Az elektronikus kapcsolattartás során a nyilatkozatnak meg kell felelnie az E-ügyintézési törvénynek (a 17. § (1) bekezdésének),⁶⁴⁹ ellenkező esetben a nyilatkozat hatálytalan.⁶⁵⁰

*Az elektronikus kapcsolattartást a Pp. is szabályozza.*⁶⁵¹ Megkülönbözteti:

(1.) a választható elektronikus kapcsolattartást (ebben az esetben az elektronikus kapcsolattartásra nem köteles fél meghatározott feltételek esetén választhatja azt, hogy a perben

---

⁶⁴⁰ Be. 132. § (6) bek.

⁶⁴¹ Be. 148-162. §

⁶⁴² Be. 149. §

⁶⁴³ Be. 150. §

⁶⁴⁴ Be. 151. § (1) és (2) bek.

⁶⁴⁵ Be. 152. §

⁶⁴⁶ Be. 154. § (2) bek.

⁶⁴⁷ Be. 155. § (1) és (2) bek.

⁶⁴⁸ Be. 158. § (1) bek.

⁶⁴⁹ Be. 148. § (2) bek.

⁶⁵⁰ Be. 161. § (1) bek.

⁶⁵¹ Pp. 604-621. §

beadványait – pl.: a keresetlevelet, az okiratokat – elektronikus úton is benyújtja; az elektronikus út vállalása esetén a fél köteles elektronikus úton tartani a kapcsolatot a bírósággal és a bírósági iratokat is általában elektronikusan kézbesítik részére),⁶⁵²

(2.) a kötelező elektronikus kapcsolattartást (ebben az esetben a fél kötelezett az elektronikus kapcsolattartásra, beadványait csak elektronikusan nyújthatja be a bírósághoz és a bírósági iratokat – néhány kivétellel – elektronikusan kézbesítik részére),⁶⁵³

(3.) a szakértővel, a bírósággal, a közigazgatási szervvel és más hatósággal való elektronikus kapcsolattartást (ebben az esetben az elektronikus kapcsolattartást vállaló vagy arra köteles szakértő szakvéleményét és egyéb beadványait elektronikusan kézbesíti a bíróságnak és a bírósági iratokat is elektronikusan kézbesítik részére;⁶⁵⁴ a bíróságok (általában) elektronikus úton tartják a kapcsolatot egymással, a Kormány által kijelölt közfeladatot ellátó szervvel és a törvény szerint elektronikus ügyintézését biztosító szervvel⁶⁵⁵).

Elektronikus kapcsolattartás során az E-ügyintézési törvényben és végrehajtási rendeleteiben meghatározott módon kell eljárni,⁶⁵⁶ ellenkező esetben a nyilatkozat hatálytalan lesz.⁶⁵⁷

---

⁶⁵² Pp. 605. § (1) – (3) bek.

⁶⁵³ Pp. 608. § (1) bek.

⁶⁵⁴ Pp. 609. § (2) bek.

⁶⁵⁵ Pp. 610. §

⁶⁵⁶ Pp. 605. § (1) bek., 608. § (1) bek., 609. § (2) bek.

⁶⁵⁷ Pp. 618. § (1) bek.

IV. Kommunikáció, kultúra és jog

1. Kultúra

A kultúra rendkívül összetett jelenség, ezért sok meghatározása létezik, de nincs egységesen elfogadott definíció.⁶⁵⁸

A kultúra nagy részben szövegekből áll, de vannak *nem szövegszerű termékei* is, amelyeknek lényege az eseményszerűségükben mutatkozik meg. Ezek meghatározott szabályok és konvenciók szerinti, emberi szándékok eredményeként létrejövő, nem természetes jelentésű, szimbolikus jelenségek, például: (1.) rítusok, (2.) spektakulumok, (3.) játékok.⁶⁵⁹

(1.) *A rítusok* (és szertartások) – ősi típusai a kultúra nem szövegszerű termékeinek – akár évszázados hagyományokkal bíró, sokszor vallási gyökerekkel is rendelkező események, például búcsúk, karneválok, fesztiválok, parádék, esküvők és temetések (bár lehetnek akár szövegszerű vonásaik is: a szöveggel, dallal, zenével és tánccal kísért kultikus történetek – például passiók – előadásakor). A rítusok közös és lényeges sajátossága az, hogy identitás kifejező és közösségteremtő erejük van. Az ilyen rituális események befogadásakor a hangsúly a részvételre, az azonosulásra és a feloldódásra helyeződik (nem egy tényálláskomplexum felismerésére).⁶⁶⁰

(2.) *A spektakulumok* olyan látványosságok, amelyek a maguk valóságában tesznek megtapasztalhatóvá az emberek számára valami rendkívülit (kivételest és szokatlant), ilyenek például a vásári mutatványosok produkciói; a cirkuszi bohócok, akrobaták és állatidomárok műsorszámai; a tűzijátékok; a divatbemutatók és a (történelmi, természeti, technikai, művészeti és más kiemelkedő értékeket bemutató) kiállítások.⁶⁶¹

(3.) *A játék* értelme az, hogy önmagában létezik, nem valami önmagán túli dologra utal (mint a jelek és a szimbólumok). A játék lényege az, hogy a személy részt vesz benne és örömet talál benne. A játékból merít a költészet, valamint egyfajta játék a zene és a tánc is.⁶⁶² A zene nem verbális szövegnek is tekinthető. A hangszeres zene a 19. századtól – szakítva a korábbi például programzenei felfogással (amikor a zenei eszközök jelenségeket, eseményeket és tárgyakat jelenítenek meg) – öntörvényű, önmagáért megszólaltatandó és hallgatandó produkcióként értelmezhető: saját belső zenei szabályszerűségekkel, sajátos zenei nyelvként, zenei témák és zenei gondolatok megjelenítőjeként. A tánc egy olyan kulturális jelenség, amely egy sajátos testnyelv megnyilvánulásaként a végtagok és a test – hagyományok vagy koreografált szabályok szerinti – ritmikus mozgásával valósul meg.⁶⁶³ A játékok különleges csoportja a sportjátékok köre, amelyek a rítusokkal (pl.: az olimpiai játékok megnyitásának szertartásszerű részletei) és a spektakulumokkal (pl.: a közönség tagjai szurkolókként azonosulhatnak a versenyzőkkel) is átfedést mutathatnak.⁶⁶⁴

---

⁶⁵⁸ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 32. o.

⁶⁵⁹ Terestyéni, 2006, 108-109. o.

⁶⁶⁰ Terestyéni, 2006, 108. o.

⁶⁶¹ Terestyéni, 2006, 108-109. o.

⁶⁶² Terestyéni, 2006, 109. o.

⁶⁶³ Terestyéni, 2006, 97-98. o.

⁶⁶⁴ Terestyéni, 2006, 110. o.

A kultúra különleges terméke a színház (az előadó-művészet), amely egyesíti a szövetségességét és az eseményességét. Egyszerre valósulhat meg benne a szöveg (a mű verbális, zenei és táncos anyaga), a játék (az előadók produkciója), a spektakulum (különleges népi esemény) és a kommunikáció (a tartalmak és értékek hozzáférhetővé tétele által).⁶⁶⁵

Az egyes kultúrákat sok szempont szerint össze lehet hasonlítani. Például *Hofstede* a következő *kulturális értékdimenziókat* állapította meg (amelyek minden kultúrára lényeges hatást gyakorolnak, így általuk azok jellemezhetők és megismerhetők főbb sajátosságaik):

(1.) *Az identitás dimenzió* végpontjai: az individualizmus és a kollektívizmus. Az individualizmus esetén az egyén szerepe kitüntetett, hangsúlyozott az egyéniség szerepe és a függetlenség, a társadalom díjazza az egyéni teljesítményt és a versenyt, valamint a gondolkodás „én” központú; ilyen típusú ország például az Egyesült Államok, Hollandia, Nagy-Britannia, Ausztrália és Új-Zéland. A kollektívizmus esetén a társadalmi keretek erősek, az egyén jelentősen függ a közösségtől, az emberek a családra és a rokonokra támaszkodnak, a cél a konfliktusok elkerülése és a harmónia fenntartása, valamint a gondolkodás „mi” központú; ilyen például az afrikai és az ázsiai országok többsége, Kolumbia, Peru és Venezuela.

(2.) *A hierarchia dimenzió* a hatalmi távolságban nyilvánul meg (hoggy mennyire jellemző a hatalom tisztelete az emberi kapcsolatokban). A nagy hatalmi távolságú kultúrákban tisztelik a pozícióban lévőköt (pl.: Brazília, Mexikó, India és Venezuela). A kis hatalmi távolságú kultúrákban nem akadály a szociális érintkezésnek a pozíció (pl.: Ausztria, Dánia, Írország és Svédország).

(3.) *A nemi jellemzők dimenzióba* a maskulinitás és a feminitás tartozik. A maskulin értékeket előtérbe helyező társadalmakban fontos szerepe van a teljesítményorientációnak, a pénzközpontúságnak, az anyagi sikernek és a nemi szerepek éles elkülönülésének (pl.: Ausztria, Japán, Svájc és Venezuela). A feminin értékeket hangsúlyozó társadalmakban jelentősebb szerephez jut a szociális érzékenység, az egyenjogúság, a kompromisszumkeresés és nagyobb a politikában a nők aránya (pl.: Dánia, Hollandia, Norvégia és Svédország).

(4.) *Az igazság dimenzióban* (amelyben „jövötudat” fejeződik ki) a bizonytalanságkerülés mentén jellemezhetők a kultúrák. Erős a bizonytalanságkerülés az olyan társadalmakban, ahol nagyon fontosak az időpontok és a határidők, az oktatási rendszer zárt és korlátozza a gyerekek kreativitását (pl.: Ausztria és Németország). A bizonytalanságot nem kerülő társadalmakban nem jelent problémát vagy sértést, ha valaki elkésik egy találkozórol (sokszor csak körülbelülre beszél meg az időpontot), az oktatási rendszer nyitottabb és gyakorlatorientáltabb, valamint kevésbé stresszesek az emberek (pl.: Belgium, Görögország és Portugália).

(5.) *Az érdem dimenzióval* később egészült ki a rendszer, amikor Bond és munkatársai egy kínaiaktól származó kérdőívvel kezdtek el dolgozni (ez a dimenzió a nyugati kutatókban fel sem merült). Ebben a hosszú vagy rövid távú orientáció fejeződik ki. A hosszú távú orientációjú kultúrákra a kitartás, a takarékoság, a szégyentudat, a státusközpontú emberi kapcsolati rendszerek, a lojalitás és a közösség méltóságának megőrzése jellemző (pl.: Dél-Korea, Japán, Hongkong és Tajvan).

---

⁶⁶⁵ Terestyéni, 2006, 110. o.

Az egyes kulturális értékdimenziók értelmezése eltérő lehet az egyes országok között (pl.: a japánok a munkahelyükhöz lojálisak, a kínaiak a családjukhoz) és egy országon belül is (pl.: más egy angol kanadai és egy francia kanadai gondolkodásmódja).⁶⁶⁶

A kultúrát *Hofstede hagymamodelljében* a hagyma rétegeihez hasonlítva írja le:

- a modell (a hagyma) belsejében (1. réteg) az alapvető értékek helyezkednek el (morál, jó, rossz, tisztesség),
- a 2. réteg a rítusoké (amelyek az adott kultúra társadalmilag fontosnak ítélt közös tevékenységei, pl.: üdvözlés, udvarlás),
- a 3. réteget a hősök adják (akik olyan kitalált vagy valódi személyek, akik tulajdonságaik által mintát nyújtanak az adott kultúrához tartozóknak) és
- a külső héjban (4. rétegben) a szimbólumok találhatóak (olyan szavak, gesztusok és tárgyak, amelyeknek sajátos jelentését csak az adott kultúra tagjai ismerik).⁶⁶⁷

Goldman jéghegymodelljében azt hangsúlyozza, hogy a kultúra jelentős és lényegi része (mint a jéghegy 90%-a) láthatatlan és megismerhetetlen. A kultúra látható része (pl.: a történelem, a nyelv és a hagyományok) megismerhető és elsajátítható. De a kultúra láthatatlan része (pl.: szocializációs minták, értékek, feltételezések) csak akkor válik tudatossá, amikor egy másik kultúrával találkozik.⁶⁶⁸

2. Interkulturális kommunikáció

Az utóbbi évtizedekben a nyelvtudás felértékelődésével és a globalizáció⁶⁶⁹ hatására fokozódott az érdeklődés más népek kultúrája iránt és előtérbe került a kultúrák közötti kommunikáció.⁶⁷⁰ Ahhoz, hogy az emberek sikeresen tudjanak kommunikálni, meg kell ismerniük egymás kommunikációs szokásait és kultúráját.⁶⁷¹ A nemzetközi kultúrakutatásnak három fő irányzata különíthető el: a monokulturális vizsgálatok (egy nemzet kultúrájának megismerése), az interkulturális vizsgálatok (kettő vagy több kultúra összehasonlítása) és a multikulturális vizsgálatok (több kultúra találkozásának és egymásra hatásának kutatása).⁶⁷²

Az interkulturális kommunikáció terminus az 1970-es évektől kezdett elterjedni, mellette léteznek más elnevezések is, például: kultúraközi kommunikáció, keresztkulturális kommunikáció, nemzetközi kommunikáció (eltérő anyanyelvet beszélők közötti kommunikáció), interkommunikáció (országhatárokon átívelő kommunikáció), transzkulturális kommunikáció (a tömegtájékoztatási eszközök szintjén megvalósuló kommunikációval kapcsolatban), interetnikai kommunikáció, exolingvális kommunikáció (anyanyelvi és nem

⁶⁶⁶ Fercsik – Raátz, 2018, 45-48. o.

⁶⁶⁷ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 32-33. o.

⁶⁶⁸ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 33. o.

⁶⁶⁹ Földes Csaba: „Interkulturális kommunikáció”: koncepciók, módszerek, kérdőjelek. = Fordítástudomány.

Tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből. 2007/1, 16. o.

⁶⁷⁰ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 32. o.

⁶⁷¹ Fercsik – Raátz, 2018, 45. o.

⁶⁷² Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 32. o.

anyanyelvi beszélők közötti kommunikáció), interalloglottális kommunikáció (nem anyanyelvi beszélők közötti kommunikáció), transznacionális kommunikáció (régiók, kisebbségek, társadalmi csoportok stb. közötti kommunikáció) stb.⁶⁷³

Az interkulturális (kultúraközi) kommunikáció az egyes népek kultúrájával, valamint a társadalmi csoportok és közösségek által megalkotott szubkultúrák kommunikációjával foglalkozik. Az interkulturális kommunikációban legalább három megközelítésnek kell érvényesülnie: a nyelvészeti, a kognitív pszichológiai és a kultúratudományi-szociológiai oldalnak.⁶⁷⁴

Hall szerint a másoktól jövő kommunikációs üzeneteket az emberek közös tudásuk szerint értelmezik, amelynek lényeges részét a kultúrájuk értékei és gondolkodásmintái jelentik.⁶⁷⁵ Lényegében akkor interkulturális a kommunikáció, amikor az egyik kultúrában létrehozott üzenet értelmezésének feladata egy másik kultúrára hárul. Ez azért jelenthet problémát, mert az emberek valósághoz való viszonyát meghatározza az a kultúra (és nyelv), amelynek szűrőjén át értelmezik az információkat. A különböző kultúrákból származó személyek közötti interakció során alakul ki a sajátos és új kultúra: a „tercier (harmadik) kultúra” (vagy interkultúra), amely köztes világgként nem felel meg teljesen az eredeti két életvilágnak.⁶⁷⁶

A kulturális érintkezések során, amikor a felek megpróbálnak alkalmazkodni egymáshoz, előfordulhat az „interkulturális hiperkorrekció” (Knapp, Knapp és Potthoff) vagy más szóval a „hiperakkomodáció” (Ostheider) jelensége. Például a megszólítás esetén, amikor a külföldi beszélő – ismervé azt a szabályt, hogy a családnév és a keresztnév sorrendje a magyarban más, mint a saját nyelvében – a magyar beszélgető partner által már előzőeken megfordított („nemzetköziesített”) névsorrendet (pl.: „Dr. Petra Példa”) visszafordítva: „Dr. Petra” megszólítást használ.⁶⁷⁷

Az interkulturális kommunikációs helyzetekben előforduló félreértések vizsgálata során került megalkotásra a lakúna-modell. A „lakúna” műszó, amely valami olyat jelöl, ami hiányként érzékelhető, vagy teljesen másként jelenik meg, tehát egyfajta hiányt, rést vagy különbséget fejez ki a két kulturális perspektíva között.⁶⁷⁸

3. A nem verbális kommunikáció kulturális különbségeinek néhány példája

Egyes kultúrákban tudatosan irányított lehet a *tekintet* (pl.: a japánok inkább a nyakat nézik nem a szemet beszélgetés közben). Az északi népek beszélgetés közben rövidebb ideig nézik egymást, mint a déliek.⁶⁷⁹

Az *orrnak* általában nincs kiemelt szerepe a mimikában, csak néha válik hangsúlyossá. Például az orr ráncolása (fintora) a magyar kultúrában azt jelzi, hogy szokatlan szagot érez a

---

⁶⁷³ Földes, 2007, 15-19. o.

⁶⁷⁴ Földes, 2007, 28. o.

⁶⁷⁵ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 33. o.

⁶⁷⁶ Földes, 2007, 20-22. o.

⁶⁷⁷ Földes, 2007, 23. o.

⁶⁷⁸ Földes, 2007, 26. o.

⁶⁷⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 106. o.

személy, de ugyanez néhány paraguayi és új-guineai törzsnél tagadást jelent. Az új-zélandi maori bennszülötteknél az orr az üdvözlés eszköze, amikor úgy köszöntik egymást, hogy összedörzsölik az orrukat. Az orr megérintése is hordozhat információt. Az orr megcsavarása a franciáknál azt jelenti, hogy egy harmadik személy (akiről a beszélgetésben szó van) nagyon berúgott, míg ugyanez a jel Puerto Ricóban azt a kérdést fejezi ki, hogy mi folyik itt. Egyes kutatások szerint beszélgetés közben az orr gyakori megérintése utalhat arra, hogy az illető zavarban van, vagy talán nem mond igazat.⁶⁸⁰

A *nyelv* kinyújtása a magyaroknál csúfolódásnak számít, de a tibetieknél az üdvözlés jele.⁶⁸¹

A *mosoly* örömet fejez ki, de pontos értelmezése mégsem mindig egyszerű, mert egyes kultúrákban kötelező mindig mosolyogni, néhány foglalkozásban és bizonyos helyzetekben is elvárás a mosoly, így nehéz eldönteni, hogy mikor jelent valódi örömet.⁶⁸²

A *bólintás* a világ nagy részén az egyetértés és az igenlés jele, de Dél-Európa egyes területein (pl.: bolgár, görög és török) tagadást jelent.⁶⁸³

Hevesen és sokat *gesztikulálnak* az olaszok, a franciák, a spanyolok és a portugálok; kevésbé és lassabban a németek, a dánok és a svédek; sőt az angoloknál a fegyelmezetlenség jelének számít. Egyes kézjelek szorosan kötődnek egy adott kultúrához (pl.: a keresztvetés).⁶⁸⁴

Az *érintés szabályrendszere* is eltérő lehet a különböző kultúrákban. Általában nem érintik meg egymást a kommunikáció során a japánok, a németek, az észtek, a kanadaiak, az angolok stb. Például az angolszászok csak kivételes esetben érintenek meg családon kívüli személyt, mert az komoly bonyodalmat okozhat. Többnyire megérintik egymást a kommunikáció során az olaszok, a görögök, a spanyolok, a portugálok, az oroszok stb. A Közel-Keleten az arab kultúrában például, ha az üzleti partnerek kézen fogva sétálnak az utcán, azzal a barátságot és a tiszteletet fejezik ki.⁶⁸⁵ A magyarok az érintések gyakoriságának skáláján a két véglet között (túl sok vagy túl kevés érintés) nagyjából középen helyezkednek el.⁶⁸⁶

Az *érintés-térkép* (megérinthető területek térképe) tartalmazza a másik emberen megérinthető testrészek leírását, amely kultúránként eltéréseket mutathat. A magyar kultúrában általában azonos nemű barátoknál ez a kezét és a vállat jelenti, barátnőknél még a kart és az arcot is. A buddhista kultúrában azonban tilos a fejnek (mint a lélek székhelyének) megérintése.⁶⁸⁷

Az arab és az indiai kultúrákban úgy szabályozzák *az egymás közötti teret* a beszélgetők, hogy olyan közel álljanak egymáshoz, hogy érezzék egymás leheletét.⁶⁸⁸

Ugyanakkor a kitágult világ „globális falujában” azonban az is megfigyelhető, hogy egyre inkább elkezdenek egyformává válni a szokások és a viselkedési módok, valamint a nem

---

⁶⁸⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 105. o.

⁶⁸¹ Fercsik – Raátz, 2018, 107. o.

⁶⁸² Fercsik – Raátz, 2018, 107. o.

⁶⁸³ Fercsik – Raátz, 2018, 109. o.

⁶⁸⁴ Fercsik – Raátz, 2018, 109. o.

⁶⁸⁵ Fercsik – Raátz, 2018, 114. o.

⁶⁸⁶ Szabó, 2014, 191. o.

⁶⁸⁷ Bernáth – Révész, 1998, 254. o.

⁶⁸⁸ Fercsik – Raátz, 2018, 112. o.

verbális jelek használata is közelít egymáshoz (pl.: a divat területén sokszor nehéz eldönteni csak az öltözékről, hogy egy fiatal melyik földrész, melyik országában élhet).⁶⁸⁹

4. A verbális kommunikáció kulturális relativizmusa

Humboldt szerint olyan világban él az ember, amelyet megjelenít számára a nyelv. Erre a megállapításra épül *a nyelv kulturális relativitásának elmélete* (Sapir és Whorf). Az elmélet szerint a világ nagyrészt egyenlő a csoport nyelvi szokásainak következményeivel. Így két nyelv nem hasonlíthat annyira egymáshoz, hogy teljesen ugyanazt a társadalmi valóságot jeleníthesse meg, és emiatt a különböző társadalmak világi világai különböznek egymástól.⁶⁹⁰

A nyelvi kulturális különbségekre jó példa a szókincs. Például az eszkimók szókincse gazdag a különböző hófajták leírásában (más szó használatos pl.: a szélfújta hó / hulló hó / összetömörödött hó kifejezésére)⁶⁹¹; Burmában a rizs 20 fajtáját 20 különböző szóval fejezik ki; maszájul 17 szóval jelölhető a tehén, és az arab nyelvben több 100 szó van kapcsolatban a tevével. A szókincs összefügg a társadalmi kapcsolatok adott kultúrára jellemző szerveződésével is. Például a japán nyelv személyes névmásaival finomabb megkülönböztetése valósulhat meg a személyes kapcsolatoknak, mint az európai nyelvek névmásaival.⁶⁹²

A nyelvek abban is különbözhetnek, hogy a színspektrum mennyi színét képesek megnevezni, pedig az emberi látórendszer univerzális. Berlin és Kay kutatásai szerint a teljes színspektrum lefedésére vannak olyan nyelvek (a közel 100 vizsgált nyelv közül):

- amelyek csak 2 alapvető színnevet használnak (mindig a fehéret és a feketét),
- amelyek 3 alapvető színnevet használnak (mindig a vörössel kiegészülve),
- amelyek 6 alapvető színnevet használnak (mindig a sárga, a zöld és a kék jelenik meg új színnévként),
- amelyek 7 alapvető színnevet használnak (mindig a barna az újonnan megjelenő) és
- (például a magyar és az angol) amelyek 11 alapvető színnevet használnak (mindig a bíbor, a rózsaszín, a narancs és a szürke az újként alkalmazott).⁶⁹³

A nyelvek szerkezeti különbségei világszemléleti különbségeket is mutatnak. Például a hopi indiánok nyelvében nincsenek olyan igeidők (múlt, jelen, jövő), mint az európai nyelvekben, de az idő kifejezésére mégis szélesebb választékból meríthetnek. Annak az eseménynek az elmondására hopi nyelven, hogy „valaki fut”, az eseményre vonatkozó tudás függvényében használható, hogy „tudom, hogy most éppen fut”, „tudom, hogy éppen fut, bár most nem látom”, „emlékszem, hogy láttam futni, és úgy gondolom, hogy még mindig ezt teszi” vagy „nekem azt mondták, hogy éppen fut”. Az európai nyelvekben megjelenő nyugati kultúra központi tengelye az idő és a tér. De a hopi kultúrában élők az események egymásra következésének fogalomrendszerében élnek, így számukra az idő nem mérhető, nincs értéke,

---

⁶⁸⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 11-12. o.

⁶⁹⁰ Bernáth – Révész, 1998, 287. o.

⁶⁹¹ Terestyéni, 2006, 52. o.

⁶⁹² Bernáth – Révész, 1998, 288. o.

⁶⁹³ Bernáth – Révész, 1998, 290-291. o.

nem lehet elvesztegetni vagy spórolni, az a lényeges, ahogyan követik egymást az események.⁶⁹⁴

A nyelvi relativitás elméletével szemben felhozhatók például a nagy világvallások (amelyek adott világszemléletet is közvetítenek), mert egyaránt elterjedtek a különböző nyelvű kultúrákban. Tehát a nyelv nem zárja áthatolhatatlan falak közé az embereket, mert bár vannak nyelvi különbségek, azért léteznek közös pontok is. A nyelvi relativitás elméletének jelentős érdeme, hogy a figyelmet a nyelv és kultúra közötti szoros kölcsönhatásra irányította.⁶⁹⁵

A nyelvi relativitás nem zárja ki a nyelvi univerzálisok létezését. Például a burmaiaknak sokkal több nevük van a rizsfajtákra, mint az oroszoknak, de a főnév nyelvi kategóriája valamennyi nyelvben megvan, és ez a nyelvi univerzálisok lényege (amelyeknek háttere az ember biológiailag megalapozott megismerési kapacitása).⁶⁹⁶

Bernstein 1950-60-as évekbeli kutatásai szerint a nyelvi relativitás egy kultúrán belül is megtalálható. A különbségek a szubkultúrák sajátos érzékelés- és észlelésmódjaival (és az ezek hátterében álló nem nyelvi és nyelvi szocializációs folyamatokkal) állnak összefüggésben. Angol munkásosztálybeli és középosztálybeli fiatalokkal végzett vizsgálata bizonyítja, hogy *egy kultúrán belül létezhet több nyelvi kód*: (1.) korlátozott és (2.) kidolgozott is.

(1.) *A korlátozott nyelvi kód* főbb jellemzői: az egyszerű és rövid mondatok, a sok befejezetlen mondat, a rövid felszólítások, az egyszerű és ismétlődő kötőszóhasználat, a melléknevek és határozószavak korlátozott használata stb.

(2.) *A kidolgozott nyelvi kód* főbb sajátosságai: a bonyolult szerkezetű mondatok, a változatos kötőszó használata, az egyéni minősítés, a választékos melléknév használata stb.⁶⁹⁷

5. Társadalom

Az ember társadalmi szerveződés jellegű együtteseinek több szükségletet is ki kell tudniuk elégíteni a fennmaradásukhoz, például az információ- és tudásszükségletet (mi a helyzet a környezetükben), valamint a kommunikációs szükségletet (a tagok egymás tudomására tudják hozni a szándékaikat és tapasztalataikat, tehát tudjanak információkat cserélni és kommunikálni).⁶⁹⁸

A szociolingvisztika foglalkozik a társadalom és a nyelv összefüggéseinek vizsgálatával. Célja egyrészt az emberi nyelv természetének megértése (ehhez társas környezetében vizsgálja a nyelvet), másrészt a társadalom és a nyelv kölcsönhatásának és viszonyának megértése.⁶⁹⁹

---

⁶⁹⁴ Bernáth – Révész, 1998, 288-289. o.

⁶⁹⁵ Bernáth – Révész, 1998, 289. o.

⁶⁹⁶ Bernáth – Révész, 1998, 289-290. o.

⁶⁹⁷ Bernáth – Révész, 1998, 291-292. o.

⁶⁹⁸ Terestyéni, 2006, 142-144. o.

⁶⁹⁹ Terestyéni, 2006, 49. o.

A nyelvek több szempontból is rétegzettek:

- (1.) *horizontálisan* (ez a területi differenciálódás áll a – földrajzi és történeti – dialektusok háttérében),
- (2.) *vertikálisan* (a társadalmi helyzet és státusz mentén történő nyelvi elkülönülések eredménye a szociális dialektusok kialakulása, a társadalmi rétegek nyelvi változatainak létrejötte) és
- (3.) *funkcionálisan* (a szakmák igényei hatnak a szaknyelvek elkülönülésére). A nyelvközösségek tagjai képesek átjárni anyanyelvük változatai között, nyelvi regisztert váltani a különböző társadalmi szerepeknek és helyzeteknek megfelelően.⁷⁰⁰

5.1. Társadalmi normák

A norma olyan magatartási szabály, amely előírja – a lehetségesek közül – a helyes és követendő cselekedetet.

A társadalmi normák az emberi társadalommal együtt alakultak, közös jellemzőik:

- (1.) az érvényesség (adott körben betartandók és általában be is tartottak),
- (2.) az általánosság (a magatartás zsinórmértékének egyenlő módon való megállapítása),
- (3.) az ismételtség (többször előforduló magatartásra vagy eseményre vonatkozás),
- (4.) a hipotetikus szerkezet (meghatározott feltételek teljesülésekor érvényesül a norma),
- (5.) a normativitás (a követendő magatartási szabályt a jövőre vonatkozóan írja elő, és az bizonyos feltételek fennállása esetén visszatérően követendő),
- (6.) a szankció (kényszer biztosítja érvényesülésüket),
- (7.) a reciprocitás (kötelezettségek és jogosultságok kölcsönösségében értelmezhetők) és
- (8.) az értékviszony (értékelést fejez ki a követendő magatartás előírásával).⁷⁰¹

A társadalmi normáknak három lényegi mozzanata van: (1.) a magatartás megfogalmazása és leírása, (2.) a normatív minősítése a magatartásnak (pl.: kötelező, tilos) és (3.) a normasértés következményeinek rögzítése (ez a szankció).⁷⁰²

A társadalmi norma általános funkciója lehet:

- (1.) az információadás (a megfelelő cselekvési lehetőségekről és az oksági összefüggésekről),
- (2.) a közösségi integráció és kooperáció biztosítása,
- (3.) a stabilizálás (az egyéné és a közösségé),

---

⁷⁰⁰ Terestyéni, 2006, 49-50. o.

⁷⁰¹ Visegrády, 1996, 5-6. o.

⁷⁰² Visegrády, 1996, 6. o.

(4.) mérce (értékmérő) adása a magatartás értékeléséhez és

(5.) segítség nyújtása mások jövőbeli magatartásának kiszámításához.⁷⁰³

A társadalmi és történelmi változásokkal a normák különböző típusai jöttek létre. Eleinte a szokás, az erkölcs és a vallási normák játszottak meghatározó szerepet. Ezt követte a *jogi normák* megjelenése, majd kialakultak a további társadalmi normák – például *az illem* és a *divat* –, legvégül pedig a politikai és szervezeti normák.⁷⁰⁴

5.1.1. Jogi normák

A társadalmi normák sajátos fajtája a jogi norma, amely általános és mindenkire nézve kötelező magatartást (szabályt) fogalmaz meg. A többi társadalmi normától megkülönböztető sajátossága az, hogy ezt az állam (az állami szerv) alkotja és érvényesülését is az biztosítja.⁷⁰⁵

A jogi normák „zárt normák”, mert az adott társadalomhoz (csoporthoz) való tartozás megszabja működési és alkalmazási területüket.⁷⁰⁶

A jogszabályok a „formális kötelező erő normái” közé tartoznak. Az ebbe a csoportba tartozó normákra az a jellemző, hogy azok a felállításukra (és nem az értékelésükre) tekintettel bírnak kötelező erővel.⁷⁰⁷

Más társadalmi normákkal (pl.: erkölcsi normákkal) együtt, azokkal kölcsönhatásban érvényesül a jog, ezért a jogi szabályozás hatékonyságát ezek is fokozhatják vagy gyengíthetik.⁷⁰⁸

5.1.1.1. Jogi kultúra

A jogi kultúra két részre osztható: a laikus (külső) és a jogászi (belső) jogi kultúrára, amely részek összefonódva élnek egy jogi kultúraként.⁷⁰⁹

A jogi kultúra négy elemből áll: (1.) a könyvekben lévő jogból („law in books”) és a valóságban érvényesülő jogból („law in action”), (2.) az intézményi infrastruktúrából (amely magában foglalja a bírósági rendszert és a jogászi hivatást is), (3.) a jogilag releváns magatartások modelljeiből (pl.: pereskedés esetén) és (4.) a jogtudatból.⁷¹⁰

Megkülönböztethető: (1). az orientatív jellegű és (2.) a legális jogi kultúra.

(1.) Az orientatív jogi kultúrák közé az afrikai és az ázsiai jogi kultúrák tartoznak. Ebben az esetben a társadalom számára a jogszabályoknak inkább orientáló (eligazító) – és nem

---

⁷⁰³ Visegrády, 1996, 7. o

⁷⁰⁴ Visegrády, 1996, 5. o

⁷⁰⁵ Visegrády, 1996, 7-8. o

⁷⁰⁶ Visegrády, 1996, 7. o

⁷⁰⁷ Visegrády, 1996, 6. o

⁷⁰⁸ Visegrády, 1996, 8. o

⁷⁰⁹ Visegrády, 1996, 3. o.

⁷¹⁰ Visegrády, 1996, 3. o.

kimondottan normatív – jelentősége van. A „Law and Development” tudományos irányzat foglalkozik azzal, hogyan működnek itt a legális jogi kultúrákból átvett jogszabályok és jogintézmények.

(2.) A legális jogi kultúra a nyugati jogi kultúrákra jellemző. Ebben az esetben a jog elfogadása a magatartást normatívan irányító szabályként valósul meg, bár ennek mértéke kultúránként eltérő. Például a common law esetén más országokénál nagyobb a bíróság tekintélye, de még a kontinentális (európai) jogi kultúrák sem egyformák. Például az ezek közé tartozó német jogi kultúrában hagyományosan nagyra értékelik a jogot, míg a holland jogi kultúra inkább a „beleid” kifejezéssel jellemezhető (amely az előnyös jogszabályok követését és a hátrányosak kikerülését jelenti). A közép-kelet-európai régióban lévő jogi kultúrákra jellemző a jogi szabályozásba vetett hit és az aziránt érzett bizalom (ezzel együtt a társadalmi problémák jogi keretek közötti vizsgálata).⁷¹¹

5.1.2. Illem normák, etikett és protokoll

Az illem fogalma (a Magyar értelmező kéziszótár szerint): „A társadalmi érintkezés, a jó modor, az udvariasság szabályainak összessége.”,⁷¹² az illemszabály pedig „Az illem körébe vágó sz.”.⁷¹³

Az etikett fogalma (az Idegen szavak és kifejezések szótára szerint):

- „az udvari szertartási és illemszabályok összessége”,
- „a társadalmi érintkezés formáinak megszabott és megmerevedett rendszere”, valamint
- „címke, árujegy”.⁷¹⁴

A protokoll fogalma (az Idegen szavak és kifejezések szótára szerint):

- „jegyzőkönyv; nemzetközi tárgyalások alkalmával a tárgyalások eredményét rögzítő, mindegyik fél által aláírt okmány”,
- „a diplomáciai képviselők egymással való hivatalos érintkezését rögzítő szabályok összessége”,
- „a hivatalos meghívásokra vonatkozó íratlan szabályoknak, érvényben levő szokásoknak összessége”, valamint
- „diplomáciai és sajtófogadásokkal, bemutatókkal kapcsolatos, ott szokásos; erre szolgáló”.⁷¹⁵

---

⁷¹¹ Visegrády, 1996. 3-4. o.

⁷¹² Juhász – Szőke – O. Nagy – Kovalovszky, 1978. 587. o.

⁷¹³ Juhász – Szőke – O. Nagy – Kovalovszky, 1978. 587. o.

⁷¹⁴ Bakos Ferenc (szerk.): Idegen szavak és kifejezések szótára, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978. 233. o.

⁷¹⁵ Bakos, 1978, 691-692. o.

5.1.2.1. Illemszabályok

Az *illemszabályok* közül sok a *tekintet*hez kapcsolódik. Illik a partner szemébe nézni beszélgetés közben, a kérdésre a kérdezőre nézve válaszolni. De nem szabad túlzásba esni, mert a túl merev és hosszan nézés a beszélgető partnert zavarba hozhatja. Nem illik hosszasan megbámulni senkit, még akkor sem, ha valami feltűnő (ruha, kirívó viselkedés) vele kapcsolatban. Az idegen emberekkel közelről általában a szemkontaktus kerülése a jellemző (pl.: a liftben minél közelebb állunk fizikailag az idegenekhez, annál jobban próbáljuk kerülni velük a szemkontaktust), de távolabbról, nagyobb térben (pl.: előadóterem, utca) bátrabban valósul meg a „szemezés”.⁷¹⁶

Egy előadás során ideális az idő 90%-ában a hallgatóságra nézni; a szemkontaktussal tovább fenntartható a figyelem, mint a papír nézésével; erőt is adhat a másik fél érdeklődése a mondandó folytatásához; a nagy közönség előtti beszéd tartásánál érdemes kisebb részekre felosztani a hallgatóságot (sorokra vagy csoportokra) és nagyjából egyenlő ideig nézni az egyes részeket; nem helyes bizonytalanság esetén az égre nézni.⁷¹⁷

A *kezek* illetmenánál fontos hangsúlyozni, hogyha társaságban vagy beszélgetés közben problémát okoz a kéz, akkor tanácsos minél kevesebbet mozgatni. (Nem illik például: beszélgetés közben zsebre tenni a kezet, ráncigálni az asztalterítő bojtjait, tépdetni az asztalra tett virágok szirmait, játszani a közeli tárgyakkal és malmozni a hüvelykujjakkal).⁷¹⁸

A nyilvános megszólalás vagy előadás során érdemes figyelni arra, hogy a gesztusok nyugodtak, folyamatosak és a verbális (valamint a többi nem verbális) közléssel összhangban álljanak. Inkább kevesebb legyen a gesztus, de szolgáljon hangsúlyozásra és kiemelésre. Érdemes egy ideig kitartani az adott gesztust, hogy a hallgatóság értelmezhesse (a túl gyorsan változtatott gesztusok a kapkodás érzetét keltik). Lényeges a gesztusok természetessége. Legyenek szélesek a mozdulatok, szabadon mozgó, teljes karral végzetek. A könyök kissé távolodjon el a törzstől gesztikulálás közben, mert a hozzászorított kar szorongásról árulkodik. Mindig mell- és vállmagasságban történjen a gesztikulálás (így szembe tűnőbb), és az arcot soha ne takarja el (mert úgy megtöri a hangot és elfedi a mimikát). A jól láthatóságért annál szélesebb gesztusok szükségesek, minél nagyobb a hallgatóság. Pár másodpercre a tekintet is követheti az egyes gesztusokat (pl.: az oldalra mutatást).⁷¹⁹

A *láb* illendő tartására is figyelni kell ülőhelyzetben a nőknek,⁷²⁰ a lábkeresztezés gesztusa sokszor annak a tanításnak köszönhető, miszerint egy úrinő így ül.⁷²¹

Általában akkor megfelelő a *testtartás*, ha illendő és természetes. Nem illik állás közben támaszkodni (sem székhez, sem falhoz), és a jelenlévőknek hosszabb időn keresztül hátat fordítani (pl.: hosszú időn át az ablakon kifelé nézelődni).⁷²²

---

⁷¹⁶ Fercsik – Raátz, 2018, 106. o.

⁷¹⁷ Szabó, 2014, 192. o.

⁷¹⁸ Fercsik – Raátz, 2018, 109. o.

⁷¹⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 110-111. o.

⁷²⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 111. o.

⁷²¹ Pease, A.: Testbeszéd. Gondolatolvasás gesztusokból. Budapest, Park Kiadó, 1995. 82. o.

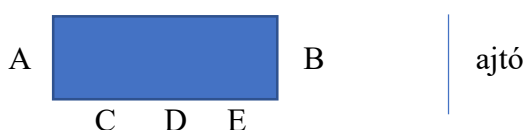
⁷²² Fercsik – Raátz, 2018, 111-112. o.

5.1.2.2. Ülésrend

A *protokoll* szabályai határozzák meg például a *helyes ülésrendet* az egy asztalnál ülő személyek között.⁷²³ Az asztalnál elfoglalt hely mutathatja a személy tekintélyét, hatalmát és a tárgyalási stratégia szempontjából is lényeges lehet.⁷²⁴ (Lásd: II.5. A sikeres tárgyalástechnika alapjai)

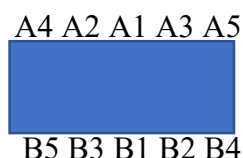
Az 9. ábra⁷²⁵ szerinti téglalap alakú asztalnál: az A helyen ülő a legtekintélyesebb, az ő hatalmi helyzete a legjobb és legnagyobb a befolyása (nemcsak az asztalfőn ül, de lényeges az is, hogy szemben ül az ajtóval, nem annak háttal), a B széken helyet foglaló a 2. legtekintélyesebb, majd a C. a 3., a D. a 4. és az E. az 5. a sorban.⁷²⁶

9. ábra: Tekintély kifejezése az ülésrendben

A 10. ábra⁷²⁷ ültetési rendje ideális egyenrangú felek tárgyalása esetén, ha a megbeszélésen több személy is részt vesz. Az azonos álláspontot képviselő személyek az asztal azonos oldalán foglalnak helyet: az oldal közepén az 1. számú vezető, jobb kezénél a 2. számú vezető vagy a főkérdésben illetékes személy (pl.: szakértő), bal kezénél a 3. számú vezető vagy a tolmács (ha az 1. számú vezetőnek szüksége van rá) stb.⁷²⁸

10. ábra: Egyenrangú tárgyalófelek ülésrendje az asztalnál

A 11. ábra⁷²⁹ szerinti kerek asztal elősegíti az egyenlő társadalmi helyzetű személyek kommunikációját (mindenki egyforma méretű asztalrészre tarthat igényt). De különböző mértékű hatalommal bíró személyeknél (mint pl.: Artúr király legendás kerekasztalánál) a legtekintélyesebb személytől számítva alakul a sorrend. Ha a legnagyobb hatalommal az A

⁷²³ Fercsik – Raátz, 2018, 113. o.

⁷²⁴ Pease, 1995, 156-164. o.

⁷²⁵ Forrás: Az ábrát a Pease, 1995, 164. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

⁷²⁶ Pease, 1995, 164. o.

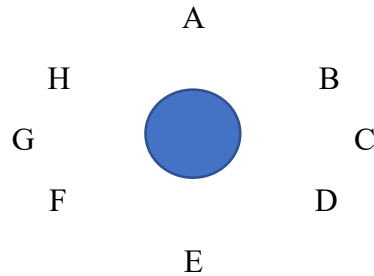
⁷²⁷ Forrás: Az ábrát a Lengyel Sándorné – T. Molnár Gizella: Kommunikáció és protokoll a gyakorlatban. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar, 2003. 130. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

⁷²⁸ Lengyel – T. Molnár, 2003, 130. o.

⁷²⁹ Forrás: Az ábrát a Pease, 1995, 163. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

helyen ülő személy rendelkezik, akkor az utána következő legnagyobb hatalommal a jobbján ülő H, majd a balján ülő B, és a hatalom nagysága az A személytől való távolság növekedésével arányosan csökken, így a legkisebb hatalommal rendelkező az E hely (az A-val szemben).⁷³⁰

11. ábra: Hatalom kifejezése az ülésrendben

A tárgyalóasztalra kisméretű, nem illatos *virágdísz* tehető, de nem akadályozhatja azt, hogy a tárgyalófelek láthassák egymást.⁷³¹

A tárgyalóasztalnál *kínálható* kávé (mindig a legtekintélyesebb személlyel kezdve és tőle jobbra körbe haladva), és kis tálcákra előre elhelyezhető víz és üdítő (egy tálcán maximum négy szájával lefelé fordított pohár és egy üveg kaphat helyet). Ennivaló, alkohol tartalmú ital és hamutartó ne legyen a tárgyalóasztalon.⁷³²

5.1.2.3. A kézfogás illemtana

A kézfogás eredete az ősemberhez vezet vissza, akik találkozáskor magasra emelt karral és nyitott tenyérrel jelezték, hogy nem rejtegetnek fegyvert. Ez a gesztus idővel módosult és modern formája a kézfogás (a tenyerek összefonódása és rázása).⁷³³

A kézfogás illemszabályai kultúrákként eltérhetnek. Például a németeknél mindkét nem körében természetes üdvözlési mód a kézfogás, míg a magyaroknál inkább a férfiak között, valamint a nők és a férfiak között is gyakori (nő nővel csak hivatalos kommunikáció esetén fog kezet üdvözlésként).⁷³⁴

Illemszabályok határozzák meg, hogy kézfogáskor *ki nyújtja először a kezét*. Főszabály szerint a nő, a magasabb rangú és az idősebb nyújtja a kezét a férfinak, az alacsonyabb rangúnak és a fiatalabbnak. A főszabály alóli kivétel:

- a nem, a korosztály és a rang ütközése (megfordul a sorrend, ha eltér legalább 2 szinttel a rangbeli vagy korosztálybeli különbség),
- a vendég és a fogadó fél viszonylata (elsőként mindig a fogadó fél nyújtja a kezét) és

⁷³⁰ Pease, 1995, 163. o.

⁷³¹ Lengyel – T. Molnár, 2003, 130. o.

⁷³² Lengyel – T. Molnár, 2003, 131. o.

⁷³³ Pease, 1995, 38. o.

⁷³⁴ Fercsik – Raátz, 2018, 115. o.

- a díjátadás (elsőként – gratulálva – mindig a díjat átadó nyújtja a kezét).⁷³⁵

A kézfogás ideális időtartama szerint addig tart, amíg mindkét fél bemutatkozik (elhangzik mindkét fél neve).⁷³⁶

A kézfogással alapmagatartások közvetítődnek: (1.) az uralkodás, (2.) a behódolás és (3.) az egyenlőség.

(1.) Az *uralkodó magatartás* úgy éreztethető a kézfogásban, hogy közben a kéz tenyérrel lefelé fordul. Nem szükséges a tenyérnek teljesen a föld felé fordulnia, csak a másik személy tenyeréhez képest kell lefelé néznie.

Agresszióról árulkodik a másik fél ujjízületeinek ropogtatása kézfogás közben.

A legagresszívebb kézfogási mód az, amikor a lefelé fordított tenyér előre lendül (többnyire ez merev karral is társul).

Az ujjhegy megmarkolása felfogható célját tévesztett és elvétett merev karlendítésként. Ez a kézfogás típus bár rámenősséget és szenvedélyességet tükröz, valójában mégis önbizalomhiányt jelez.

(2.) A *behódolást* kifejező kézfogás a domináns ellentéte, ebben az esetben a felfelé fordított tenyér mozdul a másik ember felé. A behódoló kézfogás jelezheti az irányítás átadását a másik félnek, a hozzájárulást ahhoz, hogy a helyzet urának érezhesse magát, utalhat kézízületi bántalmakra vagy a kéz kímélésére (mert az a munkavégzés eszköze, pl.: sebész, művész, zenész).

Speciális típus a döglött hal kézfogás. Ebben a tenyér könnyen felfelé fordítható, a kéz általában nyirkos és nedves. Alkalmazójához általában jellemgyengéséget társítanak.

(3.) Az *egyenlőség* úgy jelenik meg a kézfogásban, hogy – a domináns felek jelképes küzdelmének eredményeként – mindkét fél tenyere függőleges helyzetben áll meg.⁷³⁷

Mindkét kéz szükséges az őszinteség, a bizalom vagy a mély érzelmek kifejezéséhez (a bal kéz fejezi ki az adott többletjelentést).

A kesztyűs kézfogás (amikor a bal kéz és a jobb kéz közrefogja a másik ember tenyerét) a megbízhatóság és a tisztesség benyomását igyekszik kelteni, de nem ajánlott az alkalmazása az első találkozáskor, mert ebben az esetben éppen az ellenkező hatást váltja ki.

Kézfogás közben a bal kéznek a másik személy jobb karjára (csuklójára, könyökére, felkarjára vagy vállára) való helyezése érzelmtöbbletről ad információt (a legtöbb érzést a vállfogás közvetíti).⁷³⁸

---

⁷³⁵ Bába Iván (szerk.): A társas érintkezés keretei és formái. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2018. 9. o.

⁷³⁶ Bába, 2018, 9-10. o.

⁷³⁷ Pease, 1995, 39-45. o.

⁷³⁸ Pease, 1995, 43-44. és 47. o.

5.1.2.4. A hallgatás művészetének illemszabályai és a kronémika (időviszonyok) jelentősége

A beszélgetés közbeni csend (a hallgatás) is tartalmaz kommunikációs üzenetet, kifejezhet érzéseket (pl.: elbizonytalanodást, szorongást), valamint a partnerhez és a témához való viszonyt (pl.: elgondolkodtat, untat). A kommunikáció közbeni csend lehet kellemes és meghitt, de kínos is.⁷³⁹

A hallgatásnak több szintje különíthető el. Az üzenet befogadásának célja lehet: a hallgatás a tartalom megértéséért, a megjegyzéséért stb.⁷⁴⁰

A hallgatás főbb típusai:

- (1.) *az információszerző hallgatás* (amikor a cél az elhangzó információ megszerzése; pl.: egy előadás vagy egy ügyintéző tájékoztatásának meghallgatásakor),
- (2.) *a kritikus hallgatás* (mérlegelés, hogy mi fogadható el a hallottakból; pl.: egy vitában),
- (3.) *a taktikai hallgatás* (konfliktusok megoldásában hatékony segítség; pl.: idő nyérése a gondolatok rendezéséhez) és
- (4.) *az empátikus (visszhangzó) hallgatás* (a figyelmes és odaforduló meghallgatása annak a személynek, aki erkölcsi támogatást vagy tanácsot vár, ezzel adva meg számára a hangosan gondolkodás lehetőségét).⁷⁴¹

A hallgatás fontosságát jól kifejezi az az Epiktétosztól származó ókori gondolat, amelynek lényege szerint: az embernek csak egy nyelve, de két füle van, azért, hogy kétszer annyit füléljen (hallgasson), mint beszéljen.⁷⁴²

A hallgatás művészetének része az *udvariassági alapszabályok* ismerete. Nem illik más (különösen nőnek vagy idősebb embernek) szavába vágni vagy mással egyszerre beszélni. Hallgatni kell egyet nem értéskor, ha nem lehet vitatkozni azzal, aki mondja, és hallgatni kell hozzá nem értés esetén. Tanácsos hallgatni a sikerekről és a problémákról (mert irigyeket és kárörvendőket szerezhet), valamint titokról és harag esetén.⁷⁴³

Nem szabad elfelejteni, hogy a kommunikációban lényeges szerepe van az időnek és a partnerek megnyilvánulásaiban érzékelhető *időviszonyoknak*. A különböző kultúrák eltérően kezelhetik az időt (pl.: a kínaiak mindig 12-kor ebédelnek, ezért $\frac{3}{4}$ 12-kor bezárnak az egyetemek, a könyvtárak, az irodák, a hivatalok és 14 óráig az emberek ebédelnek és pihennek; 14 és 17 óra között újra minden kinyit és folytatódik a munka; majd a vacsora ideje mindig 17 és 18 óra közé esik). Az is eltérő lehet, hogy mennyi időt szánnak az egyes kommunikációs tevékenységekre és az egyes beszélgetési szakaszokra (pl.: üdvözlés, búcsúzás).⁷⁴⁴

---

⁷³⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 119. o.

⁷⁴⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 44. o.

⁷⁴¹ Fercsik – Raátz, 2018, 44-45. o.

⁷⁴² Fercsik – Raátz, 2018, 43. o.

⁷⁴³ Fercsik – Raátz, 2018, 119. o.

⁷⁴⁴ Fercsik – Raátz, 2018, 118. o.

Az időnek a jogban is – különösen a büntetőjogban – kiemelt jelentősége van, például:

- (1.) Az idő múlása, az elévülés: büntetethezesség megszűntető ok.⁷⁴⁵
- (2.) A szabadságvesztés tarthat határozott ideig (minimum 3 hónapig, maximum 25 évig)⁷⁴⁶ vagy életfogytig.⁷⁴⁷
- (3.) Határozott ideig tartó szabadságvesztésnél a bíróság megállapíthatja azt a legkorábbi időpontot, amikor az elítélt feltételes szabadságra bocsátható (pl.: a büntetés $\frac{3}{4}$ része, de minimum 3 hónap eltelte után).⁷⁴⁸
- (4.) Ha az adott bűncselekmény büntetési tételének alsó határa kevesebb mint 1 év, akkor a szabadságvesztés helyett más (elzárás, közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, sportrendezvények látogatásától való eltiltás vagy kiutasítás) is kiszabható.⁷⁴⁹
- (5.) Ha a Btk. a szándékosan elkövetett bűncselekményt 2 évi szabadságvesztésnél súlyosabban rendeli büntetni, akkor az büntett (más esetben csak vétség).⁷⁵⁰

5.2. Kulturális szignálok (emblémák)

A kommunikációban megjelenő külsődleges jelek (pl.: hajviselet, ruhák, ékszerek, egyéb tárgyak) összefoglalóan nevezhetők kulturális szignáloknak⁷⁵¹ vagy emblémáknak⁷⁵², a szakirodalom ikonikus vagy szimbolikus kommunikációként is említi használatukat.⁷⁵³

A kulturális szignálok társadalmi közmegegyezésen alapulnak, ezért általuk (akarva és/vagy akaratlanul) információkat árulhat el magáról a személy (pl.: bizonyos népeséghez és csoporthoz tartozásról, foglalkozásról, vagyoni helyzetről).⁷⁵⁴

Alkalmazásukat sokszor befolyásolja a kor és a divat,⁷⁵⁵ de a változás háttérében az identitás módosulása is állhat (amelyet okozhat akár az aktuális élethelyzet változása, például a gyász).⁷⁵⁶

A hajviselet régen és olykor még ma is árulkodik például a családi állapotról. Régen a magyar nyelvterületen élő lányok nem vágták le a hajukat és addig fedetlen fővel (hajadon) jártak, amíg férjhez nem mentek, csak a lakodalom részeként, az asszonnyá válás jelképeként került hajuk összefont kontyban a fejük tetejére (felkontyolás). Egyes afrikai törzseknél még napjainkban is más a frizurája egy kislánynak, egy eladó sorban lévő lánynak és egy férjes asszonynak. Érdekesség, hogy a férfiak arcát borító szőrzet (bajusz, szakáll) is lehet embléma:

---

⁷⁴⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban: Btk.) 25. §. b)

⁷⁴⁶ Btk. 36. §

⁷⁴⁷ Btk. 34. §

⁷⁴⁸ Btk. 38. § (1) (2) bek.

⁷⁴⁹ Btk. 33. § (4) bek.

⁷⁵⁰ Btk. 5. §

⁷⁵¹ Buda, 1986, 104. o.

⁷⁵² Fercsik – Raátz, 2018, 115-118. o.

⁷⁵³ Fercsik – Raátz, 2018, 115. o.

⁷⁵⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 33. o.

⁷⁵⁵ Fercsik – Raátz, 2018, 115. o.

⁷⁵⁶ Buda, 1986, 108. o.

egyrészt a férfiasság jelképeként, másrészt érettséget, tapasztalatot, hatalmat, bölcsességet és méltóságot szimbolizálva.⁷⁵⁷

Az öltözködési normák a társadalmi rangról is informálhatnak (pl.: a viselt színek által).⁷⁵⁸ A ruha mutathatja viselőjének foglalkozását, adott csoporthoz tartozását (pl.: rendőri vagy katonai egyenruha, gyorséttermi lánc munkatársa), és hozzájárulhat megítéléséhez. A közmondás szerint ugyan „nem a ruha teszi az embert”, de kutatások szerint az emberek megjelenése befolyásolja megítélésüket. Például a kísérleti személyek által skálákon pontozott fényképekre kapott eredmények szerint, az emberek a jó külsejű személyeket pozitívabban értékelik, kevésbé szigorúan bírálják el és intelligensebbnek ítélik, mint a rossz és előnytelen külsővel rendelkezőket.⁷⁵⁹ Az öltözködéssel az is meghatározható, hogy a kommunikációs helyzetben milyen legyen a viszonyulás a személy felé (pl.: a gyerekesen öltöző fiatal lányt általában még nem veszik nő számba).⁷⁶⁰

Az ékszereknek régen mindig volt sajátos jelentése (pl.: a fülbevaló ősi formájának – a fülgyűrűnek – mágikus erőt tulajdonítottak és vallási meggondolásból hordták), de napjainkban nagyrészt inkább már csak díszként a divat kifejezői.⁷⁶¹ A karikagyűrű ma is a házasság tényéről ad információt.⁷⁶² Az Amazonas-vidéki indiánok szerint a fülönfüggő napjainkban is segít távol tartani a betegséget.⁷⁶³

Egyéb tárgyak (pl.: névkitűző, belépőkarszalag, fehér bot,⁷⁶⁴ sztetoszkóp) viselete üzenet a külvilágnak (pl.: sztetoszkóp – fiatal orvos vagyok, nem ápoló) és megkönnyíti az azonosítást.⁷⁶⁵

5.2.1. Kulturális szignálok és jog

A tárgyalóteremben például *speciális öltözködési normák* érvényesek: a bírónak,⁷⁶⁶ az ügyésznek⁷⁶⁷ és ügyvédnek⁷⁶⁸ (eltérő színekkel díszített) *talárt* kell viselnie.

A bírói talár – a bírói méltóság kifejezőjeként – növeli a bíróság tekintélyét.⁷⁶⁹ Használata egységes minden bíróságon.⁷⁷⁰ Hordása a tárgyalóteremben kötelező,⁷⁷¹ csak a

⁷⁵⁷ Fercsik – Raátz, 2018, 116-117. o.

⁷⁵⁸ Buda, 1986, 105. o.

⁷⁵⁹ Fercsik – Raátz, 2018, 115-116. o.

⁷⁶⁰ Buda, 1986, 106-107. o.

⁷⁶¹ Fercsik – Raátz, 2018, 117-118. o.

⁷⁶² Buda, 1986, 106. o.

⁷⁶³ Fercsik – Raátz, 2018, 118. o.

⁷⁶⁴ Buda, 1986, 108. o.

⁷⁶⁵ Fercsik – Raátz, 2018, 117. o.

⁷⁶⁶ Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 9/2012. (V. 8.) OBH utasítása a talár viseléséről, valamint az ülnökök, a jegyzőkönyvvezetők és az eljárási cselekményt végző bírósági titkárok öltözködési szabályairól szóló szabályzatról (továbbiakban: OBH utasítás)

⁷⁶⁷ 8/2015. (VI. 8.) LÜ utasítás a talár viseléséről (továbbiakban: LÜ utasítás)

⁷⁶⁸ 6/2018. (III. 26.) MÜK szabályzat az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól (továbbiakban: MÜK szabályzat)

⁷⁶⁹ OBH utasítás

⁷⁷⁰ OBH utasítás 2. § (1) bek.

⁷⁷¹ OBH utasítás 3. § (1) bek.

teremben lévő magas hőmérsékletre tekintettel mellőzhető.⁷⁷² A talárviseléskor a talár alatt (női hivatásos bírónak) világos színű blúzt vagy (férfi hivatásos bírónak) világos színű inget és nyakkendőt kell hordani,⁷⁷³ valamint a talár által nem fedett ruházatnak (szoknya, nadrág, cipő) is méltónak kell lennie a bíróság tekintélyéhez.⁷⁷⁴ A talár nem a bíró, hanem a bíróság tulajdona,⁷⁷⁵ ezért ha a bíró megválna tisztségétől, akkor köteles visszaszolgáltatni azt⁷⁷⁶ (de nyugállományba vonulás esetén megtartható).⁷⁷⁷ A bíró kötelessége, hogy megőrizze a talár megfelelő állapotát.⁷⁷⁸ A talár minimális kihordási ideje 7 év, ezt követően van lehetőség – elhasználódása esetén – a cseréjére.⁷⁷⁹ A talár külalakjának jellemzői (az elején): „Lefelé bővülő vonalú, hosszú, alul bővülő raglán ujjú kabát. Selyembéléssel bélelve, bélésébe egy belső zseb készítve. Kívül egyszegélyes bevágott zsebekkel ellátva. Gombolása egy sor négygombos rejtett gombolás. Kihajtós, szögletes fazonnal, alatta körbe, vállszélességig érő sálgallérral.”⁷⁸⁰ A bírói taláron a díszítés *lila színű*: „Kihajtós szögletes fazon lila tükörbársonyból készítve. Raglán ujjá bevarrási vonala és a sálgallér széle 5 milliméteres lila tükörbársonnyal szegélyezve.”⁷⁸¹

Az ügyész *ügyészi talárt* köteles viselni a tárgyalóteremben.⁷⁸² A talárt begombolva kell hordani és a talár által nem fedett ruházatnak is az ügyészi hivatáshoz méltónak kell lennie.⁷⁸³ A talár nem az ügyész, hanem az ügyészség tulajdona. Az ügyész köteles a talár megőrzéséről és megfelelő állapotban tárolásáról gondoskodni,⁷⁸⁴ valamint szolgálati viszonyának megszűnésekor visszaszolgáltatni azt⁷⁸⁵ (de nyugállományba vonulása esetén megtarthatja).⁷⁸⁶ Az ügyészi talár színe a fekete és a *bordó*, anyaga pedig vékony, kevert szövet.⁷⁸⁷ Fazonja (az elején): „lefelé bővülő vonalú, hosszú, alul bővülő raglánujjú kabát, selyem- (szerzs-) béléssel, a bélésben egy belső zsebbel, kívül egyszegélyes bevágott zsebekkel; egysoros, rejtett gombolással, álló gallérral, a galléron - a talárhoz rejtett patenttal kapcsolódó - bordó selyemzsabóval; a zsabó lefelé bővülő, alul háromszög alakú, két díszrakással ellátott nyakdísz;”⁷⁸⁸ Az ügyészi talár díszítése: „a raglánujj bevarrási vonala és a gallér alsó széle bordó - a zsabóval megegyező - selyemmel szegélyezett.”⁷⁸⁹

Az ügyvéd *ügyvédi talárt* visel a tárgyalóteremben, amely legalább lábszárközépig ér. Az ügyvédi talár fekete színű, nyakánál *zöld* díszítéssel.⁷⁹⁰ A talár kinézetére a Magyar Ügyvédi Kamara elnöksége adhat ki (kötelező erővel nem rendelkező) ajánlást.⁷⁹¹

---

⁷⁷² OBH utasítás 3. § (4) bek.

⁷⁷³ OBH utasítás 3. § (2) bek.

⁷⁷⁴ OBH utasítás 3. § (1) bek.

⁷⁷⁵ OBH utasítás 4. § (1) bek.

⁷⁷⁶ OBH utasítás 4. § (2) bek.

⁷⁷⁷ OBH utasítás 4. § (3) bek.

⁷⁷⁸ OBH utasítás 5. §

⁷⁷⁹ OBH utasítás 6. § (2) bek.

⁷⁸⁰ OBH utasítás melléklete

⁷⁸¹ OBH utasítás melléklete

⁷⁸² LÜ utasítás 1. § (1) bek.

⁷⁸³ LÜ utasítás 1. § (3) bek.

⁷⁸⁴ LÜ utasítás 2. § (1) bek.

⁷⁸⁵ LÜ utasítás 2. § (2) bek.

⁷⁸⁶ LÜ utasítás 2. § (3) bek. a) pont

⁷⁸⁷ LÜ utasítás melléklete

⁷⁸⁸ LÜ utasítás melléklete

⁷⁸⁹ LÜ utasítás melléklete

⁷⁹⁰ MÜK szabályzat 13.2/A.

⁷⁹¹ MÜK szabályzat 13.2/B.

5.3. Archeológia

Az archeológia (régiségtan, régészet⁷⁹²) a múlt tárgyi emlékeit (pl.: városokat, sírokat, kerámiákat) – ezáltal a régi kultúrákat – kutató tudomány. A görög „arkhaiologia” szóból származik („arkhé” + „logia” = régiekről szóló tan), ami egy történet elbeszélését fejezte ki. Az archeológia eredményeit minden kor (korszak) – bár eltérő mértékben, de mindig – fontosnak ítéli.⁷⁹³

5.3.1. Archeológia és kommunikáció

Az archeológia és a kommunikáció viszonylatában mindenki számára szembeűnő lehet, hogy a régész munkájának eredményeként a múlt üzenhet a jelennek és a jövőnek. Ez igaz abban az esetben is, ha a jelekbe rejtett üzenetek megfejtése a jövő emberére vár (pl.: az Indus-völgyi írás⁷⁹⁴, a protoelámi írás és a lineáris elámi írás,⁷⁹⁵ valamint a geoglifák (földvésetek, talajrajzok)⁷⁹⁶ esetén). A régészeti leletek elemzése által információ nyerhető, és következtetések vonhatók le a régi korokról és kultúrákról (pl.: az akkori emberek életéről, túlvilági képzetéről).⁷⁹⁷

5.3.2. Archeológia és jog

Az archeológia és a jog között több kapcsolódási pont található, például:

(1) A bűnügyi bizonyítás párhuzamba állítható az archeológiával.

A bizonyítás fogalma a büntetőeljáráásban Tremmel Flórián szerint úgy adható meg, hogy az: „olyan megismerési folyamat, amely az egyedi ügyben, büntetőjogilag releváns, túlnyomórészt múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi, a valósággal adekvát megállapítására, utólagos rekonstrukciójára irányul és a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik.”⁷⁹⁸

---

⁷⁹² Idegen szavak gyűjteménye <https://idegen-szavak.hu/archeol%C3%B3gia> 2023. 01. 02.

⁷⁹³ Kézikönyvtár: Archeológia <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztyen-bibliai-lexikon-C97B2/a-a-C97B4/archeologia-archeologia-vagy-regisegtan-az-a-tudomany-amely-a-mult-targyi-emlekeit-kutatja-a-szakkifejezes-eredete-a-g-arkhaiologia-szora-megy-viss-C98E4/> 2023. 02. 03.

⁷⁹⁴ Hengl, 2021, 32. o.

⁷⁹⁵ Hengl, 2021, 35. o.

⁷⁹⁶ Hengl, 2021, 27. o.

⁷⁹⁷ Kézikönyvtár: Archeológia <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztyen-bibliai-lexikon-C97B2/a-a-C97B4/archeologia-archeologia-vagy-regisegtan-az-a-tudomany-amely-a-mult-targyi-emlekeit-kutatja-a-szakkifejezes-eredete-a-g-arkhaiologia-szora-megy-viss-C98E4/> 2023. 02. 03.

⁷⁹⁸ Tremmel Flórián: Bizonyításelmélet. Pécs, PTE ÁJK, 2009, 13. o.

Az archeológia fogalmának meghatározása szerint, ez a tudomány kutatja a múlt tárgyi emlékeit. A feltárt városok maradványainak, a sírokban eltemetett emléktárgyaknak, a sérült kerámia daraboknak stb. elemzéséből következtetéseket von le a régi kultúrákra.⁷⁹⁹

A fenti definíciókból véleményem szerint jól látható az a párhuzam, hogy a bűnügyi bizonyítás és az archeológia is a múltat – a múltban történeteket – kutatja és rekonstruálja (törekszik a töredékesen megmaradt részekből egészévé szerkeszteni – a múltbeli – eredeti állapotot)⁸⁰⁰, majd ebből vonja le a következtetéseket.

(2.) *Régészeti vonatkozású bűncselekmények a magyar Btk.-ban, például:*

- Műemlék vagy védett kulturális javak megrongálása (Közigazgatás rendje elleni bűncselekmények; Btk. XXXIV. Fejezet) bűncselekmény esetén a büntetés büntett miatt 1-től 5 évig terjedő szabadságvesztés, ha az régészeti lelőhely helyrehozhatatlan károsodását idézte elő.⁸⁰¹
- Lopás⁸⁰², rongálás⁸⁰³ és sikkasztás⁸⁰⁴ (Vagyon elleni bűncselekmények; Btk. XXXVI. Fejezet) bűncselekménye esetén a büntetés büntett miatt 3 évig terjedő szabadságvesztés, ha azt régészeti leletre (rongálásnál régészeti lelőhelyre is)⁸⁰⁵ követik el.
- Jogtalan elsajátítás (Vagyon elleni bűncselekmények; Btk. XXXVI. Fejezet) bűncselekménye esetén a büntetés vétség miatt 2 évig terjedő szabadságvesztés, ha azt régészeti leletre követik el.⁸⁰⁶

(3.) *A talaj szerepe.*

A talaj maga információhordozóként jelenhet meg. A büntetőeljárásban a talajmaradványok, mint az egyik leggyakoribb fizikai-kémiai anyagmaradványok kaphatnak szerepet. A talaj (a talajtakaró) a Föld legkülső burka, amely szilárd és keletkezésére hatással van: az anyaközet, a klimatikus viszonyok, az élő szervezetek és az emberi tevékenység (pl.: a mezőgazdasági és ipari tevékenységgel összefüggő szennyezés). A talaj háromfázisú – szilárd, folyékony és gáznemű anyagokból álló –, heterogén rendszer, amely időben és térben változó jellegű. Változatossága teszi lehetővé a megkülönböztetését és például a bűncselekmény elkövetőjének a helyszínhez kötését (cipőjén maradt talajrészecskék stb. segítségével). A talaj vizsgálatával geológus és botanikus szakértők foglalkoznak.⁸⁰⁷

A régészet számára a talaj rejtheti a múlt tárgyi emlékeit, amelyeket például ásatással tárhatnak fel. Az ásatás során eltávolítják a föld feltöltődését és így érik el a régi kultúrák emlékeit. Napjainkban a két legjelentősebb ásatási módszer: (1.) ba(u)lk-layer-method (a kutatóárok

⁷⁹⁹ Kézikönyvtár / Archeológia <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztien-bibliai-lexikon-C97B2/a-a-C97B4/archeologia-archeologia-vagy-regisegtan-az-a-tudomany-amely-a-mult-targyi-emlekeit-kutatja-a-szakkifejezes-eredete-a-g-arkhaiologia-szora-megy-viss-C98E4/> 2023. 02. 03.

⁸⁰⁰ Kézikönyvtár / A magyar nyelv értelmező szótára / rekonstruál: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/r-46B74/rekonstrual-47833/> 2023. 02. 04.

⁸⁰¹ Btk. 357. §

⁸⁰² Btk. 370. § (3) bek.

⁸⁰³ Btk. 371. § (3) bek.

⁸⁰⁴ Btk. 372. § (3) bek.

⁸⁰⁵ Btk. 371. § (3) bek. ba)

⁸⁰⁶ Btk. 378. §

⁸⁰⁷ Fenyvesi – Herke – Tremmel, 2022, 165. o.

módszer) és (2.) a locus-basket-method (ez a módszer teljesen feltárja a betemetett település maradványait, amelyet konzerválással tesznek hozzáférhetővé a turizmus számára).⁸⁰⁸

6. Kommunikációs zavarok és elkerülésük

Kutatók szerint a kommunikációs műveletek elemzése alapján a megértés általában elmarad az optimálistól. A hétköznapiakban azonban ez általában nem érzékelhető, mert a hétköznapi kommunikáció plaszticitása által *a zavartényezők kompenzálódnak*. A kompenzáció eszközeként a redundancia és az ehhez kapcsolódó intenzitás növelés szolgál. A redundancia megvalósulhat (1.) időben és (2.) extenzitásban.

(1.) *Az időbeni redundancia* azt jelenti, hogy többször egymás után megismétlődnek az azonos jelzések (pl.: ha akit meg akarunk szólítani nem figyel ránk, akkor megismételjük a megszólítását, általában egyre hangosabban, így ezáltal megjelenik az intenzitás növelése). Ha nem lehet növelni a jelzés intenzitását (pl.: a tekintetnél vagy az emblémáknál), akkor a jelzésadás idejét lehet növelni.

(2.) *Az extenzitás* a redundanciánál abban jelenik meg, hogy ha többféle csatorna közvetíti az információkat, akkor a többféle jel összeadódva, együttesen segíti és megkönnyíti a megértést (pl.: ha a megszólítandó személy nem hallja a szavunkat, akkor elkezdünk integetni vagy feltűnő mimikai mozgásokat használni).⁸⁰⁹

A kommunikációs képesség (ügyesség) azt jelenti, hogy valaki hatékony a dekódolásban vagy az enkódolásban. A dekódolás akkor hatékony, ha nagy az érzékenysége, tehát már kevés vagy csak rövid ideig tartó jelzésből sikeres a felismerés. Az enkódolásnál is lényeges az érzékenység (a szituációs támpontok gyors érzékelésénél és az interperszonális visszajelzések felfogásánál), és akkor hatékony, ha a kommunikációs szándékot megvalósító fél a szituációnak megfelelő mennyiségű információt és jelzést ad.⁸¹⁰

6.1. Kommunikációs zavarok

Kommunikációs zavar akkor jön létre, ha – sem a redundancia, sem az intenzitás növelés ellenére – nem megfelelően alakul a kommunikáció. A zavar mértéke: (1.) a teljes kommunikációs képtelenségtől indulva, (2.) a finom zavarig terjedhet.

(1.) *A teljes kommunikációs képtelenség* nagyon ritkán fordul elő (pl.: eszméletvesztés esetén). Majdnem teljes kommunikációs képtelenség is előfordulhat (pl.: súlyos afázia esetén).

---

⁸⁰⁸ Kézikönyvtár: Archeológia <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztien-bibliai-lexikon-C97B2/a-a-C97B4/archeologia-archeologia-vagy-regisegtan-az-a-tudomany-amely-a-mult-targyi-emlekeit-kutatja-a-szakkifejezes-eredete-a-g-arkhaiologia-szora-megy-viss-C98E4/> 2023. 02. 03.

⁸⁰⁹ Buda, 1986, 196. o.

⁸¹⁰ Buda, 1986, 197. o.

A kommunikáció lehetősége is beszűkülhet (pl.: idegen kultúrában, ahol nem értjük a nyelvet és egyes nem verbális jeleknek is teljesen más jelentése van).

Viszonylagos kommunikációs nehézségeket okozhatnak például a neurológiai betegségek (az extrapiramidális mozgató idegek betegségei beszűkítik a mimikát és a gesztusokat), az agykárosodás⁸¹¹ – amelynek következménye lehet például diszgráfia (az írás képességének zavara) vagy agráfia (az írásképesség elvesztése) – vagy a fogyatékoságok. Mozgáskorlátozott személy esetén nehezebb lehet a térközszabályozás és a gesztusok alkalmazása (pl.: kerekesszékkal bonyolultabb lehet a helyváltoztatás vagy a gesztikuláló kezében mankó lehet). Érzékszervi fogyatékoság esetén teljes kommunikációs csatorna is kieshet (pl.: a látás, a vak személynél vagy a hallás, a siket személynél). Ugyanakkor közismert az a mondás, hogy a vak személy hallása élesebb, mint a látó személyeké. Ez a valóságban nem a hallás képességének fokozódását jelenti, hanem az ebből a csatornából érkező információk feldolgozásának tökéletesedését és jobb felhasználását. A hétköznapiakban is tapasztalható, hogy ha kevesebb, vagy csak egy csatorna (pl.: telefonálás) marad, akkor a személy jobban figyel az abból származó jelekre.

(2.) *Finom zavarok* gyakrabban fordulnak elő a kommunikációban. Okozhatják a nyelvi szocializáció hiányosságai (pl.: a megfelelő iskolázottság hiánya), egyes betegségek (pl.: súlyos depresszió, skizofrénia, magas lázzal járó betegségek), egyes gyógyszerek (pl.: az élénkítő gyógyszerek felgyorsítják a kommunikációs folyamatok alapsebességét is), a droghasználat (pl.: a kommunikációs szokások lebomlása által) vagy az alkoholfogyasztás (amely pl.: oldja a kommunikációs gátlásokat).⁸¹²

Kommunikációs zavarok megjelenhetnek *egy szervezeten belül* is. A zavart okozhatja:

- az elküldött üzenet hiányossága (a küldő számára sem volt egyértelmű az üzenet, vagy szándékosan tart vissza információt),
- az összhang hiánya a küldő verbális és nem verbális kommunikációja között,
- a befogadó fél azt hallja meg, amit elvárt (azt fogadja el igaznak, ami összhangban van a saját elképzeléseivel),
- a személy referenciacsoportja (pl.: munkacsoportja) befolyásolja az információra adott reakciót,
- a személyük elleni támadásként értelmezett üzeneteket általában visszautasítják az emberek
- stb.⁸¹³

A kommunikációs zavarok felléphetnek *eltérő kultúrájú emberek között* is. Az eltérő kulturális háttér mellett, a nyelvi nehézségek is lényegesek. *A nyelvi problémák* négy fő csoportja a következő:

---

⁸¹¹ Hengst, J. A. – Johnson, C. J.: Writing and Communication. Disorders Across the Life Span. In: Bazerman, Ch. (ed.) Handbook of research on writing. History, society, school, individual, text. New York and London, Routledge Taylor & Francis Group, 2009. 472.

⁸¹² Buda, 1986, 197-203. o.

⁸¹³ Deák Csaba: A kommunikáció zavarai. = Magyar Grafika 2003/1, 38-40. o.

(1.) *a szavak másodlagos (rejtett) nyelvi jelentése eltérő* lehet (pl.: egy amerikai és egy japán üzletember tárgyalásán elhangzó japán „hai” szó, angolul azt jelenti, hogy „igen”, de burkoltan inkább azt, hogy „igen, figyelek”, nem azt, hogy „igen, egyetértek”),

(2.) *a jelentéstani különbségekből* problémák eredhetnek (pl.: az egyes szavak mást jelenthetnek a másik félnek, mint nekünk; vagy egyes szavak nem fordíthatók le egyik nyelvről a másikra),

(3.) *a hangnembeli eltérések* problémája (pl.: zavaró a tegezés, ha a magázás lenne az elvárt az adott szituációban) és

(4.) *a felfogásbeli különbségekből* eredő nehézségek (máshogy érzékelhetik a világot a más nyelvet beszélő kommunikációs partnerek, pl.: az eszkimók viszonya speciális a hóhoz, mert több szóval is kifejezhetik).⁸¹⁴

6.2. Kommunikációs lehetőségek és azok korlátozása a büntetés-végrehajtási intézetekben

Bár a fenti értelmezést szigorúan véve nem tekinthető kommunikációs zavarnak, mégis – az eredményét (a kommunikáció lehetőségének beszűkülését stb.) figyelembe véve – itt érdemes kitérni a büntetés-végrehajtási intézetekben megvalósuló kommunikációs lehetőségekre és korlátozásokra.

A szabadságvesztés büntetését töltő elítélt egyes jogait – a tanulás és a tanítás szabadságát, a művelődéshez való jogát, a véleménynyilvánítás szabadságát, az egyesülés jogát stb. – csak korlátozottan gyakorolhatja,⁸¹⁵ valamint egyes jogai – például a békés gyülekezéshez való joga – szünetel.⁸¹⁶ Az elítélt kapcsolattartása több formában is megvalósulhat: levelezésben, telefonbeszélgetésben, telekommunikációs eszköz által, csomag küldésével és fogadásával, látogató fogadásával (akár a büntetés-végrehajtási intézeten kívül), kimaradással, eltávozással és reintegrációs eltávozással.⁸¹⁷ Az elítélt – példamutató magatartásáért stb. – jutalomként részesülhet például 30 perc térítésmentes telefonbeszélgetésben, soron kívül telekommunikációs eszközzel megvalósuló kapcsolattartásban, a látogatási idő meghosszabbításában, soron kívül látogatófogadásban és jutalom eltávozásban.⁸¹⁸ Az elítéléssel szemben – a büntetés-végrehajtás rendjének megsértése esetén stb. – fenytésként magánelzárás is alkalmazható.⁸¹⁹ A magánelzárás felső időtartama végrehajtási fokozatonként maximált (nagykorú elítéltnél): 25 nap a fegyházban, 20 nap a börtönben és 10 nap a fogházban. A magánelzárás alatt az elítélt például: nem levelezhet és nem telefonálhat (kivéve a védőjével), nem fogadhat látogatót (kivéve a lelkészt, a szabadulása utáni leendő munkáltatóját, a pártfogó felügyelőjét és a karitatív szervezet megbízottját), nem veheti igénybe a sportolási lehetőségeket és nem olvashat sajtóterméket.⁸²⁰

A kísérletek szerint (pl.: Hebb kísérletsorozata) az érzékelhető ingerek – részleges vagy teljes – megvonása (a szenzoros depriváció) nagy kihívás elé állítja az érintetteket, ezért

⁸¹⁴ Deák Csaba: A kommunikáció zavarai. 2. (befejező) rész. = Magyar Grafika 2003/2, 72-73. o.

⁸¹⁵ Bv. tv. 119. §

⁸¹⁶ Bv. tv. 120. § (1) bek.

⁸¹⁷ Bv. tv. 173. § (1)

⁸¹⁸ Bv. tv. 165. §

⁸¹⁹ Bv. tv. 168. § (1). bek.

⁸²⁰ Bv. tv. 169. § (1) (3) bek.

elviselhetőségének határai szűkek (bár nagy egyéni különbségek tapasztalhatók). Az ember hozzászokik a mindennapi megszokott inger mennyiségéhez, ami (fizikai és intellektuális) struktúrát ad az individuális létezéséhez, szinte életben tartja a személyt (a testét és a szellemét). Ha tartósan megvonnak minden ingert, akkor az ember maga fogja létrehozni azt, ami hiányzik neki (már akár csak pár óra elteltével is), ezért hallucinációi lesznek. A felfokozott képzeleti működés (hallucinációk, illúziók, fantáziák) mellett, zavar támad például a megértésben, a gondolkodási tevékenység irányításában, valamint az idő múlásának érzékelésben.⁸²¹

6.3. A kommunikációs zavarok csökkentése, leküzdése és elkerülése

Az interkulturális kommunikációban fellépő zavarok csökkenthetők:

- (1.) *a másik fél helyébe képzeléssel* (az ő fejével próbálunk gondolkodni és figyelembe vesszük az értékrendjét, tapasztalatait, neveltetését, iskolai háttérét stb.),
- (2.) *a különbségek meglétének feltételezésével* addig, amíg ennek az ellenkezője nem bizonyosodik be (a hangsúlyt a magyarázatra helyezzük, ne a véleménynyilvánításra) és
- (3.) *munkahipotézisként kezelve az értelmezéseket* (ha úgy gondoljuk, hogy megtaláltuk egy új helyzet magyarázatát, vagy értjük a partner nézőpontját, akkor azt még ne bizonyossággként, hanem csak hipotézisként kezeljük, amely még további bizonyítást igényel).⁸²²

*A kommunikációs korlátok leküzdéséhez türelem, kitartás, bizalom és együttműködés szükséges.*⁸²³

A kommunikációs zavarok elkerülésére többféle megoldás létezik.

- (1.) A személyek közötti *kommunikáció hatékonysága sok módszerrel javítható*, például:
  - célszerű igazodni a befogadó világához (pl.: szókincséhez, érdeklődési köréhez, értékrendjéhez),
  - érdemes élni a visszacsatolás lehetőségével (pl.: ezáltal ellenőrizhető, hogy a befogadó mennyire értette meg az üzenetet),
  - jó használni az erősítés módszerét (pl.: szép eredmény, ha egy 30 perces szövegben 3-nál több lényeges elképzelés átadható),
  - érdemes direkt és egyszerű nyelvezetet használni (pl.: zsargon nélküli, felesleges jelzők és alárendelt mondatrészek nélküli nyelvezetet),
  - előnyös egyszerre több kommunikációs csatornát használni (így nagyobb az esély rá, hogy valamelyiken célba jut az üzenet; pl.: a telefonos egyeztetés eredményéről érdemes emlékeztető e-mailt küldeni vagy jegyzőkönyvet készíteni),
  - tréningek és képzések segítségével növelni a kommunikációs képességeket,

⁸²¹ Bernáth – Révész, 1998, 190-192. o.

⁸²² Deák, 2003/2. 73. o.

⁸²³ Deák, 2003/2. 73. o.

- stb.⁸²⁴

(2.) A legtöbb kommunikációs zavar megoldására jó módszer *a személyiség fejlesztése*.⁸²⁵ A személyiség fejlődésében jelentős szerepe van az emberi kapcsolatoknak is (az anya-gyerek kapcsolatban megjelenő kommunikációnak, a szülő-gyerek kapcsolatban megvalósuló – kongruens – kommunikációnak, a család kommunikációs szisztémájának és szocializációs mintáinak).⁸²⁶ A személyiség fejlesztése – a speciális kommunikációs folyamatok által – segítő igénybe vételével (pl.: pszichoterápiában) is megvalósulhat.⁸²⁷

---

⁸²⁴ Deák, 2003/2. 71-72. o.

⁸²⁵ Buda, 1986, 203. o.

⁸²⁶ Buda, 1986, 135-138. o.

⁸²⁷ Buda, 1986, 203. o.

V. Kommunikáció, pszichológia és jog

1. Történeti előzmények

A mai kommunikációs teóriák gyökerei lényegében a klasszikus lélektanból erednek: (1.) a nyelv és a beszéd lélektanából, (2.) a jel- és gesztusbeszéd vizsgálatából, (3.) az emocionális expresszióból és (4.) a pszichoanalízis adalékaiból.

(1.) Eleinte az egyes nyelvek által kifejeződő pszichológiai sajátosságokat, valamint a beszélő személyisége és a beszéd jellegzetességei közötti kapcsolatokat vizsgálták a kutatók (pl.: Wundt), a kommunikációs megközelítéssel még külön nem foglalkoztak.

(2.) A jel- és gesztusbeszéd esetén a kommunikációs funkció már az elejétől magától értetődő volt. Wundt *Völkerpsychologie* című munkájában (a nyelvről és beszédéről szóló kötetben) írt a különböző népek jelzésértékű gesztusairól (pl.: a nápolyiak jelbeszédéről, a siketnémák jeleiről), de akkoriban ezeket még csak érdekességnek, a beszélt nyelv különös változatainak tekintették. Nem vált ismertté a jelek és gesztusok univerzális jelentősége. A behaviorizmus kezdte el vizsgálni az egyes etnikus egységek jellegzetes gesztikulációját.

(3.) Az *emocionális expresszió* jelentősége már az ókori filozófiában felmerült. Az ókori filozófusok foglalkoztak azzal, hogy az arcjáték és a mozdulatok által megítélhető az ember természete és következtetni lehet a tulajdonságaira. A görög bölcselőben Theophraszosz jellemte a mimika és a gesztusok sajátosságain alapult. A középkorban a fiziognómia ezt tovább vitte és a 18-19. századi fiziognómiai elméletek közül több a karakterelméletek közé sorolható. Az elméletek tapasztalati ellenőrzésének lehetősége (az empiria) először az érzelmek megnyilvánulásának (expressziójának) kérdéskörében jelent meg. Az érzelmi, indulati állapotokat kísérő arckifejezésekre és testtartásokra vonatkozó ismereteket a 18. század végén rendszerezték. Elkezdtek azoknak a jeleknek és mozdulatoknak a pontos leírását, amelyek mentén a másik emberen felismerhetők az egyes érzelmek. Nagy lendületet adott a kutatásnak Darwin könyve, amelyben beállította az embert az evolúciós perspektívába, és arról is írt, hogy a magasabb rendű állatoknál hasonló emocionális és indulati reakciók tapasztalhatók, mint az embernél, és ezek mindkét esetben az arcról és a testtartásról ismerhetők fel.

(4.) Bár a *pszichoanalízis* keveset foglalkozott magával a kommunikációval, nélküle nem alakulhatott volna ki a kommunikáció modern szemlélete. A pszichoanalízis tekinthető – a beteg és a terapeuta között fennálló – kommunikatív helyzetnek, amelynek lényege a verbális kommunikáció. A fekvő beteg a háta mögött ülő terapeutát nem látja, csak beszéd segítségével érintkeznek, a terapeuta empátiával következtet a beteg személyiségére és a verbális kommunikációs kapcsolat által képes őt befolyásolni. Ebben a pszichológiai iskolában a szituáció jelenti az interperszonális erőteret (amelyben a kommunikáció megvalósul) és a résztvevők – a beteg és a terapeuta – közötti kapcsolatot is (amely kölcsönösen kialakított normák által szabályozott). A pszichoanalízisben alapvető jelentőségű a szabad asszociáció, amely lényegében a belső kommunikáció verbalizációjának problematikájához vezet.⁸²⁸

---

⁸²⁸ Buda, 1986, 26-48. o.

2. Pszichológia, önismeret és kommunikáció

A pszichológia a viselkedés leírásával, megértésével és bejósolásával foglalkozó tudomány, amely több részterületre osztható, például:

- (1.) az általános lélektanra (amely a lelki működés alapjelenségeivel és a megismerő folyamatokkal – érzékelés, gondolkodás, érzelmek stb. – foglalkozik az egészséges felnőtt emberre vonatkozóan),
- (2.) a klinikai pszichológiára (amely a lelki eredetű betegségekkel – kialakulásukkal, lefolyásukkal és gyógyításukkal – foglalkozik),
- (3.) a személyiségpszichológiára (amely a viselkedés egyéni különbségeit kutatja),
- (4.) a szociálpszichológiára (amely a csoportfolyamatokat és a környezeti tényezők – pl.: mások jelenlétének – hatását vizsgálja az egyén viselkedésére),
- (5.) a fejlődéslélektanra (amely a teljes emberi életút során megjelenő szabályszerűségek megismerésével foglalkozik),
- (6.) a pedagógiai pszichológiára (amely a formális oktatást elemzi, annak hatékonyabbá tételére céljából),
- (7.) az iskolapszichológiára (amely az iskolai pszichés problémákkal – azok megelőzésével és kezelésével – foglalkozik),
- (8.) a munka- és szervezetpszichológiára (amely az emberi munka optimalizációjának lehetőségeit vizsgálja)
- (9.) a sportpszichológiára, a művészetpszichológiára stb.⁸²⁹

Az önismeret lényegében a személy önmagáról való tudását (adottságairól, képességeiről, hiányosságairól, céljairól és vágyairól való ismeretét) jelenti. Magába foglalja mindannak az ismeretét, amit a személy magától várhat a különböző helyzetekben (milyen körülmények között képes jól teljesíteni, vagy melyek azok, amelyek próbára teszik és nehézségeket okoznak stb.).⁸³⁰

Az önismeretnek három szintje különíthető el.

- Az 1. szint a felszínes szint, amely a képességekről és az adottságokról való tudást (pl.: érdeklődési körünk, akarat erőnk, kudarc-tűrésünk) jelenti.
- A 2. szint a mélyebb történeti szint, amely a személy élményeire épül (pl.: mi és hogyan befolyásolta érzéseinket és viselkedésünket).
- A 3. szint az önismeret társas szintje (pl.: hogyan felelünk meg a társas szerepeinkből adódó elvárásoknak).⁸³¹

---

⁸²⁹ Bernáth – Révész, 1998, 9-11. o.

⁸³⁰ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 60. o.

⁸³¹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 61. o.

Az önismereti folyamatokban jelentős szereppel bír a kommunikáció: az önmegjelenítésben, a személy önkifejezésében és egyéb tényezőkben, amelyek a kommunikáción keresztül ismerhetők meg.⁸³²

Az önismeret stabilitása három alapon nyugszik:

- az énkonzisztencián (keressük azokat az információkat, amelyek beleillenek az önmagunkról kialakított képbe; és elutasítjuk azokat, amelyek nem),
- az énnövelés motívumán (törekszünk a legpozitívabb önértékelés fenntartására) és
- a pontosságra törekvésen (pontos információk elsajátítása a célunk önmagunkkal kapcsolatban).⁸³³

Az én-reprezentáció (a személy önmagáról, énjéről való gondolkodása) három összetevőből áll:

- az aktuális énképből (reális énkép; azokból a tulajdonságokból, amelyekkel most jellemezzük magunkat),
- az ideális énképből (lehetséges énkép; azokból a tulajdonságokból, amelyekkel szeretnénk rendelkezni) és
- a vágyott énképből (lehetséges énkép; azokból a tulajdonságokból, amelyeket értékesnek tartunk és szeretnénk, ha rendelkeznének velük).

Az önértékelés szempontjából kulcsfontosságú a reális és a lehetséges énkép közötti távolság (különbség) megítélése (ha kicsi a távolság, akkor az önértékelés pozitív; ha nagy a távolság, akkor az önértékelés alacsony).⁸³⁴

Az énkép összetett és dinamikus reprezentáció, amelynek tartalma három rész dinamikus egyensúlyából jön létre:

- a szubjektív kép (ilyenek tartom önmagam),
- a tulajdonított kép (ilyenek látnak mások) és
- a visszatükrözött kép.⁸³⁵

Ugyanazon dolog két oldala: *a személyiségfejlesztés és az önismeret*. Mert a személyiségfejlesztés célja növelni az önismeretet, segíteni az önmegértést, és fokozni az érzelmi és kommunikációs készségeket.⁸³⁶

---

⁸³² Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 60. o.

⁸³³ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 61. o.

⁸³⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 60-61. o.

⁸³⁵ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 61. o.

⁸³⁶ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 62. o.

Az önismeret elmélyíthető a *grafológia* segítségével is. A grafológiai elemzés a kézírásból a kommunikációs készségekre vonatkozó információkkal is szolgálhat:

- a nagyméretű írástömb jó kommunikációs készséget fejezhet ki,
- a kis méretű alsó margó arra utalhat, hogy bár jól kommunikál a személy, mégsem veszi mindig figyelembe a másik felet és nehezen képes a mondanivaló megszakítására,
- a jobb oldalra elmozduló megszólítás a közlési vágyat és a jó kapcsolatfelvételi készséget mutathatja
- stb.⁸³⁷

Az önismeret fejlesztésére jól alkalmazható a következő három módszer: a SWOT-analízis (lásd: V.2.1. SWOT-analízis), a Johari-ablak (lásd: V.2.2. Johari-ablak) és az önismereti kerék (lásd: V.2.3. Önismereti kerék).

2.1. SWOT-analízis

Az önismerethez kötődik az önfogadás és az önbecsülés is. Lényeges az erősségek megtalálása és a gyengeségek azonosítása, amelyhez jó módszer a személyes SWOT-analízis alkalmazása.⁸³⁸

A SWOT mozaikszó, amely angol szavak kezdőbetűiből jött létre: S (strengths = erősségek) W (weaknesses = gyengeségek) O (opportunities = lehetőségek) T (threats = veszélyek). Az egyén és a környezet szempontjából közelítve, az erősségek és a gyengeségek az egyénre vonatkoznak, a lehetőségek és a veszélyek pedig a környezeti tényezőkre. Átgondolva az egyes tételeket, feltárhatók az egyén sajátosságai és a környezethez való viszonyulása.⁸³⁹

A SWOT-analízist a 11. táblázat⁸⁴⁰ szemlélteti.

11. táblázat: SWOT-analízis

S (erősségek)	W (gyengeségek)
O (lehetőségek)	T (veszélyek)

⁸³⁷ Fazekasné Visnyei Irma: Pedagógiai grafológia 1. Komló, Regiografo Kiadó, 2005. 76., 89., 95. o.

⁸³⁸ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 62. o.

⁸³⁹ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 62. o.

⁸⁴⁰ Forrás: A táblázatot a Varga Daniella: SWOT elemzés készítése és használata a gyakorlatban <https://daniellavarga.hu/swot-elemzes/> 2021.06.28. internetes oldalon lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

2.2. Johari-ablak

A Johari-ablak elnevezés a szerzők (Joseph Luft és Harrington Ingham) keresztnevének összevonásából jött létre. Azt mutatja meg, amit a személy saját maga vagy mások ismernek a személyiségéből.

A teljes én négy területből áll: nyitott én, zárt én, vak én, sötét én (amelyek között a határok rugalmasan változnak a helyzet, a kapcsolat jellege, a korábbi társas tapasztalatok és a személyiség függvényében).

- *A nyitott én*hez tartozik mindaz, amelynek a személy tudatában van és meg is osztja másokkal, tehát ismert előtte és mások előtt is (pl.: nevünk, nemünk, korunk és fizikai megjelenésünk).
- *A zárt én* tartalmazza azt, amit a személy ismer önmagáról, de másokkal nem szeretne megosztani, ezért szándékosan és tudatosan elrejt (pl.: intim szféránk).
- *A vak én* területén a személy azon tulajdonságai, érzései és viselkedési módjai találhatók, amelyekkel nincs tisztában, de mások észreveszik.
- *A sötét én* területén lévő érzéseivel, tulajdonságaival és viselkedési módjaival a személynek senki (se ő, se más) nincs tisztában, így sem tudatosan szabályozni, sem megváltoztatni nem lehet ezeket. Ezért a nyitott én területének növelése a személyiségfejlesztés célja.⁸⁴¹

A visszacsatolás (feedback) jelentős szerepet játszik a Johari-ablak működésében. Lényeges, hogy a visszacsatolás folyamata – amelynek során megosztjuk másokkal a viselkedésükkel, magatartásukkal, munkájukkal kapcsolatos észrevételeinket és érzéseinket – a főbb szabályok figyelembevételével valósuljon meg, például:

- annál eredményesebben használható fel, minél specifikusabb (kevésbé általános),
- annál kevesebb védekezést vált ki, minél leíróbb jellegű (nem értékelő),
- legyen elég fontos a befogadónak ahhoz, hogy motiválja és irányuljon arra, amit meg lehet valósítani, valamint
- legyen elfogadható a partnernek (sértődést és visszautasítást okoz a durva kritika).⁸⁴²

A Johari-ablakot a 12. ábra⁸⁴³ szemlélteti.

12. ábra: Johari-ablak

Nyitott én (a személy ismeri, mások ismerik)	Vak én (a személy nem ismeri, mások ismerik)
Zárt én (a személy ismeri, mások nem ismerik)	Sötét én (a személy nem ismeri, mások nem ismerik)

⁸⁴¹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 62-63. o.

⁸⁴² Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 64-65. o.

⁸⁴³ Forrás: Az ábrát a Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 63. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

2.3. Önismereti kerék

A Miller, Nunally és Wackman nevéhez kötődő önismereti kerék (2001) fogalmi keretet ad az önismeret fejlesztéséhez. Az információ öt típusát különíti el, amelyek kognitív folyamatokhoz kapcsolódnak.

(1.) *Az érzet:* az érzékszervek (látás, hallás, szaglás, tapintás és ízlelés) által felfogott információk köre.

(2.) *Az értelmezés:* az érzet intellektuális feldolgozása (érzékszervi benyomások átszűrése a korábbi tapasztalatokon és értelmezéseken, majd jelentés tulajdonítása).

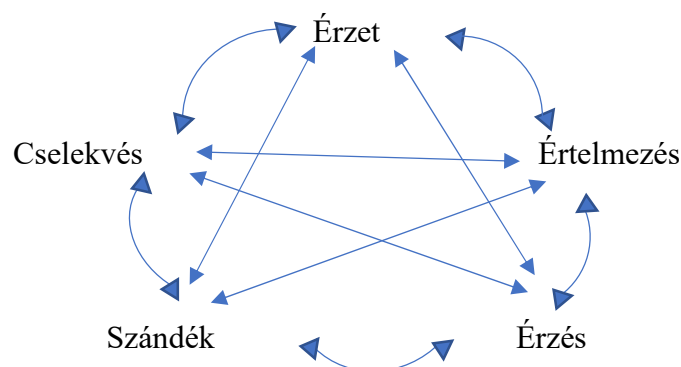
(3.) *Az érzés:* az indulati és érzelmi állapotok megtapasztalása (amelyeket az érzéki adatokra és a tulajdonított jelentésre adunk).

(4.) *A szándék:* kísérlet vagy törekvés az adott probléma megoldására (tartalmazza a vágyakat és akaratot, de nem cselekvés).

(5.) *A cselekvés:* a tényleges tettek és megnyilvánulások (amelyek hatással vannak a környezetre).⁸⁴⁴

Majd az érzékszervek érzékelik a változást, és ezáltal a kerék újraindul.⁸⁴⁵ Az önismereti kereket a 13. ábra⁸⁴⁶ szemlélteti.

13. ábra: Önismereti kerék

Minél inkább ismert az öt terület, annál teljesebb az önismeret. Ha hiányos egy vagy több terület, akkor a társas kapcsolatokban kevésbé hatékony a személyiség.⁸⁴⁷

A kerék hiányosságai mentén hat típus különíthető el:

- az értelmező-cselekvő (logikusan gondolkodó és cselekvő, nem tudatosítja érzéseit),
- az értelmező-érző-cselekvő (saját világába zárkózó, önmagával és érzéseivel sokat foglalkozó, másokat figyelembe nem vevő),

⁸⁴⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 66. o.

⁸⁴⁵ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 66. o.

⁸⁴⁶ Forrás: Az ábrát a Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 67. oldalán lévő ábra alapul vételével a szerző készítette.

⁸⁴⁷ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 66-67. o.

- az érzékelő-érző-cselekvő (kimarad a logikus gondolkodás és a tudatos szándék, elragadják az érzelmek és az indulatok),
- az értelmező-érző (nagy lelki és gondolati gazdagság, de ez nem jelenik meg a cselekedetekben),
- az értelmezés (gondolatok) összekeverése az érzelmekkel (az érzelmi átélés alacsony szintje) és
- a szándékoló-cselekvő (mások üzeneteit nem értelmezi, saját válaszait nem tudatosítja, viselkedése kiszámítottnak és manipulatívnak tűnhet).⁸⁴⁸

Kommunikációs jártasságot igényel az önismereti kerék egyes részeiről tett világos kijelentés. A teljes önismeret kifejezéséhez ötféle jártasság szükséges, mert a keréknek öt része van. A kijelentések egybeesnek a kerék részeivel: az érzetekkel kapcsolatos, az értelmező, az érzelmekre vonatkozó, a szándékokra vonatkozó és a cselekvésre vonatkozó kijelentések. Az önismeret feltárása által elérhető a 6. jártasság is: az énkifejezés (az, hogy a saját nevünkben beszélünk). Ekkor saját gondolatok, érzések stb. fejezhetők ki, az „én” és az „enyém” nyelvi fordulatokat használva (az általánosítások, pl.: az „emberek”, „mindenki” helyett), és ezzel egyértelművé válik, hogy ellenőrzés alatt tartottak a tapasztalatok és a személyiség. Amikor a személy saját nevében beszél, akkor ezáltal növelhető a saját és a másik személy autonómiája, valamint mindkét fél személyes felelőssége (teljes felelősséget vállalva azért, ami elhangzik).⁸⁴⁹

3. Pszichopatológia, jog és kommunikáció

A *pszichopatológia*: a kóros viselkedésformák vizsgálatával foglalkozó tudományterület, amelynek szakemberei a klinikai kutatók és a gyakorló klinikusok.⁸⁵⁰

A „pszichés rendellenesség” fogalma tág, mert beletartozik minden – pl.: emocionális és intellektuális határoktól független – az emberi elmével és aggyal kapcsolatos probléma. A rendellenes mentális működés fogalmának meghatározására nincs egyetemes definíció, de a meghatározások mind tartalmazzák a „négy D” tünetegyüttest („deviance” = deviancia, „distress” = distressz, „dysfunction” = diszfunkcionalitás, „danger” = veszély). A pszichés működés tehát akkor tekinthető rendellenesnek, ha az az adott helyzetben egyszerre:

- (1.) deviáns (megszokottól eltérő, szokatlan, szélsőséges, bizarr),
- (2.) distresszkeltő (nyugtalanító és kellemetlen),
- (3.) diszfunkcionális (az ember hétköznapi tevékenységeire bomlasztóan ható) és
- (4.) veszélyes (a pszichés működési zavar egyik szélsőséges változata az ön- vagy közveszélyes viselkedés, amely gondatlansággal, ellenségességgel, gyenge ítélőképességgel és félreértelmezéssel jellemezhető viselkedésben jelenik meg). Bár egyes kutatások szerint ez a kritérium (tehát a veszélyesség, a veszélyeztetés) nem mindig jelenik meg (inkább csak kivételes esetekben) a rendellenes pszichés működés esetén.⁸⁵¹

⁸⁴⁸ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 67. o.

⁸⁴⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 67-68. o.

⁸⁵⁰ Comer, R., J.: A lélek betegségei. Pszichopatológia. Budapest, Osiris Kiadó, 2005. 1. o.

⁸⁵¹ Comer, 2005. 1-5. o.

Ha *kóros elmeállapotú* a terhelt vagy a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy, akkor *a büntetőeljáráásban* kötelező a védő részvétele.⁸⁵²

A kényszerintézkedések között szabályozza a Be. az előzetes kényszergyógykezelést, amely: „a kóros elmeállapotú terhelt személyi szabadságának bírói elvonása a jogerős ügydöntő határozat meghozatala előtt.”⁸⁵³

A kóros elmeállapot kérdése hatással van a bűncselekményt elkövető személy büntethetőségére.⁸⁵⁴ A magyar Btk. szerint a kóros elmeállapotú személy: (1.) nem büntethető (ha nem képes felismerni a cselekménye következményeit vagy nem képes a felismerésnek megfelelő cselekvésre) vagy (2.) büntetése korlátlanul enyhíthető (ha elmeműködésének kóros állapota korlátozza cselekménye következményeinek felismerésében vagy a felismerésnek megfelelő cselekvésben).⁸⁵⁵ De kóros elmeállapotú elkövető esetén is (ha indokolt) el kell rendelni az elkobzást,⁸⁵⁶ a vagyoneklobzást⁸⁵⁷ és az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételét.⁸⁵⁸

Kóros elmeállapotú terhelt esetén az ügyész perbeszédében a vádlott felmentésére tesz indítványt,⁸⁵⁹ és a kóros elmeállapotú személy felmentése után – ha fennállnak a kényszergyógykezelés feltételei, akkor – a bíróság elrendeli kényszergyógykezelését.⁸⁶⁰

A kényszergyógykezelés során a büntetés-végrehajtás feladata – a társadalom védelme mellett – a kényszergyógykezeltek megfelelő kezelést és gondozást biztosítani.⁸⁶¹ A beteget az orvostudomány mindenkori állásának megfelelő, szakszerű ellátásban kell részesíteni, amelynek költségeit az állam viseli.⁸⁶² A kényszergyógykezelést az IMEI-ben hajtják végre.⁸⁶³

Minden betegnél – állapotára és az IMEI biztonságára tekintettel – az IMEI főigazgató főorvosa dönt *a kapcsolattartásról*.⁸⁶⁴ A beteg kapcsolattartásának formája lehet: a látogató fogadása (legalább hetente), a telefonálás (2 naponta hívás kezdeményezése, hetente 1-szer hívás fogadása, alkalmanként minimum 20 perc), a csomag küldése és fogadása (minimum hetente) valamint a levelezés (gyakorisági és területi korlátozás nélkül).⁸⁶⁵

A kézírásban megjelenhetnek pszichés rendellenességre utaló jelek is:

- Skizofréniára utalhat például: a primitív rajzok megjelenése, a sok javítás, a sok aláhúzás, a beszúrássok előfordulása, a hiányos betűképzés, a széteső írás, a díszítések alkalmazása.⁸⁶⁶ Továbbá a szimbolikus jelek megjelenése, a paragrafia (pl.: a szavak és

---

⁸⁵² Be. 44. § c) pont

⁸⁵³ Be. 301. § (1) bek.

⁸⁵⁴ Btk. 15. §

⁸⁵⁵ Btk. 17. §

⁸⁵⁶ Btk. 72. § (4) bek. a) pont

⁸⁵⁷ Btk. 75. § (2) bek. a) pont

⁸⁵⁸ Btk. 77. § (2) bek.

⁸⁵⁹ Be. 542. § (4) bek. b) pont

⁸⁶⁰ Be. 566. § (3) bek.

⁸⁶¹ Bv. tv. 1. § (2) bek. c) pont

⁸⁶² Bv. tv. 325. § (4) és (5) bek.

⁸⁶³ Bv. tv. 326. § (1) bek.

⁸⁶⁴ Bv. tv. 332. § (2) bek.

⁸⁶⁵ Bv. tv. 332. § (1) bek.

⁸⁶⁶ F. Visnyei Irma – Gulyás Jenő István – Katona Ágnes – V. Vékony Györgyi: A grafológia alaptankönyve 1. Budapest, Grafodidakt Grafológusképző és Személyiségfejlesztő Központ, 2000. 235. o.

egyes elemek felcserélése) és az ataxia (mozgáskisiklás).⁸⁶⁷ Valamint a hipergráfia (az írásmennyiség öncélú növekedésével járó írászavar) is.⁸⁶⁸

- Neurózisra utalhat például: a nagyság és szélesség ingadozása, a hullámos és lefelé tartó sorok, a egyes kötésforma és az az ingadozó dőlés.⁸⁶⁹
- Depresszióra utalhat például: a tévesztések javíthatatlanul hagyása, a balra elmozduló írástömb, az alapvonal alá eső végvonal és a kis mennyiségű szöveg.⁸⁷⁰ Valamint a sorok ereszkedő (lefelé tartó) iránytartása.⁸⁷¹
- Mániás-depressziós pszichózisra utalhat például: ha az írásban számok, rejtjelek, rajzok, többféle betűtípus és különböző színnel írt szavak fordulnak elő, ha szinte minden írásjellemben nagy változások figyelhetők meg.⁸⁷²
- Stb.⁸⁷³

4. Az első benyomás jelentősége

Amikor az emberek szeretnék megérteni egymást (és saját magukat), akkor elméleteket alkotnak az emberi viselkedésre: információkat gyűjtenek, megfigyeléseket végeznek, próbálnak együtt járásokat észrevenni és ok-okozati viszonyokra következtetni. Ez a folyamat *sémák* használatával valósul meg, amelyek leegyszerűsített rekonstrukciói az észleléseknek. A sémák emberek, események, helyzetek és tárgyak osztályainak mentális reprezentációi, amelyek által lehetséges, a nagy mennyiségű információ hatékony feldolgozása és rendszerezése.⁸⁷⁴

A sémák fő jellemzői:

(1.) érvényesül az *elsőbbségi hatás* (a legnagyobb hatással az elsőként szerzett információ van az összbenyomásra),

(2.) az *élénkebb információ erősebb* hatást gyakorol a sémára (akkor is, ha kevésbé megbízható forrásból származik), és

(3.) a *szívósság* (sokáig fennmaradnak a sémának ellentmondó adatok ellenére is).⁸⁷⁵

A *sztereotípiák* leegyszerűsítve általános személysémák. A korrelációk felismerésével alakulnak ki, ezek az együtt járások elméletei. A sztereotípiák jellemzője az önbeteljesítés (Pygmalion-hatás:⁸⁷⁶ önmagát beteljesítő jóslat) és az önfenntartás (befolyásolják az észlelést, a következtetéseket, a viselkedést és a társas interakciókat).⁸⁷⁷

⁸⁶⁷ Kiss Lajos: Az igazságügyi írásszakértés alapjai. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977. 294. o.

⁸⁶⁸ Vékony Györgyi – Zádor Erzsébet: Írásbiológia. Budapest, Grafológiai Intézet Kft, 2004. 86. o.

⁸⁶⁹ F. Visnyei – Gulyás – Katona – V. Vékony, 2000, 234. o.

⁸⁷⁰ F. Visnyei – Gulyás – Katona – V. Vékony, 2000, 234. o.

⁸⁷¹ Teillard, A.: Handschriftendeutung auf tiefenpsychologischer Grundlage. Bern und München, Francke Verlag, 1963. 140.

⁸⁷² F. Visnyei – Gulyás – Katona – V. Vékony, 2000, 235. o.

⁸⁷³ Lásd bővebben: Hengl, 2021, 109-113. o.

⁸⁷⁴ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 495-496. o.

⁸⁷⁵ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 496-498. o.

⁸⁷⁶ Fercsik – Raátz, 2018, 36. o.

⁸⁷⁷ Atkinson – Atkinson – Smith – Bem – Nolen-Hoeksema, 1999, 499-502. o.

A hivatali ügyintézés egyik munkaeszköze a *telefon*, ezért elérhetőnek kell lenni munkaidőben (vagy biztosítani, hogy felvegye más a telefont). Telefonbeszélgetésnél a hívást a kezdeményező fél indítja, de a hívott fél szól elsőként a telefonba, bemondva a munkahely (pl.: iroda, szervezeti egység) és a saját nevét, ezután a hívó fél is bemutatkozik.⁸⁷⁸

A *megjelenés* is a kommunikáció része és már a megszólalás előtt információkat közvetít (lásd: IV.5.2. Kulturális szignálok (emblémák)). Ezért előadóként, felszólalóként, vitapartnerként, közszereplőként vagy egyszerűen csak a hétköznapiakban (pl.: a munkahelyen) kommunikálóként érdemes néhány apró, de lényeges mozzanatra figyelni. John T. Molloy könyvének címében úgy fogalmaz, hogy „Öltözködj a sikerért!”, *öt fő tanácsa* a következő:

- nagyon lényeges a gondozott ruházat,
- érdemes a másik félnek öltözködni (tehát olyan távolságból is megnézni az összképünket a tükörben, amilyen távolságra a másik fél lesz tőlünk, hogy azt lássuk, amit majd ő is látni fog belőlünk),
- a ruházat ne legyen túl élénk mintázatú (mert az elvonja a figyelmet és nyugtalanítóan hat),
- a ruha és a háttér képezzen kontrasztot egymással (ne olvadjunk a háttérbe) és
- a zajt keltő (pl.: kattató) kiegészítők viselése nem ajánlott.⁸⁷⁹

Az ajtóban, a szűk helyeken és az egyes helyiségekbe való belépéskor az *előre engedés szabályai* érvényesülnek.

- Főszabály szerint előre kell engedni a nőt, a rangban magasabbat és az idősebbet.
- Ha egyszerre többen lépnének be a helyiségbe, akkor azt elsőként a legidősebb nő teszi meg, utána (koruk szerinti sorrendben) a fiatalabb hölgyek következnek, majd a legidősebb férfi és utána (koruk szerint haladva) a fiatalabbak.
- Bár az ajtóban illik előre engedni a vendéget, mégis abban az esetben, amikor először jön az irodában – mivel még nem ismeri az utat – a „Ha megengedi, mutatom az utat!” mondat kíséretében előre lehet lépni.⁸⁸⁰

A *nem verbális kommunikációra* is érdemes tudatosan figyelni. Néhány követendő példa:

(1.) a kommunikáció során inkább az *állás* javasolt, mint az ülés (udvariasabb a másik fél felé és dinamikusabbak, lendületesebbek is tudunk lenni állva, mint ülve),

(2.) álló helyzetben *kis terpeszben állással* (ahelyett, hogy szorosan összeszorítanánk a lábainkat) elkerülhető a dülöngélés, megengedett egy kis járkálás is, de nem egyfolytában fel és alá (mert ezzel pl.: egy ketrecbe zárt és ott járkáló tigris látszatát kelthetjük, ami nyugtalanítóan hat),

---

⁸⁷⁸ Bába, 2018, 13. o.

⁸⁷⁹ Szabó, 2014, 191-193. o.

⁸⁸⁰ Bába, 2018, 10-11. o.

(3.) *támaszkodni tilos* beszéd közben (pl.: az asztalra),

(4.) legyenek *természetesek a gesztusok*, a kar legyen laza, kerülendők a kényszeres mozgások (pl.: ne hintázzunk, ne doboljunk az ujjunkkal, ne igazgassuk állandóan a hajunkat; mert ezek a másik fél számára idegesítők lehetnek),

(5.) lényeges *a szemkontaktus* felvétele és tartása a másik féllel (tilos sötét szemüveget viselni),

(6.) *a pókerarc zavaróan* hat, az érzelmek kulturált kifejezése, a lelkes és szenvedélyes beszéd vagy vitatkozás hitelesebbé teszi a kommunikációt; lényeges, hogy az arc kifejezés alkalmazkodjon a mondanivalóhoz (pl.: lehangoló dolgokról ne széles mosollyal beszéljünk), semleges témák esetén ajánlott a barátságos mosoly,

(7.) az érzelmek és a témához vagy a másik félhez való viszony *a tér kezelésével* (azzal, hogy mennyire tartunk távolságot) is kifejezhető, mert például más üzenete van egy hatalmas íróasztal mögé elbarikádozva vagy a beszélgető partner mellé húzott széken helyet foglalva történő kommunikációnak (a tér kezelése üzenheti, hogy: távolságot tartok a másik féltől vagy közelebb akarok kerülni a beszélgető partnerhez).⁸⁸¹

5. A légzés- és beszédtechnika fejlesztése

A kommunikáció megítélése nemcsak gondolatok minőségének függvénye, hanem a légzés- és beszédtechnika is lényeges szerephez jut benne.⁸⁸²

5.1. A helyes légzéstechnika

Bizonyos mértékben minden ember *lámpaláz*as, ha meg kell szólalnia.⁸⁸³ A lámpaláz okozta fizikai állapotnak a pszichológiai alapja a félelem: a neveltségessé válástól (beesülünk vagy elrontjuk a mondanivalónkat), a tudatlanság elárulásától (rosszul csinálunk valamit),⁸⁸⁴ vagy a sikertelenségtől⁸⁸⁵. De a felelősség tudata is okozhatja (sokan hallhatnak bennünket).⁸⁸⁶

A lámpaláz legjobb ellenszere az edzés: az alapos felkészülés és a biztos tudás. Leküzdésében a légzésgyakorlatok is segítenek, általuk biztosítható a szervezet jó oxigénellátása. Lámpaláz esetén érdemes 5-10 percet sétálni, karlendítésekkel kísért nagy és mély lélegzeteket venni.⁸⁸⁷

Az érthető és tiszta beszéd alapfeltétele a megfelelő hangképzés. *A légzésmódnak funkcionális szempontból* két fajtája különíthető el: (1.) az élettani légzés és (2.) a beszédlégzés.

---

⁸⁸¹ Szabó, 2014, 192-193. o.

⁸⁸² Szabó, 2014, 187. o.

⁸⁸³ Fercsik – Raátz, 2018, 209. o.

⁸⁸⁴ Szabó, 2014, 161. o.

⁸⁸⁵ Fercsik – Raátz, 2018, 209. o.

⁸⁸⁶ Fercsik – Raátz, 2018, 209. o.

⁸⁸⁷ Fercsik – Raátz, 2018, 209. o.

(1.) *Az élettani légzésnek az a fő szerepe, hogy elegendő mennyiségű friss oxigént juttasson a tüdőn át a vérbe és ezáltal a szervezetbe. Menete 3 ütemű és körülbelül azonos időtartamú egységekből áll: belégzés, kilégzés és szünet.*

(2.) *A beszédlégzésnek – a szervezet oxigénnel való ellátásán túl – a beszédhez is elegendő mennyiségű levegőt kell biztosítani. A beszéd a már használt (fáradt) levegővel valósul meg. Ritmikája (üteme) változatos. A belégzés gyors, erőteljes és hangtalan, amely az orron és a szájon (sokszor csak a szájon) át valósul meg. A kilégzés helyett történik a beszéd, amely így eltérő időtartamú, és sok levegő felhasználásával jár. A beszédlégzés szünet egységet nem tartalmaz.⁸⁸⁸*

Beszédtechnika szempontjából, légzéstípusok szerint érdemes megkülönböztetni: (1.) mellkasi légzést és (2.) kombinált légzést.

(1.) *Mellkasi légzés* esetén a mellkas megemelkedik és a has behúzódik. Ennél a légzéstípusnál a tüdőre ható feszítő nyomás miatt összezáródnak a hangszalagok, ezért a hangképzés során kemény, éles és kellemetlen hangzású hang keletkezik.

(2.) *Kombinált légzésnél* – a mellkasi és a rekeszizomi (hasi) légzés kombinációja esetén – megemelkedik a hasfal, és nem hat feszítő erő a tüdőre, így kilégzéskor a hangszalagok árnyalt és kellemesnek hangzó hangképzésre képesek. A tüdőben lévő levegő miatt az agy vérellátása is jó lesz, ezáltal csökken a memóriazavar lehetősége.⁸⁸⁹

Így érthető az, hogy légzéstechnikai okok is állhatnak annak hátterében, ha a vizsgadrukk miatt nehéz megszólalni (a torkunkon nehezen jön ki a hang), mert a vérellátási problémák következményeként semmi nem jut a személy eszébe (nincs mit mondani). A probléma megoldása egyszerű: a helyes légzés tudatos alkalmazásával csökkenthető a lámpaláz és a vizsgadrukk (csökken a szorongás érzése, ha van elég levegőnk).⁸⁹⁰

5.2. Beszédtechnikai alapok

A beszélő *testtartásának* (ülve vagy állva beszélés) megválasztása is hatással lehet a beszédtechnikára. Fiziológiai okokból jobban lehet beszélni állva és felemelt fejjel (ezért ez előnyösebb beszédtechnikai szempontból), mint ülve és lehajtott fejjel. A testtartás – azon túlmenően, hogy nem verbális üzenetet közvetít – kihat a hangszínre és a hangerőre is.⁸⁹¹

---

⁸⁸⁸ Szabó, 2014, 187. o.

⁸⁸⁹ Szabó, 2014, 187. o.

⁸⁹⁰ Szabó, 2014, 187. o.

⁸⁹¹ Szabó, 2014, 187. o.

A *paranyelv* (lásd: II.4.4. Paranyelv) megfelelő alkalmazása is hozzátartozik a helyes beszédtechnikához:

- *Az öö-zés* beszédtechnikai szempontból nem előnyös, mert használatával sokkal bizonytalanabbnak hangzik a mondanivaló (mint nélküle), és általa szinte zárójelbe kerül az adott közlendő.
- *A hangmagasság* esetén érdemes figyelembe venni, hogy ugyanaz a mondat másként hat (mást jelenthet), ha magas és éles hangon hangzik el, mintha normális hangon. A jó hang általában közepes vagy inkább mély.
- *A hangerővel* is meg kell tanulni bánni. Fontos, hogy a befogadó hallja a közlendőt, de nem kell végig azonos hangerővel beszélni. Hangsúlyozni lehet a lényeges részek hangosabban mondásával. Nem szabad mindent ugyanolyan hangosan előadni, mert ez a dinamikus monotónia (Fischer Sándor fogalma) csökkenti a másik fél figyelmét. A hangerő változtatása (a suttogás és az erős hang között) segít fenntartani a partner figyelmét.
- *A hanglejtés* megfelelő használata is lényeges. A magyarban a mondatok hanglejtése általában ereszkedő, de felmegy a hang a vesszőnél, és szökő (először fel, majd hirtelen le) hangmenet jellemzi a kérdéseket.
- *A hangsúlyozás* nagyon fontos szerepet tölt be a kommunikációban és többféle módon is elhibázható. A főbb típushibák: az éneklő beszéd (amikor a nem hangsúlyozandó szóra vagy (utolsó) szótagra helyeződik a helytelenül alkalmazott melodikus (dallamos) hangsúly), a hangsúlyozás hiánya és a rossz tagolás miatti értelemváltoztatás.
- *A beszéd tempójának* megválasztása is hangsúlyozható. A gyorsítás azt a látszatot kelti, hogy a következő részek nem annyira lényegesek. A lassúbb tempóra váltás arra utal, hogy most valami fontos következik. Szünet beiktatásával még nagyobb hangsúly tehető az azt követő részre, vagy idő adható a pillanatnyi elgondolkodásra.
- *A kiejtési hibák* közé tartozik például: az idegen szavak flancos kiejtése (pl.: Párizs helyett Pari) és a szóvégek elharapása (a magyar nyelvben szükséges a jó artikuláció, a hangok tiszta kiejtése – kiv.: a teljes és részleges hasonulás eseteiben – és a magánhangzók időtartamának – pl.: ö vagy ő – pontos betartása).
- *A beszédhibák* (pl.: raccsolás, hadarás, selypítés) javítása érdekében szakemberhez kell fordulni, de kisebb probléma esetén kitartó gyakorlással az érintett személy is javíthat a helyzeten.⁸⁹²

Érdemes néha felvenni a beszédet (pl.: előadásunkat, beszélgetésünket), hogy azt elemezve tudatosítható és alakítható legyen.⁸⁹³

---

⁸⁹² Szabó, 2014, 186-189. o.

⁸⁹³ Szabó, 2014, 186. o.

6. Kommunikációs stílusok

A kommunikációs stílusok három típusa különíthető el:

- (1.) az *agresszív* (rámenős, erőszakos, támadó, sértő),
- (2.) az *asszertív* (megfelelően magabiztos és határozott) és
- (3.) a *szubmisszív* (behódoló).⁸⁹⁴

A három kommunikációs stílus főbb jellemzőit a 12. táblázat⁸⁹⁵ foglalja össze.

12. táblázat: A kommunikációs stílusok összehasonlítása

	Agresszív kommunikáció	Asszertív kommunikáció	Szubmisszív kommunikáció
Főbb jellemzők	<ul style="list-style-type: none"> - erőszakosság - a partner elnyomottnak érzi magát 	<ul style="list-style-type: none"> - az arany középut - magabiztosság - önbizalom - empátia - bátorság - az érzések megfelelő módon történő kifejezése (nem merev, nem szégyenlős, nem okoz sérülést) 	<ul style="list-style-type: none"> - féltékenység - bizonytalanság - egyenlőtlenség érzése - elnyomottság érzése - nem mer kérdezni - nem mer kérni - nem mer visszautasítani - nem mer véleményt nyilvánítani
Testbeszéd	<ul style="list-style-type: none"> - egyenes és feszes testtartás - erőteljes gesztusok - szaggatott mozdulatok - szigorú arckifejezés / bizonytalan mosoly - intenzív szemkontaktus - türelmetlenségből fakadó bólintások - fenyegetően halk / túl hangos hangerő 	<ul style="list-style-type: none"> - nyitottságot és érdeklődést mutató testtartás - természetes gesztusok - közvetlen, szabályos és néha megszakított szemkontaktus 	<ul style="list-style-type: none"> - összeroskadtt testtartás - karok és lábak szoros összefonása - visszafogott gesztusok - bizonytalan gesztusok - mentegetőző arckifejezés - esedező tekintet - szemlesütés / állandó, merev szemkontaktus - halk hang - stressz és feszültség jelek - ruha / haj babrálása - tárgyba (pl.: toll) kapaszkodás
Eredménye	<ul style="list-style-type: none"> - csak tartalmi szintű - érzelmi és kapcsolati szinten romboló 	<ul style="list-style-type: none"> - segíti a kapcsolatokat egyenlőségét - képesség a saját érdekek szorongás nélküli képviselésére - képesség a saját érzések és gondolatok szabad kifejezésére 	<ul style="list-style-type: none"> - időnként indulatkitörések

⁸⁹⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 70. o.

⁸⁹⁵ Forrás: A táblázatot a Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 70-75. oldalakon lévő információk alapul vételével a szerző készítette.

6.1. Az asszertivitás fejlesztésének lehetőségei

A sikeres kommunikáció egyik lényeges feltétele az asszertív kommunikáció. *Az asszertivitás* kialakítható és fejleszhető.⁸⁹⁶

Az asszertív közlő énképe pozitív, a verbális és nem verbális kommunikációja összhangban van. Világosan és tömören fogalmaz, mondanivalója a befogadóhoz igazodik. Saját jogainak védelme másokat nem sért, másokban szorongást nem kelt. A célja az, hogy a kommunikáció minden résztvevő számára sikerrel és pozitívan záruljon.⁸⁹⁷

Az asszertív kommunikáció alapja a magabiztosság és az empátia.

Az asszertív közlő magabiztossága három összetevőből áll: a saját érzések kifejezésének képessége, a saját vélemény vállalása és a saját jogokért kiállás (nem engedve pl.: a kihasználásnak). A magabiztosság növelése egyrészt a féltékenység, zárkózottság és visszahúzódság (tehát a szubmisszivitás) leküzdésével, másrészt a lobbanékonyság és az indulatosság (tehát agresszivitás) kordában tartásával érhető el.

Az asszertivitáshoz (az arany középút megtalálásához) bátorságra és empátiára is szükség van. Bátorság kell a kockázatvállaláshoz, az önálló vélemény megfogalmazásához és az érdekekért kiálláshoz. Empátia segítségével lehet mások szempontjait figyelembe venni, valamint másokkal méltósággal és tisztelettel bánni.⁸⁹⁸

Az asszertivitás jegyében mindenkinek vannak jogai (pl.: bármi olyat tenni, ami nem zavar, nem korlátoz vagy hoz hátrányos helyzetbe másokat, a tiszteletteljes bánásmód, az önbecsülés és a méltóság megőrzése, az információkérés, a nemet mondás büntudat nélkül, a „nem tudom” kimondása, a logikátlan döntések meghozatala, a tévedés és az egyedüllét).⁸⁹⁹

6.2. Az asszertivitást próbára tevő helyzetek kezelése

Néhány helyzet próbára teheti az asszertivitást, például: (1.) a kérés, (2.) a kritika és (3.) a konfliktusok. De gyakorlással ezek is asszertíven megoldhatók.⁹⁰⁰

6.2.1. Kérés

Természetes emberi érzés a visszautasítástól, a kiszolgáltatottságtól, a túlzott elkötelezettségtől vagy a másik ember megbántásától való félelem. De lényeges – indokolt esetben – tudni kérni vagy visszautasítani egy kérést.⁹⁰¹

---

⁸⁹⁶ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 70-72. o.

⁸⁹⁷ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 71-72. o.

⁸⁹⁸ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 70-72. o.

⁸⁹⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 72-73. o.

⁹⁰⁰ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 76-81. o.

⁹⁰¹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 76. o.

A kérés megfogalmazása előtt sokat segít a helyzet objektív felmérése és a felkészülés arra, ami várható. A felkészülés során figyelembe kell venni a kérés megvalósíthatóságát (legyen megvalósítható), a teljesítésének megterhelő voltát és a partner lehetséges reakcióit. Érdemes előre megtervezni a mondanivalót. Az üzenet megfogalmazását tömörség, világosság és udvariasság jellemezze. A kommunikáció során fontos a válasz figyelmes meghallgatása, az empaticusság, a megértés és a kompromisszumkészség. Ha beleegyezik a másik fél a kérés teljesítésébe, akkor azt illik megköszönni, majd szükséges a megegyezés konkretizálása.⁹⁰²

A kérés visszautasításakor tudatosítani kell, hogy nem a személye az elutasított, hanem a kérése. Tiszteletben kell tartani a másik felet, de nem szabad elfeledkezni a saját jogokról sem. A válasz közlése és indoklása – a saját szempontok hangsúlyozásával – a visszajelzésekre is figyelve, nyugodt és empaticus legyen.⁹⁰³

6.2.2. Kritika

Először fel kell mérni a kritika jogosságát, csak ezután történjen a visszajelzésekre figyelő reagálás, határozottan és empaticusan. Lényeges néhány alapszabály betartása is, például:

- pontos megfogalmazása annak, hogy mi a zavaró,
- az érzések kifejezése,
- jobb az azonnali kritika (így rögtön tudja a másik fél, hogy mire vonatkozik),
- a kifogás két pozitívum közé helyezése,
- a csend használata (legyen idő az átgondolásra) és
- a pozitív megjegyzéssel zárás.⁹⁰⁴

A kritika fogadására jó megoldás például:

- a túlzó kritika megismétlése, így a kritizáló beláthatja túlzását (pl.: „Ön ezek szerint úgy gondolja, hogy sosem teljesítek határidőre?”),
- a tempó lassítására törekvés (pl.: „Eltekintve a képek hiányától, mit gondol az anyagról?”) és
- a nyíltság (pl.: „Igaza van, tényleg nem volt elég részletes a válaszom.”).⁹⁰⁵

A kritika konstruktív fogadásának lépései:

(1.) *a részletekre való rákérdezés*, amely a megértés eszközeként közelebb visz az általánosságban megfogalmazott kijelentések pontosításához (pl.: a „Te nem figyelsz rám.” kritikánál: „Mikor nem vettelek figyelembe?”, „Mit csináltam, ami miatt így érzed?” stb.),

(2.) a részletek tisztázása után, *a kritika és a benne lévő igazság elfogadása* (pl.: legalább annak, hogy az adott viselkedés problémát jelent a kritizálónak), *a másik fél véleményalkotási jogának elismerése*, majd a saját érzelmek és önmaga feltárása, ezzel indokolva a kritizált viselkedés okát (pl.: a „Tedd már félre a munkát néhány órára és menjünk egyet sétálni, mert az egészség

⁹⁰² Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 77. o.

⁹⁰³ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 77. o.

⁹⁰⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 77-78. o.

⁹⁰⁵ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 78. o.

megőrzéséhez szükséged van egy kis mozgásra!” esetén válaszolható az, hogy: „Igazad van, hogy az egészségem miatt szükségem van a mozgásra. De holnapra egy fontos ügyfelet várok és még fel kell készülnöm a találkozóra, ezért ma délután nem mehetek sétálni.”).⁹⁰⁶

6.2.3. Konfliktusok

A konfliktus (összeütközés, nézeteltérés) olyan interakció, amelyben erős érzelmi töltettel bíró nézeteltérések jelennek meg a résztvevők között. Akkor keletkezik, ha a személyes elvárások, kívánságok, igények és a megélt valóság között eltérés tapasztalható. *A konfliktus két szinten állhat fenn:*

- tárgyilagos (felszíni szint; tények, adatok és számok megvitatása) és
- érzelmi, kapcsolati szinten (érzelmek, értékek, vágyak, elvárások, beállítódás, önértékelés összeütközése).⁹⁰⁷

A magasabb rendű motivációkhoz (pl.: eszmék, meggyőződések) kötődő konfliktusok súlyosabbak és nehezebben oldhatók meg, mint az alacsonyabb rendű motivációkhoz (pl.: kíváncsiság) kapcsolódók.⁹⁰⁸

A konfliktusban többféle lehetőség is rejlik: elősegítheti a fejlődést (önmagunk megismerését, önbizalmunk és önbecsülésünk erősödését), lehetőséget adhat az önreflexióra (visszaigazolást adhat), elmélyítheti a kapcsolatot (ha sikeresen kezeljük a konfliktusos helyzetet), levezetheti a feszültséget (kibeszélhetjük), érdekessé és színessé teheti a hétköznapiakat, valamint megvédhetők a saját érdekek (asszertívan védhetjük saját érdekeinket).⁹⁰⁹

Moore szerint (1992) az okokra visszavezetve *a konfliktusok öt típusa* különíthető el: a kapcsolati, az érték-, a strukturális, az információs eredetű és az érdekkonfliktus.⁹¹⁰ A kiváltó okokat – a forrásokat – a 13. táblázat⁹¹¹ szemlélteti.

---

⁹⁰⁶ Pease – Garner, 1994, 106-118. o.

⁹⁰⁷ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 122. o.

⁹⁰⁸ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 79. o.

⁹⁰⁹ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 121. o.

⁹¹⁰ Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 124. o.

⁹¹¹ Forrás: A táblázatot a Balázs – H. Tómesz – H. Varga, 2013, 124. oldalán lévő információk alapul vételével a szerző készítette.

13. táblázat: A konfliktusok típusainak forrásai

Kapcsolati konfliktus	Érték-konfliktus	Strukturális konfliktus	Információs eredetű konfliktus	Érdek-konfliktus
- maga a kapcsolat - téves észlelés - sztereotípiák - kommunikációs zavarok	- eltérő értékek ütközése (vallás, politika, egyéni meggyőződés) - az elérendő célokhoz eltérő értékek kapcsolása (életfelfogásbeli vagy kulturális sajátosságok miatt)	- a források egyenlőtlen eloszlása - a források egyenlőtlen kontrollálása - egyenlőtlen hatalmi viszonyok - időhiány - (földrajzi, fizikai) környezeti korlát - szervezeti struktúra	- az információ hiánya - túlinformáltság - az információ eltérő értelmezése	- ellentétes (vagy annak vélt) érdekek érvényesítésére törekvés

Glasl szerint (2009) a konfliktusok általában a következő *lépcsőfokokon mennek át* (de egyes fokok átugorhatók):

- 1. a megkeményedés (a feszültség kialakulása),
- 2. a vita (az érdekeltőbb fél nyílttá teszi a konfliktust),
- 3. a szavak helyett tettek (a másik fél figyelmen kívül hagyásával cselekvés a vita kudarca után),
- 4. a koalíció (a saját álláspontnak igazat adó 3. fél keresése és bevonása),
- 5. a tekintélyvesztés és a tekintély elleni támadás (mindenki felé egyértelművé tétele a másiktól kialakított negatív képnek),
- 6. az ultimátum (és a fenyegetések bevetése a pattanásig feszült állapot megoldásáért),
- 7. a korlátozott megsemmisítő csapások (mindig egyre rosszabb feltételezése a másik félről, paranoid érzékelés, minden eszköz jogosnak vélelése a saját érdekek szolgálataért),
- 8. az ellenfél rendszerének szétrombolása (agresszió a másik fél barátai és rokonai ellen is, pl.: megalázás) és
- 9. az együtt a szakadéokban (a másik fél tönkre tételére törekvés – lelkiileg, fizikailag, szakmailag és anyagilag – komoly saját károk elszenvedése árán is).

A konfliktus az 1., 2. és 3. szinten még közös erővel konstruktívan kezelhető, a 4., 5. és 6. szinten már csak – kölcsönösen tisztelt – harmadik fél közbeavatkozásával. A 7., 8. és 9. szinten a felektől független hatalmi szerv (pl.: bíróság) hozhat döntést. A szakaszok felismerése hozzásegíthet a kezelési lehetőségek hatékony megválasztásához.⁹¹²

*A konfliktuskezelés két alapvető eszköze: (1.) az én-üzenet és (2.) az értő figyelem.*⁹¹³

(1.) *Az én-üzenet* saját érzelmeiket, vágyakat és lelkiállapotot fejez ki. Nem ítél másokról, nem bírál, nem hibáztat, nem kér számon és nem fenyeget másokat. Lényege, hogy a konfliktus során azt kommunikálja a személy, hogy az adott esemény mit jelentett számára. Típusai: elismerő, problémamegoldó, önfeltáró, elutasító és konfrontáló én-üzenet. További előny, hogy

⁹¹² Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 125-126. o.

⁹¹³ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 80-81. o.

a gondolatok és érzések őszinte kimondása által erősödik az önértékelés és fokozódik a tudatosság.⁹¹⁴

(2.) *Az értő figyelemhez* (aktív hallgatáshoz)⁹¹⁵ ki kell zárni saját érzéseket és ítéleteket. Csak az üzenetre és a visszajelzésekre (feedback) szabad figyelni.⁹¹⁶ Aktív hallgatás fejezhető ki, például: nyílt, laza és odaforduló testtartással, bólogatással, kérdésekkel és az érzelmek visszatükrözésével.⁹¹⁷ Az értő figyelem segítségével pontosabban érthető meg, hogy a másik fél mire gondol és mit szeretne kommunikálni. Ezáltal elfogadhatóbbá és kezelhetőbbé válnak a nézetkülönbségek és a konfliktusok.⁹¹⁸ Kölcsönös megértés esetén könnyebb a konstruktív konfliktuskezelés.⁹¹⁹

7. Udvariassági stratégiák (Goffman homlokzat-koncepciója)

Goffman homlokzat-koncepciója szerint a társas helyzetekben a személyek valamilyen „vonalat visznek” (tehát a nem verbális és verbális cselekedetek egyfajta mintázatát). Ezzel juttatva kifejezésre a helyzetről alkotott nézetet, a résztvevőkről és az önmagukról kialakított értékelést. A homlokzat jelentése úgy adható meg, hogy azoknak az értékeknek együttese, amelyeknek társas megítélése pozitív, és amelyeket a társas helyzetben a személy magának szeretne, és ezt azáltal fejezi ki, hogy egy bizonyos „vonalat visz”.⁹²⁰

A negatív homlokzati igény azt az elvárást fejezi ki, hogy mindenki autonómiáját tiszteletben kell tartani, például mások ne próbálkozzanak kényszerítéssel. A pozitív homlokzati igény az énképpel kapcsolatban elvárja, hogy azt például mások tartsák tiszteletben és ne vonják kétségbe.⁹²¹

A homlokzat aktuális énképként jelenik meg a társas helyzetben, amelyhez mindenki ragaszkodik. A homlokzat-koncepció alapja, hogy mindenkinek érdeke a viselkedés rendjének fenntartása azért, hogy mindenki tarthassa a maga által kialakított homlokzatot, még nézetkülönbség esetén is. Ha a személy képtelen a vitt énképét (homlokzatát, „vonalát”) a kommunikáció során megtartani, akkor „leomlik a homlokzata”, és ez a másik fél homlokzatát is veszélyeztetheti (pl.: már nem segítheti őt homlokzatának fenntartásában).⁹²²

Társas helyzetekben előfordul a homlokzati igények fenyegetése. A negatív homlokzati igényt veszélyezteti például a kérdés, az ígéret, a javaslat, a tanács, az utasítás, az emlékeztetés, a figyelmeztetés és a fenyegetés. A pozitív homlokzati igényt veszélyezteti például a kritika, az ellentmondás, a vád, a panasz, a tabutémák szóba hozatala, az érzelmek kontrollálatlan kifejezése, a hengegés és a rossz hírek.⁹²³

---

⁹¹⁴ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 80-81. o.

⁹¹⁵ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 130. o.

⁹¹⁶ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 81. o.

⁹¹⁷ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 130. o.

⁹¹⁸ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 81. o.

⁹¹⁹ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 129. o.

⁹²⁰ Bernáth – Révész, 1998, 280. o.

⁹²¹ Bernáth – Révész, 1998, 282. o.

⁹²² Bernáth – Révész, 1998, 280-281. o.

⁹²³ Bernáth – Révész, 1998, 282. o.

A negatív és pozitív homlokzati igény főbb jellemzőit a 14. táblázat⁹²⁴ foglalja össze.

14. táblázat: A negatív és pozitív homlokzati igény főbb jellemzői

Típusa	Negatív homlokzati igény	Pozitív homlokzati igény
Jelentése	Elvárás, hogy mindenki autonómiáját tiszteletben kell tartani.	Az énképpel kapcsolatban felmerülő elvárások a másik fél felé.
Példa	Mások ne próbálkozzanak kényszerítéssel.	Mások tartsák tiszteletben és ne vonják kétségbe.
Fenyegeti, veszélyezteti	A kérés, az ígéret, a javaslat, a tanács, az utasítás, az emlékeztetés, a figyelmeztetés, a fenyegetés stb.	A kritika, az ellentmondás, a vád, a panasz, a tabutémák szóba hozatala, az érzelmek kontrollálatlan kifejezése, a hengegés, a rossz hírek stb.

A homlokzatfenyegetés esete Brown és Levinson szerint jól leírható egy döntési fával.

(1.) Megtételekor *dönteni kell a felelősségvállalásról.*

(1.1.) *A nyilvános felelősség nem vállalásakor* nem kerül kimondásra egyértelműen a kérés, csak kétértelmű (szükség esetén tagadható) utalás történik. Ezzel teremtve lehetőséget arra, hogy a másik fél megértse a célzást és önként teljesítse a kívánságot, vagy mindenki tehessen úgy, mintha semmi sem történt volna (pl.: ha esti programként nem akarunk elmenni otthonról, akkor megjegyezhetjük, hogy ma este a tévében kivételesen jó film megy).

(1.2.) *A felelősség vállalásakor* a beszélőnek döntést kell hoznia arról, hogy a homlokzatfenyegetés hatását szeretné-e előre ellensúlyozni, vagy sem.

(1.2.1.) *A homlokzatfenyegetés* általában akkor *nem kerül orvoslásra* (ellensúlyozásra), ha nagy a rangkülönbség, vagy szoros a kapcsolat.

(1.2.2.) Ha *ellensúlyozásra* kerül sor, akkor dönteni kell a befogadó pozitív vagy negatív homlokzati igényének támogatásáról. A homlokzatfenyegetés (a konfliktus) hatása csökkenthető az udvariassággal. Ezért hasznosak az udvariasság szóbeli stratégiái, amelyek elősegítik mások méltóságának tiszteletben tartását.

(1.2.2.1.) *A pozitív udvariassági stratégiával* előre „homlokzatot ad” (megerősítve énképét) a beszélő a másik személynek, ezzel ellensúlyozva az általa elkövetendő homlokzatfenyegetést, (pl.: „te olyan erős vagy, kérlek ...”).

(1.2.2.2.) *A negatív udvariassági stratégia* alkalmazásával a beszélő arról biztosítja a másik személyt, hogy szándéka nem irányul a másik autonómiájának csorbítására, így például a kérés kényszer eredménye.⁹²⁵

⁹²⁴ Forrás: A táblázatot a Bernáth – Révész, 1998, 282. oldalán lévő információk alapul vételével a szerző készítette.

⁹²⁵ Bernáth – Révész, 1998, 283-284. o.

Zárszó

A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának oktatójaként, jogász, pszichológus és kriminalisztikai írásszakértő diplomám, valamint grafológus és jelnyelvi interkulturális kommunikációs szakértő végzettségem által megszerzett ismereteimet egyesítve, több tudomány, tudományterület vonatkozó szakirodalmát (és jogszabályokat) áttekintve és felhasználva, több oldalról – a jog, a kommunikáció, a tudomány, a kultúra és a pszichológia felől – közelítettem meg a jogi kommunikációt, mint jogi segédtudományt.

A könyv elején kifejtettekre visszautalva: a létezéshez információra van szükség,⁹²⁶ és a kommunikáció fogalma a legelterjedtebb értelmezés alapján úgy adható meg, hogy információk átadása jelekkel és információk közzététele eszköz segítségével.⁹²⁷ A kommunikáció nemcsak szükségszerű és pszichológiai szükséglet,⁹²⁸ hanem (harmadik generációs) emberi jog is.⁹²⁹ A kommunikációs eszközök változása és bővülése újabb és újabb kommunikációs fejlődési szakaszokat (a beszélt emberi nyelv megjelenése, az írás kialakulása, a (könyv)nyomtatás feltalálása, az elektronikus (tömeg)kommunikáció és a számítógépek által közvetített kommunikáció) hozott létre. A 21. század embere mindegyik kommunikációs formának a birtokában lehet, de egyénenként jelentős különbségek figyelhetők meg.⁹³⁰ A múlt, a jelen és a jövő idősíkjának kommunikációs kapcsolatára jó példa a Pionner-10 űrszonda híres üzenete. A grafikus jeleket tartalmazó aranyozott alumíniumlemez piktogramokkal és impulzusjelekkel közvetíti általánosan (univerzálisan) érthetőnek szánt üzenetét. A Pioneer-10 felirata – az emberiség első csillagközi levele – a múltban (1972-ben) íródott és napjaikban is közvetíti üzenetét a jövőnek.⁹³¹

A kommunikáció és a jog elválaszthatatlan egymástól, ezért a tankönyvben bemutatom a jogi kommunikáció (mint jogi segédtudomány) szoros kapcsolatát és összefüggését a jog egészével. Részletezve jelentőségét többek között: a jogértelmezésben, a jogi szaknyelvben és az írásba foglalt ítéletekben; a kommunikációhoz való jogban, az anyanyelv használatának jogában, a tolmácsolás jogában, a polgári perrendtartás és a büntetőeljárásjogi törvény nyelvhasználatra vonatkozó szabályozásában; a környezeti tényezők (pl.: bútorok) jelentőségében a kutatás során; a beszélő azonosításában és a hangstressz elemzésére szolgáló műszeres vallomásellenőrzésben; az asztalnál elfoglalt helyben a szembesítés során és a tárgyalótermi térszabályozásban (ülérend); a kulturális szignálokban (talár viselése); a perbeszéd és a kihallgatások retorikájában; a vallomások esetén feltehető kérdésekben és a szavahihetőség megítélésében a poligráfus vizsgálat során alkalmazott kérdezési módokban; a kommunikációs lehetőségekben és azok korlátozásában a büntetés-végrehajtási intézetekben.

A „Jogi kommunikáció” című tankönyv interdiszciplináris megközelítésben (a jog, a kommunikáció, a tudomány, a kultúra és a pszichológia felől közelítve) tárgyalja a jogi kommunikációt, mint jogi segédtudományt.

---

⁹²⁶ Terestyéni, 2006, 1-2. o.

⁹²⁷ Balázs – H. Tomesz – H. Varga, 2013, 6. o.

⁹²⁸ Buda, 1986, 112-114. o.

⁹²⁹ Trócsányi, 2004, 59. o.

⁹³⁰ Fercsik – Raátz, 2018, 9-12. o.

⁹³¹ Fischer, S. R.: A History of Writing. London, Reaktion Books Ltd, 2003. 317-318

Összefoglaló

A jogi segédtudományok jelentős szerepet töltenek be a jog világában, mert a jog támaszkodik rájuk céljai elérése érdekében.⁹³² A jogi kommunikáció, mint jogi segédtudomány esetén ez a szoros kapcsolat és összefüggés a jog egészét átszövi, ennek részeit mutatja be a tankönyv, amely öt fejezetből áll és az egyes fejezetek más-más oldalról közelítenek a jogi kommunikációhoz.

Az első fejezet – „*Kommunikáció és (jog)tudomány*” – alapozó jellegű, vázolja a kommunikáció és a jog kapcsolatát. Kitér a kommunikációhoz való jogra, valamint a nyelvhasználat jogára a büntető és a polgári eljárásjogban. Ismerteti a tudomány, a jog és a kommunikáció fogalmának megközelítéseit, a kommunikációs folyamat tényezőit, a kommunikáció formáit, típusait, tulajdonságait, modelljeit és funkcióit. Részletezi a kommunikációs fejlődés korszakait, a kommunikációkutatás kezdeteit és a kommunikáció tudományának területeit. Kitér a metakommunikációra és a hitelességre (külön a hitelesség kérdésére a jog világában pl.: a poligráf alkalmazására).

A második fejezet – „*Nem verbális kommunikáció és jog*” – kifejti a nem verbális kommunikáció funkcióit, a jelnyelvi tolmács és a jog kapcsolatát. Figyelmet fordít a nem verbális kommunikáció dimenzióira és ezek jelentőségére jogi területen (a testmozgásra vagy kinezikus viselkedésre; a testi jellemzőkre és az általuk megvalósuló kommunikáció szerepére a büntetőeljárásban; az érintkezéses viselkedésre és ezzel összefüggésben a testi kényszer alkalmazására a büntetőeljárásban és a büntetés-végrehajtásban; a paranyelvre és az általa megvalósuló kommunikáció szerepére a büntetőeljárásban; a proxemikára és ezzel összefüggésben a tárgyalótermi ülésrendre; a készítményekre és az általuk megvalósuló kommunikáció szerepére a büntetőeljárásban; valamint a környezeti tényezőkre és ezzel összefüggésben a bútorok jelentőségére a kutatás során). Tárgyalja a sikeres tárgyalástechnika alapjait: a nem verbális jelek helyes értelmezésének fontosságát, az asztalnál elfoglalt hely jelentőségét (külön a szembesítés esetét) és a grafológiában rejlő lehetőségeket, valamint foglalkozik a nem verbális jelekkel az írásban és a digitális kommunikációban.

A harmadik fejezet – „*Verbális kommunikáció és jog*” – tartalmazza az emberi nyelv elsajátítását, a nyelvi kommunikáció típusait és a jogi szaknyelvet: érintve a jogi szintaktikát, a jogi szemantikát (a jogértelmezést, az írásba foglalt ítéletet, a jog és az írásbeliség kapcsolatát) valamint a jogi pragmatikát. Részletesen vizsgálja a nyelvet, mint a manipuláció (metanyelv, társas befolyásolás) és a meggyőzés (hatékony érvelés, eredményes vitatkozás) eszközt. Ismerteti a retorika alapjait (perbeszédék és kihallgatások esetén is). Leírja a jó stílus ismérveit és a főbb stílushibák elkerülésének lehetőségeit. Gyakorlati tudást ad a hatékony hivatalos írásbeli kommunikációhoz (kitérve a hivatalos elektronikus kommunikációra a polgári és a büntetőeljárásban).

A negyedik fejezet – „*Kommunikáció, kultúra és jog*” – összegzi a kultúra és az interkulturális kommunikáció fogalmát. Kitér a nem verbális kommunikáció kulturális különbségeire és a verbális kommunikáció kulturális relativizmusára. Részletesen tárgyalja a társadalmi normákat (a jogi normákat és az illem normákat, pl.: illemszabályokat, ülésrendet, kézfogást). Érinti a kulturális szignálokat és ezek jelentőségét a jogban (talár viselése). Bemutatja a kommunikáció,

---

⁹³² Szabó, 2012, 32. o.

a jog és az archeológia kapcsolatát. A kommunikációs zavarok tárgyalásával zárul (kitérve a kommunikációs lehetőségekre és azok korlátozására a büntetés-végrehajtási intézetekben).

Az ötödik fejezet – „*Kommunikáció, pszichológia és jog*” – magába foglalja a pszichológia, az önismeret és a kommunikáció kapcsolatát (SWOT-analízis, Johari-ablak, önismereti kerék). Tartalmazza a pszichopatológia, a jog és a kommunikáció összefüggéseit, az első benyomás jelentőségét, a helyes légzés- és beszédtechnika fontosságát, a kommunikációs stílusokat (benne az asszertivitás fejlesztésének lehetőségeit) és az udvariassági stratégiákat.

A „Jogi kommunikáció” című tankönyv interdiszciplináris megközelítésben (a jog, a kommunikáció, a tudomány, a kultúra és a pszichológia felől közelítve) tárgyalja a jogi kommunikációt, mint jogi segédtudományt.

Summary

Auxiliary legal sciences play a significant role in the world of law, because law relies on them in order to achieve its objectives.⁹³³ In the case of legal communication as an auxiliary legal science, this strong link and connection runs through the whole texture of law. This textbook presents the parts of this, divided into five chapters, each of them approaching legal communication from a different angle.

The first chapter – “*Communication and (Legal) Science*” – is of a foundational nature, it outlines the relationship between communication and law. It also deals with the right to communication and the right to use one’s mother tongue in criminal and civil procedure. It presents the approaches to the concepts of science, law and communication, the elements of the communication process, the forms, types, characteristics, models and functions of communication. It provides a detailed description of the stages of development of communication, the beginnings of communication research and the fields of communication science. It also covers the topic of metacommunication and credibility (and the question of credibility in the world of law in particular, e.g., the use of a polygraph).

The second chapter – “*Non-Verbal Communication and Law*” – expounds on the functions of non-verbal communication, the relationship between the sign language interpreter and law. It draws attention to the dimensions of non-verbal communication and their relevance in the field of law (body movements or kinesic behaviour; bodily characteristics and the role of communication realized through them in criminal procedure; touching behaviour and, in this context, the use of physical coercion in criminal procedure and penal enforcement; paralanguage and the role of communication in this language in criminal procedure; proxemics and, in connection with this, the seating arrangement in courtrooms; preparations and communication realized through them in criminal procedure; and environmental factors and, in this context, the significance of pieces of furniture during a search). The chapter discusses the foundations of successful negotiation technique: the importance of interpreting non-verbal signs correctly, the significance of one’s place at the table (with special regard to the case of confrontation) and possibilities hidden in graphology, while also covering non-verbal signs in writing and digital communication.

The third chapter – “*Verbal Communication and Law*” – covers the acquisition of human language, the types of linguistic communication and specialized legal language: touching on legal syntax, legal semantics (legal interpretation, judgments reduced to writing, the relationship between law and written form) and legal pragmatics. It provides a detailed analysis of language as the means of manipulation (meta-language, social pressure) and persuasion (powerful argument, effective debating). It provides an introduction to the basics of rhetoric (including in the case of pleadings and interrogations). It describes the characteristics of appropriate style and ways to avoid the main types of error in style. It provides practical knowledge on efficient official written communication (touching on official electronic communication in civil and criminal proceedings).

The fourth chapter – “*Communication, Culture and Law*” – sums up the concept of culture and intercultural communication. It dwells on the cultural differences in non-verbal communication

---

⁹³³ Szabó, 2012, 32. o.

and the cultural relativity of verbal communication. It discusses in detail social norms (legal norms and norms of etiquette, e.g., rules of etiquette, seating and handshake). It touches on cultural signals and their relevance in law (wearing a gown). It presents the relationship between communication, law and archaeology. It concludes with a discussion of failures in communication (mentioning possibilities of communication and their restriction in penal enforcement institutions).

The fifth chapter – “*Communication, Psychology and Law*” – includes the relationship between psychology, self-knowledge and communication (SWOT-analysis, Johari-window, self-awareness wheel). It covers the interconnections between psychopathology, law and communication, the importance of first impressions, the significance of correct breathing and speech technique, styles of communication (including possibilities for developing assertiveness) and politeness strategies.

The textbook entitled “Legal Communication” discusses legal communication as an auxiliary legal science from an interdisciplinary approach (from the aspect of law, communication, science, culture and psychology).

Felhasznált irodalom jegyzéke

Aczél Petra: A meggyőzés, mint a kommunikáció működési elve: fogalmak, elméletek és hatások. In: Kontextus – Filológia – Kultúra. Tanulmányok. (Kontext – Filológia – Kultúra. Štúdie.) Nemzetközi tudományos konferencia Besztercebánya 2006. május 24. (Medzinárodná vedecká konferencia Banská Bystrica 24. mája 2006), Eger, EKF Líceum Kiadó, 2006. 13-24. o.

A Pallas nagy lexikona <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/c-4B61/cogito-ergo-sum-5AC8/> 2023.01.02.

Atkinson, R., L. – Atkinson, R., C. – Smith, E., E. – Bem, D., J. – Nolen-Hoeksema, S.: Pszichológia. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, Osiris Kiadó, 1999.

Bába Iván (szerk.): Közzolgálati protokoll. II. Könyv A társas érintkezés keretei és formái. Budapest, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 2018.

Bakos Ferenc (szerk.): Idegen szavak és kifejezések szótára, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.

Balázs László – H. Tomesz Tímea – H. Varga Gyula: A kommunikáció elmélet és gyakorlata. Eger, Gramma Kiadó, 2013.

Balláné Füsster Erzsébet: Krimináltechnika. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.

Bernáth László – Révész György (szerk.): A pszichológia alapjai. Budapest, Tertia Kiadó, 1998.

Bócz Endre (szerk.): Kriminálisztika 1. Budapest, BM Kiadó, 2004.

Bócz Endre (szerk.): Kriminálisztika 2. Budapest, BM Kiadó, 2004.

Buda Béla: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Budapest, Animula Kiadó, 1986.

Buday-Sántha Andrea: Kommunikációs jog. A kommunikációs jog és „hálómodellje”. Budapest, Fakultás Kiadó, 2018

Comer, R., J.: A lélek betegségei. Pszichopatológia. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

Deák Csaba: A kommunikáció zavarai. = Magyar Grafika 2003/1, 38-40. o.

Deák Csaba: A kommunikáció zavarai. 2. (befejező) rész. = Magyar Grafika 2003/2, 71-73. o.

Dictzone latin-magyar szótár <https://dictzone.com/latin-magyar-szotar/audiatur%20et%20altera%20pars> 2023.01.27.

Fazekasné Visnyei Irma: Pedagógiai grafológia 1. Komló, Regiografo Kiadó, 2005.

Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián (szerk.): Kriminálisztika. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022.

Fercsik Erzsébet – Raácz Judit: Kommunikáció és nyelvhasználat. Piliscsév – Budapest, Műszaki Könyvkiadó Kft., 2018.

Fischer, S. R.: A History of Writing. London, Reaktion Books Ltd, 2003.

Fisher, R. – Ury, W. – Patton, B.: A sikeres tárgyalás alapjai. Budapest, Bagolyvár Könyvkiadó, 1998.

Földes Csaba: „Interkulturális kommunikáció”: koncepciók, módszerek, kérdőjelek. = Fordítástudomány. Tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből. 2007/1, 14-39. o.

F. Visnyei Irma – Gulyás Jenő István – Katona Ágnes – V. Vékony Györgyi: A grafológia alaptankönyve 1. Budapest, Grafodidakt Grafológusképző és Személyiségfejlesztő Központ, 2000.

Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): Emberi jogok. Budapest, Osiris Kiadó, 2008.

Hautzinger Zoltán: Az igazságügyi őszinteségvizsgálat. In: Korinek László – Köhalmi László – Herke Csongor (szerk.): Emlékkönyv IRK Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára. Pécs, PTE ÁJK, 2004.

Hengl Melinda: A kézírás interdiszciplinaritása. Pécs, PTE Kiadó, 2021.

Hengst, J. A. – Johnson, C. J.: Writing and Communication. Disorders Across the Life Span. In: Bazerman, Ch. (ed.) Handbook of research on writing. History, society, school, individual, text. New York and London, Routledge Taylor & Francis Group, 2009. 471-484.

Herke Csongor – Fenyvesi Csaba – Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2012.

Idegen szavak gyűjteménye <https://idegen-szavak.hu/archeol%C3%B3gia> 2023. 01. 02.

Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.): Magyar értelmező kéziszótár. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.

Juhász László: Az elsőfokú polgári határozatok szerkesztése. Pécs, PTE, 2005.

Kézikönyvtár / A magyar nyelv értelmező szótára / rekonstruál: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/r-46B74/rekonstrual-47833/> 2023. 02. 04.

Kézikönyvtár / Archeológia <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztien-bibliai-lexikon-C97B2/a-a-C97B4/archeologia-archeologia-vagy-regisegtan-az-a-tudomany-amely-a-mult-targyi-emlekeit-kutatja-a-szakkifejezes-eredete-a-g-arkhaiologia-szora-megy-viss-C98E4/> 2023. 02. 03.

Kiss Lajos: Az igazságügyi írásszakértés alapjai. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977.

Lang, A. – Lücke A.: Az aláírás grafológiája. Grafológia – Emberismeret. Budapest, Animus Kiadó, 2002.

Lengyel Sándorné – T. Molnár Gizella: Kommunikáció és protokoll a gyakorlatban. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar, 2003.

Pease, A.: Testbeszéd. Gondolatolvasás gesztusokból. Budapest, Park Kiadó, 1995.

- Pease, A. – Garner, A.: Szó-beszéd. A társalgás művészete. Budapest, Park Kiadó, 1994.
- Pokol Béla: Jogi alaptan. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2000.
- Szabó Katalin: Kommunikáció felsőfokon. Hogyan írjunk, hogy megértsenek? Hogyan beszéljünk, hogy meghallgassanak? Hogyan levelezzünk, hogy válaszoljanak? Budapest, Kossuth Kiadó, 2014.
- Szabó Miklós (szerk.): Bevezetés a jog- és államtudományokba. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2012.
- Szabó Miklós: Kommunikáció általában és a jogban. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2002.
- Szilágyi Péter: Jogi alaptan. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2011.
- Teillard, A.: Handschriftendeutung auf tiefenpsychologischer Grundlage. Bern und München, Francke Verlag, 1963.
- Terestyéni Tamás: Kommunikációelmélet. A testbeszédtől az internetig. Budapest, Typotex, 2006.
- Tiersma, P.: Writing, Text, and the Law. In: Bazerman, Ch. (ed.) Handbook of research on writing. History, society, school, individual, text. New York and London, Routledge Taylor & Francis Group, 2009. 129-141.
- Tremmel Flórián: Bizonyításelmélet. Pécs, PTE ÁJK, 2009.
- Tremmel Flórián: Retorika és igazságszolgáltatás. Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2014.
- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika (Forensic Science). Budapest – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2009.
- Trócsányi Sára: A kommunikáció jogi alapjai. Budapest, Osiris Kiadó, 2004.
- Van ülésrend a tárgyalóteremben? <http://www.ugyeszek.hu/hu/az+ugyeszekrol+-+erdekességek+-+a+targyaloteremben.html> 2023.01.29.
- Varga Daniella: SWOT elemzés készítése és használata a gyakorlatban <https://daniellavarga.hu/swot-elemzes/> 2021.06.28.
- Vékony Györgyi – Zádor Erzsébet: Írásbiológia. Budapest, Grafológiai Intézet Kft, 2004.
- Visegrády Antal: Jogi alaptan. Pécs, JPTE, 1996.

Jogszabályjegyzék

Magyarország Alaptörvénye

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (Be.)

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (Pp.)

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (Bv. tv.)

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.)

2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról

2001. évi LXXXV. törvény a büntetőeljárásban részt vevők, az igazságszolgáltatást segítők Védelmi Programjáról

1987. évi XI. törvény a jogalkotásról

16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól

86/2012. (XII. 28.) BM rendelet a rendészeti feladatokat ellátó személyek és a segédfelügyelők által alkalmazható kényszerítő eszközök igénylésének, átvételének és visszavételének szabályairól, a térítés módjáról, a kényszerítő eszközök típusaira, fajtáira és az alkalmazásukra, valamint a jelentéstétel és a kivizsgálás rendjére vonatkozó részletes szabályokról

31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről

8/2015. (VI. 8.) LÜ utasítás a talár viseléséről (LÜ utasítás)

Az Országos Bírósági Hivatal elnökének 9/2012. (V. 8.) OBH utasítása a talár viseléséről, valamint az ülnökök, a jegyzőkönyvvezetők és az eljárási cselekményt végző bírósági titkárok öltözködési szabályairól szóló szabályzatról (OBH utasítás)

6/2018. (III. 26.) MÜK szabályzat az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól

Név-és tárgymutató

A, Á

Ádám Antal, 14
agráfia, 142
Agresszív kommunikáció, 159
agyfélteke, 47, 48
ajaknyomok, 63
Akciós (mozgásos), 56
aláírás, 69, 118, 172
alapelvek, 15, 81
Alaptörvény, 14
alkalmazkodók, 51
alkotmányos alapjogok vagy alapelvek fényében
    való értelmezés, 81
állam- és jogtudományok, 16, 17, 18
állati kommunikáció, 18, 38
általános kérdések tesztje, 46
analógiák útján való értelmezés, 81
Antiphon, 95
anyanyelv, 74, 110
archeológia, 10, 139, 140, 168, 170
arckifejezés, 54, 156, 159
arcművészet, 29, 54
argumentáció, 90, 94, 98
Arisztotelész, 28, 95, 96, 97, 99
Aronson, 90
Artúr király, 132
Árvay, 86
ásatás, 140
Asch, 88
Asszertív kommunikáció, 159
asszertivitás, 107, 160
asztalnál, 8, 10, 66, 67, 68, 132, 167, 169
attitűdök, 34, 40, 49, 50
Austin, 85

B

Be., 15, 43, 44, 52, 53, 57, 58, 62, 63, 68, 82, 100,
    101, 102, 106, 107, 119, 153, 174
behódolás, 134
Benussi, 45
Bernstein, 127
beszéd, 28, 31, 47, 50, 55, 57, 58, 59, 70, 71, 72,
    74, 86, 87, 110, 112, 131, 146, 156, 157, 158,
    173
beszédaktus-elmélet, 85
beszédfejlődés, 73
beszédhibák, 158
beszédlézés, 156, 157
Beszédtechnika, 157
beszélő azonosítása, 59
biokommunikáció, 38
biológiai kommunikáció, 18

Birdwhistell, 49
bírói bab, 44
bírói szelet, 44
bíróság, 12, 15, 40, 53, 58, 61, 81, 82, 83, 98, 100,
    101, 102, 104, 117, 119, 130, 136, 137, 139, 153,
    163
bíróági beszéd, 97, 98
bíróági tárgyalás, 62
bizalmi távolság, 60
bizonyítás, 99, 100, 102, 103, 114, 139, 140
Blackstone, 17
bólítás, 38, 50, 55, 125
Bond, 122
bölcshozomány, 45
Brown, 165
Buffon, 107
bútorok, 63, 105
bűncselekmény elkövetésével megalapozottan
    gyanúsítható személy, 153
Büntetések könyve, 83
büntetés-végrehajtás, 58, 62, 143, 153
büntetés-végrehajtási intézetekben, 143
büntethetőségére, 153
büntetőeljárásban, 15, 43, 56, 57, 58, 59, 62, 63, 68,
    82, 119, 139, 140, 153, 174
büntetőeljárás törvény, 15
büntetőjog, 13, 17, 78

C

chicagói iskola, 36
Chomsky, 71
Cicero, 96
címkézés, 94
címezett, 23, 26, 27, 28, 29, 32, 35, 113, 117
civilisztika, 13
Coke, 11
Cornificius, 49
CVSA, 60

Cs

csatorna, 23, 24, 28, 29, 38, 49, 50, 91, 113, 141,
    142
csoportgondolkodás, 88
csoportkommunikáció, 38

D

Dance, 29
Darwin, 146
deduktív, 12, 80, 92
definiált jogi fogalmak, 78
dekódolás, 141
Deme, 29

denotáció, 107
Descartes, 11, 97
dialektikus érvelés, 98
digitális, 24, 28, 33, 68, 69, 72
dimenzió, 56, 58, 122
diszgráfia, 142
Drákon, 83
dublőr, 57

E, É

Egyéb tárgyak, 137
egyenlőség, 134
egyirányú, 27, 29, 30
Ekman, 51, 54
ékszerek, 137
elakadt lemez technika, 90
elektronikus, 30, 32, 118, 166
elektronikus kapcsolattartás, 119
elektrosztatikus, 63
élettani légzés, 156
elhajlás módszere, 93, 94
elitelt, 12, 62, 136, 143
előadás, 27, 30, 113, 114, 131, 135
Előadói stílus, 114
előre engedés szabályai, 155
első benyomás, 154
első generációs jogok, 13
e-mailek, 118
ember, 19, 21, 25, 30, 31, 32, 34, 38, 41, 55, 60, 61, 65, 70, 71, 73, 90, 93, 107, 116, 126, 127, 134, 146, 156, 160
emberi jogok, 13
emblémák, 50, 51, 136
emocionális expresszió, 146
Emocionális szinten, 98
engedelmesség, 88, 89
énkép, 148
enkódolás, 141
én-reprezentáció, 148
érintés, 54, 57, 64, 125
Érintkezésem, 57
értékelő és állásfoglaló gesztusok, 65
érv, 88, 91, 92, 93
érvelés, 90, 91, 92, 114
érzelemmutatók, 51
érzelmek, 26, 50, 54, 113, 134, 146, 152, 156, 161, 162, 164, 165
észlelési rendszer, 20
Eszztétikai hatást, 98
ethosz, 95
etikett, 130
eufemizmusok, 110
evolúciós, 60, 146

F

fedőadat, 43
fedőintézmény, 43
fedőokirat, 43
feladó, 23, 26, 27, 28, 29, 32, 41, 86, 90, 117
Ferenc József, 84
feszültségcsúcs-teszt, 46, 47
filogenetikus, 52
Finom zavarok, 142
Fisher, 65, 66, 172
fiziognómia, 146
fonémák, 74
frankfurti iskola, 36
Friesen, 51
funkció, 34, 35, 40, 48, 146
funkcionálisan, 128

G

Gamble, 29
generatív nyelvészet, 71
gesztusbeszéd, 146
gesztusok, 30, 50, 51, 52, 54, 55, 61, 64, 65, 123, 131, 142, 146, 156, 159
Glasl, 163
globalizáció, 123
Goffman, 164
Goldman, 123
gondolkodás, 11, 12, 16, 39, 91, 108, 111, 122, 135, 147, 152
Gorgiasz, 95
grafológia, 69, 149, 171
Grice, 22, 106
Gutenberg-galaxis, 32

H

Habermas, 36, 40
hagymamodelljében, 123
hajszín, 56
hajviselet, 50, 136
Hall, 60, 124
hallás, 20, 28, 142, 151
hallgatás, 51, 135, 164
Halmai Gábor, 13, 14, 172
hálózati kommunikáció, 39
hamisítás, 82, 83
Hammurapi, 83
hang, 35, 54, 59, 72, 73, 157, 158, 159
hangerő, 59, 61, 158, 159
hanglejtés, 114, 158
hangmagasság, 58, 59, 158
hangstressz, 60
hangsúlyozás, 50, 158
Harlow, 35
harmadik generációs jogok, 13
hatalmi pozíció, 64

hatalom, 122, 133
hatás, 23, 24, 29, 107, 111, 113, 114, 115, 154
Hautzinger Zoltán, 44, 172
hazugság, 43, 44, 47, 64, 74, 110
Hebb, 143
hétköznapi-szószerinti értelmezés, 80
hiperakkomodáció, 124
hiperkorrekción, 124
hitelesség, 9, 42, 43, 45, 90, 167
Hivatalos levelezés, 116
Hivatalos stílus, 115
Hofstede, 122, 123
homlokzat, 164
homlokzathelyettesítés, 165
homo sapiens, 11
hopi indiánok, 126
horizontálisan, 128
Hovland, 34, 36
humán kommunikáció, 18
Humboldt, 126

I, Í

idegen szavak, 74, 108, 109, 114, 115, 158
idegrendszer, 19, 22, 70
idő, 25, 47, 83, 103, 105, 113, 118, 126, 131, 135, 136, 143, 144, 158, 161
illem, 130
illemszabályok, 55, 130, 131
illetékfizetési kötelezettség, 84
illokúció, 85
IMEI, 58, 153
induktív, 12, 92
információ, 19, 22, 23, 26, 31, 32, 37, 38, 68, 107, 127, 135, 151, 154, 163
Ingham, 150
inkongruens, 42
Institutio Oratoria, 96
intenzitás növelés, 141
interakciós iskola, 36
interdiszciplináris, 18, 39
interkulturális, 25, 39, 54, 123, 124, 144
internalizáció, 89
interperszonális, 25, 26, 41, 141, 146
intrapersonális, 25, 27, 41
írás, 26, 30, 31, 32, 47, 72, 166
írásbeliség, 10, 31, 32, 75, 82, 83
ítélet, 81, 82, 83, 88, 98
ízlelés, 20, 151

J

Jakobson, 28
játék, 42, 121, 122
javítóintézeti nevelés, 58
jéghegymodelljében, 123
jegyzőkönyv, 116, 130

jelnyelv, 52
jelnyelvi tolmácsot, 52, 53
jog, 3, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 40, 43, 52, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 97, 104, 106, 129, 130, 137, 139, 152, 167, 168, 169, 170, 171, 173
jog határtudományai, 18
jog mögötti etikai értékek fényében való értelmezés, 81
jogalkalmazás, 75, 81
jogalkalmazás nyelve, 75
jogalkotó szándéka vagy akarata szerinti értelmezés, 80, 81
jogállamiságnak, 83
jogász, 10, 12, 97
jogász racionalitás, 12
jogelvek fényében történő értelmezés, 81
Jogértelmezés, 79
jogi doktrinális – jogdogmatikai értelmezés, 81
jogi ismeretterjesztés és tömegtájékoztatás nyelve, 75
jogi kódexek, 83
jogi konyhanyelv, 75
jogi kultúra, 129, 130
jogi narratológia, 104
jogi normák, 75, 78, 80, 129
jogi nyelv, 12, 18, 75
jogi pragmatika, 84
jogi segédtudományok, 18
Jogi szakismeret, 12
jogi szaknyelv, 74, 75, 76, 78
jogi szemantikában, 77
jogi szintaktika, 76
jogkérdés, 97
joglogikai értelmezés, 81
jogszabály céljai szerinti értelmezés, 81
jogtudomány, 12, 16, 17, 75, 97
jogtudomány nyelve, 75
jogtudományi fogalmak, 78
Johari-ablak, 149, 150
Jung, 45
Justinus jogi kódexe, 83

K

Keeler, 46
kényszergyógykezelés, 58, 153
kényszerintézkedések, 58, 63, 153, 174
képzavar, 110, 111
kérés, 90, 160, 161, 164, 165
Készítmények, 55, 62
képességfejlesztés, 35, 39
kétirányú, 27, 30
kéz, 31, 49, 55, 64, 65, 70, 131, 134
kézfogás, 55, 57, 133, 134
kézírás, 31, 69, 172
kibernetika, 19, 35

kidolgozott nyelvi kód, 127
 kiejtési hibák, 158
 kihallgatás, 47, 103, 104, 105
 kínálható, 133
 kinezikus, 54
 kinyilatkoztatásra kényszerítés, 93, 94
 Knapp, 124
 kód, 23, 24, 28, 48, 127
 kollektív, 88
 kombinált légzés, 157
 kombinativitás, 71
 kommunikáció, 13, 16, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26,
 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39,
 40, 41, 42, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 57, 59,
 62, 63, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 85, 86, 90, 93,
 94, 106, 108, 115, 116, 118, 122, 123, 124, 125,
 126, 133, 135, 141, 142, 143, 144, 146, 148, 155,
 156, 159, 160, 161, 164, 166, 171, 172, 173
 kommunikáció dimenziói, 54
 kommunikációelmélet, 37
 kommunikációhoz való jog, 13
 kommunikációoktatás, 39
 kommunikációs eszközök, 30, 31, 33, 166
 kommunikációs helyszínek, 61
 Kommunikációs jártasságot, 152
 kommunikációs stílusok, 39, 159
 kommunikációs zavarok, 10, 142, 144, 163, 168
 Kommunikációs zavarok, 141, 142
 kommunikációs zavarok elkerülése, 144
 konfliktuskezelés, 163, 164
 konfliktusok, 25, 122, 135, 160, 162, 163, 164
 kongruens, 42, 145
 konnotáció, 107
 konnotatív, 86
 konstatívok, 84, 85
 kontextuális értelmezés, 80
 kontextus, 23, 24, 28, 29
 konvencionális, 48, 52, 86
 korlátozott nyelvi kód, 127
 kóros elmeállapot, 153
 Korzybski, 35
 Környezeti tényezők, 63
 közhelyes fogalmazás, 109
 közjog, 13
 köznyelv, 74, 75, 76, 108
 közvetett, 27, 29
 közvetlen, 22, 27, 28, 30, 34, 40, 48, 51, 61, 63, 70,
 115, 159, 171
 kriminalisztika, 18
 kritika, 110, 114, 150, 160, 161, 164, 165
 kronémika, 135
 kultúra, 26, 31, 33, 36, 39, 51, 107, 121, 122, 123,
 124, 126, 127
 kulturális értékdimenziók, 123
 Kulturális szignálok, 50, 136, 137, 155

L

láb, 55, 59, 131
 lakúna, 124
 lámpaláz, 156, 157
 Larson, 46
 Lasswell, 36, 40
 látás, 20, 28, 142, 151
 latin, 18, 74
 Lázadás, 89
 Lazarsfeld, 36
 légzéstechnika, 156
 levélstílus, 113
 Levinson, 165
 Lewin, 36
 lineáris érvelés, 98
 Locke, 97
 logosz, 95
 lokúció, 85
 Lombroso, 45
 Luft, 150
 luminolpróba, 64
 LVA, 60

M

magánéleti szféra, 61
 magánelzárás, 143
 magyar, 13, 14, 15, 38, 52, 53, 71, 74, 75, 76, 83,
 108, 109, 114, 124, 125, 126, 136, 140, 153, 158,
 171, 172
 magyar jogrendszer, 13, 75
 manipuláció, 66, 85, 86
 Marston, 46
 második generációs jogok, 13
 Mátyás király, 84
 maximák, 106
 McLuhan, 32
 McQuail, 25, 41
 média, 32, 39, 115
 médiarendszer, 26
 megértő és elfogadó hozzáállás, 94
 meghatározatlanság, 78
 megjelenés, 155
 megtévesztés, 44, 47, 64
 meggyőzés, 10, 27, 85, 86, 90, 91, 94, 95, 96, 99,
 114, 116, 167, 171
 Mehrabin, 49
 mellkasi légzés, 157
 metakommunikáció, 41, 42
 metanyelv, 87
 Milgram, 88, 89
 Miller, 29, 151
 modell, 28, 29, 30, 123, 124
 módszer, 57, 90, 111, 145, 149
 Molloy, 155
 mondatok, 28, 73, 74, 77, 112, 114, 127, 158

monokulturális, 123
Moore, 162
morfémák, 74
Morris, 64, 76
mosoly, 24, 50, 55, 125, 156, 159
multikulturális, 123

N

negatív homlokzati igény, 164
negatív udvariassági stratégia, 165
nem definiált jogi fogalmak, 78
nem szövegszerű termékei, 121
nem verbális jelek, 42, 49, 52, 55, 59, 68, 126
nem verbális kommunikáció, 28, 49, 54
névjegykártya, 68
Nunally, 151

Ny

nyelv, 19, 25, 29, 30, 31, 38, 39, 70, 71, 72, 73, 75,
76, 85, 108, 113, 115, 123, 124, 125, 126, 127,
146
nyelv kulturális relativitásának elmélete, 126
nyelvelsajátítás, 73
Nyelvficamok, 110
nyelvhasználat, 15, 18, 52, 84, 171
nyelvi problémák, 142
nyelvi relativitás, 127
nyelvi univerzálialak, 127
nyelvtani értelmezés, 80
nyelvújítás, 75
nyilvános, 24, 25, 26, 60, 61, 62, 96, 97, 105, 131,
165
nyilvános távolság, 60, 61
nyilvános tér, 61
nyitás módszere, 94
nyomtatás, 30, 32, 166

O, Ó

ontogenetikus, 52
orr, 64, 124

Ö, Ő

öltözködési normák, 137
önértékelés, 90, 148, 162, 164
önismeret, 90, 108, 147, 148, 149, 151, 152
önismereti kerék, 149, 151, 152
öő-zés, 158
őszinteség, 44, 134

P

Palo Alto-i iskola, 28
Pályázat, 116
par excellence, 22
Paranyelv, 58, 158

Pascal, 97
Passzív szerkezetek, 111
pathosz, 95
Patton, 65, 66, 172
Perbeszéd, 98, 107
performatívok, 84, 85
perlokúció, 85
Platón, 95
pókerarc, 50, 55, 156
polgári perrendtartás, 9, 15, 84, 166
poligráfós vizsgálat, 46, 47
porozási technikával, 64
poszturális, 55
Potthoff, 124
pozitív homlokzati igény, 8, 164, 165
pozitív udvariassági stratégiával, 165
Pp., 15, 53, 82, 102, 119, 120, 174
pragmatika, 76, 84
pragmatikai figurák, 98, 99
precedensek fényében értelmezés, 81
preventív védekezés technikája, 94
Price, 16
Protagórasz, 95
protokoll, 130, 132, 171, 172
Proxemika, 60
PSE, 60
pszichés rendellenesség, 152
pszichoanalízis, 146
pszichológia, 10, 11, 19, 146, 147, 168, 170, 171
pszichopatológia, 10, 152, 168, 170
Publicisztikai (médiá) stílus, 115

Q

Quintilianus, 49, 96

R

Racionális szinten, 98
redundancia, 141
referenciacsoportok, 89
régészet, 139, 140
rejtett szint, 42
rendszerint értelmezés, 80, 81
retorika, 10, 19, 90, 94, 95, 96, 97, 100, 167
retorikai eszközök, 95, 98
rituális iskola, 36, 37
ritusok, 121
rizspúder, 44
Rosengren, 40
ruha, 131, 137, 155, 159
rúzs, 62

S

Sapir, 126
Schefflen, 55
Schramm, 18

sémák, 70, 154
semantic blanc, 35
Shannon és Weaver, 28
Siklaki, 86
Solt Kornél, 12
speciális-technikai szószerinti értelmezés, 80
spektákulumok, 121
stílus, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 159
stílushiba, 108
stílusrétegek, 113
Stílusreemtő tényezők, 113
stratégiai cselekvés, 86
SWOT-analízis, 149

Sz

szabadságvesztés, 62, 136, 140, 143, 174
szabályozók, 51
szaglás, 21, 56, 151
szaknyelv, 74, 75, 76, 77, 108, 115
számítógép, 33, 108, 116
szavahihetőség, 44, 45
szemantika, 35, 76, 77
szemantikai figurák, 99
szembesítés, 68
személyes távolság, 60
személyes térhez, 61
személyiség, 28, 69, 104, 112, 145, 150, 151, 152
személyiségfejlesztés, 148, 150
szemiotikai iskola, 36
szemkontaktus, 25, 48, 50, 131, 156, 159
szemléltetők, 51
szenzoros depriváció, 143
szépirodalmi (művészi) stílusréteg, 113
szervezet, 142
szervezeti kommunikáció, 25, 37
színház, 122
színspektrum, 126
Szintaktika, 76
szintaktikai figurák, 98
szleng, 108, 109, 117
szocializáció, 27, 34, 41, 49, 142
szociálpszichológia, 19, 34
szociolektusok, 74
szociolingvisztika, 19, 127
szofisták, 95
szókincs, 25, 108, 112, 114, 126
Szókratész, 95
szómágia, 85
szónoki beszéd, 99
Szónoki stílus, 114
szövegek, 31, 32, 82, 83, 103
szövegszerkesztés, 69
sztereotípiák, 34, 154, 163
Szubmisszív kommunikáció, 159
szuperelvek, 15
szupranacionális jog, 13

T

tadoma, 57
talaj, 140
talár, 137, 138, 174
tapintás, 20, 21, 151
tárgyalás, 30, 62, 65, 100, 101, 103, 115, 172
tárgyalási stratégia, 66, 132
tárgyalástechnika, 64, 132
tárgyalóasztalnál elfoglalt hely, 66
tárgyalófelek, 132, 133
tárgyalóteremben, 61, 84, 94, 137, 138, 173
tárgyalótermi ülésrendet, 61
tárgynyelv, 52
társadalmi normák, 128, 129
társadalom, 16, 19, 25, 36, 37, 39, 40, 44, 101, 122, 127, 129, 153
társadalomtudományok, 16, 17
Társalgási (szóbeli érintkezési) stílus, 115
társalgási távolság, 60, 61
társas befolyásolás, 87, 90
társas interakció, 61
tartalmi szint, 42
tekintély, 88, 163
tekintet, 24, 54, 124, 131, 159
telefon, 27, 117, 118, 155
Telekommunikációs eszköz, 53
teleológiai értelmezés, 80, 81
teljes kommunikációs képtelenség, 141
tempó, 158
ténykérdés, 97
terhelt, 15, 44, 101, 106, 153
térközsabályozás, 54, 142
természetes fogalmak, 78
természettudományok, 16, 17
testalkatnak, 57
testbeszéd, 47, 50
Testi jellemzők, 56
testi kényszer, 58
Testmozgás, 54
testszag, 56
testtartás, 24, 42, 50, 54, 55, 56, 131, 157, 159
tételes jog nyelve, 75
tevékenységnyelv, 52
Theophrasztosz, 146
tiszteséges eljáráshoz való jog, 15
Tizenkét Táblás Törvények, 83
tolmács, 10, 15, 27, 52, 53, 132, 167, 169
tömegkommunikáció, 18, 25, 26, 32, 39
történetek, 104, 112, 121
törvény, 75, 92, 115
törvények, 26, 31, 75, 83, 100
Trager, 58
tranzakciós iskola, 36
Tremmel Flórián, 15, 44, 46, 98, 139, 171, 172, 173
tréning, 35, 39
tudás, 11, 19, 22, 31, 32, 40, 92, 97, 106, 126, 156

tudomány, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 27, 39, 89, 97, 139,
140, 147, 167, 169
Tudományos (szakmai) stílus, 114
tudománytörténet, 36

U, Ú

udvariassági alapszabályok, 135
ujjnyomok, 64
unalmat, 64
uralkodó magatartás, 134
Úr-Nammuhoz, 83
Ury, 65, 66, 172

Ü, Ű

Ülésrend, 132
üzenet, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 32, 36, 37, 38, 43, 48,
50, 51, 86, 90, 91, 109, 124, 135, 137, 142, 144,
161, 163

V

vádbeszéd, 101
vallomások, 103, 104
védbeszéd, 101
Védelmi Programban való részvétel, 43
védő, 34, 61, 100, 101, 102, 106, 153
véleményszabadság, 14

verbális kommunikáció, 49, 54, 146
vérfoltok, 64
vertikálisan, 128
Vígh Árpád, 95
virágdísz, 133
viselkedés, 49, 50, 51, 54, 57, 60, 131, 161, 164
visszacsatolás, 29, 35, 36, 42, 144, 150
visszajelzés, 23
visszakérdezés módszere, 93, 94
vita, 27, 88, 93, 94, 116, 117, 163
vizsgadrukk, 157
VSA, 60

W

Wacha, 29
Wackman, 151
Werbőczy, 74
Whorf, 126
Wittgenstein, 12
Wundt, 146

Y

Yale Egyetem, 34

Z

zaj, 23, 25, 28

